

โครงการวิทยานิพนธ์

เรื่อง

พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล

The Buddhist Means for Conflict Management

According to Phra Paisal Visalo's Views

โดย

นางสาวอรปรียา วสุมหันต์

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระสุธีธรรมานุวัตร

ประธานกรรมการ

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.

กรรมการ

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.อภิรักษ์ ฤทธิ กิติพันธ์

กรรมการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๓

พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล
THE BUDDHIST MEANS FOR CONFLICT MANAGEMENT
ACCORDING TO PHRA PAISAL VISALO'S VIEWS

นางสาวอรปรียา วสุมหันต์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล

นางสาวอรปรีชา วสุมหันต์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

THE BUDDHIST MEANS FOR CONFLICT MANAGEMENT
ACCORDING TO PHRA PAISAL VISALO'S VIEWS

Miss Ornpreeya Wasumahunt

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ประธานกรรมการ
(พระเมธีรัตนคิลก, ดร.)

.....กรรมการ
(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

.....กรรมการ
(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

.....กรรมการ
(ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.อภิณัฐ กิติพันธ์)

.....กรรมการ
(ดร.วุฒินันท์ ก้นทะเตียน)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.	ประธานกรรมการ
	พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.	กรรมการ
	ศ.ดร.อภิณัฐ กิติพันธ์	กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล

ผู้วิจัย : นางสาวอรปรีชา วสุมหันต์

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริธนาโณ), ผศ.ดร. ป.ธ. ๘, M.A., Ph.D.

: พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร. พธ.บ., ศศ.ม., พธ.ด.

: ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. อภินันท์ กิติพันธ์ วศ.บ., บธ.ม., Ph.D.

วันสำเร็จการศึกษา : ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาวิจัยเรื่องพุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโลนั้น ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์เอาไว้ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง และรูปแบบการจัดการความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีจัดการความขัดแย้งด้วยหลักพระพุทธศาสนาของพระไพศาล วิสาโล และ (๓) เพื่อวิเคราะห์การประยุกต์ใช้แนวคิดและวิธีจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน ของพระไพศาล วิสาโล ผลการศึกษาพบว่า

๑. ความขัดแย้งมี ๒ ประเภท คือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจกับความขัดแย้งภายนอก โดยเกิดจากการทำงานร่วมกันระหว่างเหตุปัจจัยภายใน ซึ่งได้แก่ อกุศลมูล ปัญจธรรม กับ เหตุปัจจัยภายนอก การจัดการความขัดแย้งด้วยหลักพระพุทธศาสนานั้นสามารถกระทำได้ทั้งเชิงรับ เชิงรุก หรือ ทั้งสองอย่างประกอบกัน โดยนำหลักพุทธธรรมสำคัญมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญ เช่น หลักขันติธรรม หลักอนัตตา หลักอปริหานิยธรรม หลักสามัคคีธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับวิธีการจัดการความขัดแย้งในยุคปัจจุบัน เช่น การเจรจาไกล่เกลี่ย การประนีประนอมยอมความ การโน้มน้าว การหลีกเลี่ยง หรือ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น

๒. ทั้งแนวคิดและกระบวนการพุทธสันติวิธีที่พระไพศาล วิสาโล นำมาใช้นั้น เป็นการผสมผสานกันระหว่างหลักการของพระพุทธศาสนาดั้งเดิม ร่วมกับ แนวคิดตะวันตก สมัยใหม่ และหลักการของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ด้วยความเชื่อที่ว่าโลกกับธรรมแยกจากกันไม่ได้ ดังนั้นการทำงานเพื่อสังคมจึงเป็นการปฏิบัติธรรมไปพร้อมกัน สันติภาพในทัศนะของท่าน จึงมิใช่สภาวะที่สังคมสงบไร้สงครามและความขัดแย้งเท่านั้น แต่ต้องเป็นสังคมที่มีโครงสร้างที่เป็นธรรมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพื่อเอื้อให้คนในสังคมนั้นๆ ได้เข้าถึงทรัพยากรต่างๆอย่างเท่าเทียม และมั่นคงทั้งทางกาย และทางใจ

๓. กระแสโลกาภิวัตน์ และลัทธิบริโภคนิยมมีส่วนสำคัญที่ทำให้การพัฒนาประเทศเป็นไปอย่างไร้ทิศทาง ประกอบกับโครงสร้างของระบบต่างๆในสังคม ไม่ให้ความสำคัญเป็นธรรมต่อคนในสังคมเสมอกันทุกระดับชั้น ทำให้เกิดเป็นความขัดแย้งลุกลามไปทั่วประเทศ วิธีการจัดการความขัดแย้งจึงต้องทำด้วยความเมตตาโดยมีสติปัญญากำกับอย่างระมัดระวัง โดยการให้ความรู้แก่คู่กรณี ทั้งโน้มน้าวให้คู่กรณีเห็นความสำคัญและยินดีเข้าสู่กระบวนการพุทธสันติวิธีอย่างเต็มใจ เพื่อให้สามารถขจัดรากเหง้าของปัญหาได้อย่างแท้จริง

Thesis Title : The Buddhist Means for Conflict Management According to Phra Paisal Visalo's Views

Researcher : Miss Ornpreeya Wasumahunt

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phra Suthithammanuwat, Assist.Prof, Dr. Pali IX.,M.A.,Ph.D.

: Phramaha Somboon Vuddikaro, Dr. Pali VII, B.A.,
M.A., Ph.D. (Buddhist Studies)

: Emeritus Prof.Dr. Apinat Kittiphunt B.Eng., M.B.A.,
Ph.D. (Buddhist Philosophy)

Date of Graduation : March 31, 2011.

Abstract

The thesis aims to study the concept of conflict and the pattern of conflict management by peaceful means as found in the Tipitika and the Commentaries, to study the concept of conflict and the Buddhist Means for conflict management according to Phra Paisal Visalo, and to analytically study the using of Buddhist Means for conflict management applied to Thai societies. After studying , They are found that :

1. The two types of conflict are internal and external conflicts. The factors leading to the conflict are originated from the interaction of internal factors and external ones. The internal factors are the roots of unwholesome action and proliferational Dhamma.To manage the conflict, the Buddha proposed the Dhamma such as the doctrine forbearance, the principle of selflessness, the doctrine of welfare and the principle of doctrine harmony applied with the peaceful means consisting of negotiation, compromise, persuasion, avoiding and so on to produce the efficiency and effectiveness.

2. Phra Paisal Visalo manages the conflict by using the original Buddha Dhamma, the western peaceful theories and the concept of Engaged Buddhism with the belief that the world and the Dhamma can not be separated. So, working for societies is together with the practice of Dhamma. The peacefulness in the Ven.'s views is not only the peaceful society, the state of freedom from war and the conflict, but it must be the societies with the just structure of economics, societies and politics, just to help people in those societies to reach various resources equally and firmly both bodily and mentally.

3. The globalization and the consumerism are of the important part causing the country to develop without direction. On the other hand, it consists of the structure of various systems in the societies which is the injustice to the people in every classes of the societies. These facts caused the conflict to arrive throughout every part of the country must be carefully done with loving kindness, mindfulness and wisdom. And it must be done with giving the disputants information and persuading them to understand and agree to participate the Buddhist means for conflict management in order to completely eliminate the roots of the problem.

กิตติกรรมประกาศ

ขอนอบน้อมแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง ทรงประกาศพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาแห่งสันติภาพ ทรงปรารถนาให้สรรพสัตว์ทั้งหลายได้พ้นจากความทุกข์ ด้วยนำพระทัยอันเปี่ยมล้นด้วยพระมหากรุณาธิคุณ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วย เพราะความเมตตาอนุเคราะห์ของครูบาอาจารย์และผู้เกี่ยวข้องในการทำวิจัยทั้งหลาย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณพระศรีกัมภีร์ญาณรองอธิการบดี ผู้ทุ่มเททั้งแรงกายแรงใจให้ความรู้แก่ลูกศิษย์ พระสุธีธรรมานุวัตร คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.อภิณัฐ กิติพันธ์ คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้ให้ความเมตตาและเสียสละเวลาให้คำแนะนำปรึกษา ตรวจสอบปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์เล่มนี้จนเสร็จสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณพระคุณพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ผู้เมตตาให้ข้อมูล และมอบหนังสือเกี่ยวกับสันติวิธีแก่ผู้วิจัยจำนวนมาก จนสามารถนำมาเรียบเรียงให้เป็นงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ได้

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูศาสนกิจวิมล พระอาจารย์สมภาร สมภาโร และแม่ชีสุภาแห่งวัดภักทันทะอาสาฬหาราม วิปัสสนาจารย์ ผู้เมตตาอบรมกรรมฐานให้แก่ผู้วิจัยจนได้รับผลานิสงส์เป็นความอดทน และมีสติปัญญาอันสามารถนำมาใช้ประกอบการจัดทำวิทยานิพนธ์นี้ได้สำเร็จ

ขอกราบขอบพระคุณบรรดาคณาจารย์ทั้งหลาย อาจารย์รังษี สุทนต์ ดร.บุญย์ นิลเกตุ ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโณม และรศ. ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร ที่ปรึกษาอธิการบดี ที่กรุณาช่วยแก้ไขบทคัดย่อภาษาอังกฤษให้ถูกต้องเหมาะสม

ขอกราบขอบพระคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน พระครูใบฎีกาสันนันทกรโก ข พระมหาราชัน จิตตปาโล และขอขอบคุณ นายสังวร อ่อนสนิท นายอุดม จันทิมา

ขอขอบคุณเพื่อนนิสิตปริญญาโท รุ่นที่ ๑๘ ภาคปกติทุกท่าน ดร.ทัศนีย์ วงศ์ยืน แม่ชีรัสมิ์ บานเย็น นางสาวเนตรชนก โพธารามิก นางสาวสุวดี ศรีเข้ม นายปกรณ ศรีปลาด นายพรชัย พันธุ์ไสว นายกษิณ พิศลยบุตร รวมทั้งนายวิเชียร ทิพย์ชมภู และนายต่อพงษ์ พิคน้อย กัลยาณมิตรที่คอยให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยตลอดมา

ผลานิสงส์ใดอันเกิดจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอนอบน้อมบูชาแต่คุณ
พระศรีรัตนตรัย พระคุณของบิดามารดาผู้เมตตาให้กำเนิดและอบรมสั่งสอนมาแต่เบื้องต้น
พระคุณของครูบาอาจารย์ทั้งหลายผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา ตลอดจนผู้มีอุปการคุณทุกท่าน
ที่ผู้วิจัยมิได้เอ่ยนามถึง รวมทั้งสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ยังเวียนว่ายในวัฏฏะของจมีสันติเป็นที่สุด
ด้วยเทอญ

นางสาวอรปริยา วสุมหันต์

๘ มีนาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญแผนภูมิ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฐ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๖
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๘
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๐
บทที่ ๒ แนวคิดและรูปแบบการจัดการความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา	๑๑
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งตามทฤษฎีตะวันตก	๑๑
๒.๑.๑ ความหมายของความขัดแย้ง	๑๑
๒.๑.๒ ลักษณะของความขัดแย้ง	๑๕
๒.๑.๓ พัฒนาการของความขัดแย้ง	๑๗
๒.๑.๔ ประเภทของความขัดแย้ง	๑๘
๒.๑.๕ ปัญหาและสาเหตุของความขัดแย้ง	๒๐

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสันติวิธี	๒๔
๒.๒.๑ ความหมายและลักษณะของสันติภาพ	๒๔
๒.๒.๒ ความหมายและความเป็นมาของสันติวิธี	๒๕
๒.๒.๓ แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี	๓๔
๒.๒.๔ การจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี	๔๐
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา	๔๘
๒.๓.๑ ความหมายและลักษณะของความขัดแย้ง	๔๘
๒.๓.๒ เหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง	๕๐
๒.๔ วิธีการจัดการความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา	๖๕
๒.๔.๑ ความหมายของสันติตามหลักพระพุทธศาสนา	๖๕
๒.๔.๒ ความหมายของพุทธสันติวิธี	๖๖
๒.๔.๓ ลักษณะและประเภทของพุทธสันติวิธี	๖๖
๒.๔.๔ หลักธรรมและแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี	๖๗
๒.๕ รูปแบบของพุทธสันติวิธีจัดการความขัดแย้ง	๗๑

บทที่ ๓ แนวคิดและวิธีจัดการ ความขัดแย้งด้วยหลักพระพุทธศาสนาของ	
พระไพศาล วิสาโล	๗๕
๓.๑ ประวัติโดยสังเขปของพระไพศาล วิสาโล	๗๕
๓.๑.๑ ชีวิตในวัยเยาว์	๗๕
๓.๑.๒ ชีวิตในวัยศึกษา	๗๖
๓.๑.๓ ชีวิตในวัยทำงาน	๗๗
๓.๑.๔ ชีวิตในร่มกาสาวพัสตร์	๗๘
๓.๑.๕ ผลงานการเผยแพร่ธรรม และแนวทางสันติวิธี	๗๙
๓.๒ ผู้ที่มีอิทธิพลต่อความคิดของพระไพศาล วิสาโล	๘๐
๓.๒.๑ นิโคไลส เบนเนดต์	๘๐
๓.๒.๒ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (ส. ศิวรักษ์)	๘๓
๓.๒.๓ หลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ	๘๖

๓.๒.๔	ติช นัท ฮันห์	๘๗
๓.๒.๕	พระครูบรรพตสุวรรณกิจ	๕๐
๓.๒.๖	มหาตมะ กานธี	๕๓
๓.๓	แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งของพระไพศาล วิสาโล	๕๕
๓.๓.๑	ความหมายและลักษณะของความขัดแย้ง	๕๕
๓.๓.๒	ประเภทของความขัดแย้ง	๕๗
๓.๓.๓	ลักษณะของการเปลี่ยนแปลง	๕๘
๓.๔	แนวคิดเกี่ยวกับสันติวิธีในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล	๑๐๐
๓.๔.๑	ความหมายและลักษณะของสันติวิธี	๑๐๐
๓.๔.๒	สมมติฐานของสันติวิธี	๑๐๔
๓.๔.๓	ประเภทของสันติวิธี	๑๐๖
๓.๔.๔	พลวัตของสันติวิธี	๑๐๘
๓.๔.๕	ข้อจำกัดของสันติวิธี	๑๐๙
๓.๕	การจัดการความขัดแย้งด้วยหลักพระพุทธศาสนาของ พระไพศาล วิสาโล	๑๑๒
๓.๕.๑	หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้กับสันติวิธี	๑๑๒
๓.๕.๒	วิธีการจัดการความขัดแย้งด้วยหลักพระพุทธศาสนาของ พระไพศาล วิสาโล	๑๒๑
๓.๖	ความล้มเหลวของสันติวิธี	๑๒๔
๓.๗	สรุปและวิเคราะห์	๑๒๕

บทที่ ๔	การประยุกต์ใช้แนวคิดและวิธีจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบันของ พระไพศาล วิสาโล	๑๓๑
๔.๑	การจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมและการแข่งขัน ทรัพยากรธรรมชาติ	๑๓๑
๔.๑.๑	ความเป็นมาของธรรมชาติ	๑๓๒
๔.๑.๒	ธรรมชาติเพื่อฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติลุ่มน้ำลำประเทาว	๑๓๓

๔.๒	การจัดการความขัดแย้งและความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	๑๓๖
๔.๒.๑	สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้	๑๓๗
๔.๒.๒	เหตุปัจจัยของความขัดแย้ง	๑๓๘
๔.๒.๓	วิธีการจัดการความรุนแรงและความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้	๑๔๑
๔.๓	สรุปและวิเคราะห์	๑๔๔
บทที่ ๕	สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๔๘
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๔๘
๕.๑.๑	ผลการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งและรูปแบบการจัดการความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา	๑๔๘
๕.๑.๒	ผลการศึกษาแนวคิดและวิธีจัดการความขัดแย้งด้วยหลักพระพุทธศาสนาของพระไพศาล วิสาโล	๑๕๐
๕.๑.๓	ผลการศึกษาวิเคราะห์การประยุกต์ใช้แนวคิดและวิธีการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน ของพระไพศาล วิสาโล	๑๕๒
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๑๕๔
๕.๒.๑	ข้อเสนอแนะทั่วไป	๑๕๔
๕.๒.๒	ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย	๑๕๕
บรรณานุกรม		๑๕๖
ประวัติผู้วิจัย		๑๖๖

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๑.๑	แสดงสันติวิธี ๕ ระดับ	๑๐๘

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
๒.๑	แสดงความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ และพฤติกรรม	๑๓
๒.๒	แสดงวงกลมของความขัดแย้ง	๑๕
๒.๓	แสดงบทสรุปเกี่ยวกับที่มาของสันติวิธี	๓๓
๒.๔	แสดงความไว้วางใจกับความขัดแย้ง	๓๕
๒.๕	แสดงการสรุปวิธีการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี	๔๗
๒.๖	แสดงปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในแง่ของพระวินัยโดยปฎิโลม	๕๔
๒.๗	แสดงการสรุปเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง	๖๔
๒.๘	แสดงสรุปวิธีการจัดการความขัดแย้ง โดยพุทธสันติวิธี	๗๓
๓.๑	แสดงประเภทต่างๆ ของความรุนแรง	๕๗
๓.๒	แสดงลักษณะเด่นของความรุนแรง การขอมจํานน และสันติวิธี	๑๐๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๕ คัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคัมภีร์อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฎีกาภาษาบาลีและภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระไตรปิฎกภาษาบาลี จะแจ้งเล่ม ข้อ หน้า เช่น ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๑๑/๒๐๔ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกุคคปาติ เล่ม ๑๑ ข้อ ๓๑๑ หน้า ๒๐๔ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระไตรปิฎกภาษาไทย จะแจ้งเล่ม ข้อ หน้า เช่น ที.สี. (ไทย) ๕/๑๔๒/๔๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เล่ม ๕ ข้อ ๑๔๒ หน้า ๔๖ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อรรถกถาภาษาบาลี จะแจ้งเล่ม หน้า ที่ไม่จัดเป็นลำดับ จะแจ้ง หน้า เช่น ที.ม.อ. ๓๖/๑๓ (บาลี) หมายถึง ทีฆนิกาย สุมงคกวลลิตานี มหาวคคอกุฎฐกถา เล่ม ๓๖ หน้า ๑๓ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อรรถกถาภาษาไทย จะแจ้งเล่ม ข้อ หน้า เช่น ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๑๕๓-๑๕๗ หมายถึง ชุตตนิกาย ชัมมปทอฎฐกถา ภาค ๖ หน้า ๑๕๓-๑๕๗ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระวินัยปิฎก

วิ.ม.	(บาลี) = วินยปิฎก	มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(ไทย) = วินยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(บาลี) = วินยปิฎก	จุพวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.จ.	(ไทย) = วินยปิฎก	จุพวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป.	(ไทย) = วินยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(บาลี) =	สุตตมนตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปัญญาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัญญาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นกก.	(บาลี) =	สุตตมนตปิฎก	องคุตตรนิกาย	นกกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.นกก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	นกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.	(บาลี) =	สุตตมนตปิฎก	องคุตตรนิกาย	สตตกนิปาตปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.สตตก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตตกนิบาต	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ปุ.	(ไทย) =	อภิธัมมปิฎก	ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)
---------	---------	-------------	--------------	-----------

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ม.อ.	(บาลี) =	ทีฆนิกาย	สุมงฺคลวิลาสิณี	มหาวคคอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ม.ม.อ.	(บาลี) =	มัชฌิมนิกาย	ปปญฺจสุทนี	มัชฌิมปญฺญาสกอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)
ช.ธ.อ.	(ไทย) =	ชุตทกนิกาย	ธัมมปทอฏฐกถา		(ภาษาไทย)
ช.สุ.อ.	(บาลี) =	ชุตทกนิกาย	ปรมตฺถโชติกา	สุตตนิปาตอฏฐกถา	(ภาษาบาลี)

ฎีกาพระวินัยปิฎก

สารตฺถ.ฎีกา	(บาลี) =	สารตฺถทีปนี	วินยปิฎกฎีกา	(ภาษาบาลี)
-------------	----------	-------------	--------------	------------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในทุกยุคทุกสมัย ไม่เว้นแม้ในยุคพุทธกาล เช่น ความขัดแย้งของพระภิกษุในเมืองโกสัมพี ระหว่างพระธรรมกถึกกับพระวินัยชนในกรณีของการเหลือน้ำชำระเอาไว้ในกระบวย^๑ ความขัดแย้งระหว่างชาวศากยะกับชาวโกลิยะในกรณีของการแย่งชิงทรัพย์ากรน้ำ^๒ ความขัดแย้งในการตีความพระธรรมวินัยจนเกิดการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ถึง ๓^๓ สังคมโลกยุคปัจจุบันนี้มีสถานการณ์ความขัดแย้งในมิติต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย เช่น ความขัดแย้งทางการเมือง จนกลายเป็นปฏิวัติดอกมะลิลุกลามไปยังประเทศในแถบตะวันออกกลางหลายประเทศ ความขัดแย้งเกี่ยวกับการแบ่งปันเขตแดนระหว่างไทยกับกัมพูชา ความขัดแย้งทางศาสนาจนกลายเป็นสงครามก่อการร้ายระหว่างประเทศมุสลิม กับประเทศทุนนิยมอย่างสหรัฐอเมริกาหรือประเทศในยุโรป ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจจากกรณีเปิดเสรีทางการค้า (FTA)^๔ ข้อถกเถียงเกี่ยวกับการตกแต่งพันธุกรรมพืชผลทางการเกษตร (GMO) ระหว่างกลุ่มกรีนพีซ (Green Peace) กับรัฐบาลในประเทศต่าง ๆ เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เป็นต้น^๕ ข้อขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติระหว่างกลุ่มนายทุนกับประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งประเด็นความขัดแย้งดังกล่าวมานี้ บางสถานการณ์ได้ถูกขยายผลและพัฒนาไปสู่ความรุนแรง

^๑พระภิกษุไม่พึงเหลือน้ำจากการใช้ชำระเอาไว้ในกระบวย หากรูปใดเหลือน้ำไว้ต้องอาบัติทุกกฏ วิ.ม.(ไทย) ๓/๓๗๔/๒๔๓. และ คุุรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๕๑-๔๕๒/๓๓๓-๓๓๖.

^๒คุุรายละเอียดใน ข.ธ.อ. (ไทย) ๖/๑๘๓-๑๘๗.

^๓คุุรายละเอียดใน วิ.อ. (ไทย) ๑/๒๔-๑๐๗.

^๔ดูความคิดเห็นเพิ่มเติมของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เกี่ยวกับประเด็น “การค้าเสรี: ใครได้ใครเสีย” ได้ที่ <<http://www.midnightuniv.org/midnight2544/newpage3.html>>.

^๕เสาวนีย์ ธรรมสถิตี, “เหตุผลที่ต้องต่อต้านพืช GMO”, ใน มติชนสุดสัปดาห์(๑๗ กันยายน ๒๕๔๗) ; ๒๘. <<http://www.matichon.co.th/weekly/weekly.phpsrctag=0415170947&srcday= 2004/09/17&search=no>>.

ประเทศไทยเองก็เผชิญกับปัญหาความขัดแย้งมากมาย จนเป็นผลให้เกิดความร้ายแรงของความสัมพันธ์ทั้งในระดับครอบครัว กลุ่มชน และพัฒนาไปสู่ความขัดแย้งในระดับภูมิภาค เช่น ความขัดแย้งในเรื่องอุดมการณ์ของระบอบการปกครองประเทศ จนเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่การปกครองระบอบประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึงแม้จะอยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยมากกว่า ๗๖ ปี ก็ยังคงมีความขัดแย้งระหว่างรัฐบาล ข้าราชการ และประชาชนอยู่เสมอ จนทำให้เกิดการปฏิวัติรัฐประหาร การชุมนุมประท้วงอยู่บ่อยครั้ง ปัจจุบันประเทศไทยก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความขัดแย้งทางการเมืองของกลุ่มที่เรียกตนเองว่าพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย กับกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยขับไล่เผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับประชาชนในการออกนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความตกรุดำของพืชผลทางการเกษตร การสร้างโรงไฟฟ้า การสร้างบ่อกำจัดขยะ จนก่อให้เกิดการประท้วง การกระทบกระทั่งกันอย่างต่อเนื่อง

มีบุคคลหลากหลายที่สนใจเรื่องการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในประเทศไทย หนึ่งในนั้น คือ พระไพศาล วิสาโล พระนักคิด นักเขียน ผู้มีความเด่นชัดในการเชื่อมโยงความรู้ทางด้านพุทธธรรมมาอธิบายปรากฏการณ์ของชีวิต และสังคมในบริบทสมัยใหม่อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม เข้าใจได้ง่าย ทั้งมีทักษะในการอธิบายหลักธรรมที่ยากและลึกซึ้งให้เป็นเรื่องใกล้ตัว ทำให้คนทั่วไปเห็นความสำคัญของการนำหลักธรรมมาปรับใช้ เพื่อสร้างชีวิตให้มีความสุขอย่างสมดุล

พระไพศาล วิสาโล เป็นนักกิจกรรมเพื่อสังคมตั้งแต่วัยเรียน จึงพบเห็นปัญหาหลากหลายที่เกิดขึ้นในสังคมแทบทุกภาคส่วน ทั้งปัญหาความยากจน การขาดโอกาสทางการศึกษา ความไม่เป็นธรรมในสังคม การถูกเอารัดเอาเปรียบ ความไม่เท่าเทียมระหว่างคนในเมืองกับคนชนบท การแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาสถานะแวดล้อมเป็นพิษและเสื่อมโทรม รวมถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในสังคม ซึ่งนับวันขยายตัวมากขึ้น สิ่งเหล่านี้ได้บ่มเพาะจนเกิดเป็นความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น ท่านมุ่งมั่นศึกษาสังคมศาสตร์ และงานด้านประชาสังคมทั้งจากในรั้วมหาวิทยาลัย และจากนักคิด นักเขียน นักปราชญ์ตะวันออก ตะวันตก

หลังจากที่แนวคิดสังคมนิยมได้แพร่หลายเข้าสู่ประเทศไทย นักศึกษาและประชาชนต่างเรียกร้องหาเสรีภาพ จนเกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างรัฐกับประชาชน และระหว่างประชาชนด้วยกันเอง ที่แบ่งเป็นฝ่ายซ้ายฝ่ายขวา มีการชุมนุมประท้วง และปะทะกัน

อย่างรุนแรงจนถึงขั้นนอนเลือด เมื่อ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เหตุการณ์นี้เป็นจุดพลิกผันที่ทำให้พระไพศาลซึ่งขณะนั้นยังเป็นนักเรียน หันมาสนใจศึกษาเรื่องสันติวิธี

ท่านยังได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นองเลือดครั้งใหญ่ที่เกิดขึ้นอีกครั้งในประเทศไทย เมื่อ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ ในขณะที่เป็นนักศึกษา จนถูกจับระหว่างอดอาหารประท้วงที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภายหลังถูกปล่อยตัว ท่านได้ร่วมกับเพื่อนนักศึกษา และกลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม (กศส.) ออกเผยแพร่แนวคิดเรื่องพุทธสันติวิธี อหิงสา ผ่านทางปาจารย์สาร โดยยึดธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการทำงาน เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้กับสังคม^๖

ระหว่างทำงานร่วมกับกลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม ท่านได้ประสบกับความขัดแย้งอีกครั้งหนึ่งที่ส่งผลให้ชีวิตของท่านเปลี่ยนแปลงไป แต่ครั้งนี้เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของท่านเอง จนมีอาจออยู่ในเพศฆราวาสได้อีกต่อไป ท่านจึงเข้าสู่เพศบรรพชิตตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยหวังว่าการปฏิบัติธรรมจะช่วยเยียวยาจิตใจของท่านให้กลับมาเป็นปกติได้ดังเดิม

ธรรมะที่ท่านได้จากการศึกษาธรรมฐานกับหลวงปู่เทียน จิตตสุโภ และหลวงปู่คำเขียน สุวณฺโณ เป็นสิ่งยืนยันความเชื่อของท่านที่ว่า การปฏิบัติธรรมสามารถประสานเข้าไปในการดำรงชีวิต พระพุทธศาสนานอกจากจะสอนเรื่องการพัฒนาตนให้หลุดพ้นจากกิเลสแล้ว ยังสอนให้ช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมอีกด้วย ดังนั้นการเป็นชาวพุทธที่ดีจึงต้องประสานทั้งสองส่วนให้เข้ากันอย่างเหมาะสม^๗

ท่านจึงเป็นพระที่มีความสนใจในการทำกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานและประชาชนในแต่ละภาคส่วนอยู่เสมอ โดยมุ่งมั่นนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้อบรมสั่งสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละชุมชนในรูปแบบที่แตกต่างกันไปทั้งในรูปของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา บทความ งานแปล การแสดงธรรมปาฐกถา อภิปราย สัมมนาแล้วยังเป็นผู้มีส่วนร่วมและก่อตั้งองค์กรต่างๆ ที่เน้นย้ำเรื่องพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม เช่น กลุ่มเสขิยธรรม เสมสิกขาลัย มูลนิธิโกมลคีมทอง มูลนิธิสุขภาพใจ เป็นต้น และเห็นได้ชัดเจนจากวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเครือข่ายพุทธิกา คือ

^๖ดูรายละเอียดใน <http://www.budnet.info>.

^๗พระไพศาล วิสาโล, “โลกกับธรรมแยกจากกันไม่ได้”, (Online), accessed 6 July 2007.

(๑) เพื่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้เป็นประโยชน์ต่อชีวิตและสังคม (๒) เพื่อการฟื้นฟูบทบาทพระสงฆ์ในสังคม (๓) เพื่อส่งเสริมบทบาทของพุทธบริษัทในสังคมไทย (๔) เพื่อเป็นองค์กรประสานงานภาคประชาชนในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา^๙

ที่ผ่านมาพระไพศาล วิสาโล ได้ใช้ความรู้ความสามารถที่มีแรงจูงใจใช้พุทธสันติวิธี และหลักอหิงสา ในการต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่ประชาชน^{๑๐} และแก้ปัญหาความขัดแย้งต่างๆที่เผชิญอยู่มากมายนับครั้งไม่ถ้วน ทั้งระดับปัจเจกบุคคล และระดับสังคม เช่น การแก้ปัญหาหนี้สินเกษตรกรร่วมกับชาวบ้าน จนปัจจุบันกลายเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญของลำปะทาว จังหวัดชัยภูมิ รวมถึงจัดอบรมเผยแพร่พุทธสันติวิธี ให้แก่พระภิกษุ แม่ชี นักกิจกรรมสังคม องค์กรพัฒนาเอกชน ประชาชนทั่วไป และทหารตำรวจ เพื่อลดความขัดแย้งและความรุนแรงในการปฏิบัติงาน จนได้รับการยอมรับจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม

ท่านได้รับเชิญให้เป็นกรรมการมูลนิธิสันติวิถี เป็นประธานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติในการแก้ไขปัญหา ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นองค์ปาฐกในการเผยแพร่แนวคิด ความรู้และข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสันติวิถีในเชิงวิชาการสู่สาธารณะ เพื่อให้สังคมได้เข้าใจความขัดแย้งและสามารถใช้สันติวิถีในการแก้ปัญหาในงาวมหกรรมสันติวิถีบ่อยครั้ง จนได้รับรางวัลในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีผลงานดีเด่นด้านสันติภาพ^{๑๑} และ ด้านสังคม^{๑๒} มากมาย วันที่ท่านได้รับรางวัลนักเขียนอมตะคนที่ ๕ นั้น คณะกรรมการได้สรรเสริญท่านว่า

^๙“รู้จักกับเครือข่ายพุทธิก้า”, (Online), accessed 6 July 2007. Available from <http://www.budnet.info>.

^{๑๐}เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม) กับกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยขับไล่เผด็จการแห่งชาติ (นปช.) จนเกิดการประท้วงลุกลามจนถึงขั้นทำร้ายซึ่งกันและกันอย่างรุนแรง พระศรีญาณโสภณ พระไพศาล วิสาโล พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี แม่ชีสันสนีย์ เสถียรสุต ร่วมกับ องค์กรพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ยูวพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ยูวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย เสถียรธรรมสถาน สถาบันวิมุตตยาลัย และเครือข่ายพุทธิก้า ได้ร่วมกันออกคำแถลงการณ์ “ขอขมาบาปอาวูฐและความรุนแรง” เพื่อให้สติแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง (ดูรายละเอียดใน http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1220943920)

^{๑๑}ในปีพ.ศ. ๒๕๔๓ เนื่องในโอกาสที่องค์การยูเนสโก ประกาศยกย่องนายปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลสำคัญของโลก คณะกรรมการจัดงานฉลอง ๑๐๐ ปี ชาตกาล รัฐบุรุษอาวุโส นายปรีดี พนมยงค์ ได้ทำการคัดเลือกบุคคลที่มีผลงานดีเด่นด้านประชาธิปไตยและสันติภาพ เพื่อรับรางวัล ปรีดี พนมยงค์ จำนวน ๔ ท่าน จาก

“ผลงานเขียนของท่านคือรูปรอยของความดีที่ก่อประโยชน์สุขอันงดงาม ซึ่งนำไปสู่วัฒนธรรมแห่ง “สันติภาพ” ในมโนสำนึกที่กระจ่างจิต อันเป็นภาพแสดงของการก้าวพ้นอำนาจของความรุนแรงในสภาวะสังคมที่ขัดแย้งแตกแยก ภาษาสื่อสารของท่านคือความหมายที่ยิ่งใหญ่ในการชี้ทางของความสุข สว่างทางปัญญา เป็นการพินิจพิเคราะห์ถึงเจตจำนงแห่งการดำรงอยู่ด้วยมิตรไมตรี และเต็มไปด้วยคุณภาพอันสอดคล้องต่อชีวิตซึ่งควรค่าแก่การศึกษา อีกทั้งสามารถน้อมนำมาสู่การสร้างสัมพันธภาพที่ปราศจากอคติ...”^{๑๒}

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นำเสนอมาข้างต้นนี้ ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการศึกษาแนวคิดของพระไพศาล วิสาโล ผู้ซึ่งได้รับการกล่าวขานว่าเป็น “พระนักสันติวิธี”^{๑๓} ว่าท่านมีแนวคิด ทศนคติ และวิธีการประยุกต์หลักพระพุทธศาสนาในการจัดการปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันได้หรือไม่ อย่างไร

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง และรูปแบบการจัดการความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีจัดการความขัดแย้งด้วยหลักพระพุทธศาสนาของพระไพศาล วิสาโล

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์การประยุกต์ใช้แนวคิดและวิธีจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน ของพระไพศาล วิสาโล

ผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อทั้งหมด ๑๕๔ ท่าน ซึ่งพระไพศาล วิสาโล เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกเป็นบุคคลที่มีผลงานดีเด่นด้านสันติภาพร่วมกับท่านพุทธทาสภิกขุ ส่วนนายกุหลาบ สายประดิษฐ์ และนางสาวศรีสว่าง พัววงศ์ แพทย์ เป็นบุคคลที่มีผลงานดีเด่น ด้านประชาธิปไตย (ดูรายละเอียดใน http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1220943920)

^{๑๒}ปีพ.ศ. ๒๕๕๑ เนชั่นกรุ๊ปจัดโครงการ “๑๖ คนดีนำทาง แทนคุณแผ่นดิน” ร่วมกับกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เพื่อมอบรางวัลให้แก่ผู้ที่ทำความดี เป็นแบบอย่างต่อสังคม พระไพศาล วิสาโล ก็เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับเลือกให้รับรางวัลดังกล่าว ซึ่งมีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อนำแบบอย่างแห่งการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าของ “คนดี นำทาง” ทั้ง ๑๖ คนมาเผยแพร่ให้คนไทยได้เรียนรู้ และเป็นแรงบันดาลใจในการทำ ความดี (๒) เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกอันดีให้คนไทยเกิดการพัฒนาตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ ทำคุณประโยชน์เพื่อสังคมส่วนรวม และร่วมสานพลังขับเคลื่อนสังคมไทยสู่สังคมแห่งสันติสุขอย่างยั่งยืน.

^{๑๒} <http://www.komchadluek.net/detail/20110304/90565.html> accessed 10 January 2011.

^{๑๓} <http://www.isranews.org/%E0%B8%8/item/543-2010-05-24-09-01-31.html>

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง และวิธีบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา และในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล โดยอาศัยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ตลอดจนถึงวรรณกรรม บทความทางพระพุทธศาสนา เอกสารงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งจากบทสัมภาษณ์เชิงลึกของพระไพศาล วิสาโล ที่ปรากฏตามรายการวิทยุโทรทัศน์ และที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ และวารสารต่างๆ

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

รูปแบบ หมายถึง หลักการและวิธีการที่ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ

ความขัดแย้ง (Conflict) หมายถึง การต่อสู้ (Fight) การทำสงคราม (Warfare) ความไม่ลงรอยหรือเข้ากันไม่ได้ (Incompatibility) ความแตกต่างตรงข้ามซึ่งกันและกัน

การจัดการความขัดแย้ง หมายถึง การป้องกันความขัดแย้ง การแก้ไข (Resolution) และการเปลี่ยนรูป (Transformation) ความขัดแย้ง

พุทธสันติวิธีจัดการความขัดแย้ง หมายถึง วิธี ข้อปฏิบัติ หรือชุดของวิธีอย่างใดอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้า หรือเหล่าสาวกของพระองค์ได้ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง หรือปราศจากความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม และเป็นวิธีที่ประกอบไปด้วยความรัก ความสงสาร ความเป็นธรรม เช่น ความโปร่งใส บริสุทธิ์ยุติธรรม และเที่ยงธรรม เป็นต้น

สันติ หมายถึง ความสงบ และครอบคลุมถึง คำว่า “สันติภาพ” คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้าง หรือความรุนแรงในมิติต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วทำให้สังคมปราศจากสันติสุข อย่างไรก็ตาม สันติภาพในบริบทนี้ อาจจะมี ความขัดแย้งกันได้ トラบเท่าที่ความขัดแย้งมิได้นำไปสู่ความรุนแรงในมิติต่างๆ

สันติวิธี หมายถึง วิธีการในการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการแห่งสันติ หรือการไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา

๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ชี้ให้เห็นถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งว่า ความอยากได้ อยากใหญ่และใจแคบ ถือได้ว่าเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดความหวาดกลัว ระแวงและไม่ไว้ใจกัน^{๑๔} และ ปัจจัยที่นำไปสู่สันติภาพ ประกอบด้วย^{๑๕}

๑. ความจริงที่เป็นสากล คือ หลักความจริงที่เป็นกลางๆ มีผลเสมอเหมือนกัน แก่ทุกคน ทุกที่ รวมทั้งทุกศาสนา

๒. ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล คือ ความเป็นมนุษย์ที่จะต้องมองเห็นเข้าใจ ให้ ความนับถือเสมอกัน การทำร้ายและทำลายชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะมิสังกัดใดหรือไม่ เป็นความไม่ดีไม่งามทั้งสิ้น

๓. ความมีเมตตาที่เป็นสากล คือ แผ่ความรู้สึกรักเป็นมิตรไมตรี มีความรักปรารถนา ประโยชน์สุขแก่มนุษย์ทั่วทุกคนเสมอเหมือนกัน โดยไม่มีการจำกัดหรือแบ่งแยก

พระมหาสมปอง จันทวโธ ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “ธรรมชาติของมนุษย์ใน พุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของอริสโตเติล” โดยสรุปผลการวิจัยว่า ความขัดแย้งของ มนุษย์เป็นธรรมชาติที่สามารถแก้ไขได้ หลีกเลียงได้ ปรับเปลี่ยนได้ เพราะความขัดแย้งเป็น สิ่งที่มนุษย์ทำขึ้น มนุษย์เป็นสาเหตุต้นๆของความขัดแย้งทั้งปวง อีกทั้งธรรมชาติของมนุษย์ ยังหมายถึง สภาวะที่เกิดเอง มีอยู่ และเป็นอยู่ ตามเหตุปัจจัยภายในชีวิตมนุษย์.ตลอดถึงภาวะ ความเป็นผู้ที่ต้องฝึกและฝึกได้^{๑๖}

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการจัดการ ความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีกลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่” โดยสรุปว่า พระพุทธศาสนามองความขัดแย้งว่าเป็นทุกข์ หรือเป็นธรรมชาติที่ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็น (Necessity) ของบุคคลและสังคมในระดับโลกียวิสัย ส่วนในระดับโลกุตระนั้น

^{๑๔}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), *วิถีสู่สันติภาพ*, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒.

^{๑๕}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๗.

^{๑๖}พระมหาสมปอง จันทวโธ (ยุธรรม์), “ธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของอริสโตเติล”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (สาขาวิชาปรัชญา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘.

พระพุทธศาสนามองว่าเป็นสภาวะที่ปราศจากความขัดแย้ง สำหรับปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งนั้นมาจากการทำงานร่วมกันระหว่างปัจจัยภายใน คือ กุศลมูล และอกุศลมูลรวมถึงตัณหา ทิฏฐิ และมานะ ส่วนปัจจัยภายนอก คือ ข้อเท็จจริง ความสัมพันธ์ ผลประโยชน์ ค่านิยม และโครงสร้างที่บิดเบี้ยว^{๓๖}

รองศาสตราจารย์ ดร. ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว อธิบายถึงลักษณะของความขัดแย้งในประเทศไทยในอดีตว่า แนวความคิดเรื่องชนชั้นมีอิทธิพลอย่างมากต่อการอธิบายความขัดแย้งในสังคมไทยในเวลานั้น ปัญหาการเมืองถูกวิเคราะห์ว่ามีรากฐานมาจากความขัดแย้งทางชนชั้น ซึ่งเป็นต้นเหตุของปัญหาการเอารัดเอาเปรียบ กดขี่และขูดรีดผู้เสียเปรียบในสังคม การแก้ปัญหาคือความขัดแย้งทางโครงสร้างเป็นเรื่องของการใช้อำนาจและกำลังบังคับ ซึ่งเป็นวิธีการแก้ปัญหาขั้นต่ำสุด เนื่องจากเป็นการตัดสินใจปัญหาโดยใช้ความรุนแรง อันเป็นปัจจัยไปสู่การขยายตัวของความขัดแย้งมากยิ่งขึ้น^{๓๗}

ทพญ. กษิรา เทียนส่องใจ เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อภัยทานเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน” โดยสรุปผลการวิจัยว่า ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ อันเกิดมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอก ๕ ประเภท (ได้แก่ ความขัดแย้งด้านข้อมูล, ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์, ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์, ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง และความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือค่านิยม) กับปัจจัยภายในซึ่งประกอบไปด้วยอุปนิสัยกรรมและอกุศลมูล โดยมีทฤษฎีทำหน้าที่เป็นแกนกลาง อภัยทานเป็นพุทธสันติวิธีที่นอกจากจะนำมาแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแล้ว ยังสามารถใช้เป็นรูปแบบของการป้องกันเพื่อไม่ให้ความขัดแย้งก่อตัวขึ้นอีกด้วย โดยวิธีของอภัยทานมีทั้ง ทางกาย วาจา ใจ ทำให้การยึดมั่นในความเป็นอัตลักษณ์สลายลง ส่งผลให้ความขัดแย้งสิ้นสุดลงด้วย^{๓๘}

^{๓๖}พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗.

^{๓๗}ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว, ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับสันติวิธีและธรรมชาติของความขัดแย้งในสังคมไทย, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

^{๓๘}กษิรา เทียนส่องใจ, “การศึกษาวิเคราะห์อภัยทานเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้กล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้งว่า มาจากตัวแปรที่สัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน เช่น ตัวแปรที่เกี่ยวกับการแสวงหาความต้องการในการดำรงชีพของคน อันทำให้เกิดความขัดแย้งเพื่อแสวงหาการควบคุมภาวะแวดล้อมของมนุษย์ ตัวแปรทางจิตวิทยา ได้แก่ความต้องการและการขัดแย้งอำนาจของมนุษย์ สำหรับตัวแปรทางสภาพภูมิศาสตร์ก่อให้เกิดกรณีพิพาทด้านพรมแดนระหว่างประเทศ ตัวแปรทางสังคมเศรษฐกิจทำให้เกิดความขัดแย้งทางชนชั้น และการช่วงชิงทรัพยากรในระดับชาติด้วยรูปแบบต่างๆ ส่วนตัวแปรทางวัฒนธรรมก่อให้เกิดความขัดแย้งทางด้านศาสนา^{๒๐}

ทองอินทร์ พรมรินทร์ เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาสันติวิธีของพระพิมลธรรม (อาจ อาสภมหาเถร) และสรุปผลวิจัยว่า การแก้ปัญหาของมนุษย์โดยไม่ใช้ความรุนแรงตัดสินใจ ย่อมทำให้สังคมมนุษย์เกิดสันติภาพได้อย่างยั่งยืน^{๒๑}

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑.๖.๑ ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา วรรณกรรมพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน บทความทางพระพุทธศาสนา (Documentary Research) เอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และปฏิบัติการ “สันติวิธีเชิงพุทธ” ในประเด็นที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

๑.๖.๒ ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากรวบรวมและบทความต่างๆของพระไพศาล วิสาโล

๑.๖.๓ ศึกษาวิเคราะห์จากบทสัมภาษณ์พระไพศาล วิสาโล

^{๒๐}ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “ความรุนแรงกับมายาการแห่งเอกลักษณะ”, ใน สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), : ๖๕.

^{๒๑}ทองอินทร์ พรมรินทร์, “การศึกษาสันติวิธีของพระพิมลธรรม (อาจ อาสภมหาเถร)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑.

๑.๖.๔ ศึกษาวิเคราะห์ผลงานและบทสัมภาษณ์ของผู้เป็นต้นแบบทางความคิดของพระไพศาล วิสาโล เช่น อาจารย์ สุธกษณ์ ศิวรักษ์

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบถึงแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง และรูปแบบการจัดการความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา

๑.๗.๒ ทำให้เข้าใจถึงการใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาอธิบายความขัดแย้ง และการจัดการความขัดแย้งของพระไพศาล วิสาโล

๑.๗.๓ ทำให้ทราบถึงแนวทางการประยุกต์ใช้แนวคิดและวิธีการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน ของพระไพศาล วิสาโล

บทที่ ๒

แนวคิดและรูปแบบการจัดการความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา

สังคมปัจจุบันมีความขัดแย้งเกิดขึ้นมากมาย อันเนื่องมาจากความหลากหลาย ความซับซ้อน และการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว เกินกว่าที่มนุษย์ทั่วไปจะเข้าใจและจัดการได้ ความเชื่อที่ต่างกัน คุณค่าที่ต่างกัน การแย่งชิงทรัพยากรอันมีอยู่จำกัด ความไม่เป็นธรรมทางสังคม การที่กฎหมายไม่สามารถบังคับใช้ได้อย่างเท่าเทียมและถูกต้อง ระบบการเมือง และระบบราชการที่ขาดศักยภาพที่จะเอื้ออำนวยให้ชีวิตและสังคมดำเนินไปด้วยดี ทิศทางการพัฒนาที่เน้นเรื่องการแข่งขันเสรี และการเอาเงินเป็นตัวตั้ง ทำให้ความเครียดและการเหลื่อมล้ำในสังคมเพิ่มขึ้น ระบบการศึกษาที่ไม่ทำให้มนุษย์สามารถเผชิญกับปัญหาและความกดดันใหม่ ๆ ได้ มนุษย์จึงเหมือนตกอยู่ท่ามกลางปัญหาที่ถาโถมเข้ามา เต็มไปด้วยความขัดแย้ง และปะทุไปสู่ความรุนแรงได้ทุกเมื่อ

ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องศึกษาหาหนทางที่จะลดความขัดแย้งเหล่านี้ให้ลดลงหรือหมดไป โดยในบทนี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาแนวคิดขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับความขัดแย้งทั้งตามทฤษฎีตะวันตก และตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาวิเคราะห์หาองค์ความรู้ในการบริหารจัดการความขัดแย้งเหล่านี้เพื่อให้เข้าสู่สภาวะปกติในที่สุด

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งตามทฤษฎีตะวันตก

๒.๑.๑ ความหมายของความขัดแย้ง

“ความขัดแย้ง” มาจากภาษาอังกฤษว่า “Conflict” มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า “Confligere” แปลว่า การต่อสู้ (Fight) การทำสงคราม (Warfare) ความไม่ลงรอย หรือเข้ากันไม่ได้ (Incompatibility) การขัดแย้งกันและกัน หรือการเป็นปรปักษ์ (Opposition) ซึ่งในที่นี้ได้มีผู้ให้ความหมายของความขัดแย้งไว้หลากหลาย ดังนี้

เจมส์ โค (James Kho) มองว่าความขัดแย้งเป็นการต่อสู้กันระหว่างความคิด ความเห็น ความสนใจ ผลประโยชน์ ค่านิยม แนวทาง อำนาจ สถานภาพ และทรัพยากร^๑ ซึ่งความขัดแย้งในลักษณะนี้อาจจะเกิดขึ้นภายในบุคคลเพียงคนเดียว หรือเป็นการขัดแย้งระหว่างบุคคล หรือระหว่างบุคคลกับกลุ่มองค์กร หรือระหว่างองค์กรกับองค์กร หรือระหว่างกลุ่มบุคคลหลายคนที่อยู่ในกลุ่มหนึ่งกับอีกกลุ่มหนึ่ง หรือกับอีกหลาย ๆ กลุ่มของบุคคลก็ได้

เรย์มอนด์ (Reymond) มองว่า ความขัดแย้ง คือ การต่อสู้ (Fight) การทำสงคราม (Warfare) ความไม่ลงรอยหรือเข้ากันไม่ได้ (Incompatibility) การขัดแย้งกันและกัน หรือการเป็นปรปักษ์ต่อกัน (Opposition) ระหว่างบุคคลสองคน หรือกลุ่มบุคคล ซึ่งมีความเห็น ความเชื่อ ความต้องการไม่เหมือนกัน ทำให้เกิดการโต้แย้ง หรือโต้เถียงกัน และดิ้นรน ต่อสู้แข่งขันกัน^๒

กัลตุง (Johan Galtung) มองว่า ความขัดแย้งเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม (การกระทำ) ของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่มีทัศนคติที่เป็นอริต่อกัน จนนำมาซึ่งพฤติกรรมในรูปแบบที่ทำร้าย ทำร้าย หรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อคู่อริ หรือแม้แต่ตนเอง^๓

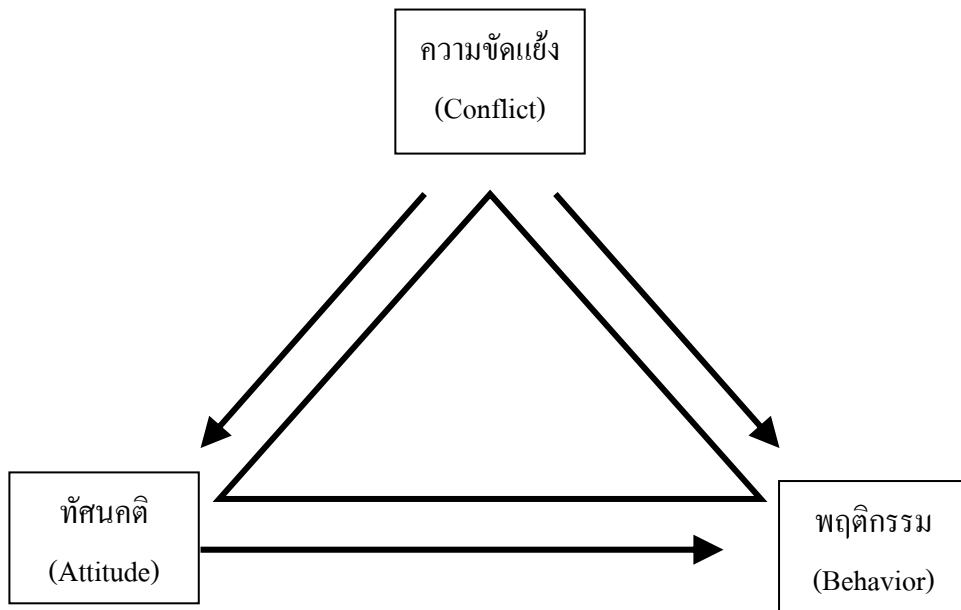
จากแนวคิดดังกล่าว จึงเกิดโมเดลที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้ง (Conflict) ทัศนคติ (Attitude) และพฤติกรรม (Behavior) ดังแผนภูมิข้างล่าง^๔

^๑เจมส์ โค และคณะ, คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการจัดการข้อพิพาท, แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, (นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

^๒Reymond W. Mack and John Pease, **Sociology and Social Life**, (New York: D Van Nostrand Company, 1973), p. 68.

^๓Johan Galtung, **Peace : Research, Education, Action:Essays in Peace Research. 1**, (Copenhagen: Christian Ejlars, 1975), p. 81.

^๔ม.ร.ว.พทุทธิสาณ ชุมพล, “สันติภาพภายใต้เงื่อนไขของความขัดแย้งทางสังคมและการเมือง”, ใน **มนุษย์กับสันติภาพ**, (ศรีเพ็ญ ศุกพิทยากุล บรรณาธิการ), (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), : ๔๗.

แผนภูมิ ๒.๑ แสดงความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติ และพฤติกรรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของ “ความขัดแย้ง” ว่า ประกอบด้วย คำว่า “ขัด” หมายถึง การไม่ทำตาม ฝ่าฝืน ขึ้นไว้^๕ และคำว่า “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน ต้านไว้ ทานไว้^๖ ดังนั้น คำว่า “ขัดแย้ง” จึงหมายถึง การที่แต่ละฝ่ายไม่ลงรอยกัน

ศ.นพ. ประเวศ วะสี มีแนวคิดว่า ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของสรรพสิ่ง ความขัดแย้งนำไปสู่การสร้างสรรค์ ถ้าเข้าใจและมีการจัดการที่ดี^๗ ถ้าเข้าใจความขัดแย้งก็เท่ากับเข้าใจชีวิตและสังคมทั้งหมด เรื่องความขัดแย้งจึงควรเป็นตัวตั้งสำหรับการเรียนรู้ของคนทุกคน ของทุกองค์กร และทุกพื้นที่

^๕ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๖.

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑๗.

^๗คู่มือใน ศ. นพ. วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗), หน้า III – IV.

ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ มองว่าความขัดแย้ง^๘ เป็นสิ่งปกติธรรมดาที่เกิดขึ้นได้กับทุกคน ความขัดแย้งนั้นไม่ใช่สิ่งเลวร้ายหากสามารถคลี่คลายตัวเองไปในทางสร้างสรรค์และนำไปสู่ข้อยุติ หรือหาทางออกได้ เราไม่อาจห้ามไม่ให้เกิดความขัดแย้งได้ แต่สามารถสร้างกระบวนการแก้ปัญหาความขัดแย้งหรือข้อพิพาทนั้นได้ ความขัดแย้ง (Conflict) และข้อพิพาท (Dispute) มีความหมายใกล้เคียงกัน ความขัดแย้งเป็นเรื่องของความเห็นหรือความเชื่อที่ต่างกัน แต่คู่กรณียังสามารถทำงานร่วมกันได้ แต่ข้อพิพาทเป็นเรื่องที่ผู้เกี่ยวข้องมุ่งที่จะเอาชนะกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของตนเอง

ความขัดแย้งที่หาทางออกไม่ได้จะกลายเป็นข้อพิพาท ซึ่งหากยิ่งขยายตัวออกไปก็จะพัฒนากลายเป็นความรุนแรงทั้งในการใช้คำพูด ท่าทาง ทำร้ายซึ่งกันและกัน จนเกิดความสูญเสียทั้งทรัพย์สิน เสียเวลา เสียความรู้สึก เสียอำนาจอธิปไตย

รศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ มองความขัดแย้งในแง่สังคมวิทยาว่า ความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไปและฝังรากลึกอยู่ในสังคม มนุษยชาติไม่เคยว่างเว้นจากความขัดแย้ง ซึ่งเป็นผลมาจากความแตกต่างทางพันธุกรรมหรือสภาพแวดล้อมทางสังคม^๙ อย่างไรก็ตามท่านมองความขัดแย้งในแง่บวกว่า “บ่อยครั้งที่ความขัดแย้ง มักเป็นพลังขานแห่งชีวิต (Elan Vital) ของมนุษย์ เพราะมักโน้มนำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์อันยังประโยชน์แก่สังคมมนุษย์”^{๑๐}

ผศ.ดร.นันทนา บรรพศิริโชติ มองความขัดแย้งในมิติที่ผสมผสานระหว่างแนวคิดเชิงรัฐศาสตร์และสังคมวิทยาว่าความขัดแย้ง^{๑๑} คือ ภาวะที่กลุ่มต่างๆแข่งขันกันเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่มีจำกัด อันเนื่องมาจากผลประโยชน์หรืออุดมการณ์ไม่ตรงกัน โดยขยายความไปถึงโอกาสที่จะเข้าถึงทรัพยากร และอำนาจในการตัดสินใจของผู้ที่ขัดแย้งกันด้วย

^๘เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐-๑๑.

^๙ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๖.

^{๑๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

^{๑๑}นันทนา บรรพศิริโชติ, “ความขัดแย้งในสังคมไทย: ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจ”, ใน *ความขัดแย้งในสังคมไทยยุควิกฤตเศรษฐกิจ*, พัชรี สีโรรส บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๒), : ๓๒.

ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล ให้ความหมายของ ความขัดแย้ง^{๑๒}ว่า เป็น ความแตกต่างของวัตถุประสงค์ ความเชื่อและค่านิยม ระหว่างบุคคล หรือ กลุ่มบุคคล ซึ่ง ความขัดแย้งในสถานการณ์ใดก็ตามถือเป็นการแสดงออกของปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องภายใต้ สถานการณ์นั้นๆ

จากความหมายของความขัดแย้งตามที่ได้นำเสนอมาข้างต้นนั้น ผู้วิจัยมองว่า ความขัดแย้ง เป็นปฏิกิริยาที่แสดงออกมาจากบุคคลหรือกลุ่มคน ที่มีความคิดเห็น ความต้องการที่แตกต่างกันเมื่อถูกขัดขวางไม่ให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ รวมไปถึงการต่อสู้ แย่งชิงเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด โดยใช้อำนาจที่มีอยู่เป็นเครื่องมือ ความขัดแย้ง อาจสะท้อนออกมาในรูปของความรุนแรงหรือไม่ก็ได้ อย่างไรก็ตามเราก็สามารถสรุปความหมายของ ความขัดแย้งออกมาเป็น ๒ กลุ่ม คือ

ก. ความหมายของความขัดแย้งในแง่บวก หมายถึง ความขัดแย้งที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในเชิงสร้างสรรค์ เกิดการพัฒนาที่เป็นผลดีทั้งต่อตนเอง องค์กร และ สังคมทั้งในแง่ของทัศนคติ และพฤติกรรม และสามารถหาทางออกเพื่อลดความขัดแย้งได้ อย่างสมานฉันท์

ข. ความหมายของความขัดแย้งในแง่ลบ หมายถึง ความขัดแย้งที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางทำลาย บั่นทอนทั้งต่อตนเอง องค์กรและสังคม มีการขยายตัว กลายเป็นข้อพิพาท และความรุนแรงทั้งในเชิงความคิด และพฤติกรรมไม่ว่าจะเป็นการด่ากัน การทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกาย และทำสงครามประหัตประหารซึ่งกันและกัน

๒.๑.๒ ลักษณะของความขัดแย้ง

เมื่อเราพบว่ามีความขัดแย้งเกิดขึ้น และมีความต้องการที่จะจัดการกับความขัดแย้งเหล่านั้น ก่อนอื่นเราจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจถึงคุณลักษณะที่สำคัญเสียก่อน เพื่อ ประโยชน์ในการบริหารจัดการให้ได้ผลดี ซึ่งจากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ความขัดแย้งมีลักษณะ ที่สำคัญ ดังนี้

^{๑๒}ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล, การมีส่วนร่วมของสาธารณชนและการจัดการความขัดแย้ง, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๕). (อัคราณา)

๒.๑.๒.๑ ความขัดแย้งเป็น “ธรรมชาติ” ของมนุษย์ และสังคม

ราล์ฟ ดาห์เรนดอร์ฟ (Ralf Dahrendorf) อธิบายลักษณะของความขัดแย้งว่ามีลักษณะสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีอยู่ตลอดเวลา เขาจึงเสนอแนวคิดที่ว่า “ทุก ๆ สังคมเกิดความขัดแย้งได้ทุกขณะ การขัดแย้งจึงมีอยู่ตลอดเวลา” สอดคล้องกับแนวคิดของ เจมส์ โค ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ รศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และไพศาล วงศ์วรสิทธิ์ที่มองว่า ความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดา ที่ดำรงอยู่ภายในตัวมนุษย์เองซึ่งเป็น สัตว์สังคม (Social Animal) มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล หรือกลุ่มบุคคลอื่น มนุษย์ก็มีความสามารถที่จะหลีกเลี่ยงข้อเท็จจริงนี้ได้ ความขัดแย้งฝังรากลึกอยู่ในทุกสังคม จึงเป็นการยากที่จะหลีกเลี่ยง นักคิดกลุ่มนี้เสนอว่า “อย่ามองความขัดแย้งด้วยมายาคติ เพราะในความเป็นจริงแล้ว ความขัดแย้งก็สะท้อนนัยในเชิงบวกเอาไว้ด้วยเช่นกัน ฉะนั้น การที่คนเราคิดเห็นต่างกันเป็นเรื่องปกติธรรมดา ไม่จำเป็นต้องเป็นศัตรูกัน”

๒.๑.๒.๒ ความขัดแย้งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

เจมส์ โค เสนอว่า “ความเห็นที่ขัดแย้ง ความแตกต่างในความคิด ในค่านิยม ในรสนิยม มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้เราแสวงหาความชัดเจน และพัฒนาไปสู่การพูดคุย และการทำความเข้าใจกัน” ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งว่า มุมมองที่เกิดจากความคิดเห็นที่แตกต่างกันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้พ้นไปจากสภาพเดิมทั้งในเชิงความคิด หรือพฤติกรรม แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นจะพัฒนาไปสู่ความเจริญอย่างสร้างสรรค์หรือไม่ ขึ้นอยู่กับวิธีการที่ผู้ที่ขัดแย้งใช้ต่างหาก

๒.๑.๒.๓ ความขัดแย้งก่อให้เกิดพลังงาน

เจมส์ โค และ พระมหาหรรษา ^{๑๑} ต่างมองสอดคล้องกันว่า ความขัดแย้งทำให้ร่างกายหลังสารกระตุ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพลังงานในร่างกายซึ่งจะเป็นบวก หรือลบนั้นขึ้นอยู่กับว่าการตระหนักรู้ของบุคคลนั้นๆว่าจะทำอะไรจึงจะแปรความขัดแย้งไปในทางที่สร้างสรรค์ และเกิดประโยชน์ สูงสุดแก่ตัวเองและสังคม

^{๑๑}พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญชากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาซ้าง จ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔๐.

๒.๑.๒.๔ ความขัดแย้งทำให้เกิดการปฏิสังสรรค์

จอร์จ ซิมเมล (Georg Simmel) นำเสนอว่า “ความขัดแย้งเป็นรูปแบบหนึ่งของการปฏิสังสรรค์ที่เห็นรูปได้อย่างชัดเจน ซึ่งการปฏิสังสรรค์ดังกล่าวจะทำให้สังคมเกิดความกลมเกลียวและเป็นเอกภาพมากยิ่งขึ้น” ซึ่งชัชวพันธ์ สถาอานันท์ ก็สรุปในทิศทางที่สอดคล้องกันว่า “ความขัดแย้งเป็นพลังทะยานแห่งชีวิต”

จะเห็นได้ว่าคุณลักษณะของความขัดแย้งนั้น มีทั้งบวก และลบ ขึ้นอยู่กับทัศนคติและมุมมองของคน สิ่งสำคัญ คือ หากเปลี่ยนความขัดแย้งเชิงลบให้กลายเป็นบวกได้ จะทำให้สังคมเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ความขัดแย้งในทัศนะนี้จึงเป็นกลไกของความก้าวหน้าทางสังคม

๒.๑.๓ พัฒนาการของความขัดแย้ง

เฮนกิน (Henkin)^{๑๔} และศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์^{๑๕} มองว่า “ความขัดแย้ง” นั้น มีการซ่อนตัว เกิดขึ้น ดำรงอยู่ และปรากฏตัวอย่างต่อเนื่องในบุคคล หรือกลุ่มบุคคลนั้น โดยชี้ให้เห็นว่า

(๑) ความขัดแย้งที่ซ่อนอยู่ หรือความขัดแย้งแฝง (Latent Conflict) หมายถึง สภาวะการณ์ของความขัดแย้งที่มีแนวโน้มจะเกิดขึ้นซ่อนตัวอยู่ในจิตใจหรือภายนอกของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ยังไม่มีลักษณะที่ปรากฏอย่างชัดเจน แต่ถ้าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลไม่ตระหนักหรือใส่ใจ ความขัดแย้งก็จะเริ่มสำแดงและปรากฏออกมาภายนอกให้เห็นได้ชัดเจน

(๒) ความขัดแย้งที่ปรากฏขึ้น หรือความขัดแย้งกำลังก่อตัวเกิดขึ้น (Emerging Conflict) หมายถึง สถานการณ์ที่คู่กรณีมองเห็นและรับรู้ร่วมกันว่าความขัดแย้งได้เกิดขึ้นแล้ว กรณีนี้อาจมีความตึงเครียดเห็นได้ชัดเจน แต่ยังไม่มีการโต้เถียง เกรจา หรือแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น

^{๑๔}Henkin, A.B. et.al. “Conflict management strategies of principals in site – based managed schools”. Journal of Educational Administration 38(2). 2000 : 16-17.

^{๑๕}วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการ และเครื่องมือแก้ปัญหา, หน้า ๑๒.

(๓) ความขัดแย้งที่ปรากฏชัดเจน หรือความขัดแย้งที่ปรากฏออกมาแล้ว (Manifest Conflict) หมายถึง สถานการณ์ของความขัดแย้งที่เห็นได้ชัดแต่ยังไม่มีทางออก อาจรวมถึงความขัดแย้งบางส่วนยังคงแฝงตัวอยู่อย่างซ่อนเร้น

๒.๑.๔ ประเภทของความขัดแย้ง

จอห์น แมคคอนเนล และคริสโตเฟอร์ มัวร์^{๑๖} สรุปว่า คนเราเกิดความขัดแย้งกันในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ใน ๕ ประเด็น ต่อไปนี้ คือ^{๑๗}

๑. ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) เป็นปัญหาพื้นฐานของความขัดแย้ง ซึ่งอาจเกิดจากข้อมูลที่ไม่ตรงกัน เข้าใจผิดในข้อมูล ขาดข้อมูล ขาดการสื่อสาร หรือสื่อสารไม่ถูกต้อง ไม่ชัดเจน รวมถึงการสับสนเรื่องหน้าที่และ มุมมองต่างกันในเรื่องของข้อมูล

๒. ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) ได้แก่ ขัดแย้งด้านความต้องการในการครอบครองวัตถุ สิ่งของต่างๆ ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึง อำนาจ และหน้าที่

๓. ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) ได้แก่ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมหรือวิธีการทำงาน วิธีการตัดสินใจที่ต่างกัน รวมถึงพฤติกรรมด้านลบที่เกิดขึ้นซ้ำซากในอดีต อารมณ์ที่รุนแรง ความเข้าใจผิด การสื่อสารที่บกพร่อง

๔. ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) ที่ระเบียบกฎเกณฑ์ไม่เป็นธรรม ทำให้การใช้อำนาจ การกระจายอำนาจไม่เหมาะสมทั้งในแง่ระบบ และระยะเวลา

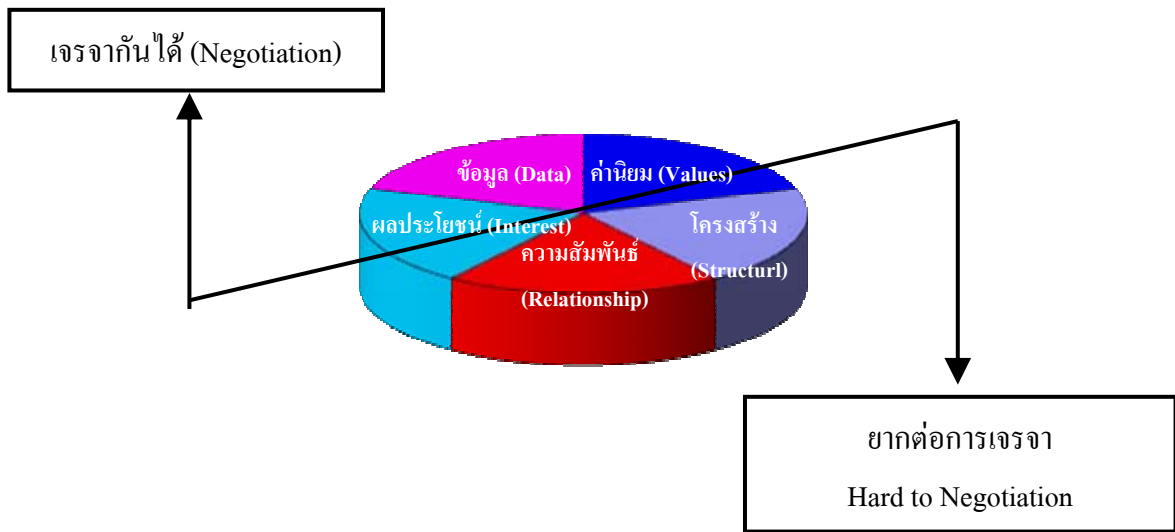
๕. ความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือค่านิยม (Value Conflict) ความเชื่อที่ต่างกันทั้งทางศาสนา ค่านิยม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งอาจเกิดจากภูมิหลังต่างกัน พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ต่างกัน และเกณฑ์ประเมินความสำคัญที่ต่างกัน

ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ ได้จัดทำแผนภูมิ^{๑๘} ประเภทของความขัดแย้ง ดังนี้

^{๑๖} Christopher Moor, **The Mediation Process: Practical Strategic for Resolving Conflict**, 2nd ed., (San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers, 1996), p.60-61.

^{๑๗} จอห์น แมคคอนเนล อังไฉ จินตนา ยูนิพันธ์ และลิลิต ศรีทรัพย์นันต์, “การจัดการศึกษาทางการพยาบาลกับคุณภาพบัณฑิต”, วารสารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนราชนบุรี, ๒๕๔๒, (๑๑): ๓๓ – ๓๗.

^{๑๘} วันชัย วัฒนศัพท์, **ความขัดแย้ง: หลักการ และเครื่องมือแก้ปัญหา**, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริกัณฑ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๓๗), หน้า ๑๓.

แผนภูมิ ๒.๒ แสดงวงกลมของความขัดแย้ง

ส่วนเฮนกิน นักวิชาการด้านจิตวิทยา ได้แบ่งความขัดแย้งออกเป็น ๔ ประเภท คือ^{๑๕}

๑. ความขัดแย้งด้านเป้าหมาย เกิดจากความต้องการที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล
๒. ความขัดแย้งด้านความคิด เกิดจากการที่แต่ละคนแต่ละฝ่ายมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน
 ๑. ความขัดแย้งด้านความรู้สึก เกิดขึ้นจากการที่แต่ละบุคคลต่างมีความชอบรสนิยม และทัศนคติที่แตกต่างกัน จึงเกิดความรู้สึกแบ่งแยกเป็นคนละกลุ่มและขัดแย้งกับผู้อื่นที่มีความชอบไม่เหมือนตน
 ๔. ความขัดแย้งด้านพฤติกรรม เนื่องมาจากการที่บุคคลหนึ่งมีการกระทำ หรือความประพฤติที่ไม่เป็นที่ยอมรับของอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น กิริยาไม่สุภาพ ดูหมิ่นเหยียดหยามผู้อื่น เป็นต้น

โดยสรุปจะเห็นว่า ความขัดแย้งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทหลัก คือ ความขัดแย้งภายใน (Internal Conflict) ได้แก่ ความขัดแย้งในแง่ความคิด ความรู้สึก คุณค่า และรสนิยมที่

^{๑๕}Henkin, A.B. et.al. "Conflict management strategies of principals in site – based managed schools", *Journal of Educational Administration* 38, 2000: pp. 142 – 154.

แตกต่าง และความขัดแย้งภายนอก (External Conflict) เช่น ความขัดแย้งที่เกิดจากความสัมพันธ์ ผลประโยชน์ ข้อมูล โครงสร้างทางสังคมที่แตกต่างกัน

จะเห็นได้ว่าจอห์น แมคคอนแนล และคริสโตเฟอร์ มัวร์ ให้นำหนักต่อความขัดแย้งภายนอก ขณะที่นักจิตวิทยามุ่งเน้นไปที่ความขัดแย้งภายใน ซึ่งการมองทั้งสองแบบนี้มีผลต่อการกำหนดรูปแบบวิธีการแก้ไขที่แตกต่างกัน

๒.๑.๕ ปัญหาและสาเหตุของความขัดแย้ง

เมื่อก้าวถึงเหตุปัจจัยของความขัดแย้ง มีนักคิดและนักวิชาการหลายท่านต่างก็ให้ความเห็นในแนวทางที่หลากหลายแตกต่างกันไป

โยฮัน กัลตุง มองว่า ความต้องการขั้นพื้นฐานทั้ง ๔ ประการ คือ การดำรงชีวิต (Survival) การมีความเป็นอยู่ที่ดี (Welfare) การมีเสรีภาพ (Freedom) และการมีเอกลักษณ์และความรู้สึกมีความหมายในชีวิต (Identity) เป็นตัวแปรสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง และความรุนแรงในสังคม หากมนุษย์ไม่ได้รับการตอบสนองหรือได้รับไม่เพียงพอ

มองเทจ (Mongtague)^{๒๐} กอร์เนย์ (Gorney)^{๒๑} และสตอร์ (Storr)^{๒๒} นักพฤติกรรมศาสตร์ ทำการศึกษาเรื่องมนุษย์และความก้าวร้าว ระบุว่า มนุษย์และสัตว์ในทุกสังคมมีสัญชาตญาณก้าวร้าวและทำลายล้าง ซึ่งจะแสดงออกมารูปของความขัดแย้ง การต่อสู้หรือการแข่งขัน

รอล์ฟ ดาห์เรนดอร์ฟ (Ralf Dahrendorf)^{๒๓} มองว่าแหล่งกำเนิดอันเป็นที่มาของความขัดแย้งในสังคมนั้น เกิดจากอำนาจของการรวมตัวขึ้นเป็นองค์กรของกลุ่มในสังคมเพื่อความอยู่รอดของตน เช่น ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา มักจะเกิดกลุ่มต่าง ๆ ที่มีการจัดตั้งเป็นองค์กร เช่น กลุ่มสหภาพแรงงานเพื่อความเสมอภาค เป็นต้น

คริสเบิร์ก (Kriesberg) ระบุว่า “ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันของอำนาจเป็นลักษณะสำคัญที่สุดของความขัดแย้ง” เพราะ “ระดับของอำนาจที่แตกต่างกัน เป็นผลให้

^{๒๐}ดูเพิ่มเติมใน Ashley Mongtague, ed, **Man and Aggression**, (New York: Oxford University Press, 1968).

^{๒๑}ดูเพิ่มเติมใน Roderic Corney, **The Human Agenda**, (New York: Bantam, 1973).

^{๒๒}ดูเพิ่มเติมใน Anthony Storr, **Human Aggression**, (New York: Athenemum, 1968),

^{๒๓}Ralf dahrendorf, **Class and Class Conflict in Industrial Society**, (California: Standford University Press, 1959).

คู่กรณีเริ่มตระหนักถึงความแตกต่างกัน” และ “ยังทำให้มีการแสวงหาวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งความมีอำนาจ” เขาได้เสนอทางออกว่า “ควรทำให้มีการแสวงหาวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งความเท่าเทียมกัน”

ซามูเอล ฮันติงตัน (Samuel Huntington) นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน ได้ นำเสนอแนวคิด เรื่อง "การปะทะกันของอารยธรรม" (The Clash of Civilizations)^{๒๔} ใน พ.ศ. ๒๕๓๖ ว่า “สมมติฐานของผมก็คือ รากเหง้าของความขัดแย้งในโลกยุคใหม่จะไม่ใช่อุดมการณ์หรือเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานอีกแล้ว ความแตกแยกอย่างใหญ่หลวงในมนุษยชาติ และต้นตอ ความขัดแย้งที่สำคัญที่สุดจะเกิดมาจากพื้นฐานทางวัฒนธรรม” สิ่งที่เขายกมา ยืนยันข้อสมมติฐานก็คือ “ความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรม ‘ตะวันตก’ กับวัฒนธรรม ‘อิสลาม’ และผลจากการทำนายของเขานั้น ได้ทำให้เกิด “เหตุการณ์ ๑๑ กันยายน ๒๐๐๑” และ “สงครามอัฟกานิสถานกับสงครามอิรัก”

จากผลการศึกษาของฮันติงตันดังกล่าวทำให้ธีรยุทธ บุญมี^{๒๕} และสุรชาติ บำรุงสุข^{๒๖} ได้ต่อยอดว่า ความขัดแย้งด้านวัฒนธรรมดังที่ฮันติงตันกล่าวถึงนั้นได้ “งอก” ออกจากความขัดแย้งด้านชาติพันธุ์-ชาตินิยม (Ethno-Nationalism) และได้พัฒนาตัวไปสู่ ความขัดแย้งด้านประวัติศาสตร์ มาสู่ความขัดแย้งด้านวัฒนธรรมในที่สุด

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “Capital” Marcuse^{๒๗} และ C. Wright Mills^{๒๘} ว่า ความขัดแย้งเกิดจากการกดขี่ขูดรีดทางชนชั้นโดยเฉพาะใน สังคมนิยมซึ่งโครงสร้างสังคมมีการแบ่งชนชั้นสูง และเป็นชนชั้นที่กดขี่ขูดรีด ดังนั้น ความขัดแย้งจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะเป็นผลพวงมาจากการแสวงหาผลประโยชน์ใน ระบบสังคมนิยมและโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่กดขี่ ผู้สนับสนุนแนวความคิดนี้มี เลนิน (Lenin) และเหมาเจ๋อตุง (Mao Tse-Tung) เป็นต้น

^{๒๔} ดูเพิ่มเติมใน วารสาร Foreign Affairs ฉบับ Summer 1993 < <http://www.zmag.org/terrorframe.htm> 221144release date CPMPWBContents P. Member P>.

^{๒๕} ธีรยุทธ บุญมี, **Road Map ประเทศไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สายธาร, ๒๕๔๗), หน้า ๓๖-๓๗.

^{๒๖} สุรชาติ บำรุงสุข, “สงครามข้ามรัฐ-สงครามในรัฐ: จากสถานการณ์โลกถึงภาคใต้”, ใน **มติชนสุดสัปดาห์** (ฉบับที่ ๑๒๔๕) : ๓๓.

^{๒๗} Herbert Marcuse, **Reason and Revolutions**, (New York: Humanities Press, 1968).

^{๒๘} C. Wright mills, **The Power Elite**, (New York: Oxford University Press, 1956).

ศ.ดร.เทียนฉาย กีระนันท์^{๒๕} ชี้ว่า ความต้องการด้านเศรษฐกิจ และความ ต้องการด้านสังคม เป็นตัวแปรสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น ความแตกต่าง ยิ่งมาก ก็ยิ่งขัดแย้งมาก เช่นเดียวกับชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ที่วิเคราะห์ว่า^{๓๐} ตัวแปรด้านสังคม และเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องการกับดำรงชีพทำให้เกิดความขัดแย้งด้านชนชั้น และการช่วงชิง ทรัพยากรในระดับต่าง ๆ

รศ.ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ มองว่าสาเหตุของความขัดแย้ง มาจากตัวแปรที่ สัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน เช่น ตัวแปรที่เกี่ยวกับความต้องการในการดำรงชีพของคน ทำให้ เกิดความขัดแย้งเพื่อแสวงหาการควบคุมภาวะแวดล้อมของมนุษย์ ตัวแปรทางจิตวิทยา ได้แก่ ความต้องการและการขัดแย้งอำนาจของมนุษย์ ส่วนตัวแปรทางสภาพภูมิศาสตร์ ก่อให้เกิด กรณีพิพาทด้านพรมแดนระหว่างประเทศ ตัวแปรทางสังคมเศรษฐกิจทำให้เกิดความขัดแย้ง ทางชนชั้น และการช่วงชิงทรัพยากรในแต่ละระดับด้วยรูปแบบต่างๆ และตัวแปรทาง วัฒนธรรมก่อให้เกิดความขัดแย้งทางด้านศาสนา^{๓๑}

ฉันทนา บรรพศิริโชติ ได้นำเสนอหลักการ “ไม่สมมาตร” (Asymmetric Conflict) ซึ่งเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับคริสเบิร์กที่มองว่า “ความขัดแย้งระหว่างคู่ที่ไม่เท่าเทียม กันทางอำนาจ” โดยพยายามเปรียบเทียบว่า “ถ้าเป็นมวยก็เรียกว่าเป็นคู่ต่อสู้คนละรุ่น และมี โปรมอเตอร์คนละระดับ” ประเด็นปัญหาก็คือ “ทำอะไร จึงจะสามารถปรับให้ฐานของ อำนาจเท่าเทียมกัน” เพื่อไม่ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอำนาจมากเกินไปจนทำให้การเจรจา “ไร้ทางออก”

ศุมน อมรวิวัฒน์ เห็นว่า^{๓๒} “การรุกและการปะทะกันของกระแสทาง วัฒนธรรม” ก่อให้เกิดกระแสของความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้น ในขณะที่ชัยวัฒน์ สถาอานันท์^{๓๓}

^{๒๕} ดูข้อมูลและตัวเลขเพิ่มเติมใน เทียนฉาย กีระนันท์, “อันเนื่องมาจากความแตกต่างทาง เศรษฐกิจ และสังคม”, ใน *สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง*, วลัย อรุณี บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๕๕-๑๐๗.

^{๓๐} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม*, หน้า ๓๖-๓๗.

^{๓๑} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “ความรุนแรงกับมายาการแห่งเอกลักษณ์”, ใน *สันติศึกษากับการ แก้ปัญหาความขัดแย้ง*, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๖๕.

^{๓๒} ศุมน อมรวิวัฒน์, “การรุก และการปะทะกันทางวัฒนธรรม”, ใน *สันติศึกษากับการแก้ปัญหา ความขัดแย้ง*, วลัย อรุณี บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๘๗-๕๑.

ก็มองว่าลัทธิเผ่าพันธุ์ ลัทธิชาตินิยม (Ethnocentrism) และการยึดหลักโดยเน้นศาสนาของตัวเองเป็นศูนย์กลาง (Religion Centric) เป็นตัวแปรสำคัญที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งในยุคปัจจุบัน

จากแนวคิดที่หลากหลายเหล่านี้ เราสามารถสรุปถึงสาเหตุของความขัดแย้งออกเป็นกลุ่ม ได้ดังนี้

๑. ปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง เนื่องจาก

- ๑.๑ เป็นสัญชาตญาณ และพฤติกรรมปกติของมนุษย์
- ๑.๒ เกิดจากความต้องการที่แตกต่างกัน
- ๑.๓ เกิดจากอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน
- ๑.๔ เกิดจากค่านิยม ความเชื่อ

๒. ปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง เนื่องจาก

- ๒.๑ เกิดจากชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ประเพณี และการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน
- ๒.๒ เกิดจากความอยู่คู่ธรรมชาติ การไม่เท่าเทียมกันในด้านเศรษฐกิจและ

สังคม

๒.๓ เกิดจากโครงสร้างสังคม

๒.๔ เกิดจากข้อมูล ข่าวสาร หรือการสื่อสารที่ไร้ประสิทธิภาพ

เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว “เหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง” มีตัวแปรใน ๒ มิติหลัก ๆ ด้วยกัน กล่าวคือ ตัวแปรภายใน และตัวแปรภายนอก ซึ่งตัวแปรภายในนั้น มุ่งเน้นไปที่ “กิเลส” และพฤติกรรมอันเป็นดั้งเดิม หรือเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ และตัวแปรภายนอกที่มุ่งเน้นไปที่ปัจจัยภายนอกอันได้แก่สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม อำนาจ และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้แสดงออกมา

^{๓๓} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, อารุณมีชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๔๖), หน้า

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสันติวิธี

ถึงแม้เราจะไม่สามารถขจัดความขัดแย้งให้หมดสิ้นไปได้ในทางปฏิบัติ แต่การเพิกเฉยอาจทำให้ความขัดแย้งฝังรากลึกและพัฒนาไปสู่ความรุนแรงได้^{๓๔} สิ่งที่เราควรกระทำคือ ศึกษาหาวิธีการป้องกัน หรือลดขนาดของความขัดแย้งลง จนเกิดการพัฒนาไปสู่สันติภาพอย่างแท้จริงและยั่งยืน อย่างไรก็ตาม การเข้าใจความหมายของสันติภาพที่แตกต่างกัน อาจทำให้มีทัศนคติ มุมมอง และวิธีการที่จะนำไปสู่สันติภาพแตกต่างกันไป

๒.๒.๑ ความหมายและลักษณะของสันติภาพ

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับ การนิยามความหมายของ “สันติภาพ” พบว่า มีนักวิชาการ รวมถึงนักคิดและนักปฏิบัติทางด้านสันติภาพ ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับสันติภาพไว้หลายนัย ซึ่งสามารถสรุปออกเป็น ๔ ลักษณะ ดังนี้คือ

๑. สันติภาพ คือ สภาพที่ปราศจากสงคราม

“สันติภาพ” ที่ปรากฏใน “Encyclopedia Britannica” คือ “ความเป็นเสรีภาพที่ปราศจากสงคราม” (Freedom from War) หรือ “ภาวะของชาติที่ไม่อยู่ในภาวะสงคราม” ซึ่งสอดคล้องกับพจนานุกรมฉบับของ “Webster” ที่ให้คำนิยามสันติภาพว่า “ความปราศจากสงคราม”^{๓๕}

อัลวิน ทอพเลอร์^{๓๖} กล่าวว่า “การเกิดขึ้นของสันติภาพ คือการหายไปของสงคราม” และเน้นว่า “การแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ในโลกซึ่งเต็มไปด้วยการแข่งขันทางอาวุธ เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับสันติภาพ”

ท่านวัลโปละ ศรี ราฮูล (Walpolra Sri Rahula)^{๓๗} พระภิกษุชาวศรีลังกาชี้ว่า สันติภาพ หรือความสุขจะมีขึ้นไม่ได้ ตราบเท่าที่คนเรายังมีความอยากและกระหายที่จะ

^{๓๔} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม*, หน้า ๑๕.

^{๓๕} Webster' New College Dictionary bosston, (New York: Houghton miffin company, 1995), p. 808.

^{๓๖} อัลวิน ทอพเลอร์, *สงครามและสันติภาพแห่งศตวรรษที่ ๒๑*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๕๒-๒๕๖.

^{๓๗} Walpolra Sri Rahula, *What The Buddha Taught*, ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และคณะ แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖๐-๑๖๕.

เอาชนะและปราบปรามเพื่อนบ้านของตนอยู่ ฉะนั้นสันติภาพที่แท้จริงจะมีขึ้นได้ก็แต่เฉพาะ
ในบรรยากาศแห่งความเมตตา มิตรภาพ ปราศจากความกลัว ความระแวง และอันตราย

ไคซาคุ อิเคดะ กล่าวถึงสันติภาพ^{๓๘} ในคราวที่ปาฐกถา เรื่อง โลกที่ปลอดจาก
สงคราม ว่า “เราต้องพยายามเพื่อให้บรรลุเป้าหมายแห่งอุดมการณ์ ที่จรรโลงโลกให้ปลอดจาก
สงคราม ถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องก้าวรุกไปข้างหน้าอย่างองอาจกล้าหาญสู่สันติภาพนิรันดร์”
เมื่อวิเคราะห์จากนัยนี้พบว่า คำว่า “สันติภาพ” จึงหมายถึง “ภาวะที่ปลอดจากสงคราม”

๒. สันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง

โจอัน กัลตุง เสนอว่า “สันติไม่ใช่สภาวะที่ปราศจากสงคราม แต่คือสภาวะที่
ปราศจากความรุนแรง” ทั้งความรุนแรงทางตรง เช่น การทำร้ายร่างกาย และสงคราม และ
ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง เช่น ความรุนแรงทางเศรษฐกิจ (สภาพที่คนขาดอาหาร หรือ
อดตาย) ความรุนแรงทางการเมือง (สภาพที่คนไม่มีเสรีภาพ ไม่มีสิทธิมีเสียง) ความรุนแรง
ทางสังคม (สภาพที่คนถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกดูถูก ถูกแคลน ถูกปิดกั้นไม่ให้พัฒนา)^{๓๙}

องค์ทะไลลามะ มีมุมมองในแนวเดียวกันว่า “สันติภาพไม่ได้หมายถึงการไม่มี
สงครามเท่านั้น สันติภาพจะคงอยู่ก็ต่อเมื่อเราได้ให้ความเคารพในสิทธิมนุษยชน เมื่อ
ประชาชนได้รับการดูแลอย่างดี”^{๔๐}

แนวคิดของทะไลลามะดำรงอยู่บนฐานของพุทธแบบดั้งเดิมที่ชื่อว่า “สันติภาพ
เริ่มต้นที่เราแต่ละคน เมื่อเรามีความสุขสงบ ภายใน เราจะมี ความสงบสุขต่อทุกคนรอบตัวเรา
เอง เมื่อสังคมของเรามีความสงบสุข ก็จะแบ่งปันความสงบสุขแก่สังคมใกล้เคียงเรื่อยไป”
ฉะนั้น ท่านจึงสรุปว่า “สันติภาพที่แท้จริงต่อตัวเราเอง และ โลกรอบตัวเรา เป็นสิ่งที่จะเข้าถึง
ได้ด้วยการพัฒนาสันติสุขทางใจ”^{๔๑} นั่นคือ สันติภาพของทะไลลามะ จึงเป็นสันติภาพที่มุ่งทั้ง
สันติภายใน และภายนอกด้วย

^{๓๘} สันติ อิศโรธกุล แปล, สันติภาพนิรันดร์ เล่ม ๒: บทรวบรวมสุนทรพจน์ของไคซาคุ อิเคดะ,
(กรุงเทพมหานคร: ส่องสยาม จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๒๖๗-๒๘๐.

^{๓๙} Johan Galtung, “Violence Peace and Peace Research”, in *Journal of Peace Research* . Vol.6
VI, 1969, p. 171.

^{๔๐} นัตริสุมาลย์ กบิลสิงห์ แปล, อัศวินประวัติขององค์ทะไลลามะ: อธิปไตยในการลึกซึ้ง, พิมพ์ครั้งที่
๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, ๒๕๓๘), หน้า ๓๑๗-๓๑๘.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑๗-๓๑๘.

พุทธทาสภิกขุ ย้ำว่า สันติภาพ คือถ้อยคำที่ตรงกันข้ามกับวิกฤติการณ์ ซึ่งเป็นสถานะที่ผิดปกติ ไม่สงบ ซึ่งวิกฤติในที่นี้รวมทั้งโลก ธรรมชาติ บุคคล และจิตด้วย ดังนั้น สันติภาพ คือ อาการไม่กระทบกระทั่งกันและกัน และสันติภาพมีปรากฏการณ์ คือ ทุกคนยิ้มกันได้^{๔๒} ซึ่งการมองในลักษณะนี้ชี้ให้เห็นว่า สังคมใด หรือกลุ่มใดก็ตาม อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ไม่กระทบกระทั่งกัน มีนัยที่แสดงถึงสันติเชิงสังคม อันเป็นสันติเชิงโลกียะ^{๔๓}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ไม่เห็นด้วยกับการนิยามสันติภาพว่าเป็นสภาพที่ไร้สงคราม ท่านมองว่า สันติภาพไม่ใช่เพียงแค่ภาวะไร้สงคราม ไม่มีความขัดแย้ง ไม่มีการรบราฆ่าฟัน เบียดเบียนกันที่รุนแรงเท่านั้น แต่ต้องมองอย่างลึกซึ้งว่าภาวะขาดสันตินั้นปรากฏได้ในหลายลักษณะ หลายสภาวะ เช่น ในสังคมที่มีการแก่งแย่งแข่งขันกัน ต่างคนต่างมุ่งหาผลประโยชน์ เอารอดเอาเปรียบข่มเหงกัน ไม่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จัดว่าเป็นสันติภาพไม่ได้ เพราะไม่มีความสงบและความสุขที่แท้จริง^{๔๔}

พระเมธีธรรมภรณ์^{๔๕} (ประยูร มีฤกษ์) ชี้ว่า สันติภาพเชิงสังคม หรือสันติภาพภายนอก นั้น หมายถึง ความเป็นเอกภาพ ความประสานสอดคล้องกลมเกลียว เสรีภาพ และความยุติธรรมของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลในสังคม แต่สันติที่แท้จริงและเป็นพื้นฐานของสันติเชิงสังคม ก็คือ สันติภายใน” ^{๔๖} สังคมจะสามารถเต็มไปด้วยสันติภาพ ครอบคลุมที่สมาชิกในสังคมมีจิตใจที่เต็มไปด้วยสันติภาพเช่นเดียวกัน ^{๔๗}

ศ.นพ.ประเวศ วะสี อธิบายว่า คำว่า สันติภาพ มีหลายมิติ บางมิติอาจหมายถึงการสิ้นสุดของสภาวะสงคราม แต่บางครั้งก็หมายความไปถึง สันติภาพในสังคม สันติภาพในครอบครัว สันติภาพในตนเอง หรือ อิศราภาพ ซึ่งหมายถึง สภาวะที่เป็นอิสระจากการถูกบีบ

^{๔๒} พุทธทาสภิกขุ, *สันติภาพโลก*, (ไชยา : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๑), หน้า ๕๕-๕๕.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

^{๔๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *การศึกษาเพื่อสันติภาพ*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๔.

^{๔๕} ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชกณะชั้นเทพที่ “พระเทพโสภณ” อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^{๔๖} Phra MedhiDhammaporn (Prayoon mererk), *Buddhist Morality*, (Bangkok: Mahachulalongkonrajavidalya University Press, 1994), p. 19.

^{๔๗} Ibid., p. 60.

คืบ ซึ่งมียู่ ๔ อย่าง คือ (๑) ความบีบคั้นทางกายหรือทางวัตถุ (๒) ความบีบคั้นทางสังคม (๓) ความบีบคั้นทางจิต และ (๔) ความบีบคั้นทางปัญญา^{๔๘}

โทม อารียา มีมุมมองสอดคล้องกับกัลตุง คือ สันติภาพ มีความหมายกว้างกว่าการปลอดจากสงคราม คือรวมถึง การปลอดภาวะรุนแรงทางกายภาพ และทางโครงสร้าง ด้วย สันติภาพจึงเป็นสภาพสังคมอุดมคติ ซึ่งมนุษย์ไม่กระทำความรุนแรงต่อตนเอง ต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อสิ่งมีชีวิตและต่อธรรมชาติแวดล้อม และมีแนวคิดเพิ่มเติมว่าสันติภาพเป็นทั้ง เป้าหมาย (Goal) ตัวบ่งชี้สภาพปัญหา (Indicator) และกระบวนการแก้ไขความขัดแย้ง (Process)^{๔๙}

๓. สันติภาพคือสถานะที่ปราศจากความรุนแรงและปราศจากความขัดแย้ง

สภาหลักสูตรและการสอนของโลก (World Council of Curriculum and Instruction) ได้อธิบายความหมายของ “สันติภาพ” ไว้ในคราวประชุมวิชาการโลก (World Conference) ว่ามี ๘ ระดับ กล่าวคือ (๑) สันติภาพภายในบุคคล (๒) สันติภาพระหว่างบุคคล (๓) สันติภาพภายในหมู่คณะ (๔) สันติภาพระหว่างหมู่คณะ (๕) สันติภาพในเผ่าพันธุ์ (๖) สันติภาพระหว่างเผ่าพันธุ์ (๗) สันติภาพภายในประเทศ (๘) สันติภาพระหว่างประเทศ ว่าหมายถึง “สภาพที่ไม่มีความขัดแย้งกันภายใน หรือระหว่างสิ่งเหล่านั้น” และให้คำนิยามคำว่า “สันติภาพของโลก”ว่า หมายถึง “สภาพของโลกทั้งโลกเป็นปกติสุขปราศจากสงคราม ความขัดแย้งและมีความยุติธรรม”^{๕๐}

นอกจากนี้ ยังมีนักคิดหลายท่าน เช่น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) พระเทพโสภณ (ประยูร มีฤกษ์) พระไพศาล วิสาโล และดิช นัท ฮันท์ ได้ให้ความเห็นว่า นอกจากสันติภาพภายนอก หรือสันติภาพเชิงสังคมแล้ว พระพุทธศาสนายังย้ำถึง “สันติภาพภายใน” หรือ

^{๔๘}ประเวศ วะสี, “สันติวิธี: เอกสภาวะธรรม”, ใน *สู่สันติเสรี: ๕๐ ปี สันติภาพไทย*, (กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๘), บทนำ.

^{๔๙}ดูเพิ่มเติมใน โทม อารียา, “ข้อชวนพิจารณาเรื่องสันติภาพ”, ใน *ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ*, ประชุมสุข อาชวอำรุง, ยูพิน พิพิธกุล บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๕๖-๒๕๗.

^{๕๐}ดูเพิ่มเติมใน ประชุมสุข อาชวอำรุง, “การวิจัยสันติภาพ,” ใน *ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ*, ประชุมสุข อาชวอำรุง, ยูพิน พิพิธกุล บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๑๕.

“สันติภาพสูงสุดเชิงโลกุตระ” ซึ่งก็คือ “นิพพาน” นั่นเอง อันเป็น “สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง และความขัดแย้งภายในจิต”

๔. สันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง แต่ขัดแย้งกันได้

นักคิดกลุ่มนี้รวมถึง พุทธทาสภิกขุ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) พระไพศาล วิสาโล และกัลตุง มีความเห็นสอดคล้องกันว่าการมองสันติภาพในเชิงสังคมโลกิยะนั้น คนเราสามารถที่จะขัดแย้งกันได้ เพียงแต่จะจัดการความขัดแย้งอย่างไร ให้ได้ประโยชน์สูงสุด และไม่นำไปสู่ความรุนแรง โดยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นความจริงที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ สนับสนุนว่า ปัญหาของมนุษย์ไม่ใช่การขัดความขัดแย้งให้หมดไปเพราะเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ แต่อยู่ที่ว่ามนุษย์จะใช้วิธีใด (Conflict Resolution) แก้ไขความขัดแย้งต่างหาก โดยเน้นว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ไม่ได้เป็นสิ่งเลวร้ายเสมอไป เพราะบางครั้งความขัดแย้งก็เป็นประโยชน์ เช่น ช่วยต่อยอดเอกลักษณ์ของกลุ่มให้ชัดเจนขึ้น เสริมสร้างความเป็นเอกภาพ และคุณภาพ ความขัดแย้งเปรียบเสมือนสัญญาณเตือนสังคมว่า ปัญหากำลังคุกรุ่นอยู่ อันจะนำไปสู่กระบวนการในการหาช่องทางในการแก้ไข หรือจัดการ หรือแปรสภาพความขัดแย้งให้กลายเป็นบวกในลำดับต่อไป

“ความขัดแย้งจึงมิใช่สิ่งที่จะต้องลบให้หายไปจากสังคมโดยสิ้นเชิง นักวิจัยสันติภาพคงจะต้องถามปัญหาว่าจะแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งอย่างไรให้ยุติลงด้วยสันติอย่างมากกว่า”^{๕๐}

จากข้อมูลที่น่าเสนอเบื้องต้น สามารถสรุปความหมายของสันติภาพในเชิงทวิลักษณ์ ได้ว่า มี ๒ ลักษณะ คือ (๑) สันติภาพเชิงลบ (Negative Peace) หมายถึง สันติภาพที่ปราศจากสงคราม และความรุนแรงทางตรง เช่น การทำร้ายร่างกาย หรือ การทำสงคราม เป็นต้น (๒) สันติภาพเชิงบวก (Positive Peace) หมายถึง สันติภาพที่เต็มไปด้วยสันติสุขของบุคคล สังคม และโลก อุดมด้วยปัจจัย ๔ อยู่ร่วมกันอย่างสงบ มีความสุข มีเสรีภาพ เคารพในสิทธิของผู้อื่น ไม่เบียดเบียนกัน เป็นต้น

^{๕๐}ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “การวิจัยสันติภาพ: ข้อพิจารณาเชิงวิพากษ์”, วารสารวิจัย ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (ก.ค. – ธ.ค. ๒๕๒๕), : ๑๐๖.

ส่วนความหมายของสันติภาพในเชิงทวิภาวะ ประกอบด้วย (๑) สันติภาพภายใน หมายถึง สภาวะที่จิตหลุดพ้นจากพันธนาการของกิเลส หรือจากการครอบงำของสิ่งต่าง ๆ อันเป็นสภาพจิตที่ไร้ความขัดแย้ง ความรุนแรงทุกชนิด ซึ่งพระพุทธศาสนาเรียกภาวะนี้ว่า “นิพพาน” (๒) สันติภาพภายนอก หมายถึง สภาวะที่บุคคล สังคม หรือโลก ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีความรักสามัคคี มีเสรีภาพ และเคารพในสิทธิมนุษยชน

๒.๒.๒ ความหมายและความเป็นมาของสันติวิธี

ท่ามกลางความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมากมายในขณะนี้ เรามักได้ยินบุคคลหลายหมู่เหล่า เรียกร้องให้ยุติความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาเพื่อให้ทราบว่าสันติวิธีคืออะไร จะสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแก้ความขัดแย้งได้อย่างไร

ราชบัณฑิตยสถาน ให้คำจำกัดความว่า สันติวิธี คือ วิธีที่จะก่อให้เกิดความสงบ เช่น การเจรจาสงบศึกโดยสันติวิธี^{๕๒}

ศ.นพ.ประเวศ วะสี บอกว่า “สันติวิธี...คือ การป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชนของสภาพการใช้ความรุนแรงและสงคราม ...สิทธิมนุษยชนเป็นการเคารพในศักดิ์และคุณค่าความเป็นคนทุกคน ต่อเมื่อมนุษย์มีจิตสำนึกในศีลธรรมพื้นฐานนี้จึงจะสามารถสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และยั่งยืนได้^{๕๓}

โคทม อาริยา นิยามว่า สันติวิธี หมายถึง วิธีการจัดการกับความขัดแย้งวิธีหนึ่ง เป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งระยะสั้นระยะยาว ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ผิดกับการใช้ความรุนแรง^{๕๔}

จากการศึกษาวิเคราะห์เอกสารต่างๆ พบว่า นอกจากคำว่า สันติวิธีแล้ว ยังมีคำอื่นที่มีการนำมาใช้ในบริบทที่เกี่ยวข้องกัน คือ สันตินิยม อหิงสา และ การไม่ใช้ความรุนแรง ดังนี้

^{๕๒}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๖๔๖), หน้า ๑๑๖๖.

^{๕๓}ประเวศ วะสี, สันติวิธีกับสิทธิมนุษยชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ๒๕๔๕), คำนำ.

^{๕๔}โคทม อาริยา, “เอกสาร 30 ปี 14 ตุลา”, จดหมายข่าว ประชาชน (๑ ตุลาคม ๒๕๔๖): ๒๓-๒๕, <<http://www.santipap.com/kotom.htm>>.

“สันตินิยม” หมายถึง แนวคิดหรือการกระทำที่ต่อต้านสงครามทุกในทุกรูปแบบ เพราะไม่เห็นด้วยกับการใช้สงครามทำลายล้างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน^{๕๕} โดยแสดงออกด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การไม่ให้ความร่วมมือต่อรัฐในด้านต่าง ๆ การคือแ่ง (Civil Disobedience)^{๕๖} หรือแสดงออกด้วยการประท้วง ประเด็นสำคัญของวิธีนี้คือ การไม่ใช้ความรุนแรงในการปฏิบัติการณ์นั้นเอง^{๕๗}

“อหิงสา”^{๕๘} คือ การใช้ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง (Non-Violence)^{๕๙} เป็นส่วนหนึ่งของสันติวิธีที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากเป็นวิธีที่ มหาตมะ คานธีใช้ในการผลักดันเพื่อเรียกร้องเอกราชจากประเทศอังกฤษจนประสบความสำเร็จ โดยใช้ปฏิบัติการที่เรียกว่า “หลักสัตยาเคราะห์” หรือ การคือแ่ง (Civil Disobedience)^{๖๐} เป็นเครื่องมือสำคัญ จะเห็นได้ว่าอหิงสาจัดเป็นแนวคิดของปฏิบัติการไร้ความรุนแรงทั้งในเชิงบวก คือ การให้ความรักต่อมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเป็นมิตรหรือศัตรู และเชิงลบคือ การไม่ทำร้ายศัตรูด้วยอาวุธ

^{๕๕} <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/pacifism>

^{๕๖} ดูเพิ่มเติมใน <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/non-violent%20resistance> อย่างไรก็ดี คำว่า “การคือแ่ง” หมายถึง “การจงใจฝ่าฝืนกฎหมายด้วยมโนธรรม เปิดเผยต่อสาธารณะ ข่มรับการลงโทษจากการฝ่าฝืนกฎหมายนั้น และไม่ใช้ความรุนแรง” ดูรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับความหมาย ประวัติ และความ เป็นมาเพิ่มเติมใน พิศพล คดบัว, “การคือแ่งกับการลงโทษ: การวิเคราะห์เชิงปรัชญา”, **ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๔-๒๐.

^{๕๗} สมพงษ์ ชูมาก, **กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง**, (พิมพ์ครั้งที่ 1), กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๐, และดูเพิ่มเติมใน ดวงเด่น นุเรมรัมย์, “พุทธจริยศาสตร์กับแนวคิดเรื่องสงครามที่เป็นธรรม: กรณีศึกษาทฤษฎีของนักวิชาการในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๕.

^{๕๘} ดูเพิ่มเติมใน M.K. Gandhi, **The Selected Works of Mahatma Gandhi**, (India: Navajivan Publishing House, 1968).

^{๕๙} คำว่า “Non-Violence” หมายถึง “(๑) การไม่ใช้ความรุนแรง (๒) อหิงสา”, **ราชบัณฑิตยสถาน, ศัพท์รัฐศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๑),

^{๖๐} ดูเพิ่มเติมใน ชวลี ไชยธีระพันธ์, “อหิงสาในความคิดของมหาตมะ คานธี”, **อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๒.

ถึงแม้ว่าสันติวิธีกับอหิงสาจะคล้ายกันในแง่ของการมุ่งเน้นไปที่ความรักต่อเพื่อนมนุษย์ และไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันก็ตาม การใช้หลักสัตยาเคราะห์ ซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งของอหิงสา ก็ไม่ได้หมายความว่าจะไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือความรุนแรงเสมอไปในกรณีที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเกิดการสูญเสียชีวิต หรือ ทรัพย์สิน

ยีน ชาร์ป บอกว่าปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ต้องนำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยวิธีการ ๓ อย่าง คือ (๑) การประท้วง หรือชกจูงโดยไม่ใช้ความรุนแรง (๒) การไม่ให้ความร่วมมือ (Noncooperation) ทางสังคม ทางเศรษฐกิจ และทางการเมือง (๓) การแทรกแซงโดยไร้ความรุนแรง ซึ่งเป็นการในการสืบทอดอำนาจของฝ่ายที่อยู่ตรงข้าม ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจแต่ได้ใช้อำนาจนั้นอย่างไม่ถูกต้อง และไม่เป็นธรรมแก่ประชาชนในสังคม

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ชี้ให้เห็นอีกว่า ปัญหาสำคัญในการพิจารณาแนวคิดด้านสันติวิธี คือ ควรพยายามแยกแนวทางของคานธีออกจากสันติวิธีแนวอื่น^{๖๐} เช่นเดียวกับที่อรุณ คานธี (Arun Gandhi) บอกไว้ว่า “การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงของคานธี ไม่ใช่ยุทธศาสตร์สำหรับการแก้ไขความขัดแย้ง...แต่เป็นวิถีแห่งชีวิต”^{๖๒} ซึ่งสอดคล้องกับ “บทบรรณาธิการ” ของหนังสือ “ปฏิบัติการแห่งความรัก: ยุคสมัยแห่งความรุนแรง” ที่ว่า “อหิงสานั้นในทางศาสนธรรม ซึ่งให้ความหมายที่ลึกซึ้งกว่า ในขณะที่สันติวิธีให้ความหมายไปในทางที่เป็นกระบวนการทางสังคม และการเมืองโดยตรง”

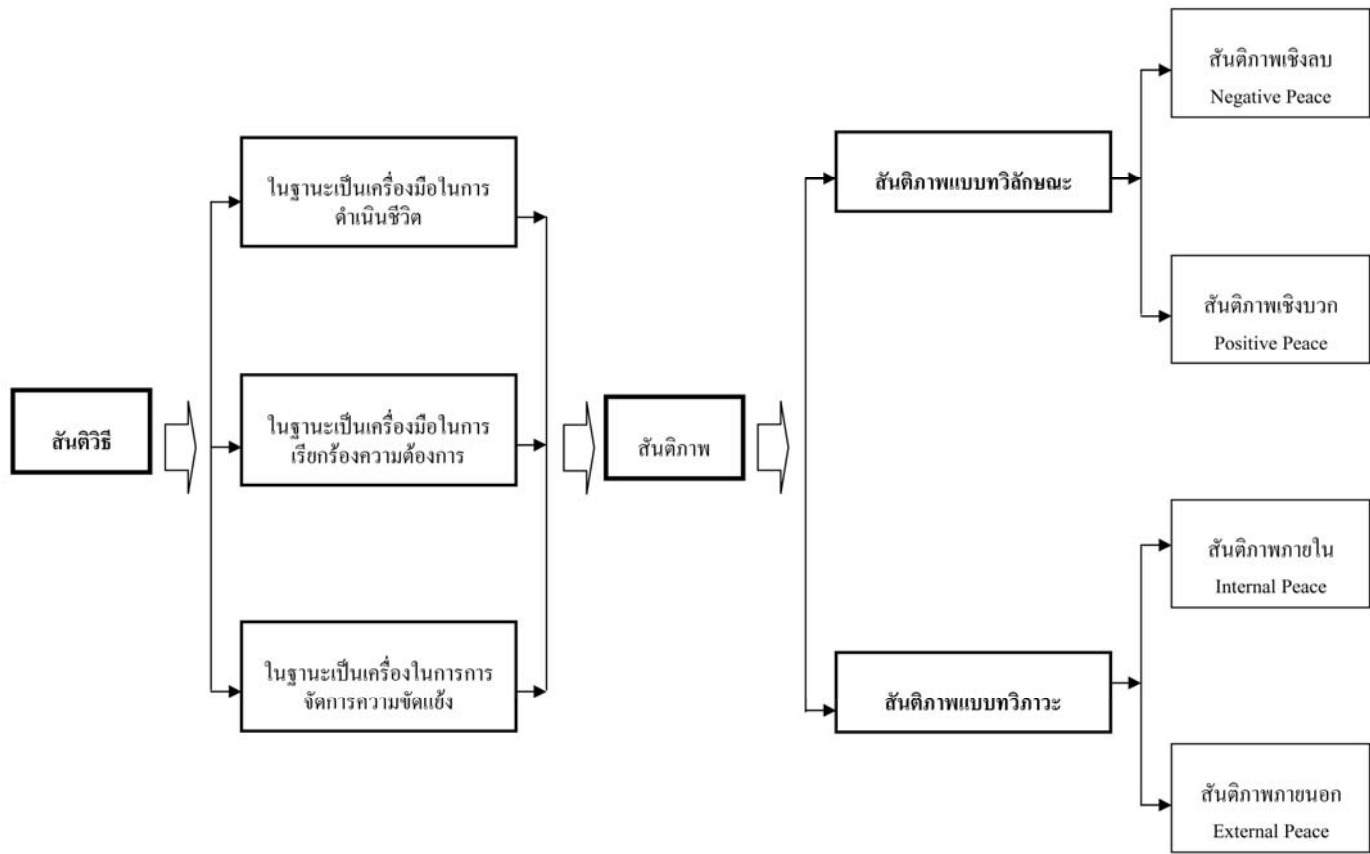
ผู้วิจัยมองว่า ความแตกต่างที่เกิดขึ้น อาจเกิดจากพื้นฐานแนวคิดที่ต่างกัน เพราะคานธีนำเสนอแนวคิดนี้บนฐานของศาสนา แต่ยีน ชาร์ป นำเสนอแนวคิดบนฐานของอำนาจที่ไร้ความชอบธรรมของรัฐ แต่จุดร่วมของแนวคิดนี้มีความคล้ายคลึงกันตรงที่มุ่งเน้น หรือเผชิญหน้ากับรัฐโดยตรง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนเองต้องการ

^{๖๐}ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ทำทนายทางเลือก: ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓), หน้า ๗๕.

^{๖๒}“Gandhi's nonviolence is not a strategy for conflict resolution... It is a way of life” ดูเพิ่มเติมใน Arun Gandhi, The Meaning of Nonviolence: Questions from Prisoners with Answers by Arun Gandhi, (Tuesday, August 24, 2004), < http://www.dailystar.com.lb/article.asp?edition_id=10&categ_id=5&article_id=7638>.

สรุปได้ว่า แนวคิด และการปฏิบัติเกี่ยวกับสันติวิธี สามารถแยกออกเป็น ๓ หลักการ คือ (๑) สันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตตามนัยของกลุ่มสันตินิยม บางกลุ่ม (๒) สันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องความต้องการตามนัยของสันตินิยมบางกลุ่ม เช่น คานธี และฮิน ชาร์ป และ (๓) สันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง ตามนัยของนักสันติวิธีทุกกลุ่ม ยกเว้นคานธี อาจถือได้ว่าสันติวิธีของนักคิดเหล่านี้ ก็คือ การจัดการ แก้ไข ความขัดแย้งโดยไร้ความรุนแรงในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การประท้วง การถือแพ่ง การต่อรอง การเจรจาไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง เป็นต้น

ซึ่งทั้ง ๓ กลุ่มนี้ มีเป้าหมายเดียวกันคือ การได้มาซึ่งสันติภาพของแต่ละสังคม นั้น ต้องเป็นไปโดยหลักของสันติวิธี และการไม่ใช้วิธีการที่รุนแรงเท่านั้น อย่างไรก็ตาม “สันติภาพ” และ “สันติวิธี” หากมองในมิติหนึ่งก็มีไข่นคนละสิ่ง หากแต่เป็นสิ่งเดียวกัน แต่ปัญหาจึงขึ้นอยู่กับมุมมองสันติภาพว่าอยู่ในฐานะที่เป็นเป้าหมาย และมองสันติภาพในฐานะที่เป็นวิธีการ ดังแผนภูมิที่พระมหาพรหมฯ ได้นำเสนอไว้ ดังนี้

แผนภูมิ ๒.๓ แสดงบทสรุปเกี่ยวกับที่มาของสันติวิธี

๒.๒.๓ แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี

แนวคิดพื้นฐานที่น่าเสนอนี้ เป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี ตามความมุ่งหมายในงานวิจัยนี้เท่านั้น โดยสามารถสรุปได้ ดังนี้

๒.๒.๓.๑ แนวคิดเรื่องทศธรรม (ความถูกต้อง ๑๐ ประการ) และตรีปณิธาน

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า “สันติภาพนั้น มันสำคัญอยู่ในตัวมันเอง คือ จำเป็นสำหรับชีวิตทุกชีวิตไม่ว่าจะอยู่ในระดับส่วนบุคคล หรือทั้งหมดในโลก ล้วนต้องการสันติภาพ”^{๖๓} ด้วยเหตุนี้ “พุทธบริษัทจึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องศึกษาและทำความเข้าใจเรื่องสันติภาพ เพราะสันติภาพเป็นจุดมุ่งหมายอย่างยิ่งของพระพุทธเจ้าเพื่อที่ชวนชวยช่วยกันและกันให้เกิดสันติภาพขึ้นมา”^{๖๔} โดยท่านให้แนวคิดที่ “ควรที่จะมุ่งเน้นตามมรรค ๘ หรือ ความถูกต้อง ๘ ประการ กล่าวคือ ความถูกต้องทางทฤษฎี ความถูกต้องทางความดีริ ความถูกต้องทางการทำงาน ความถูกต้องทางการดำรงชีวิต ความถูกต้องในความเพียร ความถูกต้องในความมีสติ และความถูกต้องในความมีสมาธิ ซึ่งความถูกต้องทั้ง ๘ ประการนี้ จัดได้ว่าเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดสันติภาพ และในขณะเดียวกันความรู้ที่ถูกต้อง และความหลุดพ้นที่ถูกต้อง ทั้ง ๒ ประการนี้ จัดได้ว่าเป็นผลของสันติภาพ ด้วยเหตุนี้ ท่านย้ำว่า ความถูกต้องทั้ง ๑๐ ประการดังกล่าวถือได้ว่าเป็น “ตัวแท้ของพระพุทธศาสนา”^{๖๕}

ท่านพุทธทาสมองว่า สันติภาพจะเกิดขึ้นได้นั้น ปัจเจกบุคคล และสังคมโดยรวม ต้องมี “ตรีปณิธาน” อันเป็นการตั้งไว้เพื่อประโยชน์แก่ชาวโลก หรือสากลจักรวาล เพราะจะทำให้สันติภาพแท้จริงกว้างขวางสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น^{๖๖} กล่าวคือ

๑. การทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ซึ่งจะสามารถทำลายความเห็นแก่ตัวอันเป็นศัตรูของสันติภาพ

๒. การทำความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างศาสนาต่างๆ จะทำให้เกิดการยอมรับในความแตกต่าง และเกิดความร่วมมือกันในที่สุด

^{๖๓}พุทธทาสภิกขุ, สันติภาพของโลก, (ไชยา: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๑), หน้า ๑-๒.

^{๖๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒-๑๔.

^{๖๕}ดูเพิ่มเติม ในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑-๑๔๑.

^{๖๖}ดูเพิ่มเติม ในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๘-๑๐๙.

๓. ออกมาเสียจากอำนาจวัตถุนิยม ซึ่งทำให้เกิดการลุ่มหลงมัวเมาจนขาดสติ และขาดความร่วมมือของบุคคลในระหว่างศาสนา

๒.๒.๓.๒ แนวคิดเรื่องตรีสากล

ในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) นั้น การใช้สันติวิธีเป็นไปเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และเพื่อเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิต^{๖๓} โดยใช้หลักความเป็นสากล ๓ ประการ (ตรีสากล) กล่าวคือ^{๖๔}

๑. ความจริงที่เป็นสากล คือ หลักความจริงที่เป็นกลาง ๆ มีผลเสมอเหมือนกันแก่ทุกคนทุกที่ รวมทั้งทุกศาสนา

๒. ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล คือความเป็นมนุษย์ที่จะต้องมองเห็น เข้าใจให้ ความนับถือเสมอกัน การทำร้ายและทำลายชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะมีส่วนใดหรือไม่ เป็นความไม่ดี ไม่งามทั้งสิ้น

๓. ความมีเมตตาที่เป็นสากล คือ แผ่ความรู้สึกเป็นมิตร มีความรัก ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่มนุษย์ที่ทุกคนเสมอเหมือนกัน โดยไม่มีการจำกัดหรือแบ่งแยก

แนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนาที่ว่า “สรรพสิ่งล้วนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน” ดังนั้น การที่มนุษย์จะมีความเป็นอยู่อย่างสันติได้นั้น จึงมีความจำเป็นที่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันอย่างสอดคล้องประสานกับธรรมชาติในฐานะที่เป็นมิตรที่ดีต่อกัน เพื่อมิให้ธรรมชาติสูญเสียความเป็นดุลยภาพไป

๒.๒.๓.๓ แนวคิดเรื่องการยอมรับในความหลากหลาย และการพึ่งพาอาศัยกันและกัน

กัลตุงได้นำเสนอเรื่อง “สันติภาพเชิงโครงสร้าง” ว่าเป็นสันติภาพที่ครอบคลุมทั้งธรรมชาติ มนุษย์ สังคม และโลก โดยเชื่อว่าทั้งหมดนี้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ภายใต้เงื่อนไข ๒ ประการ คือ ความหลากหลาย (Pluralism) และการพึ่งพาอาศัยกันและกัน (Symbiosis)

^{๖๓} ไอศูญย์ พษ์ฉวี, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสันติภาพของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) และมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์”, *ปริญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๖, หน้า ๓๓.

^{๖๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์*, หน้า ๑๘๕.

๑. ความหลากหลายและการพึ่งพาในธรรมชาตินำมาซึ่งความสมดุลทางนิเวศ และทำให้เกิดการสร้างสรรค์ ทำให้เกิดสังคมพหุนิยม และทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๒. การพึ่งพากันและกันในธรรมชาติเป็นการพึ่งพาในแนวนอน ไม่ใช่การพึ่งพาในแนวตั้ง ไม่ใช่การพึ่งพาของผู้อ่อนแอกว่าต่อผู้แข็งแรงกว่า หากสถานการณ์เป็นไปในลักษณะนี้ จะไม่ก่อให้เกิดการครอบงำของบุคคลผู้แข็งแรงต่อผู้ที่อ่อนแอกว่า อันเป็นการแสดงออกของผู้ที่มีอำนาจมากกว่าต่อผู้ที่มีอำนาจน้อยกว่า

กัลดุงเน้นถึงความสัมพันธ์ของสังคมในเชิงพหุนิยมในแง่ของการเคารพความแตกต่างและการใช้ลักษณะของความแตกต่างให้เกิดการสร้างสรรค์ ซึ่งเมื่อนุชนุชนมีความร่วมมือร่วมใจกัน และมีทัศนะที่ดำเนินไปในทางเดียวกัน สันติภาพของโลกก็จะเกิดขึ้นอย่างแท้จริง

นอกจากนี้กัลดุงได้นำหลักการทางพระพุทธศาสนา อันได้แก่ หลักอนัตตา เมตตากรุณา ชั้นดีธรรม มัชฌิมาปฏิปทา และอนิจจตา มาสนับสนุนแนวคิดของตน โดยมองว่าเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์สามารถดำรงอยู่บนฐานของความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม วิถีชีวิต และความเป็นอยู่ได้อย่างกลมกลืนกับสรรพสิ่งได้เป็นอย่างดี แม้ว่าโลกนี้จะเต็มไปด้วยความขัดแย้งก็ตาม จากกรณีนี้จะเห็นได้ว่าแนวคิดของพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับเป็นอย่างดีกับแนวคิดของนักทฤษฎีสันติภาพและสันติวิธี

๒.๒.๓.๔ แนวคิดเรื่อง ความสามัคคี

มารค ตามไท^{๖๕} อธิบายว่า ความสามัคคี หมายถึง ศักยภาพของสังคมที่จะทำบางอย่างร่วมกันในบางสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยความสามัคคีจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ คนในสังคมนั้นกระทำการอะไรบางอย่าง เพื่อปกป้องอะไรบางอย่างที่มองเห็นเหมือนกันว่ามีคุณค่า โดยการสร้างกติการ่วมกัน เพื่อใช้เป็นพื้นฐานทางการปฏิบัติสำหรับก้าวไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

^{๖๕}มารค ตามไท, “ความสามัคคี”, ใน สันติวิธี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง, สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ (รวบรวม), : ๖๓-๖๔.

ศ.นพ.ประเวศ วะสี^{๑๐} ได้นำเสนอแนวคิดเรื่อง “พลังงานทางสังคม” (Social Energy) ซึ่งเป็นพลังที่เกิดจากการร่วมมือกันกระทำจากหลายฝ่ายจนก่อให้เกิดพลังทางสังคมขึ้น โดยมีความเชื่อว่าการใช้อำนาจไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่มีความซับซ้อนได้ หากแต่จำเป็นต้องอาศัยการร่วมมือของผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องทั้งหมด ตามหลักอภิธานิยธรรม เพื่อให้เกิดความสามัคคี ในการสร้างกติการ่วมกันของคนในสังคมให้เป็นไปอย่างมีเป้าหมายชัดเจน และเกิดความสมานฉันท์ได้ง่ายขึ้น

๒.๒.๓.๕ แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน

ศ.นพ.ประเวศ วะสี เสนอว่าการจัดการเรื่องความขัดแย้งนั้นต้องทำด้วยความเคารพในสิทธิมนุษยชน^{๑๑} เนื่องจาก(๑) การเคารพในความเป็นเพื่อนมนุษย์ระหว่างกัน จะทำให้สามารถแสวงหาข้อตกลงร่วมกันได้ (๒) การยึดมั่นในความเสมอภาคของความเป็นมนุษย์ โดยนำเสนอ หรือรับรู้ข้อมูล และข่าวสารอย่างเท่าเทียมกันจะทำให้กระบวนการเจรจาสามารถเดินต่อไปได้ หรืออาจจะประสบความสำเร็จ (๓) การยึดมั่นในความเสมอภาค จะทำให้คู่กรณีไม่สร้างอุบายเพื่อเอาเปรียบ (Trick) อันนำไปสู่การให้คำสัญญาลอย ๆ ซึ่งอาจจะเป็นการสร้างปัญหาในอนาคตได้ (๔) การเคารพ และยึดมั่นในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และความเสมอภาคจะทำให้เกิดผลดีต่อทุกฝ่าย เพราะเป็นการเพิ่มพูนปัญญา จิตใจ และการพัฒนาการอยู่ร่วมกันให้มีความสุขมากขึ้น^{๑๒}

การยอมรับมิได้หมายความว่า มนุษย์ต้องเชื่อตามและเปลี่ยนทัศนคติของตัวเอง หากแต่หมายถึงการเปิดใจกว้าง เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความแตกต่างและความหลากหลายในแต่ละมิติที่เกิดขึ้นในสังคม ทั้งในแง่ความคิดเห็น การแสดงออก และความเชื่อ เป็นต้น

^{๑๐}ประเวศ วะสี, “ความสำคัญของสันติวิธีในเชิงยุทธศาสตร์”, ใน สันติวิธี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง, สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ (รวบรวม), (กรุงเทพมหานคร : สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, ๒๕๔๒), น. ๒๒-๒๓.

^{๑๑}พระราชบัญญัติ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับคำว่า “สิทธิมนุษยชน” หมายความว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการรับรอง หรือคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายไทย หรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทย มีพันธกรณี ที่จะต้องปฏิบัติตาม”

^{๑๒}ประเวศ วะสี, สันติวิธีกับสิทธิมนุษยชน, หน้า ๖-๗.

๒.๒.๓.๖ แนวคิดเรื่องความยุติธรรม

ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์^{๓๓} มองว่า “ความรู้สึกไม่ยุติธรรม มักนำไปสู่ความขัดแย้ง และบางครั้งกลายเป็นความรุนแรงในทุกสังคม และชุมชน เพื่อเปลี่ยนแปลงกระบวนการที่เขารู้สึกว่ายุติธรรม” ซึ่งมาร์ตอน ด็อยท์ (Morton Deutsch)^{๓๔} ได้ชี้ว่า “การแบ่งปัน วิธีการ การได้รับการตอบแทน หรือฟื้นฟู ขอบเขตและระบบคุณธรรม” ที่ “ไม่ชัดเจน” “บกพร่อง” และ “ไร้ความเป็นธรรม” จะกลายเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้บุคคล หรือกลุ่มบุคคลเกิด “ความรู้สึกไม่ยุติธรรม” ฉะนั้น เขาจึงเสนอว่า “ควรยึดหลักความเสมอภาค หรือความเที่ยงธรรม” (Equity) “ความเท่าเทียม” (Equality) และ “ความจำเป็น” (Need)

เช่นเดียวกับ รศ.ดร.มารค ตามไท^{๓๕} ที่บอกว่าหัวใจของสันติวิธี คือ “สันติยุติธรรม” (Just – Peace) ซึ่งมีนัยที่ครอบคลุมถึง สภาวะสันติ ที่ประกอบไปด้วย ความรัก ความเสมอภาค ความยุติธรรม เป็นต้น ศ.นพ.ประเวศ วะสี ก็เน้นย้ำในประเด็นนี้ว่า “สังคมต้องมีความยุติธรรมความยุติธรรมในสังคมเป็นรากฐานของความเจริญ สังคมใดก็ตามที่ขาดความยุติธรรมไม่อาจก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ ไม่ว่าจะ เป็นความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคมหรือจิตใจ แต่กลับเป็นบ่อเกิดของความทุกข์ ความขัดแย้ง การเสียกำลังใจ และนำไปสู่วิกฤติต่าง ๆ รวมทั้งวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจที่เรากำลังเผชิญอยู่ ความยุติธรรมในสังคมจึงเป็นเรื่องสำคัญ”^{๓๖}

๒.๒.๓.๗ แนวคิดเรื่องความไว้วางใจ (Trust) และ ความสัมพันธ์ (Relationship)

ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ มองว่า ความไว้วางใจและความสัมพันธ์เป็นส่วนสำคัญในการจัดการปัญหาความขัดแย้ง โดยสร้างแผนภูมิเพื่ออธิบายประเด็นนี้ว่า^{๓๗}

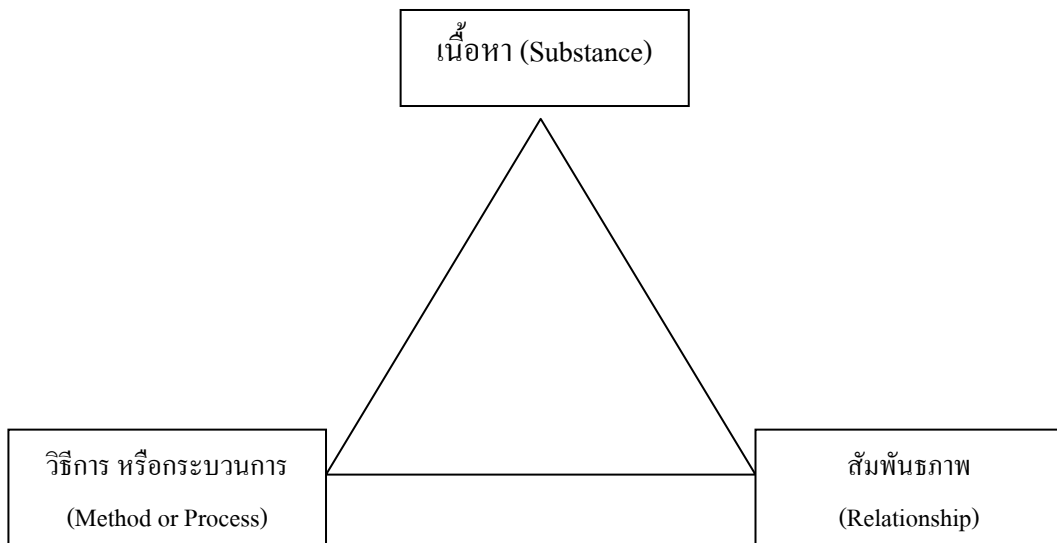
^{๓๓}วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, หน้า ๑๐๘-๑๑๐.

^{๓๔}Morton Deutsch, อังใน วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, หน้า ๕๕-๑๐๗.

^{๓๕}มารค ตามไท, “ปัจจัย และเงื่อนไขแห่งความสำเร็จของสันติวิธีในสังคมไทย”, บรรยาย ณ ห้องประชุมนัก สถาบันพระปกเกล้า, (๑๑ มีนาคม ๒๕๔๗).

^{๓๖}ประเวศ วะสี อังใน พิเชต สุนทรพิพิธ, ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา, บทบาทของ ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภาต่อการระงับข้อพิพาทอย่างสันติ, ดูเพิ่มเติมใน <http://www.ombudsman.go.th/articles_main.asp?id=100080>.

^{๓๗}วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, หน้า ๕๓.

แผนภูมิ ๒.๔ แสดงความไว้วางใจกับความขัดแย้ง

จะเห็นว่า แม้เนื้อหาที่นำเสนอเป็นสิ่งที่มีความน่าสนใจมากแค่ไหนก็ตาม แต่ถ้าใช้กระบวนการนำเสนอที่แข็งกร้าว ขาดหลักจิตวิทยา ก็อาจทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้ ซึ่งประเด็นนี้สามารถแก้ไขได้ด้วยการใช้ความสัมพันธ์ และความไว้วางใจเป็นตัวเชื่อม เพื่อให้เกิดความสมานฉันท์ในการทำงาน และการดำรงอยู่ของทุกฝ่ายในสังคม ท่านสรุปว่า “ถ้าคนเราไว้วางใจกัน ทำงานร่วมกัน แม้มีความขัดแย้งก็ผ่านไป หรือแก้กันได้อย่างง่ายดาย แต่ถ้าไม่ไว้วางใจกัน ความขัดแย้งก็อาจจะกลายไปสู่การล้มล้างทำลายกัน และแก้ปัญหาคายาก”

๒.๒.๓.๘ แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

เจมส์ แอล เครตัน (James L. Creighton) ได้ให้ความหมายของ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน” (Public Participation) ว่าเป็นกระบวนการที่สาธารณชน มีความต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการสื่อสารกับรัฐ โดยมีเป้าหมายร่วมกันในการตัดสินใจที่เป็นประโยชน์ และได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน^{๑๘}

^{๑๘}เจมส์ แอล เครตัน, วันชัย วัฒนศัพท์ (ผู้แปล), การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, หน้า ๑.

โดยให้เหตุผลของการสร้างกระบวนการดังกล่าวว่า (๑) เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันต่อความรู้สึกสูญเสียอำนาจ (๒) เป็นการสร้างความรู้สึกร่วมกันให้กับประชาชนในการแก้ปัญหาส่วนรวมร่วมกัน (๓) เป็นช่องทางในการสื่อสารระหว่างกันของคนในชุมชนเพื่อทำความเข้าใจถึงความต้องการของแต่ละกลุ่ม และสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เพื่อป้องกันการกระทำที่สุดโต่ง (๔) เป็นช่องทางในการสร้างและฝึกอบรมผู้นำในอนาคต (๕) สามารถสะท้อนให้เห็นสถานการณ์ของแต่ละชุมชนว่ามีลักษณะอย่างไร มีความสร้างสรรค์ เปิดเผยโปรงใส มีความไว้วางใจกันหรือไม่^{๑๕}

ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ บอกว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นเกิดขึ้นในทุกลำดับชั้น ตั้งแต่การได้รับทราบข้อมูลข่าวสารจากรัฐ การเสนอความคิดเห็นให้หน่วยงานของรัฐ การทำประชาพิจารณ์ การมีโอกาสร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่างๆ เพื่อให้เกิดข้อยุติโดยฉันทาคติ รวมถึงการสามารถลงมติในกระบวนการประชามติด้วย^{๑๖} ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมนี้ ถือเป็นหลักการและเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยสันติ

๒.๒.๔ การจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

จากการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ พบว่าวิธีการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีมีหลายรูปแบบ ดังนี้ คือ

๒.๒.๔.๑ การจัดการความขัดแย้งโดยวิธีทางการทูตเชิงสันติ (Peaceful Diplomatic Means) ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ วิธี กล่าวคือ

๑. การเจรจา (Negotiation) เป็นการพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูล ต่อรองระหว่างกลุ่มที่รู้สึกว่าจะเกิดความขัดแย้ง หรือเกิดความขัดแย้งขึ้นแล้ว^{๑๗} โดยมุ่งหมายให้มีการตกลงระหว่างกัน เพื่อให้บรรลุข้อตกลงที่จะถือปฏิบัติต่อกันในอนาคต^{๑๘} วิธีนี้จัดว่าเป็นวิธีเริ่มต้นที่ง่ายที่สุดเมื่อเกิดความขัดแย้งที่ไม่สลับซับซ้อนขึ้นระหว่างคู่กรณี เพราะเป็นการตกลงร่วมกันแบบทวิภาคี โดยมองไปที่ผลประโยชน์ (Interest) อันเกิดร่วมกันของทั้งสองฝ่าย

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖-๗.

^{๑๖} วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, หน้า ๑๔๔.

^{๑๗} Christopher W. Moor, (เขียน), วันชัย วัฒนศัพท์, กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง, (ขอนแก่น: สถาบันสันติศึกษา, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

^{๑๘} อรุณ ภาณุพงศ์, “การเจรจาทางการทูต”, สราญรมย์ (๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑): ๒.

แต่วิธีนี้มีข้อจำกัดหลายอย่าง เช่น มีเหตุปัจจัยบางอย่างเกิดขึ้นทำให้คู่กรณีไม่สามารถเข้าร่วมเจรจากันได้ หรือการเจรจาไม่บรรลุผล เพราะการขัดกันของผลประโยชน์แต่ละฝ่าย การไม่ยอมรับในเหตุผลของคู่เจรจา รวมไปถึงปัจจัยภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการเจรจาในขณะนั้น เช่น มติมหาชนที่มีแนวคิดต่างออกไป จนทำให้คู่กรณีต้องหาแนวทางแก้ไขด้วยสันติวิธีแบบอื่น

๒. การไต่สวน (Inquiry) เป็นระบบที่เกิดขึ้นจากผลการประชุมสันติภาพครั้งแรกที่กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ ในปี ค.ศ. ๑๘๕๕ โดยมีสาระสำคัญว่า หากมีความขัดแย้งจนไม่สามารถตกลงกันได้โดยทางการทูต ให้จัดตั้งคณะกรรมการไต่สวนขึ้นอำนวยความสะดวกในการศึกษาวิเคราะห์ปัญหา ค้นหาข้อเท็จจริงอันแน่ชัดด้วยการสืบสวนที่ปราศจากความลำเอียง และด้วยความบริสุทธิ์ใจ^{๘๓} โดยไม่มีลักษณะชี้ขาด^{๘๔} ไม่มีลักษณะบังคับและไม่ มีผลผูกพันให้รัฐคู่กรณียอมรับแต่อย่างใด^{๘๕} สหประชาชาติได้มีมติในปี ค.ศ. ๑๙๖๗ จัดตั้งคณะกรรมการไต่สวนถาวร (International Commission of Inquiry) ขึ้น โดยประกอบด้วยบุคคลซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายและสาขาต่าง ๆ การสอบสวนของคณะกรรมการนี้ จะทำได้ต่อเมื่อได้รับความยินยอมจากคู่พิพาทอย่างน้อยฝ่ายหนึ่งในดินแดนที่จะมีการสอบสวน^{๘๖}

๓. การไกล่เกลี่ย (Reconciliation) ในกรณีที่คู่กรณีไม่สามารถแก้ปัญหาได้โดยการเจรจา จึงจำเป็นต้องมีบุคคลที่สามเข้ามาเป็นคนกลาง โดยแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๓.๑ การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง (Mediation) โดยคู่กรณีทั้งสองฝ่ายยินยอมรับความช่วยเหลือจากบุคคลที่สาม เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาความขัดแย้งที่ไม่สามารถแก้ไขได้โดยลำพัง^{๘๗} เรียกว่า การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง^{๘๘} เพื่อหาทางออกร่วมกัน โดยคนกลางมี

^{๘๓}พ.ต.ชวดี พิสุทธิพันธุ์, “วิธีระงับข้อพิพาทโดยสันติของสหประชาชาติ”, หน้า ๖.

^{๘๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

^{๘๕}อรุณ ภาณุพงษ์, คำบรรยายวิชากฎหมายระหว่างประเทศ, (พระนคร: ม.ป.พ., ๒๕๕๔), หน้า ๔.

^{๘๖}ปรีชา เอี่ยมสุทธา, กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมืองภาคสันติ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๗๐-๗๑.

^{๘๗}Christopher W. Moor, แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์, กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง, หน้า ๗-๘.

^{๘๘}วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, หน้า ๑๕๘.

หน้าที่เพียงกำกับกระบวนการตามกติกาที่ตั้งไว้ (Ground Rules) แต่ไม่มีหน้าที่หรือไม่มีอำนาจในการตัดสินคดี

๓.๒ การไกล่เกลี่ยโดยคนกลางเป็นเพียงผู้ช่วยติดต่อ (Good Officers or Facilitator) กรณีนี้คนกลางเพียงช่วยติดต่อประสานงานนำคู่พิพาทมาพบปะเจรจากันเท่านั้น แต่ไม่ได้ร่วมเสนอแนะ และไม่ได้ร่วมเจรจาด้วย^{๘๕}

กล่าวโดยสรุป การที่คนกลางจะทำหน้าที่โดยไม่มีภารกิจบังคับใดๆ ทั้งสิ้น คู่กรณีทุกฝ่าย มีเสรีภาพเต็มที่ในการที่จะรับทางออกที่ผู้ไกล่เกลี่ยเสนอหรือไม่ก็ได้ ด้านผู้ไกล่เกลี่ยเอง ก็มีเสรีภาพที่จะเสนอการไกล่เกลี่ยต่อไป หรือจะหยุดไกล่เกลี่ยเมื่อใดก็ได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้ การไกล่เกลี่ยจึงต้องอาศัยความยินยอมของคู่กรณีเป็นสำคัญ

๔. การประนีประนอม (Compromising) เป็นหลักการทางรัฐศาสตร์ที่นำมาประยุกต์ใช้เมื่อเกิดภาวะตึงเครียดระหว่างเจรจาต่อรอง โดยยึดแนวคิดที่ว่า “แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง” คือ รีบเลือกประเด็นที่หาข้อยุติร่วมกันได้ขึ้นมาสรุปก่อน ส่วนประเด็นใดที่ไม่สามารถตกลงกันได้ก็แยกไว้ และนำมาพิจารณาภายหลังที่บรรยากาศผ่อนคลายลง โดยมุ่งนำเสนอเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับหลักการที่อยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงเท่านั้น และพยายามไม่ให้มีการใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล เพื่อให้บรรยากาศของการประชุมเป็นไปอย่างราบรื่น แต่วิธีนี้อาจใช้ไม่ได้ผลในกรณีที่เป็นความขัดแย้งเกี่ยวกับ ค่านิยม ความเชื่อทางศาสนา และวัฒนธรรม

ส่วนการประนีประนอมเพื่อระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศ ทำโดยให้คณะกรรมการ หรือตัวแทนซึ่งคู่กรณีขัดแย้งกันได้ตกลงแต่งตั้งขึ้น เข้าร่วมเจรจาโดยมุ่งแสวงหาข้อแก้ไขที่สมเหตุสมผลในความขัดแย้งเพื่อให้คู่กรณีสามารถตกลงกันได้^{๘๖} อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการประนีประนอม อาจเสนอทางออกซึ่งเป็นเพียงข้อเสนอแนะเท่านั้น หากมีลักษณะเป็นการบังคับให้ต้องปฏิบัติตามไม่^{๘๗}

^{๘๕} Clyde Eagleton, **International Government**, (New York: The Ronald press, 1948), p. 218.

^{๘๖} Leland M. Goodrich & Edward Hambro, **Charter of United Nation**, (Boston: Word Peace Foundation, 1949), p. 241.

^{๘๗} อรุณ ภาณุพงษ์, **คำบรรยายวิชากฎหมายระหว่างประเทศ**, หน้า ๔-๕.

๒.๒.๔.๒ การจัดการความขัดแย้งโดยวิธีทางกฎหมายเชิงสันติ (Peaceful Legal Means) จำแนกได้เป็น ๓ วิธี คือ

๑. **อนุญาโตตุลาการ (Arbitration)** คือ การที่คู่กรณีสมัครใจขอให้บุคคลที่สามที่เป็นกลาง ไม่มีส่วนได้เสีย และทั้งสองฝ่ายเชื่อถือและไว้วางใจเป็นผู้ช่วยตัดสินใจในปัญหาความขัดแย้ง^{๕๒} เพื่อระงับข้อพิพาทระหว่างรัฐกับรัฐ ระหว่างเอกชนกับเอกชน และระหว่างรัฐกับเอกชน^{๕๓} วิธีนี้แตกต่างจากวิธีแก้ไขกรณีพิพาทที่กล่าวมาก่อนหน้านี้ เนื่องจากการใช้ออนุญาโตตุลาการระงับกรณีพิพาทระหว่างประเทศนั้น คู่กรณีมีพันธะต่อคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการ แต่วิธีการอื่นถือเป็นวิธีการทางทูตที่มีได้ผูกมัดคู่กรณี

๒. **กระบวนการทางศาล (Judicial Approach)** วิธีการนี้เป็นการเปลี่ยนจากการแก้ปัญหาระหว่างกันเองไปสู่กระบวนการของรัฐ โดยคู่กรณีดำเนินการจ้างทนายความให้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการสู้คดี ซึ่งมีการนำสืบต่อหน้าบุคคลที่สามที่เป็นกลางคือผู้พิพากษาหรือ คณะลูกขุน แล้วแต่ระบบ^{๕๔} การพิจารณานอกจากจะคำนึงถึงข้อขัดแย้ง และผลประโยชน์ของคู่กรณีแล้ว ยังต้องคำนึงค่านิยม และมาตรฐานของสังคม การตัดสินอยู่บนพื้นฐานของตัวบทกฎหมาย^{๕๕}

๓. **กระบวนการออกกฎหมาย (Legislative Approach)** เป็นการแก้ปัญหาคความขัดแย้ง ด้วยกระบวนการทางกฎหมายโดยภาครัฐ^{๕๖} มักทำในกรณีที่มีผู้เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก ซึ่งหากนำผู้กระทำผิดมาลงโทษอาจจะก่อให้เกิดความโกลาหลได้ แต่การออกกฎหมายในลักษณะนี้ไม่ครอบคลุมถึงความผิดเกี่ยวกับ คดีอาญาในประเด็นที่รุนแรง

^{๕๒}Christopher W. Moor, วันชัย วัฒนศัพท์(ผู้แปล), กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง, หน้า ๘.

^{๕๓}อนันต์ จันทโรภากร, กฎหมายอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๑.

^{๕๔}Christopher W. Moor, วันชัย วัฒนศัพท์(ผู้แปล), กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง, หน้า ๑๐.

^{๕๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๕๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

๒.๒.๔.๓ ทางเลือกเชิงสันติอื่น ๆ (Peaceful Alternative Means) ประกอบด้วย

๑. การหลีกเลี่ยง หรือการถอนตัว^{๕๗} (Avoiding or withdrawing) เป็นการถอนตัวออกจากประเด็นที่กำลังมีความขัดแย้งกัน ซึ่งอาจดูเหมือนหลีกเลี่ยงปัญหา แต่มีประโยชน์ในการรักษาความสัมพันธ์ที่มีต่อกันเอาไว้

๒. การเผชิญหน้า (Confrontation)^{๕๘} ควรนำมาใช้หลังจากที่ใช้วิธีการอื่นที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ไม่สามารถหาข้อยุติได้ โดยต้องประเมินสถานการณ์และวางแผนอย่างรอบคอบก่อนที่จะเผชิญหน้าเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมถึงเจรจาตกลงถึงข้อเรียกร้องของแต่ละฝ่ายอย่างสันติ โดยคำนึงถึงความถูกต้องและเที่ยงธรรมเป็นหลัก

๓. การโน้มน้าว (Persuasion)^{๕๙} เป็นวิธีการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลพยายามเปลี่ยนวิธีคิด ความรู้สึก และความคิดเห็นของผู้อื่น โดยการอุปมา อุปมัย ยกเหตุผลประกอบหรือรบเร้า จนกระทั่งอีกฝ่ายหนึ่งต้องยอมจำนน

๔. การสนับสนุน (Supporting)^{๖๐} คือการให้โอกาสบุคคลที่รู้สึกว่าคุณเองถูกกดดัน ได้ระบายความรู้สึก ความคิดเห็น ความไม่พอใจ โดยผู้สนับสนุนไม่จำเป็นต้องเจรจาไกล่เกลี่ยในทันที แต่เก็บข้อมูลไว้จนถึงเวลาที่เหมาะสม

๕. การบังคับ และการผลักดัน (Competing, Forcing and compelling)^{๖๑} เป็นวิธีการที่มุ่งเน้นเรื่องผลประโยชน์ (Interests) มากกว่ามุ่งเน้นเรื่องความสัมพันธ์ (Relationship) จึงมีการใช้อำนาจเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย จนอาจมีการบังคับผู้อื่นให้กระทำ

^{๕๗}Cenneth W. Thomas and Kilman Ralph H., **Thomas-Kilman Conflict Mode Instrument**, (Woods Road, Tuxedo, NY 10987: XICOM, Incorporated, 1974).

^{๕๘}Paul Wallensteen, "Understanding Conflict Resolution: Fremwork," in Peter Wallensteen, Editor, **Peach Research: Achievement and Charenges** (Boulder & London: West view Press), p. 119-๓-

^{๕๙}Speed B.Leas, "Choosing a Conflict Management Strategy", in **Discover Your Conflict Management Style**, ed. Speed B. Leas, (New York: The Alban Institute, 1984), p. 8.

^{๖๐}Ibid., pp. 21-22.

^{๖๑}โรบบินส์ (Robbins) อ้างใน สิทธิพงษ์ สิทธิจักร, **การบริหารความขัดแย้ง** (กรุงเทพมหานคร : จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๕๖.

ตามที่ตนต้องการ ซึ่งอีกฝ่ายอาจต่อต้านเพื่อปกป้องหลักการและสิทธิของตน การใช้วิธีการนี้ จึงอาจมีทั้งฝ่ายแพ้และฝ่ายชนะ

๖. การโอนอ่อนผ่อนตามหรือทำให้ราบรื่น (Accommodating or smoothing)^{๑๑๒} มักนำมาใช้ในกรณีที่ทำให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์มากกว่าเป้าหมายในการแก้ไขความขัดแย้ง จึงทำให้เกิดการเอื้อประโยชน์ให้แก่ฝ่ายอื่น โดยที่เราเป็นฝ่ายเสียสละ เช่น การยอมทำตามคำสั่ง การเห็นคล้อยตามความคิดผู้อื่น การแบ่งปันปันส่วน (Distribution) เป็นต้น ซึ่งวิธีการนี้จะทำให้เกิดความราบรื่นในการแก้ไขปัญหามากขึ้น

๗. การร่วมมือกัน หรือการแก้ปัญหา (Collaborating, integrating, or problem solving) ทำให้เกิดบูรณาการผลประโยชน์ร่วมกันของทุก ๆ ฝ่ายที่ได้รับผลกระทบ เป็นการจัดการความขัดแย้งที่เน้นบูรณาการร่วมกันของหลายวิธี ทั้งการแบ่งปันปันส่วน การเจรจาไกล่เกลี่ย และการไกล่เกลี่ยคนกลาง โดยให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ รวมถึงการยุติความขัดแย้ง ไปด้วยกัน

๘. การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นการให้พื้นที่แก่ผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder) ได้เข้ามามีส่วนร่วมในมิติต่าง ๆ ทั้งการร่วมคิดวางแผน สังเกตการณ์ แสดงทัศนะเพื่อใช้ประกอบการกำหนดนโยบายของรัฐ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมกันรับผลประโยชน์ในกิจกรรมต่างๆ การมีส่วนร่วมของประชาชน มีทั้งเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ มีการใช้ข้อมูลร่วมกัน และเป็นการเสริมความสามัคคีในสังคม^{๑๑๓} ทั้งยังเป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจจากฉันทามติ ช่วยลดค่าใช้จ่าย และการสูญเสียเวลา ทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือ ความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชน รวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน^{๑๑๔}

^{๑๑๒}Ting-Toomey and al., “Ethnic Identity Saliency and Conflict Styles in Four Ethnic Groups: African Americans, Asian Americans, European Americans, and Latino Americans”.

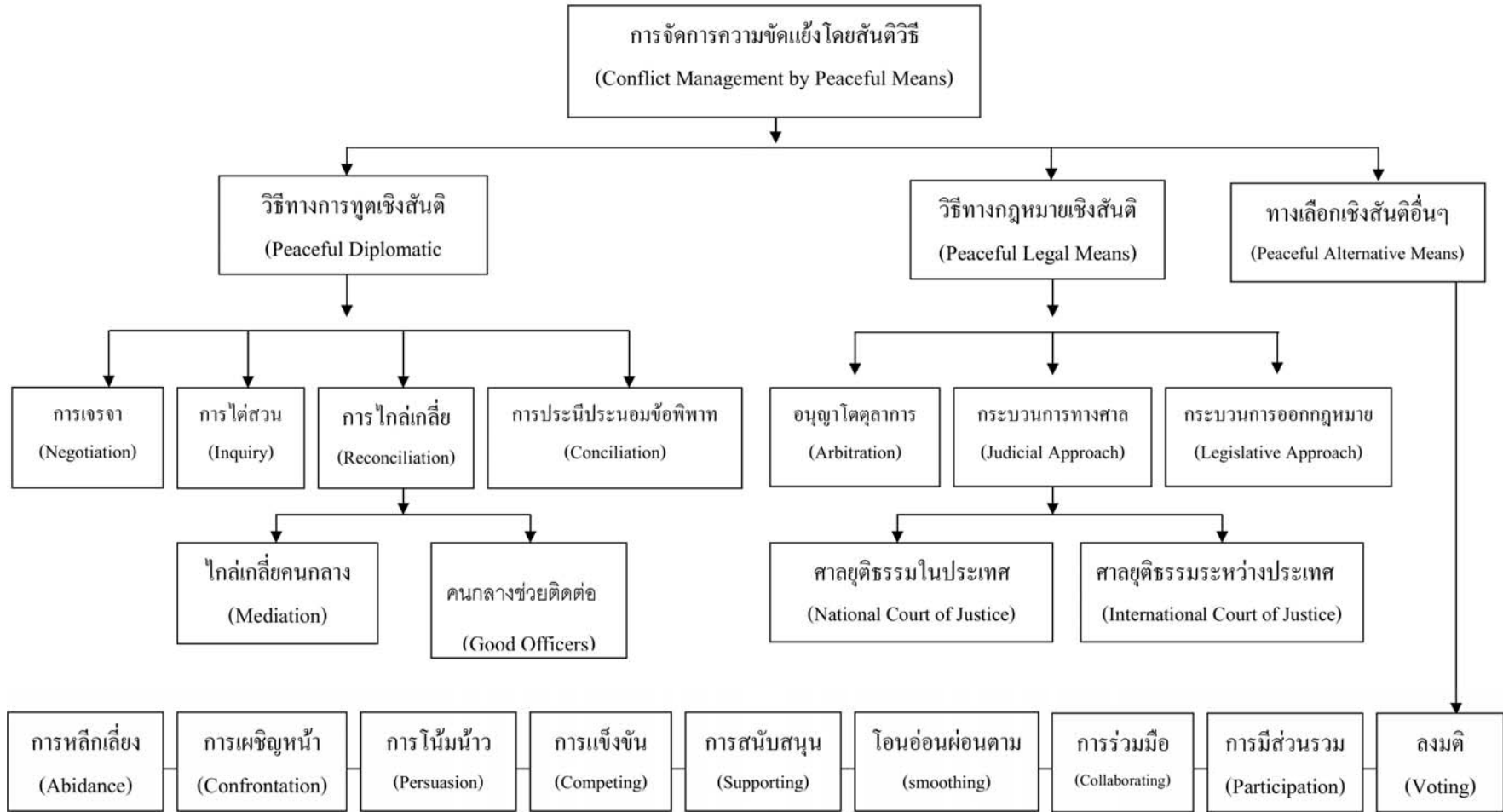
^{๑๑๓}เจมส์ แอล เครตัน , วันชัย วัฒนศัพท์ (ผู้แปล), การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗), หน้า ๒๕-๒๘.

^{๑๑๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕-๒๘.

๕. การลงมติหรือการลงคะแนนเสียง (Voting) ^{๑๐๕} เป็นการลงมติเพื่อ ตัดสินหรือหาทางออกให้แก่ความขัดแย้ง หรือข้อพิพาทในประเด็นต่างๆ โดยแบ่งเป็น ๒ วิธี คือ การลงคะแนนเสียงแบบเอกฉันท์(Unanimity) และการลงคะแนนแบบเสียงข้างมาก (Majority)

สรุปได้ว่าการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ประกอบด้วย ๓ กลุ่มใหญ่ คือ วิธีตามแนวทางของการทูต วิธีตามแนวทางของกฎหมาย และวิธีรูปแบบอื่น ๆ ที่มีการนำไป ประยุกต์ใช้อย่างหลากหลายในสังคมปัจจุบัน ซึ่งการเลือกใช้วิธีที่เหมาะสมกับสถานการณ์ ย่อมช่วยให้ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาได้มากขึ้น

^{๑๐๕}ดูเพิ่มเติมใน พระมหากษัตริย์ ธรรมมหาโส (นิธิบุญยากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดย พุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาซ่าง จ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑๔-๑๑๗.

แผนภูมิ ๒.๕ แสดงการสรุปวิธีการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๓.๑ ความหมายและลักษณะของความขัดแย้ง

งานวิจัยเกี่ยวกับความขัดแย้งของพระมหาพรหม ระบุว่าไม่มีภาษาบาลีที่แปลว่า "ความขัดแย้ง" โดยตรง มีเพียงคำอื่นที่มีความหมายบ่งบอกถึงลักษณะของความขัดแย้ง โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเด็นหลัก คือ ความขัดแย้งในแง่ของกรรม และความขัดแย้งในแง่ของวินัย

๑. ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของกรรม^{๑๑๖}

ความขัดแย้งในแง่ของกรรม คือ การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความต้องการความเห็น การประพฤติปฏิบัติที่ขัดกันจนเกิดการทะเลาะวิวาทกัน โดยมีนัยที่แตกต่างกันตามที่พระมหาพรหม ได้นำเสนอไว้ในงานวิจัยของท่าน ประกอบด้วย

(๑) ความบาดหมาง

(๒) การทะเลาะ

(๓) การแก่งแย่ง

(๔) การวิวาท

(๕) การมุ่งร้ายกัน

(๖) การถกเถียงกัน

สรุปได้ว่า ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของกรรมมีหลายความหมาย ได้แก่ การบาดหมาง การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การมุ่งร้ายกัน และ การถกเถียงกัน มีนัยที่ครอบคลุมถึงการใช้คำพูดในทุก ๆ มิติ ที่เป็น "มิถิลวาจา" ดังจะเห็นได้จากพระพุทธพจน์ที่ว่า "พึงงดเว้นจากถ้อยคำขัดแย้งกัน" ^{๑๑๗} ซึ่งนัยดังกล่าว พระอรรถกถาจารย์ได้ให้คำจำกัดความว่า "ความทะเลาะกัน ความบาดหมางกัน ความแก่งแย่งกัน ความวิวาทกัน การมุ่งร้าย

^{๑๑๖}ดูรายละเอียดใน พระมหาพรหม ธรรมมหาโส (นิตินุชยากร), "รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์ กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่", วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๕-๑๒๔.

^{๑๑๗}ขุ.ม. (บาลี) ๒๕/๖๐/๑๓๕.

กัน” ตรัสเรียกว่า “ถ้อยคำที่ขัดแย้งกัน”^{๑๑๘} ซึ่งเป็นการแสดงถึงความหมายที่กว้างกว่า ความขัดแย้งตามแนวคิดทั่วไป ตามที่เสนอไว้ในหัวข้อ ๒.๑.๓

๒. ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของวินัย

วินัย หมายถึง ระเบียบ ข้อปฏิบัติ หรือสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้พระภิกษุ และภิกษุณี ยึดเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ และอยู่ร่วมกันอย่างสงบฉันท์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในหมู่คณะ และระงับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแล้วในหมู่สงฆ์ด้วย อันจะทำให้เกิดความผาสุกแก่ตนเอง และสังคม

ความขัดแย้งในแง่ของวินัยนั้น เรียกว่า “อริกรรม”^{๑๑๙} หมายถึง ปัญหาข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์เป็นหลัก บางครั้งก็รวมถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี โดยมีอุบาสกและอุบาสิกาเป็นคู่กรณีด้วย จึงต้องนำมาอภิปรายร่วมกัน เพื่อแสวงหาทางออกด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การสืบสวน และได้ถามคู่กรณี เกี่ยวกับความเป็นมาของปัจจัยความขัดแย้ง

“วิวาทอริกรรม” หมายถึง ความบาดหมาง ความทะเลาะ ความแก่งแย่ง ความวิวาท ความกล่าวต่างกัน ความกล่าวโดยประการอื่น โดยเป็นการวิวาทในประเด็นดังต่อไปนี้^{๑๒๐}

- (๑) สิ่งนี้เป็นธรรม สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรม
- (๒) สิ่งนี้วินัย สิ่งนี้ไม่ใช่วินัย
- (๓) นี้ตถาคตทายิตได้ตรัสไว้ นี้ตถาคตทายิตไม่ได้ตรัสไว้
- (๔) นี้จริยวัตรที่ตถาคตได้ประพฤติมา นี้จริยวัตรที่ตถาคตไม่ได้ประพฤติมา
- (๕) นี้ตถาคตทรงบัญญัติไว้ นี้ตถาคตไม่ได้ทรงบัญญัติไว้
- (๖) นี้อาบัติ นี้อนาบัติ
- (๗) นี้อาบัติเบา นี้อาบัติหนัก
- (๘) นี้อาบัติมีส่วนเหลือ นี้อาบัติไม่มีส่วนเหลือ
- (๙) นี้อาบัติชั่วหยาบ นี้อาบัติไม่ชั่วหยาบ

^{๑๑๘}พ.ม. (บาลี) ๒๕/๖๐/๑๓๖.

^{๑๑๙}สารตถ. ฎีกา (บาลี) ๒/๓๘๖/๔๓๐.

^{๑๒๐}พ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๑.

“อริกรรม” หรือ “ข้อพิพาท” ที่เกี่ยวข้องกับมิจฉาวาจา และแสดงออกทางกาย วาจา และใจ ด้วยท่าทีของความบาดหมางกัน ทะเลาะกัน แย่งแย้งกัน วิวาทกัน พูดยาต่างกัน และคำทอกัน เกี่ยวกับสิ่งที่ป็นธรรม ไม่ใช่ธรรม สิ่งที่เป็นวินัย และไม่ใช่วินัย สงฆ์จะต้องระงับด้วยหลักอริกรรมสมณะ ๗ ประการ^{๑๑๑} ได้แก่ สัมมุขาวินัย สติวินัย อมูพหวินัย ปฎิญาตกรรมะ เขภยยสิกขา ตัสสปายีตีกา และ คินวัตถารกะ

สรุปได้ว่า ความหมายของคำว่า “ความขัดแย้งในทัศนะของพระพุทธศาสนา” นั้น ครอบคลุมกว้างมากทั้งในแนวราบ ซึ่งแสดงให้เห็นจากความขัดแย้งในแง่ของธรรม ที่รวมไปถึงความคิด การพูด หรือการกระทำในแง่มุมมองต่างๆ และแนวตั้งซึ่งแสดงให้เห็นได้จากความขัดแย้งในแง่ของวินัย

๒.๓.๒ เหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

ประกอบด้วย ปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอก ซึ่งมีความสำคัญทั้งคู่ อันจะเห็นได้จากคำสอนของพระพุทธองค์ในประเด็นเรื่องความขัดแย้งที่ว่า

“ถ้าเธอทั้งหลาย พิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งการวิวาทเช่นนี้ ภายในหรือภายนอก เธอทั้งหลายพึงพยายามเพื่อละมูลเหตุแห่งการวิวาทที่เป็นบาปภายในหรือภายนอกนั้นแล ถ้าเธอทั้งหลายไม่พิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งการวิวาทเช่นนี้ ภายใน หรือภายนอก เธอทั้งหลายพึงปฏิบัติเพื่อให้มูลเหตุแห่งการวิวาทที่เป็นบาปนั้นไม่ยึดถือต่อไป การละ

^{๑๑๑}หลักอริกรรมสมณะ ๗ ประการ คือ

๑) สัมมุขาวินัย คือ วิธีตัดสินสัมมุขาวินัย คือ วิธีตัดสินที่พึงทำในที่พร้อมหน้าสงฆ์ ธรรม และวัตถุ

๒) สติวินัย คือ วิธีตัดสินที่ยกสติขึ้นเป็นหลัก

๓) มูพหวินัย คือวิธีตัดสินที่ให้แกภิกษุผู้หายเป็นบ้าแล้ว

๔) ปฎิญาตกรรมะ คือวิธีตัดสินโดยปรับโทษตามคำสารภาพ

๕) เขภยยสิกขา คือวิธีตัดสินโดยอาศัยเสียงข้างมาก

๖) ตัสสปายีตีกา คือวิธีตัดสินโดยปรับโทษแก่ผู้ทำความผิด

๗) คินวัตถารกะ คือวิธีตัดสินโดยวิธีประนีประนอมยอมความ ตามศัพท์ว่า ระเบียบดังกล่าวด้วย

มูลเหตุแห่งการวิวาทที่ เป็นบาปนั้น ย่อมมีได้ และมูลเหตุแห่งการวิวาทที่เป็นบาป นั้น ย่อมไม่ยึดถือต่อไป”^{๑๑๒}

จากพุทธพจน์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงให้หลักคิดเกี่ยวกับการ วิเคราะห์เหตุปัจจัย ว่าควรวิเคราะห์ทั้ง “เหตุปัจจัยภายใน” ^{๑๑๓} และ “เหตุปัจจัยภายนอก”^{๑๑๔} ซึ่งจะช่วยให้กระบวนการในการแก้ปัญหาเป็นไปอย่างถูกต้องสมบูรณ์ เพราะบางปัญหาก็เกิด จากเหตุปัจจัยภายใน บางปัญหาอาจเกิดจากเหตุปัจจัยภายนอก แต่ปัญหาบางอย่างนั้นอาจ เกิดขึ้นจากทั้งสองเหตุปัจจัยก็ได้

๒.๓.๒.๑ เหตุปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

พระพุทธศาสนาได้แสดงถึงเหตุปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งว่าเกิด จากอกุศลธรรม ๒ กลุ่ม คือ อกุศลมูล ซึ่งประกอบไปด้วย โลภะ โทสะ โมหะ และปญฺจ ธรรม ซึ่งได้แก่ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ

๑. อกุศลมูล

ตามหลักของพระพุทธศาสนานั้น กรรม หรือ เจตนา เป็นตัวซึ่งนำการกระทำ ของมนุษย์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคลจงใจแล้ว จึงทำกรรม ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ”^{๑๑๕} โดยการชักนำด้วยธรรมที่เป็นคุณสมบัติของจิต (เจตสิก) ได้แก่ กิเลสที่เป็นรากเหง้าของอกุศล ๓ อย่าง คือ โลภะ โทสะ โมหะ แสดงให้เห็น ว่าสาเหตุหรือรากเหง้าแท้จริงในกระบวนการเกิดความขัดแย้งนั้น เกิดจากอกุศลมูลนั่นเอง ดัง พุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย มีจิตโลภวิวาทกัน มีจิตโกรธวิวาทกัน มีจิตหลงวิวาทกัน ว่า นี้ เป็นธรรม นี้อธรรม นี้วินัย นี้มิใช่วินัย...”^{๑๑๖}

^{๑๑๒}ม.อ. (ไทย).๑๔/๔๔/๕๓), วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๖/๓๓๒-๓๓๕. ดูเทียบใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/ ๓๒๕/๓๒๒-๓๒๔. อ.จ. นก. (ไทย) ๒๒/๓๖/๔๘๔-๔๘๕.

^{๑๑๓}“อหฺมตฺตํ วาติ อตฺตนิ วา อตฺตโน วา” แปลว่า “คำว่า อหฺมตฺตํ หมายถึง ในตนเอง หรือ บริษัทของตนเอง” ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๔๔/๒๘.

^{๑๑๔}“พหิทฺธา วาติ ปรสฺมิ วา ปรสฺส วา ปรสฺสย” แปลว่า “คำว่า พหิทฺธา วา หมายถึง ในบุคคลอื่น สิ่งอื่น หรือบริษัทของคนอื่น” ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๔๔/๒๘.

^{๑๑๕}อ.จ. นก. (ไทย) ๒๒/๖๒/๕๗๗.

^{๑๑๖}ดูเพิ่มเติมใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๖/๓๓๔.

ความโลภ ความโกรธ ความหลงจึงเป็นตัวจักรสำคัญที่ทำให้เราปราศจากเหตุผล เพราะเมื่อใดจิตถูกครอบงำด้วยสิ่งดังกล่าว ความมีคอบของปัญญาที่จะตามมา^{๑๑๗} นอกจากอกุศลจะเป็นตัวบั่นทอนจิตของมนุษย์แล้ว ยังก่อให้เกิดความทุกข์ และความไม่ผาสุกแก่มนุษย์ทั้งหลายด้วย^{๑๑๘}

เมื่อใดก็ตามที่ “อกุศลมูล” ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อสภาพจิตของมนุษย์ เมื่อนั้นจะเป็นจังหวะและโอกาสให้ “วิเวกมูล” หรือ “อนุเวกมูล” ก่อตัวขึ้น โดยเป็นการเกิดขึ้นและสำแดงอาการอย่างอ่อน ๆ แต่ก็สามารถที่จะรู้ชัด และสังเกตได้ดังต่อไปนี้

(๑) เป็นผู้มักโกรธ^{๑๑๙} และผูกโกรธ^{๑๒๐}

(๒) เป็นผู้ลบหลู่^{๑๒๑} ตีเสมอท่าน^{๑๒๒}

(๓) เป็นมีความริษยา^{๑๒๓} และตระหนี่^{๑๒๔}

^{๑๑๗} จุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๘๘/๓๐๕, จุ.จู. (ไทย) ๓๐/๑๒๘/๒๖๓-๒๖๔. จุ.ม. (ไทย) ๒๕/๑๕๖/๔๓๔-๔๓๕.

^{๑๑๘} ตี.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๓/๘๕, จุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๕๐/๒๗๒, จุ.จู. (ไทย) ๓๐/๑๒๘/๒๖๔, จุ.ม. (ไทย) ๒๕/๕/๒๑.

^{๑๑๙} ความโกรธ กิริยาที่โกรธ ภาวะที่โกรธ ความคิดประทุษร้าย กิริยาที่คิดประทุษร้าย ภาวะที่คิดประทุษร้าย ความคิดปองร้าย กิริยาที่คิดปองร้าย ภาวะที่คิดปองร้าย คามพิโรธ ความพิโรธตอบ ความคูร้าย ความเกรี้ยวกราด ความที่จิตไม่เบิกบาน นี้เรียกว่า “ความโกรธ” อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๔๕/๑๕๗.

^{๑๒๐} ความโกรธในเบื้องต้นชื่อว่าความโกรธ ความโกรธในเวลาต่อมาชื่อว่า ความผูกโกรธ ความผูกโกรธ กิริยาที่ผูกโกรธ ความไม่หยุดโกรธ การตั้งความโกรธไว้ การดำรงความโกรธไว้ การโผลงไปตามความโกรธ การตามผู้ความโกรธไว้ การทำความโกรธให้มัน เรียกว่า “ความผูกโกรธ” อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๔๖/๑๕๗).

^{๑๒๑} ความลบหลู่ กิริยาที่ลบหลู่ ภาวะที่ลบหลู่ ความดูหมิ่น การทำความดูหมิ่น นี้เรียกว่า “การลบหลู่” อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๔๗/๑๕๗.

^{๑๒๒} การตีเสมอ กิริยาที่ตีเสมอ ภาวะที่ตีเสมอ สภาวะธรรมที่เป็นอาหารแห่งความตีเสมอโดยนำเอาชัยชนะของตนมาอ้างเหตุแห่งความวิเวก ความแข่งดี ความไม่ยอมสละ นี้เรียกว่า “ความตีเสมอ” อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๔๘/๑๕๗).

^{๑๒๓} ความริษยา กิริยาที่ริษยา ภาวะที่ริษยา ความเกลียดชัง กิริยาที่เกลียดชัง ภาวะที่เกลียดชังในเมื่อผู้อื่นได้ลาภ สักการะ ความเคารพ ความนับถือ การกราบไหว้ และการบูชา นี้เรียกว่า “ความริษยา” อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๔๙/๑๕๗).

(๔) เป็นผู้อวดดี^{๑๒๕} และเจ้ามายุ^{๑๒๖}

(๕) เป็นผู้มี ความปรารถนาชั่ว เป็นมิจฉาทิฎฐิ

(๖) เป็นผู้ยึดมั่นในทิฎฐิของตน มีความถือมั่น สละสิ่งที่ตนยึดมั่นได้ยาก

สิ่งที่แสดงออกมานั้น ไม่ว่าจะ เป็นความโกรธ การลบหลู่ผู้อื่น การริษยา การอวดดี การหาช่องทางในการที่จะลงมือทำร้ายบุคคลอื่น และการยึดมั่นในความคิดของตนเอง โดยไม่ยอมรับความคิดเห็นของบุคคลอื่น เป็นการพยายามที่จะรักษาจุดยืนของตน จนก่อให้เกิดความบาดหมางขัดแย้ง ซึ่งอาจพัฒนาไปสู่การทะเลาะวิวาท และความรุนแรงได้ในที่สุด

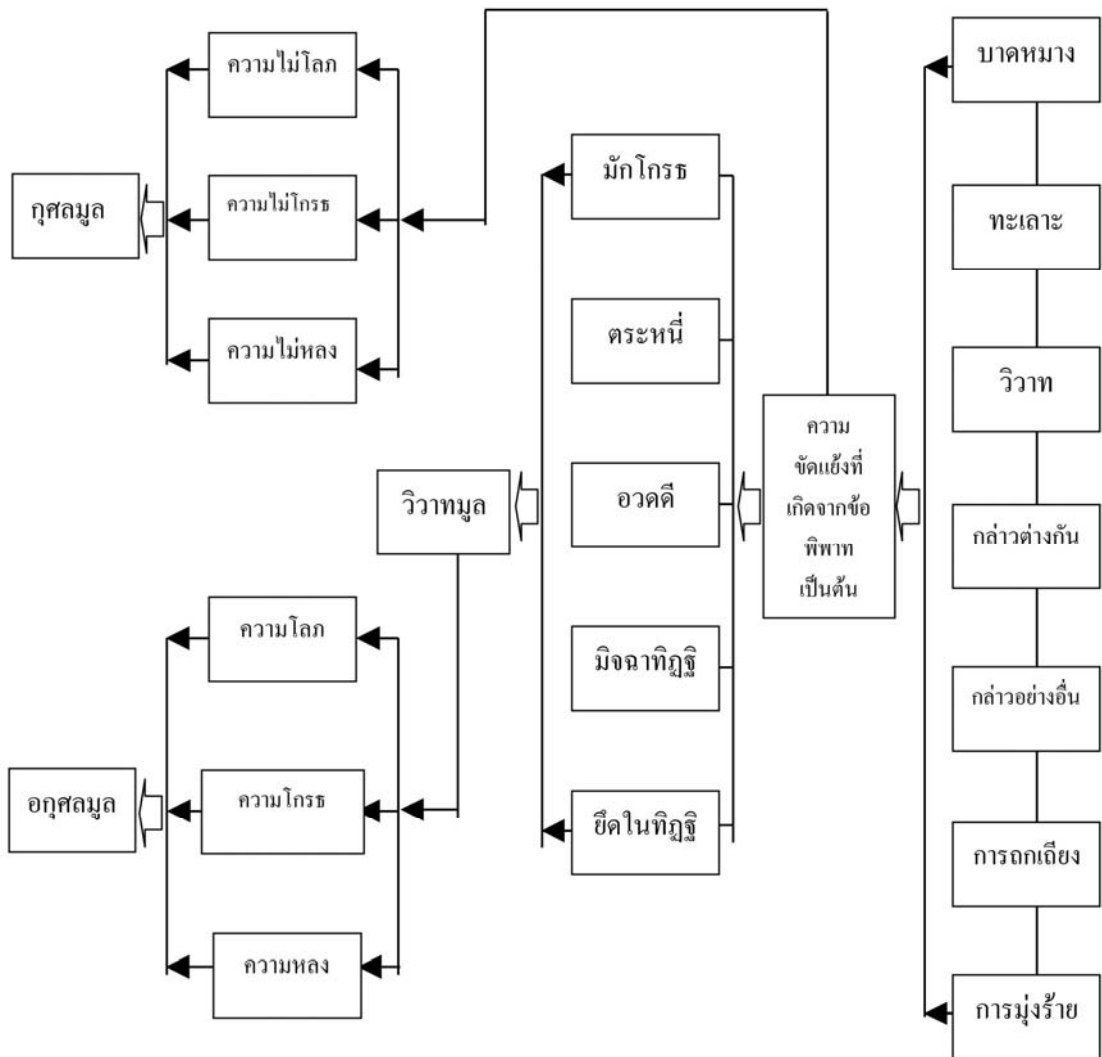
นอกจากอกุศลมูลที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งแล้ว ยังมีพุทธพจน์ที่กล่าวถึงสาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดจากอกุศลมูลด้วย ว่า “ภิกษุทั้งหลาย มีจิตไม่โลภวิวาทกัน มีจิตไม่โกรธวิวาทกัน มีจิตไม่หลงวิวาทกัน ว่า นี้เป็นธรรม นี้อธรรม...”^{๑๒๗} แสดงว่าความขัดแย้งนั้นเกิดขึ้นได้ทั้งจากจิตที่เป็นกุศล และจิตที่เป็นอกุศล ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าบุคคลที่ขัดแย้งกันมีความเข้าใจ ความคิดเห็น หรือการตีความข้อมูลที่ได้รับมาแตกต่างกัน จนเกิดการไม่ยอมรับ ผู้ที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากคนนั่นเอง ซึ่งพระมหาหรรษา ได้แสดงให้เห็นชัด ดังนี้

^{๑๒๕}ความตระหนี่ ๕ อย่าง คือ ตระหนี่ที่อยู่ ตระหนี่ลูก ตระหนี่ภรรยา และธรรม ความตระหนี่ กิริยาที่ตระหนี่ ภาวะที่ตระหนี่ ความหวงแหน ความเหนียวแน่น ความปกปิด ความมีจิตไม่เผื่อแผ่ เรียกว่า “ความตระหนี่” อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๕๐/๑๕๘.

^{๑๒๕}บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้โอ้อวดจัด ความโอ้อวด กิริยาที่โอ้อวด ภาวะที่โอ้อวด ภาวะที่แข็งกระด้าง กิริยาที่แข็งกระด้าง การพูดเป็นเหยียดมู กิริยาที่พูดแอบอ้าง เรียกว่า “ความโอ้อวด” อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๕๑/๑๕๘.

^{๑๒๖}บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เพราะเหตุที่จะปกปิดทุจริตนั้น จึงตั้งความปรารถนาอันเลวทราม ปรารถนาว่า “ใคร ๆ อย่ารู้จักเรา” คำริว่า “ใคร ๆ อย่ารู้จักเรา” กล่าววว่า “ใคร ๆ อย่ารู้จักเรา” พยายามทางกายว่า “ใคร ๆ อย่ารู้จักเรา” ความเจ้าเล่ห์ ความเป็นคนเจ้าเล่ห์ กิริยาที่หลอกให้หลง ความหลอกลวง ความโกง ความกลบเกลื่อน ความหลีกเลียง ความซ่อน ความซ่อนบัง ความปิดบัง ความปกปิด การไม่กระทำให้ชัดเจน การไม่ทำให้แจ่มแจ้ง การปิดบังอำพราง กิริยาที่เลวทรามนี้เรียกว่า “มายุ” อภิ.ป. (ไทย) ๓๖/๔๒/๑๕๘)

^{๑๒๗}ดูเพิ่มใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๖/๓๓๔.

แผนภูมิ ๒.๖ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในแง่ของพระวินัยโดยปฏิโลม

๒. ปปัญจธรรม

ปปัญจธรรม แปลว่า “ธรรมเป็นเครื่องเน้นซ้ำ” เป็นชื่อรวมสำหรับใช้เรียกกลุ่มกิเลส ๓ ตัว คือ ตัณหา มานะ และทิฎฐิ ซึ่งเป็นกิเลสที่ทำให้คิดปรุงแต่งยึดเชื่อพิสดาร ดังคำอธิบายของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่ว่า

ปปัญจธรรม แปลว่า ธรรมเครื่องเน้นซ้ำ คือเป็น กิเลสตัวปั่น ปั่นใจให้ทุกข์ ปั่นหัวใจให้เรื่องมาก ทำให้ยึดเชื่อ เย็นเชื่อ ยึดยาว ล้ำซ้ำ วกวน วุ่นวาย สลับซับซ้อน ทำให้เขวห่างหรือไกลเชือนเลือนออกไปจากความเป็นจริงง่าย ๆ ปัญหาที่ยังไม่มี ก็ทำให้มีขึ้น ปัญหาที่มีอยู่

แล้วก็ไม่อาจแก้ไขอย่างตรงไปตรงมาตามเหตุ แต่กลับทำให้ยุ่งยากซับซ้อนยิ่งขึ้น เป็นตัวบงการพฤติกรรมที่ทำให้มนุษย์พล่านไปมา ชัดแย้ง แข่งขัน แย่งชิงกัน ตลอดจนก่อสงครามระหว่างพวกระหว่างฝ่าย”^{๑๒๘}

ความขัดแย้งเกิดจากปรัชญาธรรมได้แก่ ตัณหา มานะ และทิฐิ ที่ทำงานประสานสัมพันธ์กัน และเป็นเหตุปัจจัยของกันและกัน เพียงแต่ว่าตัวใดตัวหนึ่งจะแสดงออกมาเป็นตัวเด่นในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ส่วนกิเลสตัวที่เหลือจะคอยสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง เช่น กรณีของอริยสัจ ๔ ที่ว่าตัณหาเป็นเหตุแห่งทุกข์(สมุทัย)นั้น มิได้หมายความว่าเอาเฉพาะตัณหาเพียงอย่างเดียว หากแต่ยกตัณหาขึ้นมาเป็นตัวเด่นเท่านั้น แท้จริงหมายความว่าถึงมานะและทิฐิด้วยโดยอ้อมนั่นเอง แต่ถ้ามองในแง่กิเลสที่เป็นแกนกลางก็ต้องยกให้ทิฐิ เพราะในกรณีที่มนุษย์มีความคิดเห็นในเรื่องใดแล้ว มานะและตัณหาก็เพียงแสดงบทบาทเพื่อตอบสนองความคิดเห็นนั้นๆ เช่น บุคคลมีความเชื่อว่ามีตัวตนที่เป็นศูนย์กลาง (ทิฐิ) ก็จะทำให้เกิดความอยากที่จะหาวัตถุมาปรนเปรอตน (ตัณหา) แล้วความทะนงตน อยากใหญ่ ใฝ่เด่น ก็จะตามมา (มานะ)^{๑๒๙}

การทำสงครามเย็นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ระหว่างค่ายเสรีประชาธิปไตยกับคอมมิวนิสต์ หากวิเคราะห์ดูจะเห็นการทำงานประสานกันของกิเลสกลุ่มปรัชญาธรรม คือ แกนกลางของความขัดแย้งที่อยู่ลึกสุด เป็นเรื่องของความยึดมั่นถือมั่นในทิฐิหรืออุดมการณ์ (Ideology) การต่อสู้ช่วงชิงเพื่อให้ได้เป็นประเทศมหาอำนาจของโลก เป็นเรื่องของมานะ ส่วนการแย่งชิงผลประโยชน์เพื่อจะได้ครอบครองทรัพยากรของโลกให้ได้มากที่สุด เป็นเรื่องของตัณหา^{๑๓๐}

เพื่อจะได้เข้าใจอย่างชัดเจนว่า ตัณหา มานะ และทิฐิ เป็นที่มาของความขัดแย้งได้อย่างไร ผู้วิจัยจะขอแยกอธิบายวิธีการทำงานของกลุ่มกิเลสดังกล่าวที่ละตัวดังต่อไปนี้

^{๑๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๐/๕๑-๗๐/๕๒.

^{๑๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐/๕๑.

^{๑๓๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๘.

ก. ค้นหา: ที่มาของความขัดแย้ง

ค้นหา หมายถึง ความอยาก ในบริบทนี้เป็นความอยากในเชิงลบ โดยมีคำว่า “ฉัมมฉันทะ” เป็นความอยากในเชิงบวก จากการศึกษาประเด็นของความอยากที่ปรากฏในพระสูตรสามารถสรุปออกเป็น ๒ ประเด็นใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ

(๑) ความอยากในวัตถุ (วัตถุภว) ได้แก่ ความอยากได้ส่วนที่ดีหรือส่วนที่อร่อย ที่เรียกว่า กามคุณ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ ความอยากได้ทรัพย์ทั้งส่วนที่เรียกว่า สวิญญานทรัพย์ (ทรัพย์ที่มีชีวิต) และอวิญญานทรัพย์ (ทรัพย์ที่ไม่มีชีวิต) ที่นำไปครุ่นนำปรารถนา

(๒) ความอยากได้ที่เป็นตัวกิเลส (กิเลสภว) ได้แก่ ความกำหนัด ความพอใจ หรือความปรารถนากามคุณ เป็นต้น

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ค้นหาเป็นที่มาของความขัดแย้งในแง่ของการทะเลาะวิวาท ก็เพราะมีสิ่งอันเป็นที่รักเข้ามาเกี่ยวข้อง “สิ่งอันเป็นที่รัก” นี้มีนัย ๒ ประการ คือ “สัตว์^{๑๑๑} และสังขาร^{๑๑๒}” อันจัดได้ว่าเป็น “ห้วงเชื้อ” สำคัญที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน เพราะมนุษย์มีความหวาดระแวงว่าสิ่งที่ตนเองรักนั้นจะถูกบุคคลอื่นแย่งไป กำลังถูกแย่งไป หรือถูกแย่งชิงไปแล้ว ขณะเดียวกัน เมื่อสิ่งที่ตนเองรักจะผันแปรไป กำลังผันแปรไป หรือได้ผันแปรไปแล้ว^{๑๑๓} อากาโรเหล่านี้เองที่ทำให้มนุษย์ต้องทะเลาะวิวาทกัน เพื่อช่วงชิงให้สิ่งอันเป็นที่รักนั้นดำรงอยู่กับตนตลอดไป เพราะยึดมั่นในสิ่งเหล่านั้นว่าเป็นของเราด้วยอำนาจแห่งค้นหา

เหตุการณ์ในอดีตที่ใช้นัยนัยแนวคิดข้อนี้ได้ดีที่สุดก็คือ การแย่งชิงทรัพย์ากรน้ำ เพื่อนำไปใช้ในเชิงกสิกรรมระหว่างชาวสาकยะและชาวโกลิยะ หรือการแย่งชิงดินแดน และพื้นที่ทางเศรษฐกิจระหว่างพระเจ้าปเสนทิโกศล กับพระเจ้าอชาตศัตรู หรือสงครามระหว่างพระเจ้าอชาตศรรุกับเจ้าลิจฉวีเพื่อแย่งชิงกันธชาติ สงครามเหล่านี้ จัดได้ว่าเป็น สงครามวัตถุ กามทั้งสิ้น โดยมี ค้นหาเป็นเหตุปัจจัยสำคัญอยู่เบื้องหลังการกระทำที่ปรากฏออกมา

ในเชิงสังคมวิทยา จะพบว่าค้นหาเป็นที่มาของการทะเลาะวิวาท ในมหานิทานสูตร^{๑๑๔} สามารถอธิบายพัฒนาการของการทะเลาะวิวาทได้ว่า ความอยากของมนุษย์เป็น

^{๑๑๑} สัตว์ ได้แก่ มารดา บิดา พี่ชายน้องชาย พี่สาวน้องสาว บุตร ธิดา มิตรหรือผู้ร่วมสายโลหิต เป็นต้น.

^{๑๑๒} สังขาร ได้แก่ รูปเสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่าพอใจ.

^{๑๑๓} จุ.ม. (ไทย) ๒๕/๘๕/๓๐๑-๓๐๒.

^{๑๑๔} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๐๓/๕๒, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๐๓/๖๑.

จุดเริ่มต้นและแรงจูงใจที่ทำให้มนุษย์พยายามแสวงหาสิ่งต่าง ๆ มาสนองความอยากรุนด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อได้ในสิ่งที่ตัวเองต้องการแล้ว ก็ย่อมมีความสุข และพิจารณาถึงสิ่งที่ตัวเองได้มานั้นด้วยความพึงพอใจ ปล่อยให้ตัวเองมีความสุขคลุกคลีกับสิ่งที่ได้มา จนกลายเป็นความหมกมุ่นฝังใจ และพัฒนาไปสู่ความรู้สึกเป็นเจ้าของในสิ่งนั้นๆ เกิดความรู้สึกตระหนี่และหวงแหนครอบครองไม่ต้องการแบ่งปันให้ผู้อื่น เมื่อมีใครมาแย่งชิงหรือขอมีส่วนร่วม ก็จะเกิดความไม่พึงพอใจ จนเกิดการทะเลาะวิวาทขัดแย้งขึ้นในที่สุด

ข. ทิฏฐิ: ที่มาของความขัดแย้ง

ทิฏฐิ หมายถึง ความเห็น หรือ ลัทธินิยม แต่ในบริบทนี้ แสดงถึงทิฏฐิในแง่ลบ ประกอบไปด้วยสัทธิกายทิฏฐิ ๒๐ มิจฉาทิฏฐิ ๑๐ อันตคาหิกทิฏฐิมิวัตถุ ๑๐ จนถึงทิฏฐิ ๖๒^{๑๓๕} การที่มนุษย์ยึดมั่นถือมั่นในทิฏฐิ (ทิฏฐุปาทาน) อย่างใดอย่างหนึ่ง ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันในกลุ่มของคนที่มีความเห็นแตกต่างกันแต่ไม่ยอมรับ^{๑๓๖} ความคิดเห็นของคนอื่น เนื่องจากบุคคลแต่ละคนมีจุดยืนของตัวเอง ด้วยเหตุผลดังกล่าว พระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า “ชนเหล่าใดยังถือทิฏฐิ^{๑๓๗} ชนเหล่านั้น ย่อมเที่ยวกระทบกระทั่งกันในโลก”^{๑๓๘} และ “สัตว์ทั้งหลายผู้ยึดถือในทิฏฐิทั้งหลายว่า ยอดเยี่ยมยอมทำทิฏฐิใดให้ยิ่งใหญ่ในโลก กล่าวทิฏฐิอื่นทุกอย่างนอกจากทิฏฐินั้นว่าแล้ว เพราะฉะนั้น สัตว์เหล่านั้นจึงไม่ล่วงพ้นการวิวาทไปได้”^{๑๓๙}

ตัวอย่างที่เห็นชัด ก็คือ กรณีที่พระวินัยธร และพระธรรมกถึก พระภิกษุเมืองโกสุมพิตรเถียงกันเกี่ยวกับ น้ำที่เหลือไว้ในกระบวยเป็นอาบัติหรือไม่ ประเด็นนี้ได้สะท้อนแนวคิดในเชิง “ทิฏฐิวิวาทะ” ได้เช่นเดียวกัน เพราะทั้งสองฝ่ายต่างก็มีจุดยืนของตัวเอง จนความขัดแย้งลุกลามไปอย่างรวดเร็ว เช่นเดียวกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ถึง ๓ ทั้งความคิดเห็นที่แตกต่างกันระหว่างพระมหากัสสปเถระและคณะ

^{๑๓๕} จุ.ม. (ไทย) ๒๕/๑๓๔/๔๕๒-๔๕๔.

^{๑๓๖} บาลีใช้คำว่า “ไม่ยอมรับธรรมของคนอื่นเลย” อธิบายว่า “ไม่ยอมรับ คือไม่เห็นตาม ไม่คล้อยตาม ไม่ยินดีตามธรรม คือ ทิฏฐิ ปฏิปทา มรรค ของผู้อื่น. จุ.ม. (ไทย) ๒๕/๑๑๕/๑๔๑.

^{๑๓๗} ซึ่งทิฏฐิตามนัยนี้ก็คือ “โลกเที่ยง... หรือหลังจากตายไปแล้วตถาคตจะว่าเกิดอีกก็ไม่ใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็ไม่ใช่” เป็นต้น เมื่อยึดถือจึงกระทบกระทั่งกัน ทำร้ายกัน ด้วยอำนาจแห่งทิฏฐิ จุ.ม. (ไทย) ๒๕/๘๒/๒๔๔-๒๔๕.

^{๑๓๘} จุ.ม. (ไทย) ๒๕/๘๒/๒๔๓.

^{๑๓๙} จุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๘๐๓-๘๐๗/๖๕๔.

กับพระปราณะ เกี่ยวกับการตีความวัตถุ ๘ ประการที่ดี หรือการตีความพุทธบัญญัติที่แตกต่าง
กันระหว่างพระยสกาภคณฑุตรและคณะ กับพระภิกษุเมืองวัชชี เป็นต้น เหล่านี้ล้วนสะท้อน
ให้เห็นถึงนัยของการยึดมั่นในทฤษฎีของคนทั้งสิ้น

เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ทฤษฎี จัดได้ว่าเป็นเหตุปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้
มนุษย์เกิดการทะเลาะวิวาทกัน เพียงเพราะต้องการรักษาจุดยืนของตนเองเอาไว้ โดยไม่สนใจ
หรือยอมรับความคิดของผู้อื่น จนเป็นที่มาของการดูถูก และเหยียดหยามกัน ดังพุทธพจน์ที่ว่า

๑๔๐

“สัตว์เกิดผู้ยึดถือในทฤษฎีทั้งหลายว่ายอดเยี่ยม
ย่อมทำทฤษฎีใดให้ยิ่งใหญ่ในโลก
กล่าวทฤษฎีอื่นทุกอย่างนอกจากทฤษฎีนั้นว่า ‘เลว’
เพราะฉะนั้น สัตว์เหล่านั้นจึงไม่ล่วงพ้นการวิวาทไปได้”

การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งยกย่องเชิดชูมั่นแนวคิดของตัวเอง แล้วทับถมแนวคิด
ของผู้อื่นว่าไม่ถูกต้องใช้ไม่ได้ นั่น อาจเป็นผลมาจากการมองถึงผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับ ๒
ด้าน คือ อานิสงส์ในชาตินี้ ในแง่ของลาภสักการะ ความเคารพนับถือบูชา ยกย่อง ยำเกรง จาก
ผู้ที่ชื่นชอบแนวคิดของตน และอานิสงส์ในชาติหน้า ที่เชื่อว่าการปฏิบัติยึดมั่นในทฤษฎีดังกล่าว
จะเป็นเหตุให้ตนได้ไปเกิดในภพภูมิที่ต้องการ รวมถึงการเข้าสู่ความบริสุทธิ์หมดจดได้ใน
ที่สุด ^{๑๔๑}

แรงจูงใจอันเกิดจากผลประโยชน์ที่จะได้รับทั้ง ๒ อย่างนี้ ส่งผลให้บุคคล หรือ
กลุ่มบุคคลพยายามรักษาจุดยืนที่มั่นของตนเอาไว้ แม้จะต้องแลกมาด้วยความขัดแย้ง การ
ทะเลาะวิวาท หรือทำร้ายผู้อื่นที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของตนก็ตาม เช่น กรณีที่กลุ่มเดียร์ถีย์
ได้ใช้นางสุนทรี หรือนางจิตฺตมาณวิกา เป็นเครื่องมือในการกำจัดพระพุทธเจ้า เพียงเพราะ
ต้องการได้ลาภสักการะ และการนับถือจากคนในสังคมเท่านั้น

^{๑๔๐} บ.ม. (ไทย) ๒๕/๓๑/๑๒๓.

^{๑๔๑} บ.ม. (ไทย) ๒๕/๓๒-๓๓/๑๒๕-๑๒๖.

ค. มานะ: ที่มาของความขัดแย้ง

มานะ หมายถึง การถือตัว กิริยาที่ถือตัว ภาวะที่ถือตัว ความลำพองตน ความทะนงตน ความเชิดชูตนเป็นคุณจริง ความเห่อเหิม ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นคุณจริง^{๑๔๒} มนุษย์ใช้สถานะของความเป็นชาติ โศคร ความเป็นบุตรของผู้มีตระกูล ความเป็นผู้มีรูปร่างมทรพี การศึกษา หน้าที่การงาน หลักแห่งศิลปวิทยา วิทยฐานะ ความคงแก่เรียน ปฏิภาณ หรือสิ่งอื่นนอกจากที่กล่าวแล้วว่า เราเลิศกว่าเขา^{๑๔๓} เป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงว่าตนดี หรือเด่นกว่าคนอื่น จนทำให้เกิด การทะเลาะวิวาทกัน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้ใดสำคัญว่าเราเสมอเขา เลิศกว่าเขาหรือด้อยกว่าเขา ผู้นั้นพึงต้องวิวาทกันด้วยความถือตัวนั้น”^{๑๔๔}

การถือตัว นำไปสู่การลบหลู่ ดูหมิ่น และเกลียดชังคน อื่น ดังจะเห็นได้จากกรณีของเจ้าสาकยะที่ถือตัวว่า เฝ่าพันธุ์ของตนเป็นเฝ่าพันธุ์ที่ดี บริสุทธี และวิเศษกว่าคนอื่น จึงไม่สมควรที่ธิดากษัตริย์สาकยะจะแต่งงานกับพระเจ้าปเสนทิโกศลที่มีต้นกำเนิดไม่ชัดเจน หรือการที่ลูกหลานของเจ้าสาकยะจะไหว้พระเจ้าวิชุกทกะก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน แม้กระทั่งการที่พระเจ้าวิชุกทกะซึ่งเป็นลูกนางทาสีนั่งบนตั่งของเจ้าสาकยะก็ยังไม่สมควร จึงใช้น้ำนมล้างทำความสะอาด การแสดงออกในลักษณะเช่นนี้ ถือเป็นการรังเกียจและดูหมิ่นผู้อื่น จนพระเจ้าวิชุกทกะเกิดความเกลียดชังต่อเจ้าสาकยะและนำไปสู่ “สงครามฆ่าล้างเฝ่าพันธุ์” ในที่สุด

พระพุทธองค์ จึงทรงย้าเตือนภิกษุทั้งหลายว่า^{๑๔๕} “ภิกษุไม่พึงสำคัญตนว่า เราเลิศกว่าเขา เราด้อยกว่าเขา หรือว่าเราเสมอเขาเพราะคุณธรรมนั้น” การย้าเตือนในลักษณะดังกล่าวนี้ ย่อมเป็นเพราะพระองค์ได้ทรงมองเห็นหายนะที่จะเกิดขึ้นแก่ตัวของพระภิกษุในแง่ของการฝึกฝนพัฒนาตนเอง และการดำรงตนอยู่ในสังคัม

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่า รากเหง้าสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ก็คือ ตัณหา ทิฎฐิ และมานะ ซึ่งเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเนิ่นช้า ทั้งในการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ และการพัฒนาองค์กร และสังคมด้วย ความขัดแย้ง จนนำไปสู่การทะเลาะวิวาท การทำร้ายซึ่งกันและกัน ที่ปรากฏให้เห็นในสังคัมนั้น ล้วนเกิดจากรากเหง้าเหล่านี้ทั้งสิ้น ดังนั้น กระบวนการ

^{๑๔๒} บุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๐๓/๓๕๓. ดูเทียบใน บุ.ม. (ไทย) ๒๕/๑๓๘/๕๑๐.

^{๑๔๓} บุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๐๓/๓๕๑-๓๕๓. ดูเทียบใน บุ.ม. (ไทย) ๒๕/๑๓๘/๕๐๘-๕๑๐.

^{๑๔๔} บุ.ม. (ไทย) ๒๒/๗๗/๒๓๑.

^{๑๔๕} บุ.ม. (ไทย) ๒๕/๑๕๓/๔๒๐.

แก้ไขปัญหาก็ควรวิเคราะห์ให้รอบด้าน ทั้งปรากฏการณ์ภายนอก และยังต้องเข้าไป
ทำการศึกษาให้เข้าใจถึงมิติภายในด้วย จึงจะทำให้ปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งได้รับการแก้ไข
อย่างตรงจุด

นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา เช่น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ชี้ให้เห็น
ว่า “ความอยากได้ อยากใหญ่ และใจแคบ”^{๔๖} ถือได้ว่าเป็น “ตัวการสำคัญ” ที่ทำให้เกิด
“ความหวาดกลัว ระวัง และไม่ไว้ใจกัน”^{๔๗} ส่วนพระโสภณ-คณาภรณ์^{๔๘} (ระแบบ จิตญา
โณ) มองว่า “ตัวปัญหา” ของความขัดแย้งอยู่ที่ “อวิชชา” ซึ่งแตกกิ่งใหญ่ออกมาเป็น “ความ
โลภ ความโกรธ และความหลง”^{๔๙}

ในขณะที่พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) มีทัศนะที่คล้ายคลึงกับพระเทพดิลก
กล่าวคือ โดยมองว่า เกิดจาก ๓ ตัวแปรหลัก คือ โลภะ โทสะ และโมหะ^{๕๐} ในขณะที่
สุลักษณ์ ศิวรักษ์ เข้าใจเป็น “ความโกรธ” ซึ่งสภาวะเช่นนี้ทำให้เกิดความเกลียดชัง ทำร้าย
และฆ่ากันในหมู่มนุษย์^{๕๑} ผู้วิจัยมองว่า การมองในลักษณะนี้สอดคล้องกับแนวคิดของหลักพระ
อภิธรรมที่มองว่า ฐานของความขัดแย้งอยู่ที่ “โทสมูลจิต” เป็น “ปฐมภูมิ” หลังจากนั้น จึงส่ง
ต่อให้เกิด “ความโลภ” และ “ความหลง” ต่อไป จะเห็นว่า นักวิชาการดังกล่าวเป็นกลุ่ม
นักวิชาการที่จัดอยู่ในชุดของนักคิดสาย “พระพุทธศาสนา” ฉะนั้น การมองประเด็นเกี่ยวกับ
ที่มาของความขัดแย้งจึงสอดคล้องเป็นแนวทางเดียวกัน

พระพุทธศาสนาถือว่า มโนกรรมเป็นกรรมที่สำคัญและมีผลกว้างขวางรุนแรง
ที่สุด ในบรรดากรรมที่มนุษย์กระทำ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ตปัสสี บรรดากรรมทั้ง ๓ ประการที่

^{๔๖} คำว่า “อยากได้ อยากใหญ่ ใจแคบ” เป็น “วาทกรรมประดิษฐ์” จาก “ต้นหา มานะ และทิฏฐิ”,
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *วิถีสู่สันติภาพ*, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

^{๔๘} ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชกณะชั้นเทพที่ “พระเทพดิลก”.

^{๔๙} พระโสภณคณาภรณ์, “ความขัดแย้งในจิตมนุษย์หน้า”, ใน *สันติศึกษากับการแก้ปัญหา
ความขัดแย้ง*, วลัย อรุณี บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๓๘.

^{๕๐} พระมหาประยูร ธมฺมจิตฺโต, *พุทธวิธีสร้างสันติภาพ*, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป,
๒๕๓๒), หน้า ๑๗.

^{๕๑} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, “พุทธศาสนากับอหิงสกรรม”, ใน *ปฏิบัติการแห่งความรัก: ยุคสมัยแห่ง
ความรุนแรง*, วีร สมบูรณ์ และไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์ บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร: กลุ่มประสานงานศาสนา
เพื่อสังคม, ๒๕๒๒), หน้า ๓๑๘.

จำแนกแยกเป็นอย่างนี้ เราบัญญัติมโนกรรมว่ามีโทษมากกว่า ในการทำกรรมชั่ว ในการ
ประพฤติกกรรมชั่ว มิใช่กายกรรมหรือวจีกรรม” ^{๑๕๒} ทั้งนี้เพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่ก่อให้เกิด
วจีกรรม หรือกายกรรมตามมานั่นเอง ซึ่งพระธรรมปิฎกได้ให้เหตุผลสนับสนุนว่า

ที่ว่า (มโนกรรม) มีผลรุนแรงกว้างขวางที่สุด ก็เพราะว่า มโนกรรม รวมถึง
ความเชื่อถือความเห็น ทฤษฎี แนวความคิด และค่านิยมต่างๆ ที่เรียกว่าทิวฐิ ทิวฐินี้
เป็นตัวกำหนดความเป็นไปในชีวิตของมนุษย์และคติของสังคมทั้งหมด เมื่อเชื่อ เมื่อ
เห็น หรือนิยมอย่างไรก็คิดการ พุจฉาสั่งสอนชักชวนกัน และทำการต่างๆไปตามที่
เชื่อที่เห็นที่นิยมอย่างนั้น ถ้าเป็นมิจฉาทิวฐิ การดำริ พุจฉา และทำการ ก็ดำเนินไป
ในทางผิดเป็นมิจฉาไปด้วย ถ้าเป็นสัมมาทิวฐิ การดำริ การพุจฉา และการกระทำต่างๆ
ก็ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องเป็นสัมมาไปด้วย^{๑๕๓}

ซึ่งสอดคล้องกับท่านพุทธทาสที่ว่า “ใครจะพูดว่าคนไม่มีปัญหาอะไรเกี่ยวกับ
เรื่องทิวฐินี้เป็นไปไม่ได้ เพราะโดยแท้จริงแล้ว คนเราที่เป็นอยู่กันนี้ ล้วนแต่อยู่ด้วยทิวฐิ
ด้วยกันทั้งนั้น” ^{๑๕๔} นั่นคือ มโนกรรมรวมถึงทิวฐิ ย่อมเป็นตัวชี้แนะและกำหนดทิศทางการ
กระทำของมนุษย์ ตามอำนาจการชักนำของธรรมที่เป็นคุณสมบัติของจิต (เจตสิก) โดยเฉพาะ
อกุศลมูลทั้งสาม คือ โลภะ โทสะ โมหะ นั่นเอง

ทิวฐิถือได้ว่าเป็นแกนกลางของความขัดแย้งที่อยู่ลึกสุด ถ้าทิวฐินั้น
ประกอบด้วยอกุศลมูลจนเป็นมิจฉาทิวฐิ อาจนำความขัดแย้งไปสู่ความรุนแรงได้ นั่นคือ กิเลสที่
เป็นรากเหง้าของอกุศล ๓ ตัว คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ก็ล้วนแต่แสดงบทบาทอยู่บนฐานความ
เชื่อว่ามีตัวตนเป็นศูนย์กลางทั้งสิ้น^{๑๕๕} เช่นเดียวกับที่ศาสตราจารย์ ดร. วิทย์ วิศทเวทย์ กล่าววว่า
“ความโลภนั้นย่อมมีตัวกูเป็นฐานรองรับ ความโกรธก็ต้องมีตัวกูเป็นแกนกลาง ความหลงก็คือ

^{๑๕๒}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๓/๕๕.

^{๑๕๓}พระเทพวาที (ประยูร ปรยุตโต), กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท
อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๑), หน้า ๒๓.

^{๑๕๔}พุทธทาสภิกขุ, ความเป็นเจ้าโลก, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, ๒๕๑๘),
หน้า ๕๒.

^{๑๕๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๐-๑๕๒.

ความมั่งงายและมัวเมาในตัวกูโลภ โกรธ หลง จึงเป็นเพียงการแสดงออก ๓ รูปแบบของตัวกู”^{๑๕๖}

๒.๓.๒.๒ เหตุปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

จากการศึกษาพระสูตรและพระวินัยพบว่า เหตุปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งนั้น ประกอบไปด้วย

๑. ข้อเท็จจริง หรือข้อมูลเป็นที่มาของความขัดแย้ง

ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลนี้ ถือได้ว่าเป็นตัวแปรสำคัญที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้ง ซึ่ง เหตุปัจจัยหลัก ๆ ที่ข้อมูลหรือข้อเท็จจริงนำมาซึ่งความขัดแย้งก็เพราะว่า การวิเคราะห์ การตีความ การแปรผลข้อมูล และการสื่อสารที่ผิดแผกแตกต่างออกไปจากข้อเท็จจริงที่คงอยู่ หรือในทิศทางตรงกันข้าม เราอาจจะเข้าใจ ซึ่งความเข้าใจอาจจะเกิดจากการตีความ วิเคราะห์ หรือได้รับความบอกเล่าจากบุคคลที่น่าเชื่อถือ แต่เมื่อมีบางคนได้นำข้อมูลที่เป็นชั้นปฐมภูมิมาชี้แจง เราอาจจะไม่ยอมรับ และมองว่าข้อมูลดังกล่าวนั้นอาจจะไม่ใช่ข้อมูลที่แท้จริงก็ได้

ตัวอย่างเช่น กรณีการวิวาทของพระวินัยธร และพระธรรมกถึก ที่เมืองโกสัมพี และกรณีการสังคายนาครั้งที่ ๑ ถึง ครั้งที่ ๓ ก็เกิดจากการรับรู้ และตีความข้อมูลไม่ตรงกัน

๒. ผลประโยชน์ หรือความต้องการ เป็นที่มาของความขัดแย้ง

ทั้งนี้เป็นเพราะผลประโยชน์มีจำนวนจำกัด แต่ผู้ที่มีความต้องการนั้นมีจำนวนมากกว่า หากไม่สามารถจัดการผลประโยชน์ได้อย่างลงตัวแล้ว ก็เป็นการง่ายที่จะทำให้เกิดการแย่งชิงขัดแย้งกัน ดังจะเห็นได้จากกรณีการแย่งทรัพยากรน้ำของชาวศากยะและโกลิยะก็เนื่องมาจากการที่ทั้งสองกลุ่มต้องการน้ำเพื่อใช้ในการกสิกรรม แต่น้ำนั้นมีปริมาณรองรับพื้นที่นาของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น เมื่อไม่สามารถเจรจาตกลงกันได้ ก็เกิดความขัดแย้งและนำไปสู่ความรุนแรง

กรณีสงครามแย่งชิงหมู่บ้านกาสิระหว่างพระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระเจ้าอชาตศัตรู หรือกรณีสงครามระหว่างพระเจ้าอชาตศัตรูกับเจ้าลัจฉวี ก็มีวัตถุประสงค์เพื่อแย่ง

^{๑๕๖}วิทย์ วิศทเวทย์, “พุทธจริยศาสตร์เถรวาท บทวิเคราะห์ว่าด้วยจุดหมายของชีวิตและเกณฑ์วินิจฉัยความดีความชั่วในพุทธปรัชญาเถรวาท,” วารสารพุทธศาสนศึกษา ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๓๘), : ๕๕.

ซึ่งผลประโยชน์ที่มีจำนวนมาก ถึงแม้จะต้องสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินในศึกสงครามมากมายก็ตาม

๓. ความสัมพันธ์ เป็นที่มาของความขัดแย้ง

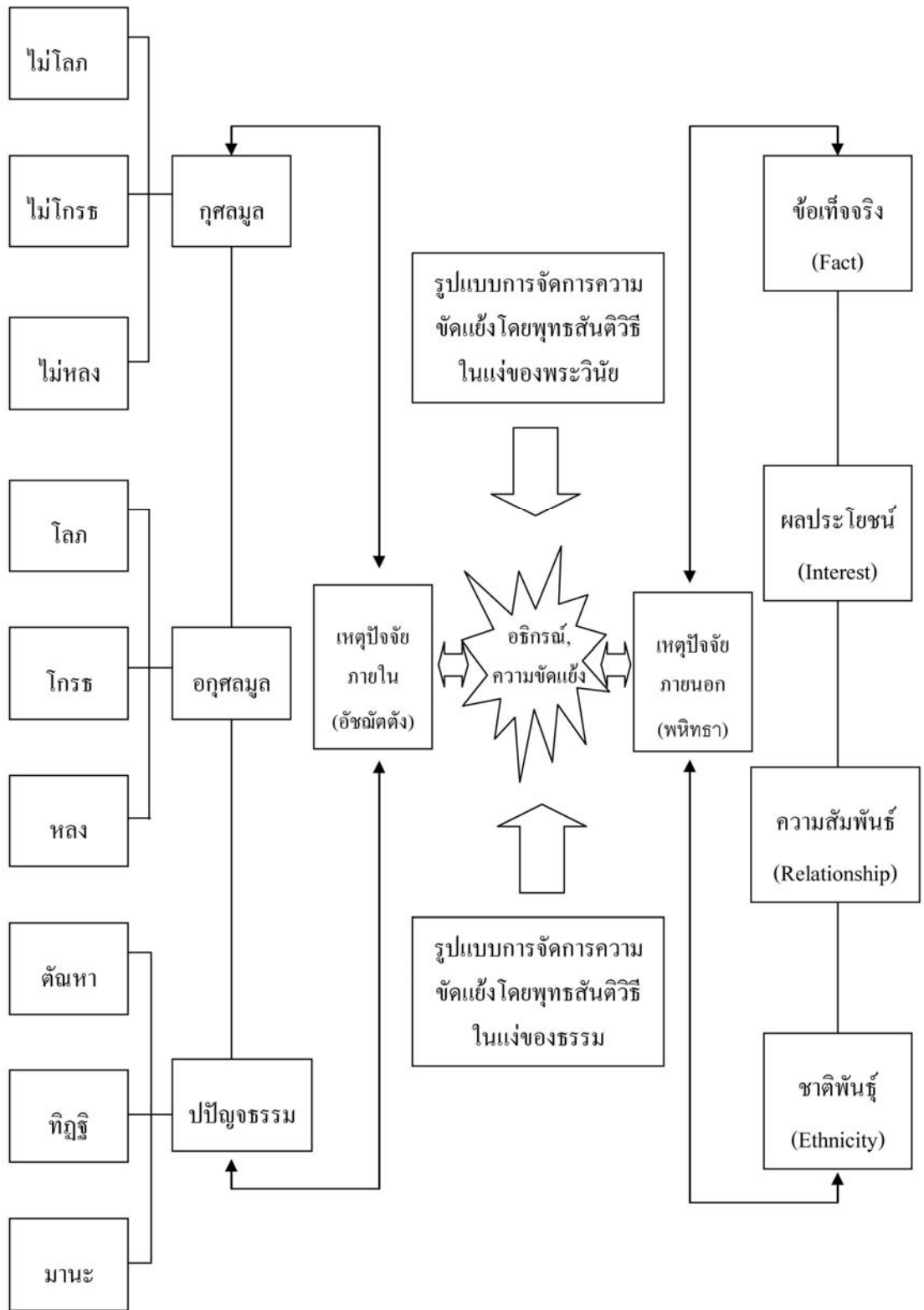
ความสัมพันธ์นั้น ถือได้ว่าเป็นตัวแปรสำคัญประการหนึ่งในการทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคล เพราะหากมนุษย์มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในระดับหนึ่งแล้ว โอกาสพบปะพูดคุยเพื่อหาทางออกเชิงสมานฉันท์เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และมีทางออกร่วมกันได้ง่ายมากยิ่งขึ้น แต่กรณีของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกลุ่มของพระวินัยธรกับพระธรรมกถึกก็ดี กลุ่มของพระกัสสปเถระกับพระปุราณะกัถิ กลุ่มพระยสกาถกกับพระภิกษุเมืองวัชชีกัถิ ต่างก็ไม่ชอบหรือมีอคติ (Bias) ต่อกัน จึงเป็นการยากที่จะหันหน้าเข้าแก้ไขปัญหาร่วมกัน ด้วยเหตุนี้ ประเด็นเรื่อง “สาราณียธรรม” จึงเกิดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ดังกล่าว

๔. ชาติพันธุ์ เป็นที่มาของความขัดแย้ง

การคิดเช่นนี้ เกิดจากการประเมินคุณค่าของคนแต่ละคนไม่เท่าเทียมกัน จึงแบ่งเป็นฝ่ายเรา ฝ่ายเขา การพยายามที่จะลดทอนศักดิ์ศรี และความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น คือที่มาของ ความขัดแย้ง เช่น กรณีของเจ้าศากยะกับเจ้าโกถิยะ และกรณีพระเจ้าวิฑูทกะทำสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ของเจ้าศากยะ

วงศ์ศากยะมีความหยิ่ง ทะนงตน ด้วยคิดว่ามีสายเลือดของตนนั้นบริสุทธิ์ ด้วยมีชาติพันธุ์ที่ไม่เจือปนกับสายพันธุ์อื่น จึงถือตัว และดูถูกเหยียดหยามวงศ์อื่นๆในสังคม เมื่อเกิดสงครามแย่งชิงน้ำ ด้วยความรู้สึกลึกแตกต่างในชาติพันธุ์ จึงพัฒนากลายเป็นสงครามการปกป้องศักดิ์ศรีระหว่างเผ่าพันธุ์ไปด้วย หรือในกรณีที่วงศ์ศากยะคูหมินพระเจ้าวิฑูทกะ ซึ่งเป็นพระโอรสของพระเจ้า ปเสนทิโกศล กับบุตรสาวของนางทาสีที่วงศ์ศากยะส่งให้ไปเป็นมเหสีแทนการส่งธิดาที่มีสายเลือดบริสุทธิ์ โดยการใช้น้ำนมล้างตั้งที่พระองค์ประทับนั่ง และไม่ยอมให้ลูกๆ ไหว้พระเจ้าวิฑูทกะซึ่งมีอายุมากกว่า ทำให้พระเจ้าวิฑูทกะตัดสินใจทำสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เจ้าศากยะ เนื่องด้วยความคับแค้นใจที่ถูกคูหมินในชาติพันธุ์ของตน

พระมหาหรรษา ได้เสนอแผนภูมิความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยของความขัดแย้ง ดังนี้

แผนภูมิ ๒.๖ แสดงการสรุปเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

๒.๔ วิธีการจัดการความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา

หลังจากที่ทราบถึงแนวคิดพื้นฐานของความขัดแย้ง และสันติวิธีแล้ว ผู้จะวิจัยทำการศึกษาต่อว่า พระพุทธศาสนาได้นำเสนอทางออก หรือจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีอย่างไรบ้าง ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

๒.๔.๑ ความหมายของสันติตามหลักพระพุทธศาสนา

๑. สันติ หมายถึง พระนิพพาน เห็นได้จากพระพุทธพจน์ที่ว่า “นคติ สนติปรมฺ สุข” แปลว่า “สุขอันยิ่งกว่าสันติไม่มี”^{๑๕๗} หรือ “นิพพานํ ปรมฺ สุขํ” แปลว่า “นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง”^{๑๕๘} และ “อเนโข สนติมารพุก ยํ กลมกริ มุนี”^{๑๕๙} แปลว่า “พระมุนี ผู้ไม่หวั่นไหว ทรงมุ่งสันติ ปรีนิพพานแล้ว”

๒. สันติ หมายถึง ความสงบ ตัวอย่าง “สนตฺติ นิพพฺตี ญตฺวา” แปลว่า “รู้การดับ ชื่อว่าสันติ”^{๑๖๐} หรือ “สุญฺญสฺส ปรมฺ สนฺติ นิพพานํ อุกฺโตภยํ” แปลว่า “สัมพัศความสงบอย่างยิ่ง คือ นิพพาน อันไม่มีภัยแต่ที่ไหน ๆ” และ “กิเลสสมโต สนฺติ” หมายถึง ชื่อว่าสันติ เพราะความสงบแห่งกิเลส

๓. สันติโดยสมมติ หมายถึง “ความสงบแห่งทิวา ๖๒” ภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ ย่อมไม่ทะเลาะวิวาท ทุ่มเถียงกับใคร ๆ เกี่ยวกับทิวาต่าง ๆ^{๑๖๑} และ “มุนีผู้มีปัญญาเครื่องพิจารณา นั้น รู้จักสมณพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าลัทธิเหล่านี้ว่า เป็นผู้เข้าไปอาศัยทิวา และรู้จักทิวาเป็นที่อาศัย นักปราชญ์ครั้นรู้จักแล้ว ก็หลุดพ้น ไม่ถึงการวิวาท”^{๑๖๒}

^{๑๕๗} พ.ร. (บาลี) ๒๕/๒๐๒/๕๒.

^{๑๕๘} พ.ร. (บาลี) ๒๕/๒๐๔/๕๓.

^{๑๕๙} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๒๒๒/๑๓๗ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๒/๑๖๘.

^{๑๖๐} พ.ร. (บาลี) ๒๕/๕๔๐/๕๑๗.

^{๑๖๑} “เอวํ วิมุตตจิตฺโต โข อคฺคินิเวสฺสน ภิกฺขุ น เคนจิ สํวตฺติ น เคนจิ วิวตฺติ ยณฺจ โลกํ วุตฺตํ เคน โวหฺรตฺติ อปรามสํ”. ม.ม. (บาลี) ๑๓/๒๐๖/๑๘๒, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๗๕/๒๔๓.

^{๑๖๒} พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๑๒/๓๓๕.

๒.๔.๒ ความหมายของพุทธสันติวิธี

“พุทธสันติวิธี” หรือ “สันติวิธีเชิงพุทธ” นั้น หมายถึง “วิธีการ หรือข้อปฏิบัติ อย่างใดอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้า หรือเหล่าสาวกของพระองค์ได้ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการ ความขัดแย้งอย่างสันติ” ซึ่งคำว่า “จัดการอย่างสันติ” หมายถึง “การใช้วิธี ข้อปฏิบัติที่มีอยู่เข้าไปจัดการความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง หรือปราศจากความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม”

๒.๔.๓ ลักษณะและประเภทของพุทธสันติวิธี

จากการศึกษาวิเคราะห์ประเภทของสันติวิธีตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก และอรรถกถา พบว่าสันติวิธีในพระพุทธศาสนา มีนัยครอบคลุมสันติวิธีทั้ง ๓ ประเภทตามที่ได้ศึกษามาก่อนแล้วในเบื้องต้น ซึ่งอาจสรุปได้ดังต่อไปนี้

๑. พุทธสันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง

ถือเป็นการจัดการความขัดแย้งใน ๒ มิติ คือ มิติของความขัดแย้งด้านในอันเป็นการจัดการความขัดแย้งในเชิงปัจเจก หรือเชิงอัตวิสัย และมิติการจัดการความขัดแย้งด้านนอกอันเป็นการจัดการความขัดแย้งในเชิงสังคม

ก่อนที่พระพุทธองค์จะตรัสรู้นั้น ทรงตกอยู่ในภาวะสับสนเกี่ยวกับเรื่องเทวทูต ๔ และประเด็นสุขนิยมและทุกข์นิยม เมื่อพระองค์บรรลุพระนิพพาน จึงพบคำตอบว่า ภาวะที่ไร้ความขัดแย้งในตัวเอง คือ ภาวะที่สภาพจิตนั้นรอดพ้นจากการพันนาการแห่งห้วงโഴงของกิเลสทั้งหลาย จากนั้นทรงถ่ายทอดวิธีจัดการความขัดแย้งภายในแก้ปัญหาวิสัยทั้ง ๕ ผ่านธัมมจักรกับปวัตตสูตร และ อนัตตลักขณสูตร พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งภายในดังกล่าวกระทำโดยการฝึกฝนจิตผ่านกระบวนการของการสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน

ในส่วนของการจัดการความขัดแย้งในเชิงสังคมนั้น พระพุทธองค์ในฐานะผู้นำของสังฆะ ทรงมีบทบาทสำคัญในการเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในหลายกรณี เช่น กรณีสงครามแย่งชิงน้ำ^{๑๖๓} กรณีสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์วงศ์ศากยะ^{๑๖๔} เป็นต้น

^{๑๖๓} บทบาทของพระพุทธเจ้าในการไกล่เกลี่ยกรณีโกสัมพีศึกษา เพิ่มเติมได้จาก พระมหาพรหมชาวมหาโส (นิธิบุญชากร). “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีคู่ม้าแม่ตาช้างจ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๔๑-๒๔๖.

^{๑๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๖ - ๒๔๘.

จะเห็นได้ว่า พุทธสันติวิธีนั้นนอกจากจะใช้ในการจัดการความขัดแย้งระหว่างคู่กรณีแล้ว ยังเข้าไปแก้ไขสภาพภายในจิตของคู่กรณีด้วย ซึ่งถือเป็นการจัดการความขัดแย้งแบบยั่งยืน

๒. พุทธสันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต

หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ การดำเนินชีวิตโดยไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น ซึ่งกระทำผ่านศีลและวินัย อันเป็นเครื่องมือสำคัญในการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของมนุษย์นอกจากนี้แล้ว หลักธรรมอื่น ๆ เช่น ทิฐุธรรมมีกัฏฐุประโยชน์ ๔ ทิศ ๖ สังคหัตถุ ๔ ประการ และพรหมวิหาร ๔ เป็นต้น ก็ถือว่าเป็นหลักธรรมสำคัญที่มนุษย์สามารถนำไปใช้ทั้งในเชิงรุกและเชิงรับเพื่อพัฒนาตนเอง และใช้เป็นคู่มือในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสงบ นั่นคือ พุทธวิธีเป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดสันติสุขได้ทั้งภายในและภายนอก

๓. พุทธสันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องความต้องการ

การเรียกร้อง ในบริบทนี้ หมายถึง การคว่ำบาตร^{๑๖๕} ซึ่งเป็นการลงโทษที่สงฆ์ทำแก่คฤหัสถ์ผู้ประพฤติชั่วร้าย โดยการไม่คบหา ไม่รับบิณฑบาต ไม่รับนิมนต์ และไม่รับไทยธรรมของคฤหัสถ์นั้น จนกว่าเขาจะรู้สึกถึงโทษที่ตัวเองได้กระทำแล้วหันกลับมาประพฤติดี วิธีการนี้ พระสงฆ์ได้กระทำครั้งแรกต่อวัชฌิณวิ แคว้นวัชชี พุทธวิธีนี้มีขึ้นโดยมุ่งถึงความผาสุกของหมู่สงฆ์และสังคมโดยรวม ซึ่งแตกต่างจากเป้าหมายของการประกาศคว่ำบาตรตามแนวคิดของตะวันตกที่อาจนำไปใช้เพื่อประโยชน์ส่วนตน

๒.๔.๔ หลักธรรมและแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี

จากการศึกษาพบว่า พระพุทธองค์ทรงใช้แนวคิดเชิงรับ เชิงรุก และ แบบคู่ขนาน เป็นพื้นฐานสำคัญในการกำหนดคุณทศศาสตร์ และรูปแบบของพุทธสันติวิธีในการจัดการความขัดแย้งแตกต่างกันไป ดังนี้

^{๑๖๕} วิ.ญ. (บาลี) ๗/๓๓๖-๓๓๘/๑๒๓-๑๒๖, วิ.ญ. (ไทย) ๗/๓๓๖-๓๓๘/๑๘๐-๑๘๕.

๑. แนวคิดพื้นฐานเชิงรับเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี

แนวคิดเชิงรับในที่นี้ คือ การใช้หลักธรรมเพื่อมุ่งในการพัฒนาคุณภาพจิตของมนุษย์ให้มีสภาพพร้อมที่จะรับความกดดันต่างๆที่เข้ามากระทบได้อย่างสงบ ในกรณีนี้ประกอบด้วยหลักขันติธรรม คือ ความอดทนที่เกิดขึ้นจากการที่เราถูกกระทำโดยฝ่ายตรงข้าม ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยมีได้โต้ตอบ เช่น กรณีที่นางมาคันทियाได้จ้างคนไปด่าว่าพระพุทธเจ้า แต่พระองค์ทรงนิ่งเฉยด้วยความอดทน พระอานนทได้นิมนต์ให้เสด็จไปที่อื่นเพื่อหลีกเลี่ยงสถานการณ์ดังกล่าว พระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าการหนี ไม่ใช่วิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง สิ่งที่ต้องกระทำคือ ต้องอดทนต่อกิเลสที่เข้ามากระทบ ดังคำสอนที่ว่า “สมณะในธรรมวินัย ไม่ด่าตอบบุคคลผู้ด่าอยู่ ไม่เสียดสีตอบบุคคลที่เสียดสีอยู่ ไม่ประหารตอบบุคคลผู้ประหารอยู่”^{๑๖๖}

อีกประการหนึ่ง คือ หลักอนัตตา ซึ่งหมายถึง การลดทอน รื้อถอน ทำลาย และสลายการยึดมั่นถือมั่นในความเป็นอัตลักษณ์ ทั้งนี้เพราะ ความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน เป็นปัจจัยสำคัญของการเกิดความขัดแย้ง แต่หากเราเข้าใจในความเป็นจริงว่า สรรพสิ่งล้วนเป็นอนัตตา เราก็จะสามารถละวางความยึดมั่นถือมั่นได้ง่าย เมื่อมีสิ่งใดมากระทบ เราก็จะไม่ตอบโต้โดยขาดสติ นักสันติวิธีที่ดีจึงต้องรู้จักสลายความเป็นอัตลักษณ์ ของตัวเองด้วยหลักอนัตตา ดังที่พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า “เราได้เห็นหมู่มสัตว์กำลังดิ้นรนอยู่ด้วยทิวฎี เหมือนปลาในอ่างน้ำน้อย ฉะนั้น ภัยได้เข้ามาถึงเราแล้ว เพราะได้เห็นคนทั้งหลายผู้โกรธกันและกัน”^{๑๖๗} ฉะนั้น “มุนีย่อมไม่กล่าวยกย่องตนในบุคคลที่เสมอกัน ผู้ต่ำกว่า ผู้สูงกว่า และยอมไม่ยึดมั่นถือมั่น”^{๑๖๘}

๒. แนวคิดพื้นฐานเชิงรุก เกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี

ถือเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นในการใช้หลักธรรมเพื่อมุ่งหวังให้การอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นไปอย่างสงบสุข โดยประกอบด้วย หลักการวชรธรรม^{๑๖๙} ซึ่งหมายถึง “ความเคารพผู้ใหญ่ หรือบุรุษอาวุโสผู้ทรงธรรมซึ่งทำหน้าที่ในการชี้ ‘ขุมทรัพย์’ ให้แก่เรา ความเคารพในองค์ความรู้ที่เราได้รับการชี้แนะจากบุคคลอื่น และความเคารพที่ประชุม หรือมติที่ประชุม”

^{๑๖๖} วจ.ฉก. (บาลี) ๒๒/๕๔/๕๒๕.

^{๑๖๗} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ขุททกนิกาย สุตตนปิฎก เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๖, หน้า ๘๓๕.

^{๑๖๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๓๕.

^{๑๖๙} วจ.สคต. (ไทย) ๒๓/๓๐/๑๐๕. ดูเพิ่มเติมใน วจ.สคต. (ไทย) ๒๓/๓๒-๓๘/๔๘-๕๕.

ซึ่งกระบวนการของการเคารพให้เกียรติและยกย่อง โดยไม่ดูหมิ่นดูแคลนบุคคล องค์กรความรู้ และสังฆะ นอกจากเป็นหลักการที่มีผลต่อการดำรงอยู่และเชื่อมโยงของพระสังฆธรรมแล้ว^{๑๑๐} ยังจัดได้ว่าเป็นหลักการสำคัญที่จะทำให้กระบวนการในการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี ได้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังประกอบด้วยหลักสามัคคีธรรม^{๑๑๑} ซึ่งหมายถึง ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ ดังพระพุทธพจน์ว่า “ธรรมอย่างหนึ่ง เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เกิดขึ้นเพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๑๑๒} นั่นคือ ความสามัคคี สรุปรว่า “ความพร้อมเพรียงแห่งสงฆ์นำสุขมาให้”^{๑๑๓}

พระพุทธองค์ทรงเป็นแบบอย่างของการใช้ความสามัคคี ประสานพระภิกษุที่มีความแตกต่างในแง่ของวรรณะ ชาติ และความคิด ให้เกิดเป็น “สังฆมสังฆ” ขึ้นมา และครั้งใดที่เกิดเหตุการณ์อันก่อให้เกิดความแตกแยก พระองค์จะใช้หลักการนี้ในการแก้ไขเสมอ

๓. แนวคิดพื้นฐาน“แบบคู่ขนาน”เกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี

การจัดการความขัดแย้งโดยใช้ทั้งแนวคิดเชิงรุกและเชิงรับประกอบกัน ซึ่งจะให้ผลที่ดียิ่งขึ้น เช่น การใช้พรหมวิหารธรรม โดยมีสติปัญญาเป็นตัวกำกับว่าควรจะให้ความรัก สงสาร และช่วยเหลือใคร อะไร ที่ไหน เมื่อใด และอย่างไรจึงจะเหมาะสม

^{๑๑๐} ว่าด้วยเหตุเชื่อมแห่งพระสังฆธรรม

๑. ไม่ฟังธรรมโดยเคารพ

๒. ไม่เรียนธรรมโดยเคารพ

๓. ไม่ทรงจำธรรมโดยเคารพ

๔. ไม่ใคร่ครวญอรรถแห่งธรรมโดยเคารพ

๕. รู้ธรรมรู้ธรรมแล้วไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมโดยเคารพ อก.ปญจก. (ไทย) ๒๒/

๑๕๔/๒๕๒.

^{๑๑๑} “สามัคคีตามที่ปรากฏในพระบาลีมี ๓ ประเภท คือ คนสามัคคี ชัมมสามัคคี และอนภินิพพัตติสามัคคี” ดูรายละเอียดใน ขุ.ม. (บาลี) ๒๕/๔๕/๑๐๕-๑๑๐, ขุ.ม. (ไทย) ๒๕/๔๕/๑๕๕-๑๖๐.

^{๑๑๒} ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๕/๒๔๓. ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕/๓๖๒.

^{๑๑๓} ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๕/๒๔๓. ดูเทียบใน ขุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๑๕/๔๕๑.

นอกจากนี้ยังมี อปทานิยธรรม ๗ ประการ^{๑๑๔} ซึ่งหมายถึง ธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดความเจริญโดยส่วนเดียว ไม่มีเสื่อม^{๑๑๕} ทรงย้ำเตือนให้พระภิกษุประพฤติปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าว^{๑๑๖} อปทานิยธรรมมีทั้งกระบวนการเชิงรุกและรับในตัวเอง จึงเป็นรากฐานที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการของพุทธสันติวิธี

หลักสาราณียธรรม คือ ธรรมเป็นเหตุ หรือเป็นที่ตั้งแห่งการระลึกถึงกัน ๖ ประการ^{๑๑๗} โดยทรงย้ำว่าแนวคิดดังกล่าวจะทำให้เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อการอนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

หลักสังคหัตถุธรรม หมายถึง คุณอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นไว้ได้ หรือ การสงเคราะห์ ช่วยเหลือกัน ยึดเหนี่ยวใจกันไว้ ซึ่งก็คือ การสร้างความสมานฉันท์กันนั่นเอง ประกอบด้วย

๑. ทาน การแบ่งปันทั้งวัตถุ และการให้น้ำใจไมตรีที่ดีต่อกันรวมถึงการให้อภัย
๒. ปิยวาจา คือ คำพูดที่จริง ไพเราะ เหมาะกาล ประสานสามัคคี มีประโยชน์ และประกอบไปด้วยเมตตาธรรม ซึ่งพระพุทธองค์ทรงวางหลักเกณฑ์ในการพูด หรือการเจรจาไว้^{๑๑๘} ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการนำไปประยุกต์ใช้เจรจา ไกล่เกลี่ยเพื่อระงับความขัดแย้งในมิติต่าง ๆ

๓. อตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ ซึ่งเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่นักสันติวิธีต้องมี เพราะจะช่วยไม่รู้สึกรู้สีกที่ถอย เมื่อต้องพบกับอุปสรรคในการทำงาน พระพุทธองค์ทรงเป็นต้นแบบของการประพฤติตนเพื่อประโยชน์ จากการวางปณิธาน ๓ ข้อ คือ การสร้างสรรค์ประโยชน์ให้เกิดแก่พระองค์เอง หลังจากนั้นจึงช่วยเหลือหมู่ญาติ และชาวโลก จนนำไปสู่การส่งพระภิกษุไปประกาศศาสนาเพื่อสร้างสันติสุขแก่มวลมนุษย์^{๑๑๙}

^{๑๑๔}อง.สตุตถ. (ไทย) ๒๐/๑๕/๓๑-๓๒. ดูเทียบใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๔/๖๖-๖๘.

^{๑๑๕}อปทานิยธรรมมี ๒ ประเภท คือ ราชอปทานิยธรรม และภิกษุอปทานิยธรรม ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๓๔-๑๓๖/๑๖๖-๑๖๘.

^{๑๑๖}อง.สตุตถ. (ไทย) ๒๐/๒๓/๓๗-๓๘. ดูเทียบใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖-๑๔๐/๖๕-๗๒.

^{๑๑๗}ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๔/๕๕-๖๐. ดูเทียบ อง.นกก. (ไทย) ๒๒/๑๑-๑๒/๔๒๖-๔๒๗. วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๓๔/๓๖๘-๓๖๙. ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑/๓๒๒, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๒/๕๓๑-๕๓๒, อง.นกก. (ไทย) ๒๒/๑๑-๑๒/๔๒๖-๔๒๘.

^{๑๑๘}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๗/๘๘.

^{๑๑๙}วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๒๗.

๔. สมานัตตตา คือ การวางตนสม่ำเสมอ หรือ ความเป็นกลาง ซึ่งจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นแก่คู่กรณีได้ และจากการวิเคราะห์สังคาลสูตร พบว่าหลักการที่สามารถเชื่อมกับ การวางตนสม่ำเสมอ คือ หลักแห่งอคติ^{๑๙๐} ที่เน้นให้เห็นว่าหลักการวางตนสม่ำเสมอทำหน้าที่ได้อย่างถูกต้องและเป็นธรรม^{๑๙๑}

หลักศีลธรรม หรือ ศีล ๕ เป็นข้อปฏิบัติ วิธีการที่จะนำสันติมาสู่สังคม ทั้งในระดับสังคม ชุมชน ประเทศชาติ และโลก ซึ่งถือเป็นการจัดระเบียบสังคมเพื่อสร้างสังคมแห่งสันติ โดยมีธรรมเป็นเครื่องสนับสนุนเชิงรับ นั่นคือ สังคมแห่งสันติ จะเกิดขึ้นได้ตามนัยนี้ ต้องประกอบไปด้วย การเคารพในชีวิตของคนอื่น เคารพในทรัพย์สิน หรือทรัพยากรของคนอื่น เคารพคุ้มครองของคนอื่น เคารพความทุกข์ที่จะเกิดจากการพูด การประมาทและขาดสติของเรา

๒.๕ รูปแบบของพุทธสันติวิธีจัดการความขัดแย้ง

ผลจากการศึกษาจากพระไตรปิฎก และอรรถกถาพบว่า รูปแบบของการจัดการความขัดแย้งตามที่ปรากฏในพระวินัยนั้นมุ่งเน้นไปที่ชุดของ “อริกรรมสมณะ” ซึ่งเป็นเครื่องมือเพื่อใช้ระงับอริกรรมต่าง ๆ^{๑๙๒} ที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์เท่านั้น เช่น การไกล่เกลี่ยกันเอง การใช้คนกลางไกล่เกลี่ย การนำอริกรรมขึ้นสู่สังฆสภาเพื่อดำเนินการตัดสิน เป็นต้น ส่วนการจัดการความขัดแย้งในแง่ของธรรมนั้น เป็นการจัดการความขัดแย้งในลักษณะทั่วไปซึ่งครอบคลุมถึงมนุษย์ทุกคน ซึ่งปรากฏให้เห็นเป็นหลักฐานเพียงรูปแบบเดียวเท่านั้น คือ การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง ซึ่งมีพระพุทธเจ้าทำหน้าที่เป็นนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง ด้วยกลยุทธ์หลากหลาย เช่น การเผชิญหน้า การโน้มน้าว การสร้างความสัมพันธ์กับคู่กรณี การสร้าง

^{๑๙๐} กระบวนการไกล่เกลี่ยที่ยืนอยู่หลัก “อคติ” คือ การตัดสินที่ไม่ลำเอียงเพราะรัก (ฉันทาคติ) ไม่ลำเอียงเพราะชัง (โทสาคติ) ไม่ลำเอียงเพราะเขลา (โมหาคติ) ไม่ลำเอียงเพราะกลัว (ภยาคติ). ดูเพิ่มเติมใน ^{๑๙๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๖/๒๐๑.

^{๑๙๒} คำว่า “เป็นธรรม” ในบริบทนี้ ผู้วิจัยกล่าวในมิติของศาสนา ซึ่งครอบคลุมถึงหลักการอื่นๆ เช่น ความเที่ยงธรรม ยุติธรรม ความเสมอภาค เป็นต้น

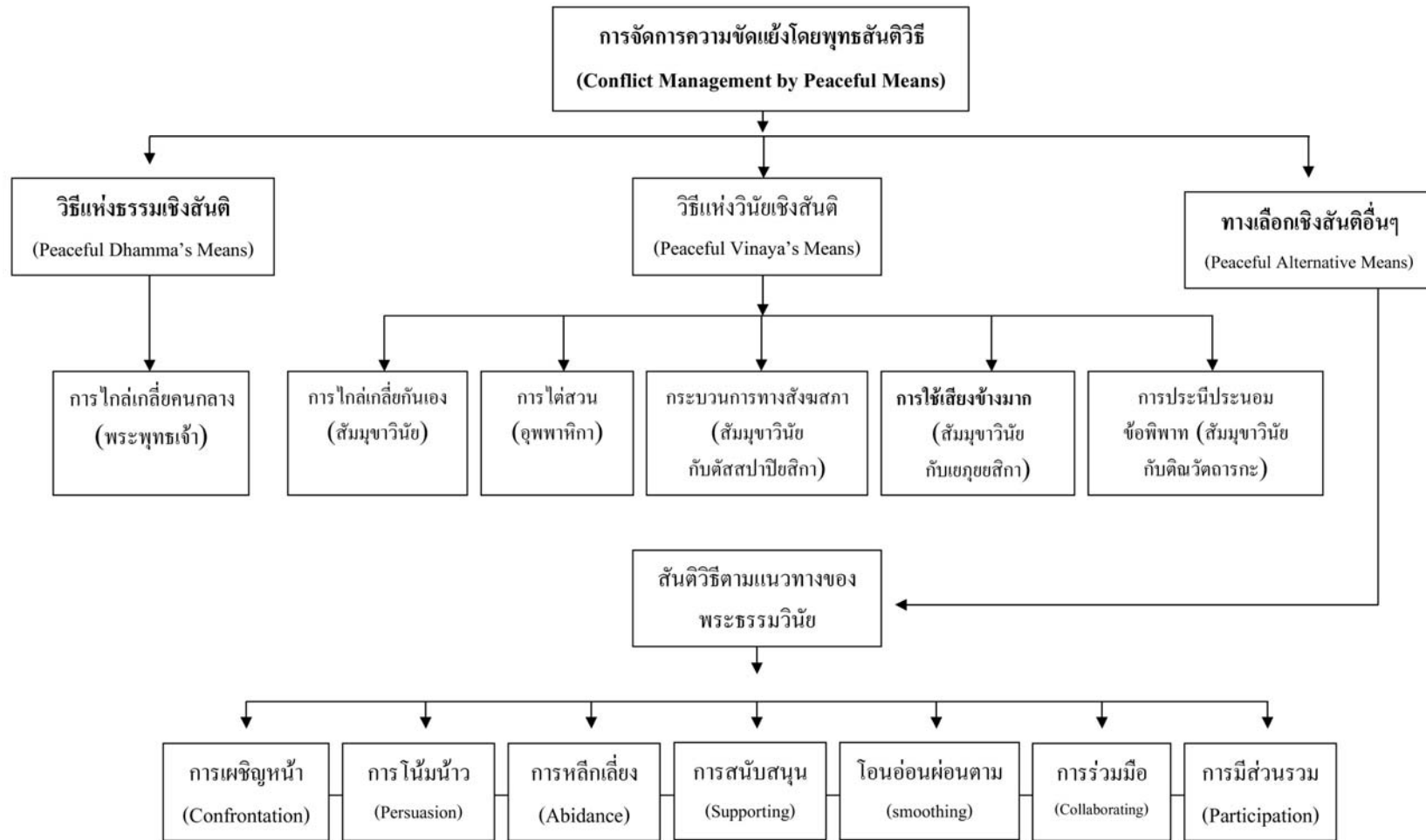
^{๑๙๓} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นินฺธุณฺชากร), “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาซ่าง จ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒๔๕-๒๗๒.

ความเชื่อมั่น และความร่วมมือกับคู่กรณี ในกระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ย ในเหตุการณ์สำคัญ ๓ เหตุการณ์ คือ กรณีสงครามน้ำ^{๑๘๓} กรณีสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และ กรณีสงครามน้ำลาย ซึ่งสามารถรายละเอียดได้ในงานวิจัย^{๑๘๔} ของพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส

สรุปได้ว่า วิธีการที่จะนำไปใช้เป็นเครื่องมือประกอบของพุทธสันติวิธี ในการจัดการความขัดแย้งให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ประกอบด้วย (๑) การเผชิญหน้า (๒) การประนีประนอมยอมความ (๓) การโน้มน้าว (๔) การหลีกเลี่ยง (๕) การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม (๖) การประชุมเพื่อปรึกษาหารือ ซึ่งพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส สรุปเป็นแผนภูมิ ในหน้าถัดไป

^{๑๘๓}ดูเพิ่มเติมใน พ.ศ.อ. ๒/๓๖๒/๑๓๖-๑๓๗, พ.ช.อ. ๘/๕๓๖/๓๐๘-๓๑๒.

^{๑๘๔}พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุชยากร). “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีกลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต ,บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗, หน้า ๒๓๔-๒๔๕.

แผนภูมิ ๒.๘ สรุปวิธีการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี

ผลการศึกษาพบว่าความขัดแย้งมีทั้งแง่บวก โดยมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในเชิงสร้างสรรค์ เกิดการพัฒนาที่เป็นผลดีต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และแง่ลบที่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางทำลาย บั่นทอนทั้งต่อตนเอง องค์กร ซึ่งหากไม่รีบแก้ไขจัดการก็อาจขยายตัวกลายเป็นข้อพิพาท และความรุนแรงทั้งการกระทำ และคำพูดได้

ผู้วิจัยคิดว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งปกติที่เกิดขึ้นได้ในทุกๆ แห่ง เมื่อมีเหตุปัจจัยที่เหมาะสมทั้งปัจจัยภายใน ได้แก่ อกุศลมูล ปปปัญจธรรม และปัจจัยภายนอก เช่น ข้อมูลผลประโยชน์ ระดับของความสัมพันธ์ เป็นต้น การเกิดขึ้นของความขัดแย้งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อคู่กรณี และบริบทแวดล้อมด้วย นั้นแสดงให้เห็นว่าความขัดแย้งมีพลังที่ไปกระตุ้นสิ่งต่างๆ ให้เปลี่ยนไปจากเดิม โดยอาจทำให้ดีขึ้น หรือแย่ลงก็ได้ อย่างไรก็ตาม เราสามารถสร้างเงื่อนไขต่างๆ เพื่อควบคุมการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ เพื่อเป็นไปตามทิศทางที่เราต้องการ แต่ถึงกระนั้นก็ไม่อาจหวังผลได้แน่นอนร้อยเปอร์เซ็นต์

ผู้วิจัยเห็นว่าความขัดแย้งนั้นมีทั้งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของคนเราเอง หรือเกิดขึ้นระหว่างเรากับผู้อื่น หรือเรากับสังคม หรือสิ่งต่างๆ ที่แวดล้อมตัวเรา แต่จะเกิดขึ้นมากหรือน้อยน่าจะมีส่วนมาจากกระบวนการรับรู้สิ่งกระทบทั้งจากภายในและภายนอก แล้วนำมาปรุงแต่งต่ออย่างต่อเนื่อง โดยมีฐานมาจากมุมมอง ทักษะคิด และข้อมูลที่เรามีอยู่เดิม เช่น คนๆ หนึ่งที่ถูกแม่ค้าด่าเพราะไปต่อรองราคาสินค้า อาจรู้สึกโกรธและด่ากลับจนทะเลาะกัน เพราะรู้สึกว่าคุณหมิ่นศักดิ์ศรี ในขณะที่อีกคนหนึ่งที่ถูกด่าเช่นกัน แต่เดินหนีโดยไม่ตอบโต้ เพราะมีความเข้าใจว่าแม่ค้าคนนั้นอาจจะอารมณ์ไม่ดีอยู่ก่อนแล้ว

นักต่อสู้เพื่อสันติภาพ ใช้สันติวิธีเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต หรือเพื่อเรียกร้องให้บรรลุความต้องการของตน หรือใช้ในการจัดการความขัดแย้งด้วยรูปแบบต่าง ๆ เช่น การประท้วง การถือแฟง การต่อรอง เป็นต้น โดยมีเป้าหมายเดียวกันคือ การได้มาซึ่งสันติภาพของแต่ละสังคม การจัดการความขัดแย้งแบ่งออกเป็น ๓ วิธีหลัก คือ โดยวิธีทางการทูตเชิงสันติ เช่น การเจรจาต่อรอง การไต่สวน การไกล่เกลี่ย การประนีประนอม เป็นต้น หรือการจัดการโดยวิธีทางกฎหมายเชิงสันติ เช่น กระบวนการทางศาล กระบวนการออกกฎหมาย เป็นต้น และวิธีการอื่นที่เหมาะสมกับสถานการณ์

ในส่วนของการจัดการความขัดแย้งด้วยหลักพุทธสันติวิธีนั้น มีทั้งวิธีการเชิงรับเชิงรุก หรือผสมผสานกัน โดยแต่ละวิธีก็มีหลักธรรมที่นำมาใช้ประกอบแตกต่างกันไป ประเด็นนี้ ผู้วิจัยคิดว่า การใช้พุทธสันติวิธีเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งให้ได้ผลนั้น ผู้นำไปใช้ต้องมีความเข้าใจในหลักการ และวิธีการอย่างลึกซึ้งเสียก่อน นอกจากนี้ยังต้องทำด้วยความเมตตา อุดม และต้องใช้สติปัญญากำกับตลอดกระบวนการ โดยปราศจากอคติ

บทที่ ๓

แนวคิดและวิธีจัดการความขัดแย้งด้วยหลักพระพุทธศาสนา ของพระไพศาล วิสาโล

พระไพศาล วิสาโล ได้รับการยอมรับจากสังคมว่าเป็นพระนักคิด นักวิชาการ นักกิจกรรมหัวก้าวหน้า และนักสันติวิธีที่สามารถเชื่อมโยงพุทธศาสนาเข้ากับความเป็นไป กับสังคม และทำการเผยแพร่แนวคิดของตนผ่านงานเขียนอย่างสม่ำเสมอ นอกเหนือจาก การถูกรับเชิญไปแสดงพระธรรมเทศนาในที่ต่างๆ

๓.๑ ประวัติโดยสังเขปของพระไพศาล วิสาโล

ก่อนที่เราจะศึกษาแนวคิดในการจัดการความขัดแย้งด้วยพุทธสันติวิธีของท่าน ผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นต้องศึกษาถึงภูมิหลังในด้านต่างๆ ของท่านเสียก่อน เพื่อนำมาใช้ ประกอบการประมวลวิเคราะห์ในเชิงกว้างและเชิงลึก ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอประวัติของ พระไพศาล วิสาโล ดังรายละเอียดข้างล่างนี้

๓.๑.๑ ชีวิตในวัยเยาว์

พระไพศาล วิสาโล เดิมชื่อ ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์ หรือ อังยี ถือกำเนิดใน กรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ในครอบครัวของชนชั้นกลาง เป็นบุตร คนที่ ๔ จากพี่น้องทั้งสิ้น ๕ คน โดยบิดาเป็นคนไทยเชื้อสายจีนที่เกิดในประเทศไทย แต่ต้อง กลายเป็นคนต่างด้าวเนื่องจากความเข้าใจผิดของทางการไทย อย่างไรก็ตามก็บิดาของ ด.ช. ไพศาล เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และได้เป็นเจ้าของธุรกิจที่ประสบผลสำเร็จ ส่งผลให้ลูกๆ มี ชีวิตความเป็นอยู่ดีสุขสบายพอสมควรตามอัตภาพ

ส่วนมารดาของ ด.ช. ไพศาล อพยพติดตามบิดาที่เป็นคนหนีมาจากประเทศจีน ตั้งแต่เด็ก แต่เนื่องจากบิดาเป็นผู้ที่ไม่ใคร่สนใจลูกสาว จึงต้องทำงานหนักตั้งแต่เล็กจนโต โดยมีสภาพไม่แตกต่างไปจากคนงานเท่าใดนัก แต่ยังโชคดีที่ได้เรียนหนังสือจนถึง ป.๗ อีก ทั้งเป็นผู้ที่ไม่ย่อท้อต่อโชคชะตา จึงสามารถล่วงพ้นอุปสรรคต่างๆมาได้ด้วยขันติ และความ เพียร นอกจากนี้ยังคอยอบรมสั่งสอนลูกๆ ให้มีระเบียบวินัย ใช้ชีวิตอย่างสมถะ ประหยัด มัธยัสถ์ อุดม นับเป็นแบบอย่างแห่งการใช้ชีวิตแก่พระไพศาล วิสาโลเสมอมา ดังที่บรรยาย

ไว้ว่า “การที่โยมแม่ให้เงินใช้เพียงเล็กน้อย ก็ได้ช่วยฝึกฝนให้ข้าพเจ้ารู้จักอดทนต่อความต้องการ และไม่เรียกร้องจากชีวิตมากเกินไป พลอยให้เกิดนิสัยสันโดษอยู่บ้างในเรื่องการกินและการเที่ยวเตร่สนุกสนาน”^๑

บิดาของ ค.ช. โปศาลเป็นเจ้าของธุรกิจส่งออกไม้ ใช้ชีวิตอย่างสุขสบาย จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสตรีอื่น จนเกิดเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกับภรรยาเป็นประจำ เนื่องจากเป็นคนโมโหง่ายและเป็นคนคู้ หลายครั้งจึงถูกลามจนถึงขั้นใช้กำลัง ค.ช. โปศาล จึงเติบโตขึ้นมาท่ามกลางความขัดแย้ง และความรุนแรงจากการใช้กำลังภายในครอบครัว^๒

๓.๑.๒ ชีวิตในวัยศึกษา

บิดาของ ค.ช. โปศาล เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษามาอย่างดีในโรงเรียนฝรั่ง จึงเป็นผู้ที่เห็นคุณค่าของการศึกษา คอยเข้มงวดควบคุมกับลูก ๆ ในเรื่องการเรียนและการอ่านหนังสือมาโดยตลอด รวมทั้งมารดาเองก็คอยผลักดันจัดสรรให้ลูก ๆ ได้เล่าเรียนอย่างเต็มที่ ค.ช. โปศาล จบชั้นมัธยมศึกษาจากโรงเรียนอัสสัมชัญ บางรัก ความที่ ค.ช. โปศาลเป็นบุตรที่เรียนเก่งที่สุด จึงเป็นลูกคนโปรดของบิดามารดา และมักจะได้รับอภิสิทธิ์เป็นพิเศษ ทั้งยังเป็นທີ່คาดหวังของครอบครัว โดยตั้งใจจะให้เรียนแพทย์ในชั้นอุดมศึกษา

ขณะเรียนอยู่ชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๓ ค.ช. โปศาลเริ่มสนใจอ่านหนังสือด้านสังคมอื่นๆ นอกเหนือจากหนังสือในชั้นเรียน จึงเกิดความสนใจและห้วงใยในความเป็นไปของบ้านเมือง ในระหว่างที่เรียนจึงทำกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนาไปด้วย” โดยในช่วงนั้นผู้คน

^๑ พระไพศาล วิสาโล, “โยมแม่”, (Online), accessed 15 January 2011. Available from <http://www.visalo.org/article/person19Ma.htm>

^๒ ส่วนหนึ่งในบทความเรื่อง “โยมแม่” ที่พระไพศาล บรรยายไว้คือ “ที่บ้านมีปากเสียงกันเป็นประจำ จนถูกลามเป็นความรุนแรงก็หลายครั้ง อายุแค่ ๕-๖ ขวบ ข้าพเจ้าก็คุ้นกับภาพโยมแม่ร้องไห้ในห้อง บางครั้งโยมแม่เคยถึงกับจะคิดสั้นด้วยซ้ำ แต่เพราะความรักลูก โยมแม่จึงกล้ากลืนฝืนทนมาได้ มานึกย้อนหลัง ก็อดใจหายไม่ได้ว่า ชีวิตของพวกเราเมื่อเล็กๆ นั้น ช่างหมิ่นเหม่ต่อความวิบัติเสียเหลือเกิน หากว่าโยมแม่คิดเอาอารมณ์ความรู้สึกของตัวเองเป็นสำคัญ ตัดช่องน้อยแต่พอตัว อนาคตของพวกเราคงจะมีดมนไปแล้ว”.

^๓ พระไพศาล วิสาโล บรรยายไว้ในหนังสือถอดลายผ้าม่วงมอมองจากกัลยาณมิตรในวาระครบ ๖ ทศวรรษของส.ส.วิรัชที่ว่า “หลังจากเข้าเรียนชั้นม.ศ.๓ ได้เดือนเดียว ข้าพเจ้าก็เริ่มแฉะเวียนที่กลุ่มอัสสัมชัญอาสาพัฒนา ซึ่งเป็นชุมนุมทางด้านสังคมสงเคราะห์ มีการออกค่ายอาสาพัฒนาทุกปี ที่ทำการกลุ่มอัสสัมชัญอาสาพัฒนาเวลานั้นถือได้ว่าเป็นแหล่งสุ่มหัวของนักเรียนหัวก้าวหน้าในโรงเรียนก็ได้ แต่ครูบาอาจารย์บางท่านมองว่าหัวรุนแรง เพราะเป็นพวกที่ไม่ค่อยสนใจการเรียนเท่าไร เอาแต่ทำกิจกรรม และวุ่นกับเรื่องสังคมวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล”.

ต่างพากันสนใจเรื่องประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญ จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ กระแสสังคมนิยมเข้ามาแทนที่โดยมีจีนเป็นแม่แบบ และจักรวรรดินิยมอเมริกัน กลายเป็นศัตรูอันดับหนึ่งของประเทศในสายตานักเรียนนักศึกษาปัญญาชน หลายคนพูดถึง การปฏิวัติด้วยกำลังอาวุธ และการยึดอำนาจรัฐมาเป็นของประชาชน โคนันล์ม นายทุนศักดินา ค.ช. ไพศาลเองก็ได้รับอิทธิพลนี้ด้วย จึงหันมาสนใจงานของเซ กูวารา ฟิเดล คาสโตร และจิตร ภูมิศักดิ์ และเมื่อเรียนอยู่ชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๔ จึงเปลี่ยนความคิดจากการเรียนสาย วิทยาศาสตร์เพื่อมีอาชีพการงานที่มั่นคง ย้ายมาเรียนสายศิลป์ด้วยอุดมการณ์อันแรงกล้าที่จะ ศึกษาต่อต้านสังคมนิยมเพื่อเป็นประโยชน์ต่อคนหมู่มากแทน

นายไพศาล วงศ์วรสิทธิ์ เข้าศึกษาต่อสาขาวิชาประวัติศาสตร์ ที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี ๒๕๑๘ ไพศาลนับเป็นนักศึกษาดีเด่น จนได้รับทุนภูมิพลและ ได้รับพระราชทานรางวัลจากพระหัตถ์ของในหลวง ซึ่งยังความภาคภูมิใจให้แก่บิดามารดา เป็นอย่างมาก

ช่วงเวลานั้นแนวทางสังคมนิยมเป็นที่แพร่หลายในหมู่ปัญญาชนเป็นอย่างมาก นายไพศาลก็เป็นผู้หนึ่งที่ทำให้ความสนใจศึกษาเมื่อพบว่าเป็นแนวทางที่มีการใช้ความรุนแรง ประกอบ จึงถอนตัวหันมาสนใจกับการต่อสู้แบบสันติวิธี ร่วมกับการศึกษาพุทธธรรม และ แนวทางอหิงสาแทน และทุ่มเทเวลาให้กับการทำกิจกรรมเพื่อสังคมตามจังหวัดต่างๆเสมอมา รวมทั้งการทำวารสารเพื่อสังคม เช่น ปาจารย์สาร ซึ่งมีแนวทางในการประยุกต์พุทธธรรมและ อหิงสธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน และช่วยงานกลุ่มอหิงสาซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นกลุ่ม กัลยาณมิตรเต็มตัว

นายไพศาลยังเป็นผู้หนึ่งที่เข้าร่วมการประท้วงโดยการอดอาหารที่มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ในฐานะผู้ที่เชื่อแนวทางอหิงสา เมื่อเกิดเหตุการณ์นองเลือดในวันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ จึงถูกจับกุมร่วมกับผู้ประท้วงอื่นๆ และนำไปกักขังที่โรงเรียนพลตำรวจชลบุรีเป็นเวลา ๓ วัน ก่อนที่จะได้รับการปล่อยตัวในภายหลัง หลังจากนั้นก็ได้ร่วมเป็นตัวแทนนักศึกษา ประชาชนกว่า ๖๐๐ คน ยื่นจดหมายเปิดผนึกต่อคณะปฏิวัติให้นิรโทษกรรมนักโทษการเมือง ทั้งหมดในเดือนตุลาคม ๒๕๒๐

๓.๑.๓ ชีวิตในวัยทำงาน

หลังจากสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี นายไพศาลเข้าทำงานร่วมกับ กลุ่ม ประสานงานศาสนาเพื่อสังคม โดยมีหน้าที่รับผิดชอบด้านการพัฒนาชนบทเพื่อแก้ไขปัญหา

ความยากจน และการสนับสนุนโครงการอาหารกลางวันสำหรับเด็กชนบท ด้วยความเป็นคนที่จริงจังกับการทำงาน จึงเริ่มเกิดความขัดแย้งกับผู้ร่วมงานเพราะมีรูปแบบในการทำงาน และทัศนคติที่แตกต่างกัน จนรู้สึกเครียด สับสน ร้อนรน กระวนกระวาย^๔ หลังจากการจัดการกับความรู้สึกของตนเองในหลายแนวทาง^๕ แต่พบว่าไม่มีทางใดช่วยแก้ปัญหาให้ตนเองได้ จึงตัดสินใจบวช ๑ พรรษา โดยหวังว่าการฝึกสมาธิ ๓ เดือน จะช่วยให้จิตใจสงบลงได้บ้าง

๓.๑.๔ ชีวิตในร่มกาสาวพัสตร์

ท่านอุปสมบท ณ วัดทองนพคุณ กรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ และได้ไปปฏิบัติธรรมกับหลวงพ่อเทียน จิตตสุโข ที่วัดสนามใน ตำบลวัดชลอ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี จากนั้นจึงย้ายไปจำพรรษา ณ วัดป่าสุคะโต อำเภอแก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เพื่อศึกษาธรรมและฝึกกรรมฐานกับหลวงพ่อคำเขียน สุวณฺโณ

ในช่วงแรกของการปฏิบัติธรรมนั้น ท่านต้องต่อสู้กับความกดดันและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตนเองเป็นอย่างมาก เพราะต้องเลิกอ่านและเขียนหนังสือ ซึ่งเป็นอุปนิสัยที่ท่านกระทำมาจนเคยชินตลอดชีวิต อย่างไรก็ตามสิ่งที่ท่านได้ก็คือ ความเรียบง่าย อดทนอดกลั้น จากการสัมผัสกับทุกขเวทนา จากนั้นความสงบก็ค่อยๆเกิดขึ้น หลังจากที่บวชครบพรรษาท่านตัดสินใจที่จะยังไม่สึก เพื่ออยู่ศึกษาพระธรรมวินัยเพิ่มเติม และอีกเหตุผลหนึ่ง ก็คือ ท่านเริ่มตระหนักว่าชีวิตฆราวาสอาจไม่เหมาะสมกับท่าน

“ชีวิตฆราวาสนั้นเป็นชีวิตที่เสียดสมคุณได้ง่ายเพราะวุ่นจนยากที่จะว่าง จิตแล่น ออกนอกจนยากจะสงบนิ่งอยู่ภายใน ยิ่งนักกิจกรรมด้วยแล้ว การจะประคองชีวิตจิตใจให้ลง

^๔“อารมณ์ความรู้สึกเหมือนคนเสียนุญต์ เครียดและหงุดหงิดง่าย ทะเลาะกับเพื่อนร่วมงานอยู่บ่อยๆ รู้สึกกระสับกระส่าย อยู่หนึ่ง ๆ ไม่ได้นาน ต้องหาอะไรทำหรือไม่ก็อ่านหนังสือ แต่ยิ่งทำก็ยิ่งเครียด แต่ถ้าไม่มีอะไรทำ ก็อึดอัด ทนอยู่กับตัวเองไม่ได้ เวลานอนก็หลับยาก ฟุ้งซ่านไม่หยุดหย่อน เวลาที่มีอารมณ์ใดมากระทบ จะจมอยู่กับมันนาน”, อังใน พระไพศาล วิสาโล, “ค้นพบตัวเองที่เกาะลันตาน้อย”, ปาจารย์สาร, พฤษภาคม ๒๕๕๐.

^๕ในเรื่องเดียวกัน ท่านเล่าว่า “อาการทั้งหมดนี้บ่งบอกว่าข้าพเจ้าคงไม่ค่อยปกติแล้ว เคยพยายามแก้ปัญหาด้วยการพักผ่อนหรือฟังเพลงความบันเทิง เช่น ดูหนัง ไปเที่ยวต่างจังหวัด ตอนที่ดูหนังหรือไปเที่ยว ก็สบายใจดี แต่พอดูหนังจบหรือกลับมาบ้าน ความเครียดก็เริ่มกลับมาใหม่ อยากกลับไปทำอย่างเดิมอีก หลังจากทดลองหลายครั้งก็รู้ว่า ดูหนัง ฟังเพลง ไปเที่ยว ไม่ใช่คำตอบแน่ ทางเลือกเดียวที่เหลืออยู่ และพักผ่อนมาตลอดคือ บวชและไปปฏิบัติธรรม”.

ตัวมิใช่เรื่องง่ายเลย เพราะชีวิตแทบจะกลายเป็นของสาธารณะไปเสียแล้ว จึงไม่ค่อยมีเวลาให้กับตัวเองเท่าใดนัก ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่จัดสมดุลให้แก่ตนเองได้ง่ายไม่ว่าจะเป็นกายกับใจ ภายนอกกับภายใน ส่วนตัวกับส่วนรวม ในความเห็นของข้าพเจ้า ชีวิตบรรพชิตเป็นชีวิตที่เอื้อต่อคุณภาพดังกล่าว จัดเป็นชีวิตที่ลงตัว”^๖

พระไพศาล วิสาโล เลือกว่าจะจำพรรษาที่วัดป่าสุคะโต จ.ชัยภูมิ ซึ่งเป็นวัดที่เร้นแค้นอยู่ท่ามกลางผืนป่าที่ถูกทำลาย ท่านจึงให้ความใส่ใจในการอนุรักษ์ผืนป่า ในขณะที่หลายคนมองว่าไม่ใช่กิจของสงฆ์ แต่ท่านกลับคิดในทิศทางตรงกันข้ามว่า หน้าที่อนุรักษ์ป่าเป็นงานที่พระสงฆ์ไม่อาจละเลยได้ เนื่องจากป่าไม่ใช่เพียงต้นกำเนิดของแหล่งน้ำเท่านั้น แต่ป่ายังเป็นต้นกำเนิดของพระพุทธศาสนาด้วย ในพุทธประวัติที่ผ่านมา ต้นไม้ก็เป็นส่วนหนึ่งในเรื่องที่เกิดขึ้นเสมอ

ถึงแม้จะต้องอุทิศแรงกายไปกับการรักษาผืนป่า และเทศนาสั่งสอนอบรมชาวบ้าน แต่พระไพศาล วิสาโลก็ได้ละทิ้งแนวคิดสันตวิธิต่างๆ ท่านมักหาโอกาสอบรมแนวคิดสันตวิธิต่างๆ ที่ท่านได้หล่อหลอมให้เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ให้กับชาวบ้านและผู้สนใจอยู่เสมอ ด้วยหวังว่าจะทำให้พวกเขาเหล่านั้น ได้มีชีวิตอยู่อย่างสงบ และช่วยกันสร้างสังคมอันสันติที่แท้จริงให้เกิดขึ้น

ปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต แต่ยังคงจำพรรษาอยู่ที่วัดป่ามหาวัน (ภูหลวง) บ้านตาครินทอง ตำบลธาตุทอง อำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ เพื่อดูแลรักษาและอนุรักษ์ป่าตามโครงการวนาพิทักษ์ภูหลวง

๓.๑.๕ ผลงานการเผยแพร่ธรรม และแนวทางสันตวิधि

จากการที่ท่านถูกปลูกฝังนิสัยรักการอ่านมาจากบิดามารดาตั้งแต่เด็ก ท่านจึงสนใจอ่านหนังสือมากมายหลายประเภท ทั้งหนังสือประเภทสารคดี ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และหนังสือที่วิพากษ์และเสนอแนวทางในการพัฒนาและแก้ปัญหาสังคมในแง่มุมต่างๆ เช่น สังคมนิยม อหิงสา สันตวิधि เป็นต้น และท่านได้นำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาระยะทั้งทางปริยัติ และปฏิบัติ มาประยุกต์ใช้ร่วมกับความรู้ด้านสังคมศาสตร์ที่ท่านมีอยู่เดิม มาเผยแพร่สู่สาธารณชน และเทศนา อบรมสั่งสอนประชาชนที่สนใจ ด้วย

^๖พระไพศาล วิสาโล, “ทำไมข้าพเจ้าจึง(ยัง)ไม่สึก”, (Online), accessed 10 January 2011.

วิธีการที่หลากหลาย เช่น ผ่านการเขียนหนังสือ และบทความต่างๆ จัดอบรมสัมมนา บรรยาย
ธรรมผ่านสื่อสมัยใหม่ต่างๆ ทั้งโทรทัศน์ วิทยุ เคเบิลทีวี อินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์
อย่างเฟซบุ๊ก เป็นต้น

ด้วยความที่ผลงานเขียนของท่าน ชัดเจน เป็นรูปธรรม สามารถอธิบาย
หลักธรรมที่ยากและลึกซึ้งให้เป็นเรื่องเข้าใจได้ง่าย จึงเป็นที่ยอมรับจากสังคมและประชาชน
ในวงกว้าง และได้รับรางวัลมากมาย ดังนี้

๑. ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ รางวัล “ชูเกียรติ อุทกะพันธุ์” จากผลงานเรื่องพุทธศาสนา
ไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ

๒. ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ รางวัล “๗๖ คนคือนำทาง แทนคุณแผ่นดิน” ในฐานะผู้ที่ทำให้
ความคิด เป็นแบบอย่างต่อสังคม

๓. ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ รางวัลศรีบูรพา ในฐานะผู้มีผลงานอันทรงคุณค่าและมี
ชีวิตที่เป็นแบบอย่าง

๔. ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ รางวัลนักเขียนอมตะ ในฐานะนักเขียนไทยที่อุทิศตน
ในการสร้างสรรค์ผลงานอันทรงค่าต่อสังคมและมวลมนุษยชาติมาเป็นเวลานาน

ถึงแม้ท่านจะได้รับการยกย่องอย่างไรก็ตาม สำหรับพระไพศาล วิสาโล ท่าน
ยังคงยืนยันว่า “ชีวิตอาจมาเป็นแค่พระอย่างเดียว ก็เป็นเกียรติและประเสริฐสุดในชีวิตแล้ว ไม่มี
มีอะไรสูงสุดกว่าการเป็นพระ ที่เหลือเป็นเพียงส่วนเกิน”

๓.๒ ผู้ที่มีอิทธิพลต่อความคิดของพระไพศาล วิสาโล

๓.๒.๑ นิโคลัส เบนเนตต์

นิโคลัส เบนเนตต์ เป็นผู้เชี่ยวชาญชาวอังกฤษจากยูเนสโกที่ถูกส่งมาเป็นที่
ปรึกษาของกระทรวงศึกษาธิการตั้งแต่ปี ๒๕๑๓ โดยได้รับการยกย่องจากนักวิชาการและ
บรรดานักศึกษาหัวก้าวหน้าในสมัยนั้นว่าเป็นผู้ที่มีความคิดเฉียบคม มีความนิยมและมีความรู้
เรื่องสันติวิธีอย่างลึกซึ้ง กล่าววิพากษ์วิจารณ์ระบบการศึกษาของไทยอย่างตรงไปตรงมา พร้อม
เสนอทางออกที่น่าสนใจ งานเขียนของนิโคลัสได้รับการตีพิมพ์อย่างแพร่หลายในวารสาร
ของเหล่าปัญญาชนหลายฉบับ เช่น ภาคารยสาร ศูนย์ศึกษา วิทยาสารปริทัศน์

ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์ เป็นหนึ่งในผู้ติดตามงานเขียนของนิโคลัสมาโดยตลอด เพราะรู้สึกประทับใจในเนื้อหาที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม เสมือนเป็นแสงสว่างทางปัญญา ให้กับตน จนกระทั่งช่วงเหตุการณ์หลัง ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ มีนักศึกษาประชาชนจำนวนมาก ถูกจับด้วยข้อหาร้ายแรงจากเหตุการณ์นองเลือดที่ธรรมศาสตร์ ผู้ที่มีความคิดเห็นทางการเมือง ต่างจากรัฐบาลหลายพันคนทั่วประเทศถูกกวาดล้าง จนต้องหลบหนีเข้าป่าและลุกขึ้นจับอาวุธ ต่อสู้กับรัฐบาล

ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์ กับกลุ่มเพื่อนทั้งพระและฆราวาส ซึ่งมีความหวังอยู่ในสถานการณ์ของบ้านเมือง จึงช่วยกันฟื้นฟูกลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม (กศส.) ขึ้นใหม่ โดยได้รับความสนับสนุนจากผู้ใหญ่ทั้งในวงการศาสนาและสิทธิมนุษยชน เช่น สังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์ นายโกศล ศรีสังข์ ดร. โคทม อาริยา พระประชา หุตานวัตร เป็นต้น เพื่อรณรงค์ให้เกิดการสมานไมตรีภายในประเทศ การปกป้องสิทธิมนุษยชน และนิรโทษกรรมนักโทษที่ถูกจับจากเหตุการณ์ ๖ ตุลา ๒๕๑๙ โดยนิโคลัสซึ่งเคยเป็นนักเคลื่อนไหวด้านสันติวิธีในอังกฤษเอง ยินดีเข้าร่วมเป็นกรรมการ และเป็นพี่เลี้ยงให้กับผู้ปฏิบัติงานของ กศส. โดยนิโคลัส นำข้อมูลจากหนังสือเรื่อง *The Politics of Non Violent Action* ของฮิน ชาร์ป มาเสริมกับทักษะและประสบการณ์ของตนซึ่งนิโคลัสเห็นว่า “ในการต่อสู้กับผู้ที่มีอำนาจ เราจะชนะได้ ต่อเมื่อไม่สู้ในเกมที่เขาถนัดและเกมที่มีอำนาจถนัดก็คือการใช้ความรุนแรงนั่นเอง” “โดยใช้บ้านพักของ นิโคลัสเป็นสถานที่ประชุมทุกสัปดาห์ โดยไม่หวังเกรงต่อการถูกติดตามจับตามองจากเจ้าหน้าที่รัฐอย่างใกล้ชิด จนอาจกระทบต่อหน้าที่การงานของตน นิโคลัสจึงเป็นทั้งผู้นำในการทำงานด้านสันติวิธีให้กับนายไพศาล และ กศส. และยังเป็นครูที่ผลักดันส่งเสริมให้ผู้ร่วมอุดมการณ์ รู้จักตนเอง มีความกล้าในการตัดสินใจ สามารถเอาชนะความกลัว เพื่อก้าวไปจนถึงจุดหมายที่ตั้งใจไว้

การทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดในช่วงเวลาดังกล่าวจนถึง ๓ ปี ทำให้ได้เรียนรู้จากนิโคลัสหลายอย่าง ทั้งในด้านชีวิต อุปนิสัยส่วนตัวที่เป็นคนสุภาพ อ่อนโยน มีเมตตา และกล้าหาญ ในด้านการทำงานนิโคลัสเป็นผู้ที่มีความปราดเปรื่อง จับประเด็นเร็ว มีความคิดชัดเจนมาก ถึงขนาดที่ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ กล่าวชื่นชมว่าในบรรดาคนที่เคยรู้จักมาทั้งหมดใน

^๑ พระไพศาล วิสาโล, “ลอคลายผ้าม่วงมอมมองจากกัลยาณมิตรในวาระครบ ๖ ทศวรรษของ ส. ศิวรักษ์”, (Online), accessed 12 January 2011. Available from <http://www.visalo.org/article/person26Sulak.htm>

เมืองไทย มีคนที่หลักแหลมจับประเด็นไว้มากมายเพียง ๓ คน เท่านั้น คือ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ท่านเจ้าคุณประยูร และนิโคลัส

นอกจากนี้ นายไพศาลยังได้เรียนรู้เรื่องอหิงสกรรมจากนิโคลัส กล่าวคือ ถึงแม้จะเป็นนักยุทธวิธีด้านสันติวิธีที่เก่งกาจ แต่กลับดำเนินวิถีชีวิตของตนอย่างสันติ ใช้ชีวิตอย่างสมถะ ปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพ อ่อนน้อม จริงใจ มีเมตตาและยุติธรรม มีความเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ และพร้อมให้การร่วมมือสนับสนุนในด้านต่างๆอย่างสม่ำเสมอ เช่น หลังจากปี พ.ศ. ๒๕๒๒ สถานการณ์ในประเทศไทยดีขึ้น นิโคลัสได้ย้ายไปทำงานที่ประเทศเนปาล และได้สร้างคนรุ่นใหม่หลายคนให้มีจิตสำนึกร่วมกันในการพัฒนาระบบการศึกษาที่ควบคู่ไปกับคุณธรรม ตามหมู่บ้านกัณดารต่างๆ ซึ่งคนเหล่านั้นต่อมาได้เป็นแกนนำในขบวนการต่อต้านรัฐบาลเนปาล

นิโคลัส เป็นผู้มีวิถีการทำงานที่แตกต่างไปจากผู้เชี่ยวชาญชาวตะวันตกอื่นๆ เพราะชอบที่จะพาเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นของประเทศที่เขาไปทำงานด้วย ลงพื้นที่สัมผัสกับชาวบ้าน เพื่อค้นหาข้อเท็จจริง เมื่อนิโคลัสทำงานกับธนาคารโลก ก็เลือกไปทำงานในอาฟริกาหลายประเทศ แทนที่จะอยู่อย่างสะดวกสบายในวอชิงตัน

นิโคลัสนับถือศาสนาพุทธ โดยมั่นคงในหลักการคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง ไม่สนใจในประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา แม้กระทั่งรูปแบบของการภาวนา แต่เตรียมพร้อมรับมือกับความตายทุกขณะ สิ่งต่างๆที่ พระไพศาล วิสาโลได้เรียนรู้จากนิโคลัสมีมากมาย จนสามารถกล่าวได้ว่านิโคลัสเป็นผู้หนึ่งที่ทำให้พระไพศาลมีความศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาตะวันออก และสันติวิธี ดังเห็นได้จากในหนังสือเรื่อง “สร้างสันติด้วยมือเรา” ที่พระไพศาล วิสาโลแต่ง ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้เขียนคำอุทิศว่า “แด่ นิโคลัส เบนเนตต์ ครูผู้สอนถึงชีวิต การต่อสู้ และอหิงสกรรม” อย่างซาบซึ้งในบุญคุณของครูผู้นี้ และจะระลึกถึงตราบชีวิตจะหาไม่

จากการศึกษาวิจัยพบว่า นิโคลัส เบนเนตต์ เป็นผู้ที่มีความสำคัญอย่างมากในการหล่อหลอมทัศนคติและความคิดของพระไพศาล วิสาโล ในประเด็นที่เกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งด้วยหลักสันติวิธี ดังจะเห็นได้จากบทความที่พระไพศาล วิสาโล เขียนระลึกถึงและยกย่องท่านว่าเป็นครูด้านชีวิต การต่อสู้ และอหิงสกรรม นอกจากนี้ยังพบว่าคำสอนเกี่ยวกับสันติวิธีของพระไพศาล วิสาโล มีรากฐานมาจากความรู้ที่นิโคลัส เบนเนตต์ ปลูกฝังให้นั่นเอง

๓.๒.๒ สัญลักษณ์ ศิวรักษ์ (ส. ศิวรักษ์)

ด.ช. ไพศาล ฐัก ส. ศิวรักษ์ ผ่านงานเขียนต่างๆ เช่นประวัติเจษฎาจารย์ฟ. อีแลร์ ฟื้นความหลังของพระยาอนุমানราชชน สัมภาษณ์เสฐียรโกเศศ บทความในอุโฆษสาร หนังสืออนุสรณ์ประจำปีของโรงเรียนอัสสัมชัญ ลายสีสยาม ฝรั่งเศสอ่านไทย มาพูดภาษาไทย กันดีกว่า ความคิดความอ่าน คุณคนเดียว เป็นต้น จึงเกิดความประทับใจในบทบรรยายที่ลึกซึ้ง^๔ จนสามารถกล่าวได้ว่า ส. ศิวรักษ์ เป็นผู้จุดประกายความสนใจต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมให้แก่ด.ช. ไพศาลตั้งแต่เด็ก^๕

ในปี ๒๕๑๔ มีการรัฐประหาร โดยจอมพลถนอม ผู้เป็นทั้งหัวหน้าคณะรัฐมนตรี และหัวหน้าคณะปฏิวัติ ทำให้ ไพศาลเริ่มรับรู้ว่าการปกครองระบอบเผด็จการเป็นอันตรายต่อบ้านเมือง แต่ยังไม่ให้ความสนใจมากนัก ถึงแม้จะมีนักศึกษาจำนวนหนึ่งเดินแถวจากธรรมศาสตร์ไปวางพวงหรีดที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เพื่อเป็นการไว้อาลัยแก่ระบอบประชาธิปไตย ด.ช. ไพศาลกลับรู้สึกว่าคุณศึกษาล่าช้าเป็นพวกหัวรุนแรง และไม่ควรไปยุ่งกับเรื่องการเมือง แต่พอถึงกลางปี ๒๕๑๕ ทัศนคติของด.ช. ไพศาลก็เปลี่ยนไป เมื่อได้อ่านหนังสือของ ส.ศิวรักษ์ กับของปัญญาชนอื่นๆ โดยเริ่มมองว่าสิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตยในบ้านเมืองเป็นสิ่งสำคัญ^๖

^๔พระไพศาล วิสาโลบรรยายไว้ในหนังสือตลอดสายฝ้ามวง มุมมองจากกัลยาณมิตรในวาระครบ ๖ ทศวรรษของส.ศิวรักษ์ว่า “ครั้งได้อ่านก็เกิดติดใจ เพราะถ้อยคำสำนวนชวนอ่าน และมีลีลาการวิพากษ์วิจารณ์ที่เฉียบคม ทั้งยังให้ข้อคิดที่แปลกใหม่ มีแง่มุมการมองที่แปลกไปจากที่เคยได้อ่านและได้ยิน”.

^๕พระไพศาล วิสาโลบรรยายไว้ในหนังสือเล่มเดียวกัน “ข้าพเจ้าเคยอ่านแต่หนังสือประเภทสารคดี ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์จึงรู้เห็นอย่างจำกัดแต่บางแง่มุม ครั้นมาได้อ่านงานเขียนที่วิจารณ์บ้านเมืองที่คนอาศัยอยู่โดยตรงไปตรงมาไม่เฉพาะเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ หากยังคลุมไปถึงเรื่องการศึกษา วรรณกรรม ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา และคณะสงฆ์ ก็ช่วยให้หูตากว้างขึ้น แลเห็นถึงปัญหาต่างๆ ที่กำลังเกิดขึ้นในสังคม พลอยให้บังเกิดความรู้สึกเป็นห่วงเป็นใยในความเป็นไปของสังคมไทยมากขึ้น ความสำนึกในสังคมก็เริ่มเกิดขึ้นพร้อมกับความนึกคิดในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ ประเทศไทยที่ข้าพเจ้าเคยนึกว่าเป็นไปอย่างราบรื่นนั้น แท้ที่จริงกลับเต็มไปด้วยปัญหาหามาถาม ไหนจะปัญหาคนยากคนจนในชนบท ความไม่เป็นธรรมในสังคม การเอารัดเอาเปรียบจากต่างชาติ การทำลายโบราณสถาน และความเป็นไทยที่กำลังจะสูญ”.

^๖พระไพศาล วิสาโลบรรยายไว้ในหนังสือเล่มเดียวกันว่า “ไม่เพียงแต่โลกในความรับรู้ของข้าพเจ้าเท่านั้นที่เปลี่ยนไป แบบแผนและคุณค่าชีวิตที่ข้าพเจ้าเคยยึดถือหรือรับว่าดี ก็เริ่มจะเปลี่ยนไปด้วย คำถามที่ส.ศิวรักษ์ชอบทิ้งไว้ในบทความ อย่างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวนั้น ปลูกเร้าให้ผู้อ่านอย่างข้าพเจ้าพลอยตั้งคำถามกับคุณค่าหลายอย่างที่สังคมถือว่าดีงาม เช่น การยกย่องคนเก่งคนดัง ร่ำรวยศรัทธาอัศวิน หรือแม้แต่คน

ในเวลานั้น ส. ศิวรักษ์เป็นผู้ที่กล่าววิพากษ์สังคมไทยอย่างตรงไปตรงมา โดยมีจริยธรรมเป็นจุดยืน นอกเหนือจากคำนึงถึงความผิดชอบชั่วดีแทนการคำนึงถึงเรื่องผลได้ผลเสียในทางวัตถุนิยมแล้ว ส.ศิวรักษ์ ยังทำให้คุณธรรมและคุณค่าที่คนเสนอนั้นมีชีวิตชีวาขึ้นมา และสามารถเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านได้ มิใช่เป็นเพียงแต่หลักการตามทฤษฎีเท่านั้น บทความเกี่ยวกับชีวิตและงานของบุคคลที่ ส.ศิวรักษ์รู้จักและสรรเสริญ เป็นงานที่ ค.ช. ไพศาลชั้นชมและติดตามอ่านอยู่เสมอ เพราะไม่เพียงแต่จะประเทืองปัญญา หากยังช่วยจรรโลงใจเกิดความซาบซึ้งดื่มด่ำในคุณภาพความคิดที่สามารถสัมผัสได้จริงจากบุคคลที่มีชีวิตเลือดเนื้อเหมือนคนปกติทั่วไป งานเขียนเหล่านั้นจึงมีส่วนไม่น้อยในการเป็นแบบอย่างและทิศทางในการดำเนินชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิมของไพศาล คือแทนที่จะเรียนหนังสือเพื่อตนเอง หรือเพื่อชื่อเสียงของโรงเรียนเท่านั้น กลับคิดถึงการเรียนเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น และสังคมวงกว้างแทน

ในปี ๒๕๑๕ มีการจัดสัมมนาเรื่อง “บทบาทของเยาวชนต่อการพัฒนาสังคม” โดย ส.ศิวรักษ์ ซึ่งได้รับเชิญเป็นผู้อภิปรายร่วมกับ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ประยูร จรรย์าวงษ์ ได้ปรากฏตัวในชุดเสื้อแขนยาวสีน้ำเงินปล่อยชาย ซึ่งนับว่าเป็นการแหวกประเพณีอภิปรายซึ่งถือกันเคร่งครัดมากในหมู่นักวิชาการเวลานั้นว่า ผู้ชายต้องสวมเสื้อนอกและผูกเน็คไท ส.ศิวรักษ์เป็นคนเดียวที่ปฏิเสธคำนิยามหล่ออย่างเปิดเผย อีกทั้งยังอภิปรายได้อย่างเร้าใจบรรดาผู้ฟังที่เป็นนักเรียนนักศึกษา โดย ค.ช. ไพศาลถึงกับรู้สึกว้าว “จากการอภิปรายคราวนั้นเองที่ข้าพเจ้าได้ทราบว่า นอกจากเป็นนักเขียนฝีปากกล้าแล้ว ส.ศิวรักษ์ยังเป็นนักพูดที่มีพลังทั้งน้ำเสียงและจังหวะจะโคนอีกด้วย มิพักต้องเอ่ยถึงเนื้อหาสาระที่พูดซึ่งเข้มข้นไม่แพ้กับข้อเขียน ประสบการณ์ครั้งนั้นทำให้ข้าพเจ้าศรัทธาในตัวปัญญาชนผู้นี้มากขึ้น”

ในสายตาของ ค.ช. ไพศาลเวลานั้น มองว่า ส. ศิวรักษ์ นอกจากจะเป็นปัญญาชนที่มีสติปัญญาและวาทะเหนือกว่านักเขียนร่วมสมัยแล้ว ยังเป็นวีรบุรุษผู้กล้าที่จะคัดค้านทวนกระแสธรรมในสังคมยุคเผด็จการครองเมือง โดยเปี่ยมด้วยคุณธรรมและจริยธรรม ภายหลัง

เรียนเก่ง โดยไม่สนใจว่า เขาเหล่านั้นเห็นแก่ส่วนรวมหรือไม่เพียงไร การนิยมนิยมวัฒนธรรมฝรั่งโดยมุ่งที่เปลือกมากกว่ากระพี้ การยอมคล้อยตามสังคมอย่างเชื่องๆ เพื่อให้ตัวอยู่รอดได้แม้จะต้องหลบเตลลงหรือหน้าไหว้หลังหลอกก็เอา ส.ศิวรักษ์ไม่ได้เพียงแต่ท้าทายคุณค่าและทัศนคติเหล่านี้เท่านั้น หากยังได้เสนอคุณค่าอย่างใหม่ให้เราได้คิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเน้นเรื่องความเป็นตัวของตัวเอง รู้จักคิดรู้จักตั้งคำถามอย่างถึงแก่นโดยไม่สยบกับธรรมและอัสถ์หรือกระพี้อันฉาบฉวย ทั้งนี้ไม่ใช่เพื่อความยิ่งใหญ่ของตนเอง หากเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมเป็นสำคัญ”.

ต่อมาค.ช.ไพศาลกลับรู้สึกว่าการเห็นของ ส. ศิวรักษ์ เริ่มขัดกับอุดมการณ์ความเชื่อในหมู่ ขบวนการนักศึกษา และยังเขียนหนังสือโต้ตอบวิพากษ์วิจารณ์ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับตนอย่าง รุนแรงจึงคลายความนิยมลง

ต่อมา นายไพศาลได้เข้ากลุ่มศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการศึกษา ซึ่งมีวิศิษฐ์ วังวิญญู และ รศนา โตติตระกูล ร่วมกันก่อตั้ง โดยเรื่องที่คุยกันเป็นเรื่องพุทธศาสนา เค้า จิตวิญญาณ รหัสลับจากสมาธิภาวนา รวมทั้งเรื่องอหิงสา และการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยสันติวิธี ซึ่งวิศิษฐ์ ได้รับอิทธิพลมาจาก ส. ศิวรักษ์ ซึ่งสร้างความแปลกใจให้กับนายไพศาลเป็นอย่างมาก เนื่องจากไม่เคยทราบมาก่อนว่า ส. ศิวรักษ์เชื่อมั่นในอหิงสา เพราะในสายตาของตนนั้น อาจารย์สุลักษณ์น่าจะเป็นผู้นิยมความรุนแรงมากกว่า นอกจากนี้ยังรู้สึกว่าสันติวิธีจะมี ประสิทธิภาพเท่าความรุนแรงได้อย่างไร อย่างไรก็ตามเมื่อได้ศึกษาเรื่องศาสนามากขึ้น นายไพศาลจึงเริ่มรู้สึกว่าอหิงสา และศาสนธรรมเป็นสิ่งที่ลึกซึ้งเกินกว่าตรรกะและวิทยาศาสตร์จะ อธิบายได้ และเริ่มตั้งคำถามกับลัทธิมาร์กซิสต์ ที่เคยคิดว่าเป็นคำตอบของสังคม จนก่อตั้งเป็น กลุ่มอหิงสาขึ้น โดยมีส. ศิวรักษ์เป็นผู้ดูแล

อาจารย์สุลักษณ์ ได้เชิญมาเจอรี่ ไชกส์ ศึกษาศาสตร์ของรพินทรนาถ ฐากูร และ มหาตมะ คานธี มาให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องขบวนการอหิงสาในอินเดียแก่กลุ่มอหิงสา ซึ่งมี หน้าที่รับผิดชอบในการทำวารสารปาจารยสาร ที่เปลี่ยนแนวจากวารสารทางการศึกษามาเป็น วารสารทางด้านอหิงสาและพุทธศาสนาเพื่อสังคมแทน โดยมีอาจารย์สุลักษณ์ซึ่งเป็นผู้ที่มี อิทธิพลทางความคิดต่อกลุ่มอหิงสา เป็นบรรณาธิการ

ส. ศิวรักษ์ เองได้ชักนำนักคิดและนักปฏิบัติทางด้านสันติวิธีอีกหลายคน เช่น ดิษ นัท ฮันท์และสจ๊วต มิแชมและกลุ่มสันติวิธี ซึ่งสมาชิกประกอบด้วย โทม อารียา มาให้ ความรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มอหิงสา ทำให้นายไพศาลเข้าใจและเห็นค่าของ สันติวิธีมากขึ้นเป็นลำดับ จนถึงปัจจุบันนี้ถึงแม้ท่านจะสละเพศฆราวาสแล้วก็ตาม เมื่อมี โอกาสท่านมักจะสั่งสอนประชาชนถึงกระบวนการนำสันติวิธีไปใช้ เพื่อให้เกิดความสงบสุข ขึ้นในสังคม ในความคิดของท่านนั้น ส. ศิวรักษ์ คือ ครูผู้เป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อศิษย์ทุกคน อย่างเท่าเทียมกัน ทั้งยังเต็มเปี่ยมไปด้วยปิโย ภาวนีโย และวจนกขโม เสมอมา

ผู้วิจัยพบว่า อาจารย์สุลักษณ์เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อความคิดของพระไพศาล วิสาโล ในหลากหลายด้าน ทั้งในแง่ของการเป็นต้นแบบของผู้ที่เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมภูมิ ปัญญาชาวบ้าน และอนุรักษ์ความเป็นไทย การเป็นต้นแบบของผู้ที่ดำเนินชีวิตอย่างซื่อสัตย์ กตัญญูที่จะนำเสนอแนวทางในการแก้ไขรากเหง้าของปัญหาสังคมไทย ทั้งความรุนแรงเชิง โครงสร้างที่เกิดจากกระแสนิยม บริโภคนิยม และในแง่ของการให้ความสำคัญต่อมิติทาง จิตวิญญาณ ความกล้าลึกของศาสนธรรม โดยจะเห็นได้จากการที่อาจารย์สุลักษณ์มักจะพยายาม

ผลักดันให้ลูกศิษย์ไปบวชเพื่อศึกษาธรรมให้ลึกซึ้ง รวมทั้งพระไพศาล วิสาโล เองเมื่อตัดสินใจบวช เหตุผลหนึ่งก็คือ “เนื่องจากอากตมาก็ทนการรบกวนของอาจารย์ไม่ไหว ก็เลยต้องบวช”

๓.๒.๓ หลวงพ่อเทียน จิตตสุโท

ไพศาล วงสุวรรณสิทธิ์ รู้จักหลวงพ่อเทียนตั้งแต่ยังเป็นสมาชิกชุมนุมศึกษาพุทธศาสตร์และประเพณี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากคำบอกเล่าของลูกศิษย์ของท่านเอง และจากหนังสือของกลุ่มศึกษาและปฏิบัติธรรม แต่ได้มีโอกาสเรียนกรรมฐานกับท่านโดยตรงที่วัดสนามใน ก็เมื่อเข้าสู่เพศบรรพชิตในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ จากคำแนะนำของหลวงพ่อคำเขียน สุวณฺโณ เจ้าอาวาสวัดป่าสุคะโต จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งพระไพศาล วิสาโลได้ไปบวช และฝึกปฏิบัติธรรมกับท่านมาก่อนหน้า

หลวงพ่อเทียนสอนวิธีเจริญสติแก่พระไพศาล วิสาโลว่า “ไม่ว่าจะเดินหรือสร้างจังหวะ ก็ให้ “รู้สึก” อยู่เสมอ อย่าไปสนใจความคิด รู้อยู่แต่ที่การเคลื่อนไหวของกาย จะคิดอะไรก็แล้วแต่ พอรู้ตัวก็ให้กลับมาอยู่ที่กายนั้นแหละ” โดยให้ปฏิบัติเช่นนี้ทั้งวันไม่ว่าจะเดินนั่ง หรือกวาดใบไม้ แม้เวลากระปริบตา กลิ่นน้ำลาย^{๑๑} เป็นเวลานานหลายเดือน

ระหว่างนั้นพระไพศาล วิสาโลได้รับทุกขเวทนาทั้งทางกายและทางใจเป็นอย่างมาก แต่ด้วยความเมตตากรุณาของหลวงพ่อเทียนที่คอยอบรมดูแลใกล้ชิดอย่างอดทน ประกอบกับความตั้งใจของพระไพศาล วิสาโลจึงทำให้ท่านได้มีโอกาสเห็นอานิสงส์ของสติที่มีพลัง ว่องไว อันทำให้เกิดปัญญาติดตามมาเป็นสำคัญ

การที่พระไพศาล วิสาโลได้อยู่ใกล้ชิดกับหลวงพ่อเทียน ทำให้ได้เรียนรู้ที่จะมองผู้อื่นด้วยมุมมองหลากหลายมิติ ดังที่ท่านพรรณนาไว้ว่า

“ข้าพเจ้าได้เห็นอีกมิติหนึ่งของท่าน คือความเป็นธรรมดาสัมณ ที่ปราศจากความโดดเด่นแรงขริบ ทั้ง ๆ ที่ท่านเป็นวิปัสสนาจารย์ผู้ใหญ่ ซึ่งมีผู้เคารพนับถือเป็นอันมาก ความเป็นธรรมดาสัมณของท่านดังกล่าว ทำให้หลายคนที่เคยได้ยินกิตติศัพท์ของท่าน หากบังเอิญได้มาพบท่าน โดยไม่รู้ว่าท่านเป็นใครแล้วก็ขอมนิกไม่ถึงว่าท่านคือ หลวงพ่อเทียน ผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็นปรมาจารย์แห่งการเจริญสติ ... ในด้านหนึ่งก็ทำให้เห็นคุณวิเศษของท่านมากขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งก็พลอยได้เห็น

^{๑๑}พระไพศาล วิสาโล, “หลวงพ่อเทียน”, (Online), accessed 14 January 2011. Available from <http://www.visalo.org/article/person14lpTien.htm>.

จิตจำกัดของท่าน ... แต่นี่ก็ช่วยให้ข้าพเจ้าได้เห็นความเป็นธรรมดาสามัญของท่านมากขึ้น ท่านจึงเป็นแบบอย่างที่มีชีวิตชีวา มีความเป็นมนุษย์อันเราสามารถเรียนรู้จากท่านได้ทั้งในทางบวกและลบ โดยที่เรายังสามารถเคารพท่านได้อย่างสนิทใจ”^{๑๒}

คำสอนของหลวงปู่เทียน ทำให้พระไพศาล วิสาโลได้ตระหนักรู้ถึงธรรมว่า “ท่านมิใช่จะอะไรอื่นหากเป็นส่วนหนึ่งของกระแสแห่งเหตุปัจจัย ซึ่งบังเกิดขึ้นมาในยุคของเรา เพื่อเกื้อหนุนโน้มนำเราท่านทั้งหลายให้ตระหนักในคติธรรมคาของชีวิต และเพียรพยายามเข้าถึงภาวะแห่งความสว่างไสวด้วยอำนาจแห่งสติและปัญญาซึ่งมีอยู่ในเราทุกคน หลวงปู่เทียนจึงเป็นดังดวงเทียนท่ามกลางกระแสธรรมที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับเรา”^{๑๓}

ผู้วิจัยพบว่า นอกจากหลวงปู่เทียน จิตตสุโก จะเป็นเสมือนดังแสงเทียนที่นำความสว่างเข้ามาในชีวิตของพระไพศาล วิสาโล ในยามที่ท่านพบกับความทุกข์จากการทำงานแล้ว ท่านยังเป็นบุคคลต้นแบบในการดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย ธรรมดาสามัญ ซึ่งส่งผลให้พระไพศาล วิสาโล ดำเนินรอยตาม เป็นพระที่มีวัตรปฏิบัติเรียบง่ายจนถึงปัจจุบันเช่นกัน ท่านยังเป็นผู้ที่ทำให้พระไพศาล วิสาโล ตระหนักถึงความสำคัญของการมีสติรู้ตัวทุกขณะจิต การนำสติที่เกิดขึ้นอย่างมั่นคงมาใช้ในการแก้ไขปัญหาดต่างๆ

คำสอนของหลวงปู่เทียนเรื่องการมีสติกับการใช้ชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่เน้นย้ำให้พระไพศาล วิสาโล เชื่อมั่นว่าการเป็นพระภิกษุสงฆ์กับการทำงานเพื่อสังคม ไม่ได้ขัดแย้งกับการปฏิบัติธรรม หากแต่สามารถปฏิบัติไปพร้อมกันได้

๓.๒.๔ ดิช นัท ฮันท์

ดิช นัท ฮันท์ ภิกษุชาวเวียดนาม ผู้เคยได้รับการเสนอชื่อให้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ ในช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐ - ๑๙๗๐ ได้รับการยกย่องจากนิตยสารไทม์ว่าเป็นผู้มีผลงานอันโดดเด่นและเป็นแรงบันดาลใจให้แก่คนทั้งโลก หนังสือหลายเล่มของท่านติดอันดับหนังสือขายดีทั้งในยุโรปและอเมริกา มีผู้คนจำนวนมากจากทุกทวีปทั่วโลก เดินทางไปขอปฏิบัติธรรมกับท่านที่หมู่บ้านพลัมประเทศฝรั่งเศส

พระไพศาล วิสาโล รู้จักดิช นัท ฮันท์ ตั้งแต่ยังเป็นนักเรียนจากงานเขียนของท่าน “ปฏิบัติการแห่งความรัก” ในวารสารปาจารย์สาร ที่ ส. ศิวรักษ์ ได้นำเข้ามาเผยแพร่ใน

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน.

ประเทศไทยในราวปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ซึ่งเป็นช่วงของการเปลี่ยนผ่านจากเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา พ.ศ. ๒๕๑๖ เข้าสู่เหตุการณ์ ๖ ตุลา ๒๕๑๙ ที่เต็มไปด้วยความวุ่นวายจากการปะทะกันระหว่างฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวาอย่างรุนแรง ในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านทั้ง เวียดนาม ลาว เขมร เกิดสงครามแย่งชิงอำนาจ จนถึงเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๑๘ เวียดนามจึงเปลี่ยนการปกครองเป็นของคอมมิวนิสต์

หลังจากที่พระไพศาล วิสาโลได้อ่านหนังสือเรื่อง “เสียงร้องจากบ้านในกองเพลิง” ซึ่งเขียนโดย เกอ ร็อก ฟอง (ปัจจุบันคือ ภิกษุณีเจิงคอม) จึงเกิดความรู้สึกประทับใจกับบทบาทของ ดิซ นัท ฮันห์ ผู้นำชาวพุทธที่เรียกร้องให้ชาวเวียดนามและชาวโลกหันมาเห็นภัยสงครามและร่วมกันสร้างสรรค์สันติภาพ^{๑๔} ขบวนการชาวพุทธในเวียดนามของท่านยึดหลักเมตตากรุณา แทนความเกลียดชังในการอุทิศตนเพื่อสันติภาพโดยไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด สมาชิกในขบวนการดังกล่าว และในขบวนการโรงเรียนเยาวชนเพื่อบริการสังคมต่างพากันเสียดสละชีวิตเพื่อรักษาสันติภาพท่ามกลางความขัดแย้ง หลายคนถูกฆ่าตายอย่างโหดร้าย ในขณะที่บางคนก็ยอมอุทิศชีวิตเพื่อเรียกร้องสันติภาพ ด้วยการเผาตัวเอง เช่น ดิซ ควง คู้ก (Thich Quang Duc) และนัท ชิ มาย (Nhat Chi Mai)

ภาพการเผาตัวเองของภิกษุทั้งสองแพร่หลายออกไปทั่วโลก ทำให้ผู้ที่ได้เห็นต่างพากันสะเทือนใจ โดยเฉพาะกับไพศาลที่รู้สึกว่าการอุทิศตัวเพื่อความรัก และสันติภาพโดยไม่ยอมให้ความเกลียดความโกรธเข้าครอบงำ รวมทั้งการให้อภัยแก่ศัตรูของสมาชิกในขบวนการของดิซ นัท ฮันห์ นั้น เป็นเสมือนทางออกที่ปรากฏขึ้น ในสภาวะที่ท่านรู้สึกกังวลต่อสถานการณ์ของประเทศไทยที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งเกลียดชังกัน ทำให้ท่านติดตามผลงานของดิซ นัท ฮันห์ โดยตลอดด้วยความประทับใจ^{๑๕}

^{๑๔}พระไพศาล วิสาโล , บทความเรื่อง “คำนิยามปฏิบัติการแห่งความรัก” (Online), accessed 17 January 2011. Available from <http://www.visalo.org/article/person18NhatHanh3.htm>

^{๑๕}ในบทความเรื่อง “ดิซ นัท ฮันห์ กับ มิติใหม่ของพุทธศาสนา” นั้นพระไพศาล วิสาโล ได้บรรยายว่า “คำสอนของท่านนำความสงบเย็นและหว่านความรักลงไปในชีวิตจิตใจของผู้คนนับล้าน แต่น้อยคนจะตระหนักว่าความสงบเย็นและความรักที่ออกมาจากหัวใจของท่านนั้น มิได้ก่อเกิดจากการนั่งภาวนาในป่าอันสงบสงัดเท่านั้น หากยังกลั่นออกมาจากความทุกข์ยากแสนสาหัสท่ามกลางเพลิงสงครามอันยาวนาน สงครามเวียดนามได้สังหารญาติมิตรศิษย์หาและเพื่อนร่วมชาติของท่านเป็นจำนวนมาก แต่กลับทำให้ท่านมั่นคงยิ่งขึ้นในเมตตากรุณาแม้กระทั่งกับผู้ปลิดชีวิตบุคคลที่ท่านรัก ท่ามกลางการตอบโต้ด้วยความอาฆาตพยาบาท ท่านเรียกร้อง

เมื่อได้มีโอกาสพบกับดิช นัท ฮันท์ ในการประชุมอาเซียนแปซิฟิก ที่จังหวัด เชียงใหม่ ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ท่านรู้สึกว่าคุณ ดิช นัท ฮันท์ เป็นมนุษย์คนหนึ่งที่มีทั้งความรู้สึก รัก ชอบ โกรธ เกลียด เสียใจ แต่ท่านพิเศษกว่าผู้อื่นตรงที่สามารถเปลี่ยนความเศร้าและความ เกลียดให้เป็นพลังแห่งความรักและสร้างสรรค์ออกมาเป็นบทประพันธ์ที่มีความลึกซึ้ง และ ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจแก่คนเป็นอย่างมาก^๖ นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้ว่าในการทำงานทุกอย่าง ไม่เว้นแม้แต่การทำงานเพื่อสันติภาพ ต้องทำอย่างมีสติ ด้วยจิตใจที่สงบสันติ ทั้งยังต้องทำให้ ชีวิตและการทำงานเพื่อสังคมเป็นดังการปฏิบัติธรรมไปด้วยกัน ไม่มีเส้นแบ่งระหว่างธรรมะ กับชีวิตประจำวัน หรือกับการทำงานเพื่อสังคม

ในช่วงเวลาเกือบ ๒๐ ปีที่เกิดสงครามเวียดนาม ดิช นัท ฮันท์ ได้ทำให้ผู้ใฝ่ สันติภาพทั่วโลกได้รับรู้ถึงความโหดร้ายของสงคราม และตระหนักว่ายังมีคนอีกจำนวนหนึ่ง ที่อุทิศตัวเพื่อสันติภาพโดยพยายามสร้างความเข้าใจต่อกันด้วยความรัก เมตตาและกรุณา การ ไปเยือนประเทศอเมริกาของดิช นัท ฮันท์ นอกจากเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้โลกได้ประจักษ์ถึง อานุภาพแห่งความรักต่อเพื่อนมนุษย์ที่ท่านและขบวนการของท่านได้ปฏิบัติเป็นแบบอย่างมา นานกว่า ๑๐ ปี ยังสร้างแรงบันดาลใจให้กับขบวนการสันติภาพในประเทศตะวันตกเป็นอย่างมาก โดยท่านได้ชี้ให้เห็นว่าการทำงานเพื่อสันติภาพต้องควบคู่กับการสร้างสันติภาวะในใจ คือ รักษาใจไม่ให้โกรธเกลียดแม้กระทั่งกับผู้ที่เช่นฆ่าเพื่อนร่วมขบวนการของเรา^๗

หลังจากที่สงครามเวียดนามสงบลง ดิช นัท ฮันท์เป็นบุคคลสำคัญในการนำ ความสมานฉันท์กลับคืนมา โดยเป็นสะพานเชื่อมระหว่างชาวเวียดนามและชาวอเมริกัน ทหารผ่านศึกชาวอเมริกันหลายคนทีเกลียดชังชาวเวียดนาม สามารถเปลี่ยนความรู้สึกของ

การให้อภัย ขณะเดียวกันก็อุทิศตนเพื่อนำสันติภาพกลับคืนมา ท่านเคยกล่าวถึงประเทศเวียดนามของท่านว่า เปรียบเสมือน “ดอกบัวกลางทะเลเพลิง” ชีวิตของท่านจะว่าไปแล้วไม่ได้ผิดไปจากอุปมาดังกล่าวเลย”.

^๖ พระไพศาล วิสาโล ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “หนังสือเรื่อง “ทางกลับคือการเดินทางต่อ” ทำให้พวก เรามิพลัง ตัวอาตมาเอง เมื่อตอนเกิด ๖ ตุลา พอที่จะประทับใจประคองใจไม่ให้เกลียดคนที่เตะ คนที่ถีบเราได้ รวมทั้ง เผื่อใจให้กับคนซึ่งเขาไปทำร้ายเพื่อนหรือคนที่เราไม่รู้รัก เขาไปแขวนคอ เอาลิ้มปึกอก เผาศพขณะที่ยังไม่ตาย เมื่อนึกถึงท่านนัท ฮันท์ และขบวนการนี้ ทำให้รู้สึกว่าเราให้อภัยได้”.

^๗ บาทหลวงแดเนียล เบอริแกน เป็นผู้หนึ่งที่มีความประทับใจถึงกับกล่าวว่า ดิช นัท ฮันท์ เป็น ดั่งนักบุญเปาโล หนึ่งในอัครสาวกของพระเยซูเจ้า เพราะท่านดำเนินชีวิตด้วยความรักแม้จะต้องประสบกับสิ่งที่ทำ ให้ทุกข์ทรมานทางใจและกายเพียงใดก็ตาม ในขณะที่มาร์ติน ลูเธอร์ คิง รู้สึกประทับใจถึงกับเสนอชื่อ ดิช นัท ฮันท์ ให้ได้รับรางวัลโนเบล สาขาสันติภาพ ในช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐ – ๑๙๗๐.

ตนเองได้เมื่อรับฟังคำสอนอันเปี่ยมด้วยเมตตากรุณาของท่าน ท่านยังได้เยียวยาผู้ผ่านศึกสงครามทั้งเป็นผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ จนทั้งสองฝ่ายกลับมาเป็นมิตร ซึ่งมีใช่เพียงเป็นมิตรระหว่างกัน แต่ยังเป็นมิตรกับตัวเอง คือ เกิดสันติภาวะภายใน

ภายหลังเหตุการณ์ก่อการร้าย ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๔ ดิซ นัท ฮันท์ เตือนสติชาวอเมริกันและรัฐบาลอเมริกันให้ตระหนักว่าความรุนแรงไม่ใช่คำตอบ แต่คำตอบอยู่ที่การพินิจตัวเองอย่างลึกซึ้ง เพื่อตระหนักว่าความโกรธเกลียดจากฝ่ายตรงข้าม ก็เป็นความรับผิดชอบของเราด้วย “ในยุคที่เต็มไปด้วยความเกลียดชัง อาฆาตพยาบาท ชีวิตและสันติภาวะของท่านดิซ นัท ฮันท์ ได้เป็นแรงบันดาลใจให้กับมโนธรรมสำนึกของผู้คน เพื่อระลึกว่าแม้จะต่างศาสนาต่างประสบการณ์ แม้จะต่างเพศต่างผิวพรรณ แต่สุดท้ายแล้วเราทุกคนเป็นพี่น้องกัน”^{๑๔}

จากการศึกษาพบว่า ดิซ นัท ฮันท์ เป็นผู้มีอิทธิพลต่อพระไพศาล วิสาโล เป็นอย่างมากในเรื่องของการอุทิศตนเพื่อสันติภาพ การใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น เมตตา กรุณา ขันติ และการให้อภัยมาจัดความโกรธเกลียดที่ซุกซ่อนอยู่ในจิตใจของมนุษย์ แนวทางการปฏิบัติตลอดจนคำสอนของดิซ นัท ฮันท์ ทำให้พระไพศาล วิสาโลเกิดความเชื่อมั่นในการใช้พุทธสันติวิธีในการแก้ปัญหาเรื่องความขัดแย้ง และปฏิเสธการใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหาอย่างเด็ดขาด โดยท่านมักจะกล่าวเสมอว่า “ความรุนแรง มีใช้ทางออกของปัญหา”

๓.๒.๕ พระครูบรรพตสุวรรณกิจ

พระครูบรรพตสุวรรณกิจ หรือหลวงพ่อคำเขียน สุวณฺโณ เจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง บ้านท่ามะไฟหวาน จังหวัดชัยภูมิ เป็นศิษย์ของหลวงพ่อเทียน จิตตสุโก นอกจากนี้ท่านจะเป็นวิปัสสนาจารย์ผู้มีปฏิปทาน่าเลื่อมใสเต็มเปี่ยมด้วยปัญญากรุณาแล้ว ในหมู่นักพัฒนาชนบททั้งหลายยังรู้จักท่านในฐานะพระนักพัฒนาที่อ่อนน้อมถ่อมตน มีทัศนะก้าวหน้า และเท่าทันสังคมสมัยใหม่อย่างยากที่จะหาใครเสมอเหมือนได้ในปัจจุบัน ท่านเป็นทั้งพระผู้นำ

^{๑๔}พระไพศาล วิสาโล, “ค่านิยมปฏิบัติแห่งความรัก”, ในงานปาฐกถาธรรมแนะนำท่าน ดิซ นัท ฮันท์.

และผู้ปกครองที่ใส่ใจทุกข์สุขของชาวบ้านอย่างจริงจัง^{๑๕} ทั้งการตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระให้แก่พ่อแม่ที่ต้องทำงานในไร่ และจัดตั้งสหกรณ์ข้าวเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ชาวบ้านที่ยากจน โดยพยายามดึงให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกิจการของชุมชนส่วนรวม เพื่อบ่มเพาะทัศนคติและคุณค่าของการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ท่านมีความปรารถนาที่จะพัฒนาหมู่บ้านท่ามะไฟหวานให้เป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง คือ เป็นหมู่บ้านที่ประชาชนพื้นภาวะขัดสน ปลอดเปลื้องหนี้สิน มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สันโดษ พออยู่พอกิน มีปัจจัยที่จำเป็นต่อชีวิต อาทิ น้ำสะอาดบริโภคตลอดปี ประชาชนมีน้ำใจไมตรีต่อกัน ปลอดพ้นจากอบายมุขทั้งหลาย และที่สำคัญคือ มุ่งผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ มิใช่ผลิตเพื่อขาย ทั้งหมดนี้ เป็นไปเพื่อการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ^{๒๐}

งานด้านอนุรักษ์ธรรมชาติก็เป็นอีกงานหนึ่งที่ท่านทุ่มเทดูแล เนื่องจากบริเวณวัดป่าสุคะโต มีปัญหาเรื่องการตัดไม้ทำลายป่าอย่างต่อเนื่อง ทั้งจากการทำสัมปทานป่าไม้ การถางป่า เผาป่าเพื่อนำพื้นที่ไปปลูกมัน และข้าวโพดที่เป็นสินค้าเกษตร จนบ่อยครั้งลูกกลมกลายเป็นไฟป่า และมีแนวโน้มนรุนแรงและขยายวงกว้างขึ้นทุกปี ท่านจึงดำริให้มีการรณรงค์เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติผ่านกระบวนการชมรมชาตรา เพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านตระหนักถึงอันตรายที่กำลังจะเกิดขึ้น และร่วมกันหาแนวทางการพิทักษ์ป่าและปกป้องลำน้ำ โดยมี พระไพศาล วิสาโล ผู้เป็นศิษย์เป็นหนึ่งในผู้ดำเนินการสำคัญ

^{๑๕}พระไพศาล วิสาโล ได้บรรยายไว้ใน บทความหว่านพันธุ์แห่งโพธิ์ว่า “เขาเหล่านั้นยังคงทรงจำได้เป็นอย่างดีถึงความเปลี่ยนแปลง ของท่ามะไฟหวาน อันมีอาจเกิดขึ้นได้เลย หากปราศจากวิริยะและกรอุณยธรรมของท่าน จากหมู่บ้านที่ขึ้นชื่อในด้านการพนัน เป็นแหล่งรวมนักเล็งโชคทั่วทั้งภู อยาามุขแผ่ซ่านไปทั้งละแวก การทะเลาะวิวาทและต่อยตีเกิดขึ้นมิได้ขาด ปัญหาต่าง ๆ ตัดสินกันด้วยความรุนแรงและกฏป่า หากความสงบมิได้ จนชาวบ้านบางคนเรียกว่า “คงเลือด” นั้น ในช่วงเวลาไม่กี่ปีที่ท่านอยู่ ท่ามะไฟหวานได้กลายเป็นหมู่บ้านที่สงบร่มเย็น แม้ฐานะความเป็นอยู่อาจจะไม่ดี ดังหมู่บ้านพัฒนาทั้งหลาย แต่สิ่งสำคัญก็คือ ชาวบ้านมีความสามัคคี กลมเกลียวยิ่งกว่าแต่ก่อน การพนันและสุรายาเมาลดลงฮวบฮาบ ข้อพิพาทสามารถระงับได้อย่างสันติด้วยกลไกภายในหมู่บ้านแทนไม่ต้องพึ่งอำนาจหรือกลไกภายนอกหมู่บ้านเลย นี่อาจไม่ใช่ความสำเร็จทางวัฒนธรรม ตามมาตรฐานการพัฒนา ชนิดที่กำลังแพร่หลายอยู่ในปัจจุบัน แต่ในทัศนะของชาวบ้านท่ามะไฟหวานนี่เป็นความเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อชีวิตของเขาอย่างมาก จากชีวิตที่หวั่นกลัวชีวิต เลื่อนลอย ไร้หลักยึด สัมมาเลเทมา กลับกลายมาเป็นชีวิตที่มีศีลธรรม เป็นที่พึ่งของตนเองและของครอบครัวได้”.

^{๒๐}พระไพศาล วิสาโล, “หว่านพันธุ์แห่งโพธิ์”, (Online), accessed 12 February 2011. Available from http://www.visalo.org/article/person151_pKumkean2.htm.

ความที่ท่านเป็นพระกรรมฐาน จึงมุ่งเน้นการสอนเนื้อหาสาระหลักธรรมมากกว่าให้ความสนใจกับพิธีกรรม ทั้งยังประยุกต์เปลี่ยนแปลงประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ นับแต่การสวดมนต์ทำวัตรแปลแบบสวนโมกข์ เลิกการจัดงานบุญที่ฟุ่มเฟือยใหญ่โตประดับประดาด้วยมหรสพที่สิ้นเปลือง แม้ประเพณีบวชพระเณร ก็ทำให้ง่าย ประหยัดอย่างมีความหมายแทน

หลักคิดของท่าน คือ ธรรมที่ได้จากกรรมฐานจะทำให้เป็นผู้ที่มีความตระหนักรู้ในความเป็นจริงอย่างมีเมตตา มีความรักต่อเพื่อนมนุษย์อย่างปราศจากความเห็นแก่ตัว พร้อมที่จะรับรู้ความทุกข์ยากของเพื่อนร่วมโลก และยินดีที่จะให้ความช่วยเหลือ นอกจากนี้ยังทำให้ท่านคงเสถียรในการทำงานส่วนรวม อย่างไม่รู้สึกท้อแท้ผิดหวังในผลที่ปรากฏเพราะไม่ว่าผลจะออกมาอย่างไร “ผมก็มอบให้ธรรมชาติไป เป็นเรื่องธรรมชาติธรรมดา ทำไม่ได้ก็ไม่เป็นไร จะไปทุกข์มันทำไม ได้ก็เป็นเรื่องของมัน ไม่ได้ก็เป็นเรื่องของมัน เราก็ทำแล้ว เราก็ให้เขาแล้ว เราก็พูดแล้ว สิ่งที่เราไม่คิด ได้ทำลงไป สำหรับผมไม่มีปัญหาเรื่องนี้ เราภูมิใจว่าได้ทำลงไปแล้ว ฝีมือเราทำได้ขนาดนั้น ความสามารถเราทำได้ขนาดนั้น แต่เรายังทำไม่ได้ก็ช่างมัน”^{๒๑}

ในทัศนะของท่าน งานกรรมฐานและงานพัฒนาจึงมีความหมายและคุณค่าต่อชุมชนไม่น้อยไปกว่ากัน ทั้งยังสอดคล้องเกื้อกูลกันอีกด้วย อันล้วนส่งผลให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อย่างครบถ้วน ชุมชนใดที่มีธรรมเป็นพื้นฐาน ชุมชนนั้นย่อมเอื้อเพื่อเกื้อกูลกัน มีความสงบสุข ไม่อดอยากแร้นแค้น แต่ก็ไม่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม และหากชุมชนนั้นมีการพัฒนา ประชาชนพออยู่พอกิน จิตใจแจ่มใสไม่เร่าร้อนแผดเผาด้วยตัณหา และไม่ถูกบีบคั้นด้วยความหิวโหย ก็จะมีจิตน้อมไปในทางธรรม ใฝ่ใจในการประพฤติปฏิบัติธรรม^{๒๒}

การที่ท่านสามารถประสานกรรมฐานซึ่งเป็นเรื่องภายในจิตใจ ให้เข้ากับการพัฒนาชุมชนและอนุรักษ์ธรรมชาติซึ่งเป็นเรื่องภายนอกได้อย่างสอดคล้องกลมกลืน ทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่พระสงฆ์และฆราวาสทั้งหลายนั้น ท่านจึงเป็นพระผู้ใหญ่รูปหนึ่งที่กลุ่มเสขิยธรรม และพระไพศาล วิสาโล ให้ความเคารพนับถือ และเป็นທີ່ปรึกษาทั้งในเรื่องชีวิตและงานอยู่เนือง ๆ

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน.

^{๒๒} พระไพศาล วิสาโล, “ชีวิตและงานของพระครูบรรพตสุวรรณกิจ”, (Online), accessed 20 February 2011. Available from <http://www.visalo.org/article/person15lpKumkean.htm>.

ผู้วิจัยพบว่าหลวงพ่อคำเขียน สุวณฺโณ ผู้เป็นทั้งพระวิปัสสนาจารย์ และพระนักพัฒนาชุมชน ได้อุทิศตนอุทิศทรัพย์ยากรธรรมชาติ และช่วยเหลือประชาชนผู้ยากไร้อย่างไม่ย่อท้อ จึงเป็นต้นแบบและมีอิทธิพลต่อพระไพศาล วิสาโลเป็นอย่างมาก ในทัศนะของความเชื่อเรื่องพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม การที่พระสงฆ์ควรมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ธรรมในทัศนะของท่านจึงมิใช่เรื่องส่วนบุคคลเท่านั้น หากเป็นพื้นฐานของโครงสร้างและระบบต่าง ๆ ในสังคมด้วย จึงจะทำให้สังคมนั้นๆอยู่เย็นเป็นสุข พระสงฆ์จึงไม่จำเป็นต้องปลีกตัวออกจากสังคม แต่สามารถขัดเกลาจิตใจตน ไปพร้อมกับการทำงานได้ เช่นเดียวกับคำกล่าวที่ว่า “การทำงาน คือการปฏิบัติธรรม”

๓.๒.๖ มหาตมะ กานธี

มหาตมะ กานธี (Mohandas Karamchand Gandhi) หรือที่เรียกกันว่า Mahatma Gandhi นักเคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพชาวอินเดีย เป็นผู้นำสำคัญในการเคลื่อนไหวเรียกร้องอิสรภาพของอินเดียจากการเป็นอาณานิคมของสหราชอาณาจักรด้วยวิธีอหิงสา ซึ่งภายหลังได้กลายเป็นต้นแบบของการประท้วงอย่างสันติ

มหาตมะ กานธี เป็นชาวอินดูที่ไปศึกษาด้านกฎหมายที่ลอนดอน ท่านมีความสนใจเรื่องการต่อต้านความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นพิเศษ และทำงานด้านปรับปรุงสิทธิของผู้พลพชาวอินเดียในแอฟริกาใต้ให้พ้นจากการกดขี่ข่มเหงของกลุ่มคนนิยมผิวขาวโดยการใช้สันติวิธี เมื่อกลับมายังประเทศอินเดียจึงกลายเป็นผู้นำในการต่อสู้เรียกร้องเอกราช โดยวิธีการปฏิบัติแบบไร้ความรุนแรง ด้วยความอดทนตามหลักศาสนา เช่น การอดอาหาร การนำประชาชนทำนาเกลือเพื่อบริโภคน้ำเกลือซึ่งถือว่าผิดกฎหมายในขณะนั้น จนถูกจับขังคุกหลายครั้ง แต่ในที่สุดอินเดียก็ได้รับเอกราช ซึ่งเป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงพลังของสันติวิธี

สันติวิธีในรูปแบบของกานธี ประกอบด้วยแนวคิดหลัก ๓ ประการ คือ สัตย์ (Satya) อหิงสา (Ahimsa) และสัตยาเคราะห์ (Satyagraha) หรือพลังแห่งสัตย์^{๒๓}

กานธีถือว่า “สัตย์ หรือ สัจจะ” นั้น เป็นสัจจะอันสูงสุดที่แสดงถึงเอกภาพของชีวิต อันเป็นการแสดงออกในรูปลักษณะแห่งความรัก และการรับใช้สรรพสัตว์ ซึ่งเป็นความหมายในเชิงอภิปรัชญา โดยเฉพาะเมื่อท่านบอกว่า “สัจจะ คือ พระเป็นเจ้า” เป็นการยืนยันถึงความเชื่อของกานธีที่ประจักษ์ถึงพระเป็นเจ้าว่าข้าพเจ้ารู้สึถึงพระองค์ในทุกอณูของ

^{๒๓}Wikipedia, “มหาตมะ กานธี”, สารานุกรมเสรี, (๓๐ มกราคม ๒๕๕๐) : ๑.

ร่างกาย^{๒๔} สิ่งที่เราได้เห็นถึงความยึดมั่นต่อสัตย์ของท่าน คือ ท่านได้ให้สัญญากับมารดาว่าจะไม่แต่งงานสุรา เนื้อสัตว์ และสตรี ซึ่งท่านก็ได้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดในขณะที่อยู่ที่ประเทศอังกฤษ

ด้วยความที่คานธีเชื่อมั่นว่า สัตย์ดำรงอยู่ในชีวิตและสรรพสิ่ง ดังนั้นการทำลายชีวิตและสรรพสิ่งจึงเป็นสิ่งที่ไม่สมควรกระทำ การรักษาความดิงามด้วยแนวทางอหิงสา จึงเป็นหนทางที่มนุษย์จะเข้าถึงสัจจะได้ อหิงสาจึงเป็นการฝึกและบังคับใจไม่ให้เกิดการทำร้ายหรือแก้แค้นผู้ใด อย่างไรก็ตามก็คืออหิงสามีใช่การยอมจำนน หรือ สิโรราบ แต่เป็นการไม่ใช้ความรุนแรง เพื่อสร้างความเป็นธรรมให้แก่สรรพชีวิตทุกระดับ ดังนั้น คานธีจึงมองว่า “อหิงสาเป็นพลังที่แท้จริงเพียงอย่างเดียวของชีวิต ที่ใดมีอหิงสา ที่นั่นย่อมมีสัจจะ และสัจจะก็คือพระเป็นเจ้า”

คานธีเชื่อว่า “สัตยาเคราะห์” เป็นพลังแห่งจิตวิญญาณ หรือพลังแห่งสัจจะที่แสดงออกผ่านอหิงสา หัวใจของสัตยาเคราะห์ คือ การอุทิศชีวิตให้แก่สิ่งที่ตนเชื่อว่าถูกต้อง ดังนั้นการที่ผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์ตายระหว่างการต่อสู้ด้วยอหิงสา จึงถือเป็นการตายที่เกิดขึ้นก่อนที่ศัตรูจะฆ่าเขา เขาจึงเป็นอิสระจากการยึดติดกับร่างกาย และได้รับชัยชนะในจิตวิญญาณ^{๒๕} อย่างไรก็ตามก็ได้วางกรอบของการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ ไว้ดังนี้

๑. ผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์ต้องไม่มีความเกลียดชังฝ่ายตรงข้ามอยู่ในใจ
๒. ผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์จะต้องทนทุกข์ทรมานจนถึงที่สุด
๓. การสวดภาวนาด้วยความศรัทธาในพระเป็นเจ้า เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการปฏิบัติสัตยาเคราะห์

๔. ต้องต่อสู้เพื่อความถูกต้อง และเป็นไปตามทำนองคลองธรรมเท่านั้น

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การต่อสู้ด้วยอหิงสาของคานธีนั้น เกิดจากแรงศรัทธาต่อพระเป็นเจ้า หรือ สัจจะ และเพราะความเชื่อที่ว่าพระเป็นเจ้าดำรงอยู่ทุกหนแห่ง จึงไม่ควรใช้ความรุนแรง หรือเกลียดชังต่อฝ่ายตรงข้าม แต่สิ่งที่เราต้องเป็นศัตรูหรือต้องกำจัด คือ ความอยุติธรรม และความชั่วร้ายที่มีอยู่ในจิตใจของคนต่างหาก แนวคิดเช่นนี้มีอิทธิพลต่อพระไพศาล วิสาโลเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากงานเขียนของท่านหลายชิ้นที่ได้บรรยายไว้อย่างชัดเจน อีกทั้งท่านได้นำแนวทางการต่อสู้ด้วยอหิงสามาใช้ในชีวิตจริง ยกตัวอย่างเช่น ใน

^{๒๔} M.K.Gandhi, *Non-Violence in Peace & War*, Vol.1 (Ahmedabad : Navajian publishing House, 1948), p. 414.

^{๒๕} M.K.Gandhi, *My Non-Violence*, p. 4.

วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๕ ที่ท่านและเพื่อนนักศึกษาศรรมศาสตร์ถูกประชาชนตะต่อยทุบตี เพราะเข้าใจผิดว่าเป็นคอมมิวนิสต์ แทนที่ท่านจะโกรธเกลียดผู้ที่ทำร้ายท่าน ท่านกลับรู้สึก สงสาร ให้อภัย และเข้าใจดีว่าความ โกรธความเกลียดต่างหากที่เป็นศัตรูที่แท้จริงของมนุษย์ และยิ่งมั่นใจในแนวทางอหิงสา เพราะอหิงสามิได้มุ่งทำร้ายคนหรือผู้เป็นศัตรูของเรา แต่มุ่ง ต่อสู้กับความโกรธเกลียดทั้งในตนเองและในผู้อื่นต่างหาก การยึดมั่นในอหิงสาจึงเป็นเหตุ ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ความขัดแย้งและความรุนแรงลดน้อยลง

๓.๓ แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งของพระไพศาล วิสาโล

ทุกวันนี้ความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ง่ายเพียงเพราะความแตกต่างทางความคิด ความ เชื่อ ศาสนา และสีผิว ทั้งยังสามารถเกิดขึ้นได้ทุกหนแห่งไม่เว้นแม้แต่ในครอบครัวหรือบ้าน เดียวกัน แต่ความขัดแย้งหรือความแตกต่างไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความแตกแยกเสมอไป หาก ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทุกฝ่าย รู้จักใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหา^{๒๖}

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแนวคิดและกระบวนการในการใช้พุทธสันติวิธีใน การจัดการความขัดแย้ง และความรุนแรงของพระไพศาล วิสาโล ตามประเด็นต่างๆ ดังนี้

๓.๓.๑ ความหมายและลักษณะของความขัดแย้ง

ในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล นั้น มองว่าความขัดแย้งมีความหมายใน หลากหลายมิติ คือมิได้หมายถึง สิ่งที่ก่อผลลบเสมอไป แต่อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นท่ามกลาง กระบวนการแห่งความเปลี่ยนแปลงจากสิ่งเก่าสู่สิ่งใหม่ จากความเลวสู่ความดี ซึ่งตัวของ ความขัดแย้งเองอาจเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีก็ได้ ดังนั้น ความขัดแย้งจึงเป็นปรากฏการณ์ธรรมดาของชีวิตที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ในขณะที่การพยายาม ระงับความขัดแย้งด้วยการปิดกั้นไม่ให้แสดงออกมา และการไม่พยายามที่จะขจัดรากเหง้า ของมัน มีส่วนทำให้ความขัดแย้งเหล่านั้นขยายตัวกลายเป็นความรุนแรงได้^{๒๗}

^{๒๖} พระไพศาล วิสาโล, สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), คำปรารภ หน้า ๕.

^{๒๗} พระไพศาล วิสาโล, สร้างสันติด้วยมือเรา, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี (สพส.) มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐), หน้า ๓๐ – ๓๑.

ส่วนความรุนแรง (Violence) นั้น พระไพศาล วิสาโลให้คำจำกัดความว่า คือ สิ่ง ที่ตรงข้ามกับสันติ ซึ่งหมายรวมถึงความรุนแรงทางกายภาพ ไม่ว่าจะเป็นการทะเลาะวิวาท ต่อสู้ ทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกัน หรือการเบียดเบียนทางทรัพย์สินในรูปแบบต่างๆ ทั้งการ ปล้นสะดม ลักขโมย อาชญากรรม หรือสงครามก็ตาม และความรุนแรงทางจิตใจ เช่น ถูก ช่มชู้หรือบีบบังคับทางจิตใจจนเกิดความตระหนกตกใจ หวาดกลัว โดดเดี่ยว อ้างว้าง รู้สึก เหมือนถูกกีดกัน ไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือถูกรังเกียจเคียดจันท์จากผู้อื่น ^{๒๘}

หรืออีกนัยหนึ่ง ความรุนแรง คือ สิ่งใดก็ตามที่บั่นทอนมนุษย์มิให้บรรลุถึง ศักยภาพของตน ชัดขวางมิให้เขาได้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์พร้อม อาจเป็นปัจจัยทางสังคม ที่ส่งผลทางอารมณ์ทำให้ผู้คนรู้สึกว่าคุณก่อกำเนิดความตื่นตระหนก หวาดกลัว หรืออาจเป็น การเอาเปรียบขูดรีดทางเศรษฐกิจก็ได้ ^{๒๙}

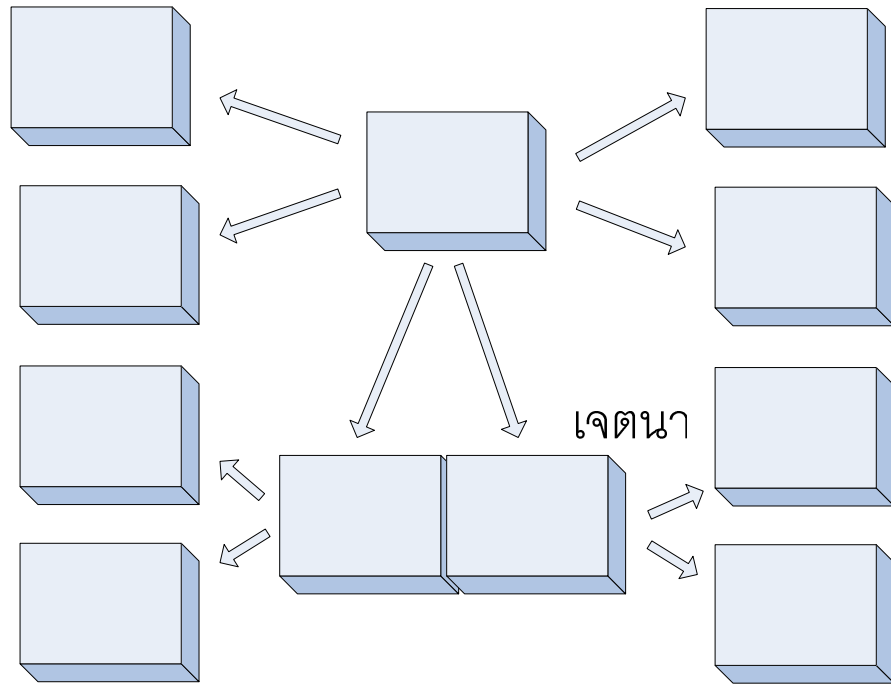
นอกจากนี้ยังสามารถแบ่งความรุนแรงออกเป็น ๒ ลักษณะใหญ่ๆ คือ ความรุนแรงทางตรง ซึ่งเป็นความรุนแรงระหว่างบุคคลต่อบุคคล มีผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ อย่างชัดเจน กับ ความรุนแรงทางโครงสร้าง ซึ่งเกิดจากโครงสร้างทางสังคมที่ไม่เป็นธรรม ส่งผลให้คนในสังคมต้องได้รับความทุกข์ จากการถูกบั่นทอนทางกายเนื่องด้วยความยากจน เจ็บป่วย ถูกเอารัดเอาเปรียบ หรือถูกบั่นทอนทางจิตใจจากความรู้สึกหวาดหวั่น ไม่มั่นคง ขาดความปลอดภัย ความรุนแรงชนิดนี้มักไม่เห็นผู้กระทำโดยตรงชัดเจน แต่อาจมีบางคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการดังกล่าว แต่เขาเหล่านั้นก็เป็นเพียงกลไกของโครงสร้าง หรือ เป็นสื่อกลาง (agent) ของความรุนแรงเท่านั้น

ข้อแตกต่างระหว่างความรุนแรงทางตรง กับความรุนแรงทางโครงสร้าง คือ ผู้ที่ ถูกกระทำด้วยความรุนแรงทางตรง นอกจากจะเห็นหรือรับรู้ความรุนแรงได้ชัดเจนแล้ว ยัง อาจมีปฏิกิริยาต่อต้าน แต่ความรุนแรงทางโครงสร้างนั้น เกิดขึ้นอย่างเงียบๆ แอบแฝง แลเห็น ไม่ชัด นอกจากนี้ผู้ตกเป็นเหยื่อยังอาจถูกโน้มน้าวให้ยอมรับโดยคุณุฎิ ความรุนแรงส่วน บุคคลเกิดขึ้นเป็นครั้งๆ ไป แต่ความรุนแรงทางโครงสร้าง เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นกระแสขึ้น บ้างลงบ้าง จนกว่าเหตุปัจจัยของโครงสร้างนั้นจะหมดไป ^{๓๐}

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

^{๒๙} “อดัม เกร็ด”, พระไพศาล วิสาโลอ้างไว้ในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

แผนภูมิ ๓.๑ แสดงประเภทต่างๆของเจตนา

ดังนั้น ความรุนแรงจึงมีหลายลักษณะ หลากมิติ มีทั้งที่เกิดจากเจตนาและไม่เจตนา อย่างไรก็ตาม ความรุนแรงมีลักษณะร่วมกันอย่างหนึ่ง คือ เป็นสิ่งที่กระทำต่อบุคคลในทางขัดขวาง บั่นทอน ให้อ่อนแอ หนักแน่น อันเป็นสาเหตุให้เกิดช่องว่างหรือความแตกต่างระหว่างศักยภาพกับความเป็นจริงของมนุษย์^{๓๑}

กาย

๓.๓.๒ ประเภทของความขัดแย้ง

พระไพศาล วิสาโลมีความเห็นว่า ความรุนแรงมิใช่ความขัดแย้ง เพราะความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ธรรมดาที่เกิดขึ้นโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ในขณะที่เราสามารถละเว้นความรุนแรงได้หากมีการจัดการที่เหมาะสมดีพอ ดังนั้น เราจึงจำเป็นต้องศึกษาความขัดแย้งให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้เพราะความขัดแย้งแต่ละประเภทก็ย่อมมีวิธีการบริหารจัดการที่แตกต่างกัน

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

ถึงแม้สังคมปัจจุบันจะมีความสลับซับซ้อนมากกว่าในอดีตก็ตาม ท่านได้แบ่งความขัดแย้งที่มีอยู่ในสังคมปัจจุบันออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ

๓.๓.๒.๑ ความขัดแย้งในทางเศรษฐกิจ

เป็นความขัดแย้งที่เกี่ยวกับการดำรงชีพโดยปกติ เช่น ระหว่างกรรมกรกับนายทุน เกษตรกรกับพ่อค้า ประเทศกำลังพัฒนากับประเทศพัฒนาแล้ว

๓.๓.๒.๒ ความขัดแย้งในทางสังคม

เกิดจากความแตกต่างทางค่านิยม ประเพณี วิถีชีวิต เพศ และความเชื่อ เช่น ความขัดแย้งทางเชื้อชาติ ความขัดแย้งทางเพศ ความขัดแย้งทางศาสนา

๓.๓.๒.๓ ความขัดแย้งทางการเมือง

เกิดจากความแตกต่างทางความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจ เช่น ความขัดแย้งระหว่างพลเรือนกับทหาร ระหว่างประชาชนกับฝ่ายปกครองประเทศ ระหว่างท้องถิ่นกับส่วนกลาง และระหว่างคู่แข่งทางการเมือง

ความขัดแย้งที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นความขัดแย้งภายนอกที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือบุคคลกับกลุ่มบุคคล อย่างไรก็ตามท่านเสนอว่ายังมีความขัดแย้งอีกชนิดหนึ่งที่มนุษย์เราต้องดูแลและจัดการด้วยสติปัญญาอย่างไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน คือ ความขัดแย้งภายในตัวเอง^{๓๒} เนื่องจากการไม่รู้เท่าทันความรู้สึกนึกคิดของตน จนเกิดความเครียด สับสน วุ่นวายใจ แปรลกแยกกับตัวเอง เป็นทุกข์ จิตใจเศร้าหมอง ซึ่งหากปล่อยทิ้งไว้ความขัดแย้งภายในก็อาจลุกลามกลายเป็นความขัดแย้งภายนอกเพิ่มขึ้นได้

๓.๓.๓ ลักษณะของการเปลี่ยนแปลง

พระไพศาล วิสาโล มองการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

^{๓๒} พระไพศาล วิสาโล, “จะใช้ชีวิตอย่างไรให้เป็นสุขในช่วงปีใหม่และทุกๆ วัน”, (Online), accessed 18 February 2011. Available from <http://www.visalo.org/article/peaceNewYear54.htm>

๓.๓.๓.๑ การเปลี่ยนแปลงในแง่จุดมุ่งหมาย

เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ฝ่ายที่สูญเสียประโยชน์หรือตกเป็นเบี้ยล่างของสถานการณ์ดังกล่าว ย่อมเรียกร้องให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้น ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งย่อมมีปฏิกิริยาตอบโต้เพื่อรักษาสถานการณ์เดิมที่ตนได้ประโยชน์ให้คงอยู่ต่อไป นั้นแสดงว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นย่อมนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ ซึ่งพระไพศาล มองว่าท่าทีของคู่กรณีที่มีต่อความขัดแย้ง สามารถสรุปได้เป็น ๕ แบบ^{๓๓} ดังนี้

๑. **ปฏิกิริยา** เป็นท่าทีต่อต้านการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ ซึ่งเป็นการฝืนความเป็นจริง เพราะความเป็นจริงในทุกระดับล้วนมีพลวัตของการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่จบสิ้น ซึ่งเป็นไปตามหลักไตรลักษณ์

๒. **อนุรักษ** เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มุ่งจะรักษาผลประโยชน์แต่เดิมของตนหรือแบบแผนเดิมที่ตนยึดถือไว้ โดยยอมให้มีการเปลี่ยนแปลงแต่เพียงเปลือกนอก โดยระมัดระวังไม่ให้กระทบกับเนื้อในเดิมเป็นอันขาด

๓. **ปฏิรูป** การเปลี่ยนแปลงกรณีนี้มีได้เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของฝ่ายที่ได้เปรียบเท่านั้นแต่ยังตอบสนองความต้องการของอีกฝ่ายหนึ่งด้วย โดยมุ่งที่จะประสานประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย ด้วยแบบแผนการปฏิบัติแบบค่อยเป็นค่อยไป

๔. **ปฏิวัติ** มักเกิดขึ้นในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงแบบปฏิรูปถูกสกัดขัดขวางหรืออาจมีการปฏิรูปเกิดขึ้นแล้วแต่มีจุดอ่อนบกพร่อง ไม่สามารถสนองประโยชน์ของฝ่ายที่เรียกร้องความเปลี่ยนแปลงได้ หรือการเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมาไม่สามารถแก้ไขรากเหง้าของปัญหาได้ จึงมีกระแสเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเดิมแบบถอนรากถอนโคน การปฏิวัติจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วฉับพลัน

๕. **อนาธิปไตย** เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ไร้ทิศทาง ไม่มีจุดหมายที่แน่นอนเด่นชัด เป็นแต่ความต้องการที่จะไปให้พ้นจากสถานะเดิมที่เป็นอยู่โดยไม่มีเหตุผล และพร้อมที่จะต่อต้าน ขัดขวาง ถ่วงละเมิดแบบแผนเดิมที่ตนเองไม่ต้องการทุกวิถีทาง

จะเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงตามข้อ ๑ ถึง ๔ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีจุดมุ่งหมายแน่ชัด โดยยึดถือวิธีการเปลี่ยนแปลงเป็นเหมือนกระบวนการที่นำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ ไม่ใช่ยึดกระบวนการเป็นตัวเป้าหมายเองอย่างที่อนาธิปไตยเป็น

^{๓๓} พระไพศาล วิสาโล, สร้างสันติด้วยมือเรา, หน้า ๓๑ - ๓๓.

๓.๓.๓.๒ การเปลี่ยนแปลงในแง่ของวิธีการ

นอกจากนี้ท่านยังเสนอว่าหากพิจารณาถึงลักษณะของการเปลี่ยนแปลงในแง่ของวิธีการ แทนจุดมุ่งหมาย สามารถสรุปได้ออกเป็น ๒ แบบ^{๓๔} คือ

๑. การเปลี่ยนแปลงโดยใช้ความรุนแรง

ส่วนใหญ่จะเป็นความรุนแรงส่วนบุคคล เช่น การทำลายทรัพย์สิน ร่างกาย ชีวิต จิตใจ โดย การใช้อาวุธข่มขู่ทำร้ายเพื่อให้อีกฝ่ายยินยอมเปลี่ยนแปลงตามความต้องการของตน หรือการใช้อาวุธกำจัดคู่อริ เพื่อเปิดทางให้ตนมีโอกาสเข้ามาทำการเปลี่ยนแปลง

๒. การเปลี่ยนแปลงโดยไม่ใช้ความรุนแรง

การเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้ ทำโดยการพูดจาโน้มน้าว หวานล้อม สร้างสถานการณ์ ให้อีกฝ่ายหนึ่งคล้อยตามจนยินยอมให้ความร่วมมือในการเปลี่ยนแปลงโดยสมัครใจ หรือสร้างสถานการณ์บีบบังคับให้ฝ่ายตรงข้ามรู้สึกจำยอมต้องเปลี่ยนแปลงตาม

๓.๔ แนวคิดเกี่ยวกับสันติวิธีในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล

พระไพศาล วิสาโล เป็นผู้ที่มีความสนใจในการนำสันติวิธีมาใช้ในกระบวนการทำงาน และการแก้ปัญหาความขัดแย้งในแง่มุมต่างๆ มาเป็นเวลานาน ซึ่งจากการศึกษาพบว่าท่านมีความรู้ความเข้าใจในสันติวิธีในหลายแง่มุม ดังนี้

๓.๔.๑ ความหมายและลักษณะของสันติวิธี

พระไพศาล วิสาโล ได้ให้คำนิยามของสันติวิธีไว้ว่า เป็นวิธีการแก้ไขความขัดแย้ง หรือการตอบโต้ในแต่ละสถานการณ์ โดยปราศจากการใช้ความรุนแรงต่อคู่อริ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประทุษร้ายต่อร่างกายและและชีวิต^{๓๕} สันติวิธีจึงเป็นการกระทำที่รวมถึง การเขียน การพูด การเจรจา การประชุม ตกลงแก้ไขข้อพิพาท กระบวนการทางกฎหมาย หรือศาล และการปฏิบัติการใช้ความรุนแรง อย่างเป็นแบบแผนหรือเป็นระบบที่สอดคล้องกัน

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓-๔๐.

^{๓๕} ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์, สร้างสันติด้วยมือเรา: คู่มือสันติวิธีสำหรับนักปฏิบัติการไร้ความรุนแรง, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๓), หน้า ๒๖-๒๗.

ดังนั้น สันติวิธี จึงเป็นการเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง มิใช่การยอมจำนนสยบราบคาบอย่างที่
คนส่วนใหญ่เข้าใจ^{๓๖}

นอกจากนี้ ท่านยังตั้งข้อสังเกตว่า สันติภาพ คือ สภาวะที่ปราศจากความรุนแรง
โดยมองว่า “เมื่อพูดถึงสันติภาพ เรามักนึกถึงสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสงคราม อันได้แก่ ภาวะที่
ปลอดภัยจากการรบราฆ่าฟันกัน และความโกลาหลอลหม่าน ความหมายนัยลบบดังกล่าวแม้
จะไม่ผิด แต่ก็ยังได้ความไม่ครบถ้วนสมบูรณ์”^{๓๗} และหากมองโดยองค์รวม “เราต้องมอง
ความหมายในเชิงบวกด้วย กล่าวคือเป็นภาวะที่สงบ ราบรื่น ผู้คนดำรงชีวิตเป็นสุข และมี
สมานฉันท์ต่อกัน”^{๓๘} ดังนั้น วิธีการที่ไร้ความรุนแรง มุ่งให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม โดย
ที่ในตัวเองก็เป็นวิธีการซึ่งให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย เราอาจจะเรียกวิธีการดังกล่าวว่า
“สันติวิธี”^{๓๙}

ดังนั้น ท่านจึงมองว่า “สังคมอันสันติ” หมายถึง สังคมที่ไม่มีการรบพุ่ง เช่นฆ่า
ทำลายกัน เป็นสังคมที่คนในสังคมอยู่เย็นเป็นสุข ไม่อึดอัดฝืดเคือง ไม่มีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจ
มีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างราบรื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน โดยที่สภาพแวดล้อมทั้งในทาง
ธรรมชาติและทางสังคมต่างก็เกื้อกูลต่อการดำรงอยู่ของชีวิตอย่างมีคุณภาพ ปราศจากการบีบ
คั้นทั้งทางร่างกายและจิตใจ^{๔๐}

หากมองกว้างขึ้นถึงระดับประเทศ สันติสุข ก็คือ การไม่มีสงครามภายในและ
ภายนอก สงบจากอาชญากรรมตามสมควร ผู้คนมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ มีความปลอดภัยใน
ชีวิตและทรัพย์สิน ไม่มีความอดอยากยากแค้น สังคมมีความกลมเกลียวกัน โดยที่สิทธิ
เสรีภาพของปัจเจกบุคคล ได้รับการปกป้องและค้ำประกัน ไม่มีการแบ่งแยกกีดกันด้วยเหตุ
แห่งสีผิว เพศ วัย ศาสนา ความเชื่อ ฐานะ และชาติกำเนิด ผู้คนสัมพันธ์กันด้วยคุณธรรมยิ่งกว่า

^{๓๖} พระไพศาล วิสาโล, สร้างสันติด้วยมือเรา, หน้า ๔๕.

^{๓๗} พระไพศาล วิสาโล, “สันติภาพโดยสันติวิธี”, ใน สื่อในสันติภาพ สันติภาพในสื่อ, กาญจนนา
แก้วเทพ บรรณาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๓.

^{๓๘} พระไพศาล วิสาโล “องค์รวมแห่งสันติภาพ”, ใน คู่สถานติเสรี: ๕๐ ปี สันติภาพไทย,
(กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๔-๒๗.

^{๓๙} พระไพศาล วิสาโล, “สันติภาพโดยสันติวิธี”, ใน สื่อในสันติภาพ สันติภาพในสื่อ, หน้า ๒๓-๒๘.

^{๔๐} พระไพศาล วิสาโล, สร้างสันติด้วยมือเรา, หน้า ๒๑.

การแข่งขันเพื่อแสวงหาประโยชน์จากกันแต่ฝ่ายเดียว ทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิต ด้วยวิถีทางการศึกษา เศรษฐกิจและการเมือง^{๔๑}

จากการที่สันติวิธีมีความหลากหลาย จึงทำให้มีระดับของความสันติแตกต่างกันไป โดยมีลักษณะที่เป็นพื้นฐานร่วมกัน^{๔๒} ดังนี้

๓.๔.๑.๑ สันติวิธีเป็นความพยายามในการแก้ไขข้อขัดแย้ง หรือเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

จากลักษณะดังกล่าว สันติวิธีจึงมิใช่การอยู่เฉยๆโดยไม่กระทำสิ่งใด ในทางตรงกันข้าม การกระทำอย่างสันติบางครั้ง อาจรวมถึงอริยะขัดขืน การงดการกระทำบางอย่าง โดยปฏิเสธการมีส่วนร่วมในสิ่งที่ไม่ชอบธรรมเพื่อแสดงถึงการคัดค้านไม่เห็นด้วย

๓.๔.๑.๒ สันติวิธี ตลอดจนปฏิบัติการใช้ความรุนแรงนั้น มีความหมายครอบคลุมถึงวิธีการอื่นๆ ไม่จำเพาะแต่การประท้วงคัดค้านเท่านั้น

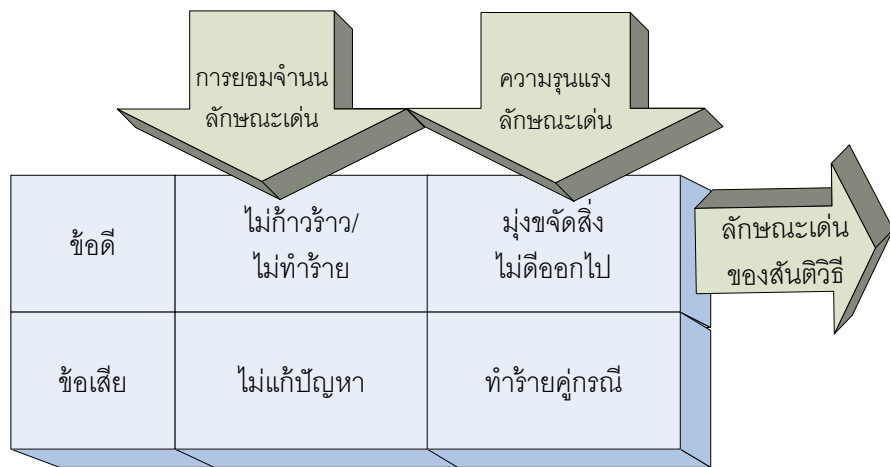
วิธีการของสันติวิธีจึงมีทางเลือกมากมาย ที่ไม่เพียงแต่ละเว้นความรุนแรงส่วนบุคคล และความรุนแรงทางโครงสร้างแล้ว แต่ยังส่งเสริมให้เกิดความรัก ความเอื้ออาทร การเอื้อเพื่อเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ทั้งเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิต และความคิดให้สูงขึ้นอีกด้วย

๓.๔.๑.๓ สันติวิธีเป็นทางสายกลางระหว่างการยอมจำนน กับการใช้ความรุนแรงตอบโต้

ทั้งการยอมจำนน และการใช้ความรุนแรงตอบโต้มีทั้งข้อดี และข้อเสีย ในขณะที่สันติวิธีเป็นทางสายกลางที่ผนวกเอาส่วนดีของทั้งสองเข้าด้วยกัน และขจัดข้อเสียออกไป นั่นคือ ผู้ที่ใช้สันติวิธีจะไม่ยอมนิ่งเฉย แต่จะเร่งลงมือแก้ไขปัญหาโดยปราศจากการใช้ความรุนแรง

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕-๖๑.

แผนภูมิ ๓.๒ แสดงลักษณะเด่นของความรุนแรง การยอมจำนน และสันติวิธี

๓.๔.๑.๔ เป็นวิธีการที่ทุกคนมีส่วนร่วมได้เท่าเทียมกัน

กระบวนการสันติวิธีนั้น เปิดกว้างให้ทุกคนเข้าร่วมได้โดยไม่มีข้อจำกัดไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เด็กหรือคนแก่ แม้กระทั่งคนพิการ โดยแต่ละคนสามารถเลือกวิธีการของสันติวิธีที่เหมาะสมกับตน เนื่องจากการต่อสู้ด้วยสันติวิธีไม่จำเป็นต้องใช้พลังกำลังหรือสมรรถนะทางร่างกายแต่อย่างใด

นอกจากนี้ท่านยังมองว่า สันติวิธีเป็นปฏิบัติการที่ไร้ความรุนแรง มีคุณสมบัติพิเศษอยู่ในตัวเอง คือ มีทั้งพลังและกลไกในการบรรลุเป้าหมายได้ เนื่องจากเป็นวิธีการที่เต็มไปด้วยมิตรต่อทุกฝ่าย ซึ่งสามารถลดทอนความรุนแรงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังสามารถใช้เป็นกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพทั้งทางกาย และทางใจแก่บุคคลที่เกี่ยวข้องในความขัดแย้งนั้นๆ ได้ โดยไม่จำกัดเพศ วัย หรือ สถานะ และเมื่อคนเหล่านั้นตระหนักถึงคุณค่าของสันติวิธี ก็จะค้นพบพลังแห่งสันติที่มีอยู่ในตนเองได้ในที่สุด^{๔๓}

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.

๓.๔.๒ สมมติฐานของสันติวิธี

พระไพศาล วิสาโลมองว่า สันติวิธีไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างบังเอิญ แต่เป็นแบบแผน หรือระบบการกระทำที่สอดคล้องกัน โดยเกิดขึ้นจากทัศนะ หรือสมมติฐานพื้นฐานในการมองโลกหลายๆแนวประกอบกัน^{๔๔} คือ

๓.๔.๒.๑ ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของชีวิตและของสังคม

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่มียู่จริง ที่เราไม่อาจหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธได้ แต่สามารถแก้ไขจัดการได้ สันติวิธีมิได้หมายถึงการหลีกเลี่ยงหรือจำนนต่อความขัดแย้ง แต่ขณะเดียวกันก็มีใช่เป็นการสร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้น หากเป็นเพียงการทำความขัดแย้งที่แฝงเร้น หรือพยายามปกปิดนั้นปรากฏออกมาตามที่มันเป็น โดยไม่ให้ลูกกลมขยายตัว

สันติวิธีอาจก่อให้เกิดขึ้นได้ในจิตใจของกลุ่ม ทำให้เกิดการต่อสู้ภายในระหว่างมโนธรรมสำนึกกับอกุศลจิต เกิดความสับสนวุ่นวายใจ ลังเลสงสัยในสิ่งที่ตนทำ ภาวะขัดแย้งเช่นนี้เป็นส่วนสำคัญให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความดีงาม

๓.๔.๒.๒ ในความขัดแย้งนั้น ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายถูกหรือผิดโดยสมบูรณ์

ความขัดแย้งมักเกิดจากการมองความจริงจากคนละด้าน มีมุมมองต่อปัญหาต่างกัน ข้อเท็จจริงที่แต่ละฝ่ายรับรู้ หรือคิดว่าตนเองรู้ก็ย่อมแตกต่างกัน ความคิดที่ว่าไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ถูกต้องสมบูรณ์ หรือผิดอย่างสิ้นเชิง ทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทั้งไม่มีสิทธิ์และไม่สามารถอ้างความชอบธรรมที่จะกำจัดอีกฝ่ายหนึ่งได้ แนวคิดเช่นนี้ไม่เพียงแต่จะทำให้การใช้ความรุนแรงไม่มีความชอบธรรมแล้ว ยังเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้ใช้วิธีสันติวิธีแก้ไขข้อขัดแย้งด้วย

๓.๔.๒.๓ ความขัดแย้งนั้นจะระงับไปได้ต่อเมื่อทุกฝ่ายร่วมกันแก้ไข

คนทุกคนและทุกฝ่ายมีศักยภาพที่จะเข้าร่วมแก้ปัญหาดังนั้นการชี้ให้คู่กรณีเห็นถึงปัญหาที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้ง จึงเป็นขั้นตอนสำคัญที่นำไปสู่การแก้ปัญหา

^{๔๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑-๕๕.

สันติวิธีนอกจากจะเอื้อให้เกิดกระบวนการสื่อสารปัญหาและข้อเท็จจริงอย่าง
แจ่มชัดทั้งสองฝ่าย ยังเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีบทบาทในการแก้ปัญหาด้วยการริเริ่ม หรือ
การร่วมมือกับอีกฝ่าย

๓.๔.๒.๔ ทุกคนมีความเป็นมนุษย์เหมือนกัน

แนวคิดนี้เชื่อว่าคนทุกคนต่างมีจิตใจที่ใฝ่ในความดีงาม มีความรักความ
ปรารถนาดีต่อผู้อื่น แม้จะเป็นคนที่มีจิตใจหยาบกร้านเพียงใด หากได้สัมผัสกับคุณความดีที่
แผ่มาถึงจิตใจตน ก็พร้อมจะแปรเปลี่ยนให้อ่อนโยนลงได้ การยินยอมถูกกระทำหรือยอมรับ
ความเจ็บปวดโดยไม่ตอบโต้กลับด้วยความรุนแรง จึงสามารถปลุกเร้าความดีงามที่ซ่อนอยู่ใน
ส่วนลึกของคู่กรณี ทำให้มีโน้มน้าวมโนธรรมและความดีงามที่ซ่อนอยู่ในส่วนลึกของเขากลับมีพลัง
ขึ้นมา จนสามารถยับยั้งพฤติกรรมที่มีชอบ และหนุนให้เกิดการกระทำที่ดีงามขึ้นมาแทนได้

**๓.๔.๒.๕ ศัตรูของมนุษย์ที่ต้องกำจัด มิใช่ตัวบุคคล หรือคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง
หากคือความเลวร้ายภายใน**

แนวคิดนี้เชื่อว่าความอคติ มีจรรยาบรรณ ความโลภ ความโกรธ ความหลง
ความเลวร้ายที่ ซุกซ่อนอยู่ในจิตใจของคนต่างหากที่เป็นสิ่งชักนำให้คนทำผิด ดังนั้น สันติวิธี
จึงมิได้มีเป้าหมายที่ตัวบุคคล แต่มุ่งไปที่การกระทำอันมีชอบ ตลอดจนปัจจัยภายในภายนอก
ที่บ่มเพาะให้เกิดกระทำความเลวร้ายขึ้นมา

๓.๔.๒.๖ วิธีการต้องสอดคล้องกับเป้าหมาย

แนวคิดนี้เชื่อว่า กระบวนการของสันติวิธีเท่านั้น ที่จะนำไปสู่สังคมอันสันติ
ซึ่งเป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในการ คิดค้นหาวิธีการต่อสู้อย่าง
เหมาะสมและเท่าเทียม

๓.๔.๒.๗ อำนาจมิได้เกิดจากอาวุธ

แนวคิดนี้เชื่อว่า อำนาจขึ้นอยู่กับ การยอมรับหรือการยินยอมเชื่อฟังของผู้อื่น
มิได้เกิดจากอาวุธ หากผู้ใช้สันติวิธีสามารถสร้างการยอมรับในหมู่ประชาชนและแนวร่วมของ

คู่กรณีได้ ก็จะมีอำนาจมากพอที่จะส่งผลการกระทำต่อคู่กรณีได้ โดยไม่จำเป็นต้องใช้ความรุนแรง

๓.๔.๓ ประเภทของสันติวิธี

ทัศนะของพระไพศาล วิสาโล นั้น มองว่าสันติวิธีมีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับลักษณะการจำแนกที่แตกต่างกันไป ในที่นี่จะใช้วิธีจำแนก ๓ แบบหลัก คือ

๓.๔.๓.๑ จำแนกประเภทตามลักษณะการแสดงออก^{๔๕}

ซึ่งสามารถทำได้หลายระดับ เช่น การแสดงออกระดับบุคคลโดยการเจรจา หว่านล้อมหรือใช้เอกสารต่างๆ ประกอบ ซึ่งรวมไปถึงปฏิบัติการใช้ความรุนแรงทางการกระทำ เช่น การนัดหยุดงาน การเดินขบวนอย่างสงบ หรือ การสร้างทางเลือกใหม่ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้นมาแทนก็ได้ นอกจากนี้อาจใช้กระบวนการทางสถาบันต่างๆ เช่น กระบวนการทางการปกครอง ทางกฎหมาย เป็นเครื่องมือช่วยในการต่อรอง

๓.๔.๓.๒ จำแนกประเภทตามระดับของสันติ^{๔๖}

การจำแนกประเภทแบบนี้มุ่งไปที่ระดับความเข้มข้นของสันติวิธีตั้งแต่ น้อยมาก ไปจนถึงการใช้เต็มรูปแบบ แบ่งเป็น

๑. สันติวิธีเพียงครั้งคราว ลักษณะนี้ผู้ใช้เองยังไม่เชื่อมั่นในสันติวิธีเท่าใดนัก จึงเลือกใช้บ้างเป็นบางครั้งสลับกับการใช้ความรุนแรง

๒. สันติวิธีที่เป็นแนวร่วมกับการใช้ความรุนแรง ถึงแม้ผู้ใช้จะเชื่อมั่นและเลือกใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหา แต่ก็พร้อมที่จะร่วมมือกับแนวร่วมที่ยังคงใช้ความรุนแรงอยู่

๓. สันติวิธีที่ปฏิเสธความรุนแรง เป็นระดับที่ปฏิเสธความรุนแรงทุกกรณี ทั้งไม่ยอมเป็นส่วนหนึ่ง ไม่เกี่ยวข้อง และไม่ให้ความร่วมมือกับผู้ใช้ความรุนแรงเป็นอันขาด

๔. สันติวิธีแบบปฏิเสธการฆ่าในทุกกรณี เป็นการยอมรับสันติวิธีทั้งวิถีแห่งการกระทำ และวิถีชีวิต โดยปฏิเสธที่จะเบียดเบียนชีวิตทั้งมนุษย์และสัตว์ ผู้ที่ปฏิบัติสันติวิธีระดับนี้จะปฏิเสธการทานเนื้อสัตว์เด็ดขาด

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๗.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

๕. **สันติวิธีแบบปฏิเสธการทำลายแม้แต่ทรัพย์สิน** ในระดับนี้จะปฏิเสธการประทุษร้ายทั้งต่อชีวิตร่างกายมนุษย์ และทรัพย์สิน

๖. **สันติวิธีแบบเคร่งครัดในหลักธรรมพื้นฐานทางศาสนา** ผู้ที่ใช้สันติวิธีระดับนี้นอกจากยึดมั่นที่จะไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งร่างกายและทรัพย์สินแล้ว ยังยึดมั่นต่อคำสอนทางศาสนาในการรักษาสิ่งจะไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจา และมองว่าผู้อื่นก็มีศักดิ์ศรีและความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

ท่านยังให้ความเห็นอีกว่า แต่ละคนอาจเลือกใช้สันติวิธีได้หลายประเภทไปพร้อมๆ กัน แล้วแต่ความเหมาะสมกับสถานการณ์

๓.๔.๓.๓ จำแนกประเภทตามระดับของเป้าหมาย^{๔๗}

การจำแนกประเภทแบบนี้มุ่งไปที่เป้าหมายเป็นสำคัญ โดยแบ่งออกเป็น ๕ ระดับคือ

๑. **สันติวิธีระดับชีวิต** มุ่งไปที่การพัฒนาตนเองให้เกิดสันติภาพในใจ จึงมีความสงบเย็น มีจิตใจอ่อนโยน พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลือผู้อื่นอย่างเต็มใจ

๒. **สันติวิธีในแวดวงรอบตัว** เป็นระดับของการใช้สันติวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นใกล้ตัว เช่น ในครอบครัว ที่ทำงาน เพื่อสร้างความปรองดอง

๓. **สันติวิธีในชุมชนท้องถิ่น** เป็นระดับของการสร้างความเสมอภาคภายในชุมชน เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข สงบ ไม่เบียดเบียนกัน รวมถึงการร่วมมือร่วมใจพัฒนาชุมชนให้เจริญ และมีสถานะที่เกื้อกูลต่อการดำรงชีวิตอย่างสันติ

๔. **สันติวิธีในสังคม** เป็นระดับของการใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรมของสังคม และนำไปใช้ในการพัฒนาโครงสร้างที่เกื้อกูลต่อคุณภาพชีวิตที่ดีงาม ส่งเสริมให้เกิดความยุติธรรมขึ้นภายในสังคม

๕. **สันติวิธีระหว่างประเทศ** คือ การใช้สันติวิธีเพื่อระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศ ใช้ในการยุติสงคราม หรือป้องกันการรุกรานระหว่างประเทศ ภูมิภาค และระดับโลก รวมไปถึงการนำสันติวิธีไปใช้ในการส่งเสริมความร่วมมือในการพัฒนาประเทศให้เกิดสันติสุขร่วมกัน

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐.

ตารางที่ ๓.๑ แสดงสันติวิธี ๕ ระดับ

ระดับ ลักษณะ	ภายใน	แคววง รอบตัว	ชุมชน (ท้องถิ่น)	สังคม (ประเทศ)	ระหว่าง ประเทศ
นัยลบ (แก้ไขข้อ ขัดแย้ง ลดการ เบียดเบียน)	- เอาชนะตัวเอง - ลดความเห็น แก่ตัว	- แก้ไขข้อวิวาท - ลดการ เบียดเบียน	- ลดการเอารัด เอาเปรียบ - การแบ่งฝักฝ่าย	- ลดความ รุนแรงในสังคม - คัดค้าน โครงสร้าง ที่ไม่เป็นธรรม	- ลดกำลังอาวุธ - ป้องกัน ประเทศแบบ ไม่รุกราน
นัยบวก (ส่งเสริม สร้างสรรค์ เกื้อกูล)	- พัฒนาพลังใน การเกื้อกูล ผู้อื่น - มีจิตใจที่สงบ เมตตา	- สร้างความ ปรองดอง - ช่วยเหลือ เอื้อเพื่อซึ่งกัน และกัน	- ส่งเสริมความ สามัคคี - พัฒนาชุมชน	- ส่งเสริมระบบ พัฒนาคุณภาพ ชีวิต - ช่วยเหลือ ผู้ด้อยโอกาส	- ส่งเสริมความ ร่วมมือ ระหว่าง ประเทศ

๓.๔.๔ พลวัตของสันติวิธี

พระไพศาล วิสาโลมีความเชื่อว่า ความสำเร็จของสันติวิธีเกิดจากพลังที่มีอยู่ภายใน ซึ่งจะมีมาก หรือน้อย ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในและภายนอกที่มีอยู่มากมาย พลังดังกล่าวเกิดขึ้นได้โดยไม่จำเป็นต้องใช้อาวุธ ซึ่งมี ๒ ลักษณะ คือ

๑. พลังทางการเมือง

เป็นพลังที่เกิดจากการแสดงออกทางกิริยาอาการภายนอกอย่างสันติ แต่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพลังอำนาจเดิมที่เคยมีอยู่ในสังคม การใช้กระบวนการของสันติวิธีโดยการเพิกถอนการยินยอมเชื่อฟังที่เคยมีอยู่แต่เดิม หรือปฏิเสธที่จะให้ความร่วมมือแก่ผู้มีอำนาจเดิม ไม่ว่าจะทำการคือแฉเพียงลำพัง หรือกระตุ้นให้ผู้อื่นหรือฝ่ายอื่นร่วมมือในการเพิกถอนการยินยอมเชื่อฟัง สามารถลดทอนอำนาจเดิมได้^{๔๘} เช่น กรณีที่ประชาชนในประเทศลิเบีย ออกมาประท้วงขับไล่ผู้นำรัฐบาล ต่อมาทหารหลายกลุ่มในกองทัพพากันเข้าร่วม

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕ – ๘๐.

การประท้วงดังกล่าว ทำให้อำนาจรัฐสั่นคลอนอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน นั่นแสดงให้เห็นว่าพลังสันติวิธีนอกจากจะไปลดทอนอำนาจของอีกฝ่ายแล้ว ยังเป็นการเสริมอำนาจให้กับฝ่ายที่ใช้สันติวิธีด้วย

๒. พลังทางใจ

เป็นพลังแห่งสัจจะที่แผ่ออกมาจากจิตใจภายในของผู้ใช้สันติวิธีไปยังผู้อื่นด้วยความปรารถนาดี อยากให้สังคมเป็นสุข พลังดังกล่าวมีผลทำให้กิริยาอาการของผู้ใช้สันติวิธีเป็นไปอย่างสุภาพอ่อนน้อม พร้อมเปิดใจรับฟังผู้อื่น จนฝ่ายตรงข้ามสามารถสัมผัสได้ในความเป็นมิตร ความรัก ความปรารถนาดี และการให้อภัย^{๔๕}

จะเห็นได้ว่า พลังทางการเมืองสามารถเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางอำนาจ ในขณะที่พลังทางใจจะเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม พลังทั้งสองจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับปฏิบัติการไร้ความรุนแรง เพราะปฏิบัติการที่มีแต่พลังทางการเมือง แม้จะได้รับชัยชนะแต่อาจเป็นชัยชนะที่มาพร้อมกับความสูญเสีย ในขณะที่การใช้เพียงพลังทางใจสามารถสั่นคลอนความคิดและทัศนคติของกลุ่มได้ แต่อาจไม่มีน้ำหนักพอที่จะเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างกลุ่มกับผู้สันติวิธี

สรุปได้ว่า อิทธิพลของสันติวิธี ทำให้กลุ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ในลักษณะต่างๆ กัน คือ การเปลี่ยนทัศนคติ หรือการโอนอ่อนผ่อนตาม หรือ การบังคับโดยไร้ความรุนแรง

๓.๔.๕ ข้อจำกัดของสันติวิธี

พระไพศาล วิสาโลมีความเห็นว่า สันติวิธีก็มีลักษณะเช่นเดียวกับสรรพสิ่งต่างๆ ในโลก คืออยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ ดังนั้นจึงไม่อาจคาดหวังได้ว่าการใช้สันติวิธีจะประสบผลสำเร็จทุกครั้งไป^{๔๖} ถึงแม้สันติวิธีจะมีศักยภาพในตัวเอง แต่ก็ยังมีข้อจำกัดมากมาย ดังนี้

๓.๔.๕.๑ ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของสันติวิธี

ปัจจัยเหล่านี้มีทั้งปัจจัยภายใน และปัจจัยภายนอกซึ่งมีจำนวนมากยากต่อการควบคุม

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๑.

๑. ปัจจัยภายใน เป็นตัวกำหนดว่าสันติวิธีที่ใช้จะมีพลังมากน้อยเพียงใด^{๕๑}

เช่น

๑.๑ ความเคร่งครัดของการปฏิบัติตามระเบียบวินัย และการควบคุมตนเอง

๑.๒ ความเข้าใจอย่างแจ่มชัดในประเด็นปัญหาและเป้าหมาย

๑.๓ ความพร้อมของการเตรียมการ ข้อมูลที่เที่ยงตรงครบถ้วน กำลังพลและทรัพยากรที่มี รวมถึงความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา สถานการณ์ และการกำหนดยุทธวิธี

๑.๔ ข้อเรียกร้องต้องเป็นสิ่งชอบธรรม โดยมุ่งให้เกิดการรักษาหลักการที่ค้ำจุน

๑.๕ ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงที่ปรากฏต่อภายนอก ต้องสะท้อนเจตนารมณ์ของนักปฏิบัติกรอย่างแจ่มชัด เข้าใจง่าย เข้าถึงความรู้สึกของคนทั่วไป และก่อให้เกิดความรู้สึกร่วม

๑.๖ นักปฏิบัติการไร้ความรุนแรงต้องมีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับศักยภาพ พลังของสันติวิธี โดยไม่ตกอยู่ในมายาคติจนหลงใช้ความรุนแรง

๒. ปัจจัยภายนอก^{๕๒} ประกอบด้วย

๒.๑ ระดับของความขัดแย้งในผลประโยชน์ว่ามีมากน้อยเพียงใด หากมีผลประโยชน์ไม่มากนัก โอกาสในการประนีประนอมได้ย่อมมากกว่ากรณีที่มีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องมาก

๒.๒ สถานะทางสังคมระหว่างคู่ขัดแย้ง หากใกล้เคียงกันย่อมมีโอกาที่สันติวิธีจะประสบผลสำเร็จ รวมถึงความเชื่อและแบบแผนการปฏิบัติที่คู่ขัดแย้งมีร่วมกัน เช่น ความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี จะทำให้การเจรจาระหว่างคู่กรณีเป็นไปได้ง่ายขึ้น

๒.๓ การช่วยเหลือและสนับสนุนของฝ่ายที่สามที่มีต่อนักปฏิบัติการไร้ความรุนแรง หากฝ่ายที่สามมีสถานะทางสังคมใกล้เคียงหรืออยู่ในระดับเดียวกับ

^{๕๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖.

^{๕๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๔- ๑๐๖.

คู่กรณี ก็มีผลเป็นอย่างมากต่อความสำเร็จ เช่น การที่คนผิวขาวสนับสนุนการเรียกร้องสิทธิของคนผิวดำในอเมริกา

๒.๔ ข้อจำกัดของคู่กรณีในการใช้ความรุนแรง กรณีนี้หากนักสันติวิธีมีความอดทนเพียงพอ รอจนคู่กรณีอ่อนแอลง ก็มีผลทางอ้อมให้สันติวิธีมีโอกาสสำเร็จมากขึ้น

๓.๔.๕.๒ มายาคติของสันติวิธี ^{๕๓}

ข้อจำกัดอย่างหนึ่งของการใช้สันติวิธี ก็คือ ความเชื่อที่แพร่หลายในหมู่คนทั่วไป ที่อาจเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติไว้ความรุนแรง คือ

๑. ความเชื่อที่ว่าสันติวิธีเป็นวิธีการเฉพาะบุคคลเฉพาะเหตุการณ์และเฉพาะที่ คือ มีเพียงคนพิเศษ เช่น คานธี มาร์ติน ลูเธอร์ คิง เท่านั้นที่ทำได้ คนทั่วไปไม่มีความสามารถเพียงพอ และไม่สามารถนำไปใช้ในประเทศที่มีความรุนแรงมากได้

๒. ความเชื่อที่ว่าสันติวิธีเป็นวิธีการสมัยใหม่ และเป็นวิธีการทางตะวันตก จึงอาจไม่เหมาะที่จะนำมาใช้กับตนเอง ซึ่งเป็นความคิดที่ผิดเพราะในพุทธกาลก็มีการนำสันติวิธีมาใช้แก้ปัญหา

๓. ความเชื่อที่ว่าการใช้ความรุนแรงแก้ปัญหา จะเห็นผลเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็วกว่าการใช้สันติวิธี และยังคงควบคุมความเสียหายได้ง่ายกว่า เพราะใช้เวลาเพียงสั้นๆ ก็สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ ผิดกับสันติวิธีที่ต้องใช้เวลานาน ยึดเยื้อ สูญเสียทั้งเวลา และทรัพยากรมากกว่า

๔. ความเชื่อที่ว่าการใช้สันติวิธีขัดกับธรรมชาติของมนุษย์ ที่มักใช้ความรุนแรงโดยธรรมชาติ ส่งผลให้ขาดความมั่นใจที่จะใช้สันติวิธีแก้ปัญหา

๕. ความเชื่อที่ว่าผู้ใช้สันติวิธีจะไม่ถูกตอบโต้ด้วยความรุนแรง ซึ่งจะทำให้เกิดความประมาท ขาดการเตรียมพร้อมจนส่งผลเลวร้ายต่อผู้ปฏิบัติได้ และหากไม่สามารถระงับควบคุมตนเองได้ก็อาจตอบโต้กลับด้วยความรุนแรงเช่นกัน ทำให้สถานการณ์เลวร้ายยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่าข้อจำกัดข้างต้น มีส่วนทำให้การใช้สันติวิธีไม่แพร่หลายเท่าที่ควร ผู้ที่จะใช้สันติวิธีจึงต้องทำการศึกษาให้เข้าใจ เพื่อก้าวพ้นข้อจำกัดดังกล่าวให้ได้ การใช้ สันติวิธีจึงจะมีโอกาสประสบผลสำเร็จ

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗-๑๑๑.

๓.๕ การจัดการความขัดแย้งด้วยหลักพระพุทธศาสนาของพระไพศาล วิสาโล

การผดุงรักษาความชอบธรรมในสังคม เป็นหน้าที่ทางศีลธรรมอย่างหนึ่งที่ต้องจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับความสุขในสังคม^{๔๔} หน้าที่ทางศีลธรรมอาจเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน หรือยอมรับกันโดยทั่วไป เช่น ความกตัญญู ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น แต่หน้าที่ทางศีลธรรมบางอย่างอาจเป็นการกระทำที่สังคมไม่คุ้นเคย ทำทาบขนบธรรมเนียมประเพณีหรือกฎหมาย จนถูกต้องด้านก็เป็นได้ แต่หากวิธีการที่ใช้เป็นสันติวิธีที่ตั้งมั่นอยู่บนหลักการที่ถูกต้องชอบธรรม ยิ่งเป็นสิ่งที่จะต้องกระทำเพื่อผดุงรักษาความถูกต้องชอบธรรมเอาไว้^{๔๕} เพราะเป็นสิ่งเดียวที่ทำให้สังคมมีสันติสุขได้อย่างแท้จริง

๓.๕.๑ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้กับสันติวิธี

ไม่ว่าจะเป็นการเทศน์สั่งสอนประชาชนในวาระใดๆก็ตาม หรือการอบรมให้ความรู้เรื่องสันติวิธีแก่ผู้ที่สนใจก็ตาม พระไพศาล วิสาโล มักจะนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ประกอบอยู่เสมอ หลักพุทธธรรมที่ท่านนำมาใช้ประกอบการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ประกอบด้วย หลักธรรมที่เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดความขัดแย้ง กับหลักธรรมที่ส่งเสริมสันติวิธี

๓.๕.๑.๑ หลักธรรมที่เป็นเหตุปัจจัยให้เกิดความขัดแย้ง

๑. อัตตา

ในความรู้สึกรักของเรา ไม่มีอะไรที่จริงแท้และสำคัญเท่ากับ “ตัวกู” แต่ในทัศนะของพุทธศาสนา ตัวกูหรือตัวตนไม่มีจริง มันเป็นสิ่งที่จิตปรุงแต่งขึ้นมา^{๔๖} ถ้ารู้ไม่เท่าทันความจริงข้อนี้ ก็จะเป็นทุกข์ ยึดมั่นถือมั่นเพราะจิตที่มีอุปาทานและกิเลสแฝงอยู่ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมนุษย์ทำสงครามกันเพียงเพราะมีความคิดเห็นที่ต่างกัน การยึดติดกับความคิด

^{๔๔}พระไพศาล วิสาโล, “สันติวิธีกับหน้าที่ทางศีลธรรม”, ใน สันติวิธี วิธีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕.

^{๔๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

^{๔๖}พระไพศาล วิสาโล, “รู้เท่าทันตัวตน”, โปสต์ทูเดย์ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๑.

(ทิฏฐุปาทาน) ของตนเอง ว่าเป็น “ตัวกู ของกู” ไม่ยอมรับความคิดที่แตกต่าง เป็นการใช้อารมณ์ความรู้สึกอัตตาแทนที่จะใช้ปัญญา^{๕๗}

หากสังเกตให้ดีจะพบว่า ความมั่นหมายว่าเป็นนั่น เป็นนี่ เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ตามสถานการณ์หรือเงื่อนไขแวดล้อม ดังนั้นจึงต้องเรียนรู้ว่า เหล่านี้คือ สิ่งสมมติ เกิดจากการปรุงแต่ง จึงไม่ควรหลงเพลินกับมัน ซึ่งแก้ไขได้โดยอาศัยความรู้สึกตัวเป็นหลัก เมื่อมีความรู้สึกตัวอย่างต่อเนื่องจะไม่มีความรู้สึกว่าเป็นนั่นเป็นนี่ทั้งสิ้น จึงว่างจากตัวตน ซึ่งเท่ากับเป็นการลดเหตุปัจจัยที่จะยึดตนเป็นใหญ่ลง^{๕๘} โอกาสที่จะไม่พึงพอใจในสิ่งต่างๆ จนกลายเป็นความขัดแย้งก็ลดลงเป็นลำดับ

๒. มิจฉาทิฏฐิ

การถือเอาความต้องการและความคิดเห็นของตนเป็นสำคัญ ไม่เปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ไม่สนใจว่าการกระทำของตนจะก่อผลกระทบต่อผู้อื่นหรือส่วนรวมอย่างไร ทศนคติที่ถือความถูกต้องสำคัญกว่าความถูกต้อง อาจส่งผลให้เกิดการทะเลาะวิวาท เบียดเบียน เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน จนกลายเป็นความขัดแย้ง^{๕๙} ได้ในที่สุด

ความเห็นผิด การคิดอย่างไม่ถูกวิธี หรือมิจฉาทิฏฐิ หมายถึง ความคิด ความเห็น หรือความเชื่อ ที่ชักนำไปสู่การกระทำที่เป็นโทษ^{๖๐} คือ การไม่สามารถคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล หรือวิเคราะห์วิจัยจนเข้าใจความจริงทุกแง่มุม แต่กลับใช้ความชอบ ความซึ้งเป็นหลักจนตกอยู่ภายใต้อารมณ์ อคติ หรือทิฏฐิที่ฝังแน่นในใจ^{๖๑} ทำให้รับรู้ความจริงคลาดเคลื่อนจากการปรุงแต่งของอารมณ์ความรู้สึกในขณะนั้น จนปัญหาลุกลามขยายตัว วิธีคิดดังกล่าว เกิดจากการไม่ใช้ปัญญาไตร่ตรองพิจารณา จึงมองไม่เห็นว่สิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปตามกระแสของเหตุปัจจัย ทุกอย่างล้วนเกิดแต่เหตุ และส่งผลไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง^{๖๒} เราควรยอมรับ และหาวิธีบริหารจัดการด้วยสติและปัญญาแทนการใช้กำลัง ความคิดที่แตกต่างไม่จำเป็นต้อง

^{๕๗} พระไพศาล วิสาโล, “เปลื้องใจให้เป็นไทจากความคิด”, ใน สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๖๓.

^{๕๘} พระไพศาล วิสาโล, “รู้เท่าทันตัวตน,” โปสตร์ทูเดย์ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

^{๕๙} พระไพศาล วิสาโล, สุขแท้ด้วยปัญญา, (กรุงเทพมหานคร, ชมรมกัลยาณธรรม, ๒๕๕๓), หน้า ๓๔.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

นำไปสู่การแบ่งขั้วแบ่งข้างและตั้งตัวเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน^{๖๓} หากการยึดถือในความคิดและ
อุดมการณ์ของเรา มีผลให้ต้องทำร้ายเพื่อนมนุษย์ด้วยกันแล้วจะมีประโยชน์อันใด

๓. อคติ

ในวังวนแห่งความขัดแย้ง ความลำเอียงอันเกิดจากอคติของมนุษย์แต่ละคน
นั้น เป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดท่าทีของตนที่มีต่อคู่กรณี ไม่ว่าจะมีความลำเอียง
อันเกิดจากฉันทาคติ โทสาคติ ภัยาคติ หรือ โมหาคติก็ตาม คนที่ยึดมั่นกับอคติที่ฝังลึกอยู่ใน
จิตใจจะไม่สนใจรับฟังข้อมูลข่าวสารจากผู้ที่มีความเห็นต่างไปจากตน โดยเฉพาะผู้ที่เต็มไปด้วย
ด้วยโทสาคติ และภัยาคติ ส่งผลให้การรับรู้ของเขาเหล่านั้นคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง
^{๖๔} เมื่อขาดการพิจารณาอย่างมีเหตุผลตามความเป็นจริง ก็ยังเกิดความโน้มเอียงไปทางเดียวกัน
กับอคติเดิมที่ตนมีอยู่^{๖๕} เช่น การที่กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยเชื่อว่ารัฐบาลที่
มี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี มีการกระทำที่ต่อว่าทุจริต จึงเดินขบวนขับไล่
ต่อต้าน ในขณะที่กลุ่มคนที่ชื่นชอบพ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร มีความเชื่อในอีกทิศทางหนึ่งว่า
พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือคนยากจนอย่างไม่เคยมีนายกรัฐมนตรีคน
ไหนทำมาก่อน ความเชื่ออันเกิดจากอคติที่ฝังแน่นของคนที่ทั้งสองกลุ่ม
ทำให้เกิดความขัดแย้งลุกลามไปทั่วประเทศ จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่สามารถแก้ไขได้

๔. โลภะ โทสะ โมหะ

พระไพศาล วิสาโลมองว่าความโลภมีอิทธิพลต่อชีวิตของผู้คนตั้งแต่เด็กไปถึง
ผู้ใหญ่ โดยเฉพาะคนในสังคมปัจจุบันนี้ นิยมนำเอาอัตลักษณ์ของตนไปผูกติดอยู่ที่การบริโภค
และวัดคุณค่าของคนจากการอวดมด้วยวัตถุแทนการมีจิตใจที่ดีงาม^{๖๖} กระแสโลกาภิวัตน์และ
ความแพร่หลายของสื่อเป็นตัวกระตุ้นลัทธิบริโภคนิยมเป็นอย่างดี ยิ่งผู้รับข่าวสารขาดสติยัง
คิด และขาดปัญญาใคร่ครวญก็พร้อมที่จะกระโจนเข้าสู่วังวนของการบริโภคโดยมีความโลภ
เป็นที่ตั้ง จึงทำให้คนส่วนมากถือเอาประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ เกิดการเอารัดเอาเปรียบ การ

^{๖๓} พระไพศาล วิสาโล, “ความสุดโต่งในยุคข่าวสารข้อมูล”, นิตยสารสารคดี : ฉบับที่ ๓๑๑ ::
มกราคม ๕๔ ปีที่ ๒๖.

^{๖๔} พระไพศาล วิสาโล, “ทางหลุดพ้นจากวังวนแห่งความขัดแย้ง”, ใน สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ,
(กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๘), หน้า ๔๘ – ๕๐.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

^{๖๖} พระไพศาล วิสาโล, “ศาสนธรรมในกระแสแห่งกลียุค”, <http://www.visalo.org/article/budSasanaDham.htm>.

คอร์ปชั่น แย่งชิงทรัพยากร จนเกิดผลกระทบตามมามากมาย ชุมชนแตกแยก ต่างมองผู้อื่น เป็นศัตรูที่จะมาแย่งผลประโยชน์ จนกลายเป็นความหวาดระแวงทำร้ายซึ่งกันและกันในที่สุด

ผู้วิจัยมองว่า ความ โลกอย่างไม่มีที่สิ้นสุดของคน เช่น การที่นักการเมือง นักธุรกิจและผู้ที่เกี่ยวข้องเร่งเปิดเสรีทางการค้า โดยไม่สนใจต่อผลกระทบต่อยอดขายของเกษตรกรภายในประเทศ ซึ่งไม่สามารถแข่งขันกับทุนข้ามชาติได้ เนื่องจากมีต้นทุนที่แตกต่างกัน หรือการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ก็ทำให้ประชาชนต้องรับภาระค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับ สาธารณูปโภคเพิ่มขึ้น เหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคมไทย

ความ โลกเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิด โทสะ เพราะเมื่อคนเรามีความปรารถนา ต่อบางสิ่งบางอย่าง แต่กลับไม่สมหวัง ย่อมเกิดความไม่พึงพอใจ ซึ่งเมื่อสะสมมากเข้าก็จะ กลายเป็นความ โกรธ อาฆาตพยาบาทต่อผู้ที่ทำให้เราผิดหวัง ยิ่งบ่มเพาะความ โกรธความเกลียดในจิตใจมากขึ้นเท่าไร เราก็จะไม่สามารถควบคุมตนเองได้ จนอาจเผลอทำร้ายผู้อื่นได้ และถ้าคนๆ นั้น ตอบโต้ด้วยอารมณ์และวิธีการที่รุนแรงขึ้น ก็จะทำให้ความขัดแย้งลุกลาม ขยายตัวมากขึ้น จนกลายเป็นการช่วยยู่ให้ทุกฝ่ายเพิ่มความรุนแรงขึ้นอีก สุดท้ายไม่มีใครเป็นผู้ชนะ ต่างฝ่ายต่างก็สูญเสียตัวหน้ากัน^{๖๓} เพราะความ โกรธนั้นได้ทำลายทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน

ส่วน โมหะหรืออวิชชา นั้น คือ ความหลง ความไม่รู้ ตามความเป็นจริง ซึ่งเกิด จากความเห็นผิด ไม่ใช่ปัญญาพิจารณาให้ประจักษ์ต่อแท้^{๖๔} จึงเป็นเสมือนความมืดบอดที่ชักนำไปสู่ความชั่ว ผู้ที่จิตเต็มไปด้วย โมหะจึงอาจถูกชักนำไปสู่การกระทำที่เป็น โทษกับตน หากมี โลกะ โทสะเข้าร่วมด้วย โดยขาดสติปัญญากลับกรองก็ยิ่งส่งผลให้ใช้ชีวิตอย่างประมาท ขาดความระมัดระวัง และอาจนำไปสู่การทะเลาะวิวาท และความขัดแย้งได้ในที่สุด

ท่านยังมองอีกว่าในวังวนแห่งความขัดแย้งนั้น คู่กรณีทุกฝ่ายต่างเป็นเหตุปัจจัยให้แก่กันและกัน คือ เป็นทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำของกันและกัน เมื่อขาดการจัดการดูแลความรู้สึกนึกคิดภายในใจ ทั้งอารมณ์ อคติ และความคิดที่ถูกปรุงแต่งด้วยตัณหา อวิชชา แล้ว ก็จะทำให้การรับรู้ผิดพลาดคลาดเคลื่อน ไปจากความเป็นจริง มองคู่กรณีเป็นศัตรูที่ต้อง เช่นฆ่าทำลาย ในที่สุดก็จะปลุกเร้าให้กลายเป็นพฤติกรรมรุนแรง

^{๖๓} พระไพศาล วิสาโล, “ชัยชนะที่แท้จริง”, ใน สันติวิธี วิธีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘๒-๑๘๓.

^{๖๔} พระไพศาล วิสาโล, สุขแท้ด้วยปัญญา, หน้า ๒๕.

๓.๕.๑.๒ หลักธรรมที่ส่งเสริมสันติวิธี

๑. การมองแบบอภิวาทะ

อภิวาทะ คือ การมองโลกในลักษณะเชื่อมโยงสัมพันธ์กันทั้งรูปธรรมและนามธรรม โดย ไม่อาจแยกจากกันได้ ต่างพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน^{๖๕} แม้กระทั่งความคิดก็ยังเชื่อมโยงสัมพันธ์กับความชั่ว เพราะเรารับรู้ความคิดได้ก็ต่อเมื่อมีความชั่วเป็นตัวเทียบเคียง เงามืดเกิดขึ้นได้ก็เมื่อมีแสงสว่าง เราจึงไม่สามารถเลือกสิ่งหนึ่งโดยปฏิเสธอีกสิ่งหนึ่งได้อย่างสิ้นเชิง เพราะทั้งสองสิ่งเปรียบเสมือนสองด้านของเหรียญเดียวกัน ดังนั้น อภิวาทะจึงมองว่า โลกนี้ล้วนเป็นหนึ่งเดียวกัน หาได้แยกออกเป็นส่วนๆจากกันไม่ ในทัศนะของอภิวาทะนั้น แต่ละด้านของความจริงอยู่คู่เคียงกันอย่าง ไม่อาจแยกจากกัน เช่น ในสุขย่อมมีทุกข์แทรกอยู่ และในทุกข์ย่อมมีสุขให้สัมผัสได้เช่นเดียวกัน

ในมุมมองของพระไพศาล วิสาโลนั้น โลกเป็นอภิวาทะตามหลักอทิปปัจจยตา คือ สรรพสิ่งล้วนเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างไม่อาจแยกขาดจากกันได้^{๖๖} ทัศนะดังกล่าวตามหลักพระพุทธศาสนาช่วยให้บุคคลหลุดพ้นจากความยึดติดในสมมติบัญญัติ ทั้งยังช่วยให้ถอนออกจากความสำคัญมั่นหมายในตัวตน^{๖๗}

บ่อยครั้งที่คนเราส่วนใหญ่ตกอยู่ในกับดักแห่งความคิดแบบอภิวาทะ จึงมองโลกเป็นขาว-ดำ ดี-ชั่ว แบ่งข้างอย่างชัดเจน จนบ่มเพาะกลายเป็นความเกลียดชังผู้ที่คิดไม่เหมือนตน มองเห็นเขาเหล่านั้นเป็นศัตรูที่เราสามารถกำจัดได้อย่างชอบธรรม^{๖๘} ซึ่งเป็นความคิดที่ผิด การมองแบบอภิวาทะจะช่วยให้เราตระหนักว่าการกระทำของฝ่ายหนึ่งนั้นย่อมเป็นผลสืบเนื่อง หรือสัมพันธ์กับการกระทำของอีกฝ่ายหนึ่งเสมอไม่มากก็น้อย ไม่มีฝ่ายใดที่เลวไปหมด และอีกฝ่ายถูกต้องร้อยเปอร์เซ็นต์

นอกจากนี้ท่านยังมองว่า โครงสร้างของสังคมที่อยู่ดิฐธรรมมีส่วนในการบ่มเพาะปลูกฝังพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องของคนในสังคมนั้นๆ การที่คนในสังคมเองยอมรับในโครงสร้าง ที่ผิดเพี้ยนเช่นนั้น เท่ากับว่ามีส่วนสนับสนุนด้วย จึงไม่อาจปฏิเสธความรับผิดชอบ

^{๖๕} พระไพศาล วิสาโล, “สันติวิธีบนวิถีแห่งอภิวาทะ”, ใน สันติวิธี วิธีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๗ .

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๘.

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

^{๖๘} พระไพศาล วิสาโล, “ศาสนธรรมในกระแสแห่งเกลียดชัง”, <http://www.visalo.org/article/budSasanaDham.htm>.

ต่อพฤติกรรมเหล่านั้นได้เช่นกัน”^{๓๓} ท่านสรุปว่า “การที่ว่าเราเองก็มีส่วนร่วมหรือเป็นเหตุปัจจัยแห่งความชั่วร้ายของผู้อื่นด้วยนั้น ทำให้เราไม่มีความชอบธรรมที่จะใช้ความรุนแรงเพื่อกำจัดเขา ขณะเดียวกันความตระหนักว่าในจิตใจของเรานั้น ก็มีความชั่วร้ายแฝงอยู่ ก็ทำให้เราต้องระมัดระวังที่จะใช้ความรุนแรงกระทำกับผู้อื่น”^{๓๔}

การมองแบบอหิวาณะถือเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับปฏิบัติการสันติวิธี เพราะการขจัดความเกลียดชังอหิวาณะที่เป็นสาเหตุของปัญหาออกจากโครงสร้างของสังคม และการกำจัดความเห็นแก่ตัว อคติที่อยู่ในใจผู้คนนั้น ไม่สามารถทำได้ด้วยความรุนแรงใดๆทั้งสิ้น มีแต่สันติวิธีเท่านั้น^{๓๕} จึงจะสำเร็จ

แนวทางปฏิบัติการสันติวิธี แบบอหิวาณะ มีลักษณะเด่น คือ การไม่แยกการภาวนากับกิจกรรมทางสังคมออกจากกัน^{๓๖} เพราะปฏิบัติการทางสังคมถือเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกฝนพัฒนาตนในทางจิตวิญญาณ เป็นการบ่มเพาะความเมตตา ความอดทน ความไม่ถือตัวตน และการเอาชนะความโกรธเกลียด ความพร้อมที่จะยอมรับความทุกข์ทั้งกายโดยที่ใจไม่ได้ทุกข์ตามไปด้วย เป็นต้น และยังถือว่าเป็นแค่การกระทำแต่ไม่มีผู้กระทำ ซึ่งการคิดเช่นนี้จะช่วยคลายความยึดมั่นถือมั่นในผลของการกระทำให้ลดน้อยถอยลง

๒. เมตตา – กรุณา

มนุษย์เรานั้นสามารถบ่มเพาะความรู้สึกละเมตตา กรุณาขึ้นมาในใจของตนได้ หากมีความคิด และจิตที่เป็นอิสระจากอคติ จนก้าวข้ามพหุเสี้ยนแบ่งของ เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม^{๓๗} หากมองเห็นทุกคนเป็นเพื่อนมนุษย์ที่ปรารถนาในสุข และต้องการพ้นทุกข์เช่นเดียวกันกับเรา แต่เมื่อใดก็ตามที่มีการแบ่งเป็นฝักฝ่ายขึ้นมา เมตตา กรุณา ก็จะถูกปิดกั้น ผู้นั้นก็กลายเป็นผู้มีจิตใจแข็งกระด้าง เฉลยซาแม้เห็นผู้อื่นมีความทุกข์อยู่ต่อหน้า^{๓๘}

ในทัศนะของพระไพศาล วิสาโลนั้น สารัตถะของพระพุทธศาสนาที่แท้จริงมิใช่ศาสนาวัตถุ หรือตัวอักษรในพระไตรปิฎก แต่คือธรรมะที่สถิตย์ในใจคน คอยชี้นำกำกับวิถีชีวิตให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม โดยมีเมตตา กรุณา และปัญญาเป็น

^{๓๓} พระไพศาล วิสาโล, “สันติวิธีบนวิถีแห่งอหิวาณะ”, ใน สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ, หน้า ๑๒๑ .

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๒.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๔.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๕.

^{๓๗} พระไพศาล วิสาโล, “เมตตาธรรม”, ใน สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

^{๓๘} พระไพศาล วิสาโล, “สามานใจด้วยความดี”, Walk together hand in hand.

พื้นฐาน^{๓๕} การรักษารธรรมให้มั่นคงในใจ ประกอบกับการมีเมตตากรุณา ก็จะทำให้ผู้นั้นมีจิตใจสงบ พร้อมให้อภัยต่อผู้ที่คิดร้ายได้ การต่อสู้กับความชั่วร้ายในใจคน ต้องใช้เมตตา ประกอบกับปัญญา คุณธรรมทั้งสองประการนี้ ช่วยให้เราสามารถชนะใจอีกฝ่ายหนึ่ง และขจัดความอาฆาตพยาบาทออกไปจากจิตใจของทุกฝ่ายได้ เช่น การที่รัฐบาลสร้างเงื่อนไขทางการเมือง ที่เอื้อต่อการแก้ไขความขัดแย้งกับเหล่าคอมมิวนิสต์โดยสันติวิธี^{๓๖} ด้วยการอภัยโทษ และเปิดโอกาสให้ผู้หลงผิดกลับเข้ามาร่วมพัฒนาชาติไทย นับเป็นตัวอย่างของการใช้เมตตา และปัญญายิ่งกว่าศาสตราวุธ

๓. จาคะ

ปัญหาความเหลื่อมล้ำไม่เป็นธรรมทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคม เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความแตกแยกขัดแย้งขึ้น ความแตกต่างของฐานะทางเศรษฐกิจระหว่างคนในชุมชนเมือง กับคนในชนบทในประเทศไทยมีให้เห็นอย่างเด่นชัด และนับเป็นปัญหาทางโครงสร้างที่ยากต่อการแก้ไขให้ลุล่วงได้โดยเร็ว สิ่งหนึ่งที่ จะสามารถบรรเทาความรู้สึกแตกแยก คับแค้น ไม่พึงพอใจของผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้ก็คือ การเอื้อเพื่อเอื้อแผ่ให้เขาเหล่านั้น ได้มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งนอกจากจะเป็นการให้ความช่วยเหลือด้วยวัตถุอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว ก็นับว่าเป็นการบรรเทาสภาพจิตใจให้เบาบางลงจากความคับข้องหมองใจอีกด้วย

พระไพศาล วิสาโลมองว่า จาคะ เป็นเครื่องมือหนึ่งของสันติวิธี เพราะความเอื้อเพื่อเอื้อแผ่ เสียสละ พร้อมรับฟังความทุกข์และความต้องการของผู้อื่นจะช่วยสมานใจผู้คนให้เป็นหนึ่งเดียวกันได้ ถึงแม้จะมีความเห็นแตกต่างกันก็ตาม แม้กระทั่งศัตรูเราก็สามารถชนะใจหรือเปลี่ยนเขามาเป็นมิตรได้ด้วยการให้อย่างบริสุทธิ์ใจ จาคะจึงมิได้หมายถึง การบริจาคเงินให้แก่คนยากจนเท่านั้น แต่เป็นการแบ่งปัน โภคทรัพย์และประโยชน์สุขให้แก่ผู้คนอย่างทั่วถึง^{๓๗} ทั้งเป็นการกระจายโอกาสให้ผู้ยากไร้ได้เข้าถึงทรัพยากรและปัจจัยในการดำรงชีวิตได้มากขึ้น โดยเฉพาะในบ้านเมืองที่มีความเหลื่อมล้ำสูง จาคะจะช่วยลดช่องว่างในสังคมลง ทำให้ผู้คนเป็นมิตรกันมากขึ้น

^{๓๕}พระไพศาล วิสาโล, “ที่มั่นสำคัญของพระพุทธศาสนา”, ใน สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๕๓ – ๕๗.

^{๓๖}พระไพศาล วิสาโล, “ชัยชนะที่แท้จริง”, ใน สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘๖.

^{๓๗}พระไพศาล วิสาโล, “สมานใจด้วยความดี”, Walk together hand in hand.

๔. ชั้นศีลธรรม

ในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล^๒ นั้น ชั้นศีลธรรมมิได้หมายถึง การอยู่เฉย หรืออดทนต่อการกระทำที่ไม่ถูกต้อง แต่หมายถึงการอดทนอดกลั้นต่ออารมณ์ของตน โดยเฉพาะความโกรธเกลียด ไม่บันดาลโทสะออกไปง่ายๆ เมื่อพบเห็นสิ่งที่ไม่ถูกใจหรือไม่ถูกต้อง^{๒๒} นอกจากนี้ท่านยังเห็นว่าชั้นศีลธรรมเป็นหลักธรรมที่ชาวพุทธควรยึดถือปฏิบัติร่วมกับความมีเมตตา และการให้อภัย โดยมีสติปัญญาเป็นตัวกำกับ เพราะหลักธรรมเหล่านี้ จะเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจให้เกิดความอดกลั้น ไม่กระโจนเข้าสู่ความโกรธเกลียด อาฆาตพยาบาทมุ่งร้ายต่อผู้อื่น จึงนับว่าเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมสันติวิธี ชาวพุทธที่ดีจึงต้องมีชั้นศีลธรรม และเมตตาธรรมเป็นพื้นฐาน^{๒๓} เพราะจะทำให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้ที่มีความเชื่อหรือความคิดเห็นที่แตกต่างได้โดยไม่มีเงื่อนไข

๕. สัจจะ

สัจจะ คือ ความจริงซึ่งมีอำนาจในตัวเอง^{๒๔} แนวทางสันติวิธีจะใช้พลังของสัจจะเข้าไปสั่นคลอนความอยุติธรรม ซึ่งสามารถแสดงออกได้ทั้งทางกาย และทางวาจา เพื่อย้ำถึงการยึดมั่นในความจริงโดยไม่ใช้อาวุธและกำลัง การแสดงถึงสัจจะมักทำร่วมไปกับหลักอหิงสา เช่น การ ที่คนค้าขายได้การนำของมาร์ติน ลูเธอร์คิง เข้าไปนั่งในสถานที่ของคนขาว ซึ่งถือเป็นสถานที่ต้องห้ามของคนดำนั้น เป็นการแสดงถึงความจริงที่ว่า คนดำถูกเลือกปฏิบัติโดยกฎของสังคมว่าเป็นเพียงพลเมืองชั้นสอง คนที่ไม่เข้าใจอาจคิดว่ากรกระทำดังกล่าวสร้างความวุ่นวายขึ้นในสังคม แท้ที่จริงแล้ว นั่นเป็นการแสดงออกถึงสันติภาพที่มนุษย์พึงมีอย่างเท่าเทียมกัน บนพื้นฐานของสัจจะและความยุติธรรม

อย่างไรก็ดีมีสิ่งที่พึงระวัง คือ ความจริงมีหลายระดับ ทั้งความจริงที่ดีมีประโยชน์ และความจริงที่ไม่ดีไร้ประโยชน์ จึงต้องใช้ปัญญาในการแยกแยะว่าควรนำความจริงชนิดใดมาใช้ กระบวนการสันติวิธีจะเลือกใช้เฉพาะความจริงที่มีประโยชน์ และ

^{๒๒}พระไพศาล วิสาโล, “ชั้นศีลธรรม”, ใน สันติวิธี วิธีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๘๑ – ๘๕.

^{๒๓}พระไพศาล วิสาโล, “ดับไฟในใจก่อนลามไหม้ทั้งประเทศ”, ใน สันติวิธี วิธีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕๒.

^{๒๔}มหาตมาคานธี เรียกว่า สัตยาเคราะห์ ซึ่งเป็นกระบวนการแสดงถึงความจริงโดยยึดมั่นในความจริงแม้จะถูกต่อต้านทำร้ายทารุณกรรมก็ไม่หวั่นกลัว

สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงบนความถูกต้องและยุติธรรม^{๔๕} ถึงแม้ความจริงจะเป็นกุญแจไปสู่สันติภาพ แต่การเข้าไปยึดมั่นในความจริงของตน โดยไม่สนใจรับรู้ความจริงของผู้อื่น อาจเป็นที่มาของความขัดแย้งและความรุนแรงได้

การต่อสู้กับโครงสร้างที่อยู่ยุติธรรม หรือผู้ที่ใช้อำนาจในทางที่ผิดนั้น ไม่จำเป็นต้องใช้อาวุธ เพียงแค่เรานำความจริงที่มีสาระมาเปิดเผยให้สาธารณชนรับรู้ ก็สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ด้วยกลุ่มชนที่ยอมรับความจริงนั้น ความจริงจึงเป็นตัวช่วยให้เกิดความรักความเข้าใจ และนำไปสู่สันติภาพได้ในที่สุด

๖. สติปัญญา

การจัดการกับอารมณ์ที่ถูกปรุงแต่งด้วยกิเลสและอคตินั้น ต้องอาศัยสติเป็นหลัก เพราะนอกจากสติจะช่วยให้เรารู้เท่าทันอารมณ์ และไม่ปล่อยใจให้ปรุงแต่งไปตามอคติแล้ว ยังช่วยให้รับรู้สิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ที่สำคัญคือ สติสามารถเตือนใจให้รู้จักการให้อภัย^{๔๖} หรือใช้ปัญญาในการแก้ไขความขัดแย้ง เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่ายได้

ในส่วนของปัญญานั้นมีหลายระดับ การจะเข้าถึงความจริงอย่างทั่วถึงรอบด้านนั้นไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยปัญญาที่เกิดจากการคิดหรือฟังเท่านั้น แต่ต้องอาศัยการเข้าไปสัมผัส และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ดังนั้น ภาวนามยปัญญาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นขาดไม่ได้^{๔๗} ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตไม่อาจแยกขาดจากการปฏิบัติ ปัญญาไม่ว่าทางโลกหรือทางธรรมจะเพิ่มพูนขึ้นได้ก็ต้องอาศัยการปฏิบัติ^{๔๘} เช่นกัน จากนั้นจึงนำไปใช้กับชีวิตจริงโดยมีสติเป็นตัวกำกับ การดำรงสติอย่างมั่นคง จะทำให้เราอดทนต่อการขยันได้ถึงที่สุด สามารถรักษาใจไม่ให้ความเครียดแค้นพยาบาทครอบงำ^{๔๙} และใช้ความรักความเมตตาในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นได้แม้ต่างชาติศาสนา

^{๔๕} สรุปจากงานสัมมนา “สันติภาพ ดำรงอยู่ในความจริง” เนื่องในวันสันติภาพสากลประจำปี ๒๐๐๖ และงานเสวนา “อำนาจ ความจริง และสันติภาพ” วันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๕๔๕.

^{๔๖} พระไพศาล วิสาโล, *สูงแท้ด้วยปัญญา*, หน้า ๔๖.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒-๕๓.

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

^{๔๙} พระไพศาล วิสาโล, “สู้วิกฤตด้วยจิตที่มั่นคง”, ใน *สันติวิธี วิธีแห่งอารยะ*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๕๕- ๑๕๕.

๓. อภัยทาน

ในทัศนะของพระไพศาล วิสาโลนั้น การให้อภัยมิใช่การลืมอดีต แต่เป็นการไม่ยินยอมให้เหตุการณ์ในอดีตมาทำให้เราต้องทุกข์อีกต่อไป สามารถนำอดีตมาใช้เป็นเครื่องเตือนใจว่าการบ่มเพาะความโกรธความเกลียดนั้น ล้วนทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับทุกคนต้องเป็นทุกข์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวเราเอง^{๕๐} การเรียนรู้ที่จะให้อภัยแก่ผู้ที่ทำร้ายเรานั้น จะทำให้เรารู้สึกผ่อนคลาย ทั้งยังเป็นการถอดถอนความยึดมั่นถือมั่นที่เคยมีในใจเราให้เบาบางลง

ท่านยังมองว่าแม้การให้อภัยจะเป็นเรื่องยาก แต่การมีชีวิตอยู่ด้วยจิตใจที่เต็มไปด้วยความโกรธแค้นพยายามทกลับเป็นเรื่องที่ยากลำบากกว่า เพราะคนเหล่านั้นจะมีชีวิตอยู่โดยปราศจากความสุขและความเบิกบานใจ การรู้จักให้อภัยด้วยความมีเมตตาอย่างแท้จริงเท่านั้นจึงจะเยียวยาให้กลับเป็นปกติสุขอีกครั้งหนึ่ง

ผู้วิจัยพบว่านอกจากหลักธรรมที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ท่านยังเชื่อมโยงสันติวิธี หรือ การปฏิบัติการใช้ความรุนแรงเข้ากับวิถีการดำรงชีวิตอย่างสงบ และกระบวนการสร้างปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น หลักสามัคคีธรรม ฆราวาสธรรม รวมถึงการปฏิบัติธรรมเพื่อเจริญสติปัญญา เนื่องจากท่านมีความเชื่อว่าโลกกับธรรมแยกจากกันไม่ได้ การจะมีชีวิตอยู่ในโลกอย่างสงบสุขได้นั้น จึงต้องนำธรรมะมาใช้เป็นหลักในการสร้างสังคมสันติภาพ แต่ต้องเป็นการกระทำอย่างมีสติ โดยไม่ยึดติดกับรูปแบบ หรือกิริยาอาการภายนอกเท่านั้น เพื่อป้องกันไม่ให้ธรรมะถูกใช้ไปในการทำร้ายผู้คน แทนการส่งเสริมพัฒนาชีวิต จิตวิญญาณ และการสร้างความผาสุกขึ้นในสังคม

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ธรรมะจึงสร้างสันติให้เกิดขึ้นได้ทั้งในระดับบุคคล ระดับปฏิบัติการ และระดับโครงสร้าง อันเป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น

๓.๕.๒ วิธีการจัดการความขัดแย้งด้วยหลักพระพุทธศาสนาของพระไพศาล วิสาโล

วิธีการจัดการความขัดแย้งที่พระไพศาล วิสาโลได้นำเสนอต่อสาธารณชนนั้นมีฐานคิดมาจากหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับแนวทางสันติวิธีที่นักวิชาการตะวันตก เช่น นิโคลัส เบเนดต์ ฮิน ชาร์ป ปราชญ์ตะวันออก เช่น ท่านพุทธทาสภิกขุ ดิข นัท

^{๕๐}พระไพศาล วิสาโล, ยาสามัญประจำใจ.

อันท์ และนักเคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพ เช่น มหาตมะ คานธี เคยใช้มาในอดีต โดยประกอบไปด้วยวิธีการต่างๆ ดังนี้

๓.๕.๒.๑ การประท้วงโดยไร้ความรุนแรงและการโน้มน้าว

เป็นการกระทำเพื่อแสดงออกซึ่งการคัดค้าน หรือการสนับสนุน โดยมุ่งให้เกิดผลกระทบต่อคู่กรณีเป็นหลัก^{๕๑} สามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น การประกาศอย่างเป็นทางการ การจัดกลุ่มตัวแทน การปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ การกดดันต่อปัจเจกบุคคล การเพิกถอน การสละสิทธิ์ การประท้วงผ่านละครหรือดนตรี เป็นต้น

๓.๕.๒.๒ การไม่ให้ความร่วมมือ

หมายถึง การปฏิเสธที่จะให้ความร่วมมือกับผู้ที่เราต่อต้าน ซึ่งอาจเป็นบุคคลหรือสถาบัน อาจเป็นการปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง หรือเพียงคือแเพงก็ได้^{๕๒} แบ่งออกเป็น การไม่ให้ความร่วมมือทางสังคม ทางเศรษฐกิจ และทางการเมือง โดยมีกระบวนการแตกต่างกันไป เช่น การคว่ำบาตร การร่วมชุมนุมโดยสงบ การพร้อมใจกันผลงาน การเถียงงาน การบอยคอตหรือการยึดพื้นที่โดยคลื่นมหาชน เป็นต้น

๓.๕.๒.๓ การแทรกแซงโดยไร้ความรุนแรง

คือ การเข้าเผชิญหน้ากับคู่กรณีอย่างเปิดเผยและชัดเจน ซึ่งนับเป็นการกระทำที่ท้าทายและเสี่ยงต่อการถูกตอบโต้อย่างรุนแรง แต่ก็เห็นผลได้รวดเร็วกว่าวิธีอื่น เพราะกระทบต่อความรู้สึกของคนได้มากกว่า^{๕๓} เช่น การชุมนุมประท้วงในพื้นที่ป่าที่ถูกกำหนดว่าจะสร้างเขื่อน จะส่งผลกระทบต่อความรู้สึกของคนมากกว่าการถือป้ายประท้วงคัดค้านที่สำนักงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต เป็นต้น การแทรกแซงดังกล่าวสามารถทำได้ทั้งทางจิตวิทยา ทางกายภาพ ทางสังคม ทางเศรษฐกิจ และทางการเมือง

นอกจากวิธีการที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พระไพศาล วิสาโลยังเสนอว่า การเจรจาอย่างตั้งใจด้วยท่าทีสุภาพนุ่มนวล พร้อมเปิดใจรับฟังอีกฝ่ายหนึ่ง ด้วยกระบวนการของ

^{๕๑}พระไพศาล วิสาโล, สร้างสันติด้วยมือเรา, หน้า ๑๒๕.

^{๕๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๓.

^{๕๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕.

สถานเสาวนา หรือการใช้คนกลางเข้ามาช่วยไกล่เกลี่ยอย่างยุติธรรม ก็เป็นวิธีการที่นักสันติวิธี นิยมใช้เช่นกัน โดยท่านได้นำเสนอวิธีการไว้ ดังนี้

(๑) การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ

ท่าทีของพระพุทธศาสนาที่มีต่อความขัดแย้งทางสังคม หรือความขัดแย้งใน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนนั้น คือ การไม่วางเฉย หรือนิ่งดูเฉย เมื่อคู่กรณีไม่สามารถแก้ไข ความขัดแย้งได้ด้วยตนเอง พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญผู้ที่เข้าไปให้ความช่วยเหลือจัดการ แก้ไขให้คู่ขัดแย้งคืนดีกัน การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ^{๕๔} ในทัศนะของท่าน คือ

๑. **ให้ความสำคัญกับคนหรือมิติทางด้านอารมณ์** บ่อยครั้งที่อารมณ์ของคู่กรณี ทำให้ประเด็นปัญหาที่มีเพียงเล็กน้อยขยายวงกว้าง ผู้ไกล่เกลี่ยจึงต้องเริ่มต้นด้วยการจัดการให้ อารมณ์ความรู้สึกของทั้งคู่คลี่คลายลง การเจรจาเพื่อพิจารณาประเด็นปัญหาหรือข้อเรียกร้อง จึงจะเกิดขึ้นได้

๒. **ช่วยขจัดอคตมูลในใจคู่ขัดแย้ง** ทั้ง โทสะ โทสะ และโมหะผู้ไกล่เกลี่ยควร ช่วยประสานประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับทั้งสองฝ่ายอย่างเหมาะสม มิใช่ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ ได้แต่เพียงฝ่ายเดียว รวมทั้งต้องช่วยให้คู่ขัดแย้งลดความโกรธเกลียดระหว่างกันลง จนสามารถเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง

๓. **กระตุ้นให้คู่ขัดแย้งทบทวน ได้สติและหันมาพิจารณาตนเอง** เช่น กรณีที่พระ พุทธองค์ทรงตรัสให้กษัตริย์แคว้น โกถิยะและแคว้นสากยะที่ยกทัพมาเผชิญหน้ากัน เพื่อแย่ง ใช้น้ำจากแม่น้ำโรหิณี ได้มีสติทบทวนว่าความเป็นกษัตริย์มีค่ากว่าน้ำที่แย่งกัน ต่างฝ่ายจึง ตัดสินใจเลิกรบและยกทัพกลับ

๔. **ช่วยให้คู่ขัดแย้งหาคำตอบด้วยตนเอง** ผู้ไกล่เกลี่ยไม่ควรเป็นผู้กำหนด ทางออกของปัญหา แต่ต้องเป็นเพียงผู้ช่วยให้คู่ขัดแย้งสามารถตกลงกันได้ด้วยดี โดยความ ยินยอมพร้อมใจของตนเอง ซึ่งอาจทำได้โดยการตั้งคำถามเปิด เพื่อกระตุ้นให้คู่ขัดแย้งช่วยกัน หาทางออกหลากหลาย และนำมาพิจารณาร่วมกันจนได้ทางออกที่แท้จริงที่ทุกฝ่ายยอมรับ

๕. **สร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับคู่ขัดแย้ง** ผู้ไกล่เกลี่ยจึงต้องเป็นกลาง ไม่ ลำเอียงเข้าข้างใดข้างหนึ่ง เพื่อให้คู่ขัดแย้งเกิดความไว้วางใจในตัวผู้ไกล่เกลี่ย และต้องทำให้

^{๕๔} พระไพศาล วิสาโล, การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ,

คู่ขัดแย้งไว้วางใจซึ่งกันและกัน คือไว้วางใจว่าทั้ง ๒ ฝ่ายจะสามารถหาทางออกร่วมกันได้ด้วยการเจรจา โดยไม่ใช้การเจรจาหรือการไกล่เกลี่ยเป็นข้ออ้างซื้อเวลา

๖. **คุณธรรมของผู้ไกล่เกลี่ย** เป็นสิ่งสำคัญมากในการสร้างความไว้วางใจและความเชื่อมั่นซึ่งกันและกัน กระบวนการไกล่เกลี่ยจึงต้องยึดมั่นในสัจจะ ส่วนตัวผู้ไกล่เกลี่ยต้องกระทำด้วยเมตตา ซันติ และใช้สติปัญญาเป็นตัวกำกับ

๗. **คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ย** ต้องเป็นผู้มีสติ มีความรู้ความสามารถและคุณธรรมที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับมีทักษะในการสื่อสาร ดีความ และควบคุมสถานการณ์ด้วยความอดทน อ่อนน้อมถ่อมตน มีความยุติธรรมและรักษาความสัมพันธ์ที่มีต่อคู่ขัดแย้งอย่างเท่าเทียมกัน

พระไพศาล วิสาโลยังมีความเห็นว่า การขอโทษที่ทำอย่างจริงจังและจริงใจ ด้วยความรู้สึกสำนึกผิด และพร้อมรับผิดชอบในการกระทำของเรานั้น จะช่วยลดทอนความเจ็บปวดของอีกฝ่ายหนึ่ง และยังช่วยปลดปล่อยคู่กรณีให้พ้นจากวังวนแห่งความขัดแย้ง^{๕๕} และการเป็นปฏิปักษ์กันด้วย

๓.๖ ความล้มเหลวของสันติวิธี

บ่อยครั้งที่การต่อสู้ด้วยสันติวิธีประสบกับความล้มเหลว ทั้งนี้เกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น ผู้ปฏิบัติการสันติวิธีขาดความรู้ความเข้าใจในกระบวนการของสันติวิธีอย่างแท้จริง จึงทำให้การวางยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีผิดพลาดไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ของความขัดแย้ง หรือ ผู้ปฏิบัติการสันติวิธีขาดความเชื่อมั่นในกระบวนการของสันติวิธีจึงล้มเลิกกลางคัน ความล้มเหลวเหล่านี้พระไพศาลได้สรุปออกมาประเด็นต่างๆ^{๕๖} ดังนี้

๑. **มายาคติของสันติวิธี** มีผลทำให้สันติวิธีมีโอกาที่จะประสบกับความล้มเหลวได้ง่าย

๒. **สันติวิธีมีลักษณะเรียบง่าย และต้องใช้เวลานานกว่าจะเห็นผล** จึงไม่อาจรอได้

^{๕๕}พระไพศาล วิสาโล, “การขอโทษ”, ใน **สันติวิธี วิธีแห่งอารยะ**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๕๕ -๖๐.

^{๕๖}พระไพศาล วิสาโล, “ทำไมคนจึงมองข้ามสันติวิธี”, ใน **สร้างสันติด้วยมือเรา**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี (สพส.) มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๒ – ๑๑๘.

๓. การวัดความสำเร็จของสันติวิธีทำได้ยาก เนื่องจากยังไม่มีมาตรฐานที่แน่ชัด มาตรฐานที่แตกต่างกันทำให้เกิดการถกเถียง และขาดข้อสรุปที่เป็นเอกฉันท์

๔. การที่ผู้มีอำนาจในสังคมพยายามสร้างเงื่อนไขว่า ความรุนแรงเป็นสิ่งสามัญ ธรรมดาที่อาจเกิดขึ้นได้ เพื่อให้คนในสังคมยอมรับ เช่น กรณีที่รัฐบาลและทหารเข้าสลาย กลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ที่ชุมนุมอยู่บริเวณสี่แยกราชดำริ จนมีคนบาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมากนั้น คนในสังคมส่วนหนึ่งรู้สึกเห็นด้วยกับการใช้ความรุนแรงแก้ปัญหาดังกล่าว เพราะเห็นผลฉับไวกว่าการเจรจาด้วยสันติวิธีที่ไม่รู้ว่าจะสิ้นสุดเมื่อใด

๕. ในทางจิตวิทยานั้น คนส่วนใหญ่มีความโน้มเอียงที่จะใช้ความรุนแรงแก้ปัญหา

ผู้วิจัยมองว่า การที่ผู้ปฏิบัติกรสันติวิธีแต่ละคนมีความสำคัญมั่นหมายในตัวตน ในความคิดของตน ติดกับดักความดีของตน จนเกิดความขัดแย้งทางความคิดกับผู้ร่วมงาน พัฒนาเป็นความขัดแย้งส่วนบุคคลจนขาดความหวังกัน ทำให้งานสันติวิธีไม่สามารถดำเนินต่อไปได้

ดังนั้น นักสันติวิธีจึงต้องระมัดระวังกับการยึดติดทั้งในความคิดและในงานที่ตนเป็นผู้กระทำ โดยต้องปรับวิธีการคิดใหม่ให้เห็นว่า แท้จริงแล้วมีแต่การกระทำแต่ไม่มีผู้กระทำ จึงจะคลายความยึดมั่นถือมั่นในการเป็นเจ้าของการกระทำหรือเจ้าของผลของการกระทำนั้นๆ^{๕๑} ลงได้ หากทำเช่นนี้แล้ว ก็จะสามารถทำงานได้อย่างมีความสุข มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น และใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญงานที่กระทำไปตามเหตุปัจจัยที่มีอยู่ อย่างปราศจากอคติ ท่าทีเช่นนี้ ย่อมช่วยให้ปฏิบัติการสันติวิธีนั้นเป็นเสมือนการปฏิบัติธรรม คือเป็นอิสระจากความสำคัญมั่นหมายในตัวตน ทั้งนี้ พระไพศาล วิสาโล สรุปไว้ว่า โลกกับธรรมไม่ได้แยกจากกันฉันใด ปฏิบัติกรสันติวิธีกับการปฏิบัติธรรมก็ไม่ได้แยกจากกันฉันนั้น

๓.๖ สรุปและวิเคราะห์

สังคมปัจจุบันนี้เป็นยุคโลกาภิวัตน์ที่กระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและนับพัน การเกิดขึ้นของบางสิ่งในมุมหนึ่งของโลก ย่อมส่งผลกระทบต่อ

^{๕๑} พระไพศาล วิสาโล, “รากฐานของสันติวิธี”, http://www.visalo.org/article/P_Raktan.htm.

ต่อเนื่องกันไป ดังจะเห็นได้จากการปฏิวัติคอกมะลิ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ประท้วงต่อต้านรัฐบาลของประชาชนที่ยากจนในประเทศตูนิเซีย แล้วลุกลามไปยังประเทศใกล้เคียง เช่น อียิปต์ บahrเรน เยเมน โมร็อกโก ลิเบีย ทำให้ประชาชนพากันบาดเจ็บล้มตาย ทรัพย์สินเกิดความเสียหายจากความขัดแย้งและความรุนแรงเป็นจำนวนมาก จนเกิดการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลในประเทศอียิปต์ แล้วยังทำให้ประชาชนในประเทศจีนที่ได้รับข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อต่างๆ ได้รวมตัวกันออกมาประท้วงรัฐบาลของตนบ้าง

นอกจากนี้ยังเป็นสังคมแห่งความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด ขณะที่กลุ่มคนชั้นนำซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อยในสังคมเต็ม ไปด้วยความมั่งคั่งล้นเหลือ คนกลุ่มใหญ่กว่าร้อยละ ๘๐ ของสังคม กลับขาดแคลนทั้งอาหาร และสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่ใช้ในการดำรงชีวิต^{๕๔} จากการศึกษาพบว่าเส้นแบ่งที่เกิดจากความแตกต่างทางเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา สืพวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ ส่งผลให้เกิดการแบ่งฝ่ายเป็นเขาเป็นเราอย่างชัดเจนนับวันทั้ง ๒ ฝ่าย ถูกแยกห่างออกจากกันมากขึ้นทุกที จนยากที่จะประสานเข้าหากันได้ ความขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์ต่อกันทำให้เกิดความรุนแรงมากขึ้นและลุกลามไปทั่ว เช่น การแบ่งขั้วระหว่างกลุ่มประเทศที่นิยมลัทธิบริโภคนิยมตะวันตก กับกลุ่มประเทศมุสลิมที่เคร่งศาสนา จารีตประเพณีและยึดมั่นในพระเจ้าที่ถูกตั้งฉายาว่า McWorld กับ Jihad^{๕๕} จนทำให้เกิดการต่อสู้ทำร้ายซึ่งกันและกันบ่อยครั้ง ทั้งจากการลอบสังหาร ลอบวางระเบิด จนทำให้ผู้บริสุทธิ์หลายคนต้องบาดเจ็บล้มตายไปด้วย

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาภูมิหลังของพระไพศาล วิสาโลเพื่อทำความเข้าใจในเชิงลึกถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้ท่านสนใจเรื่องความขัดแย้งและสันติวิธี พบว่าท่านเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการเผชิญกับความขัดแย้งในหลายระดับ คือ ในระดับครอบครัวก็พบเห็นความขัดแย้งระหว่างบิดากับมารดาเสมอๆ และมีหลายครั้งที่มารดาของท่านถูกกระทำอย่างรุนแรง นอกจากนี้ท่านยังได้เห็นความอยุติธรรมที่มารดาท่านได้รับจากการเลี้ยงดูจากตาของท่าน สิ่งเหล่านี้ทำให้ท่านมีอุปนิสัยและพฤติกรรมแตกต่างจากเด็กในวัยเดียวกันที่ส่วนใหญ่ให้ความสนใจต่อการใช้ชีวิตสนุกสนาน ในขณะที่ตัวท่านเองชอบใช้ชีวิตสันโดษ ขวนขวายอ่านหนังสือเพื่อตอบข้อ

^{๕๔}พระไพศาล วิสาโล, “ศาสนธรรมในกระแสแห่งกลียุค”, <http://www.visalo.org/article/budSasanaDham.htm>.

^{๕๕}เรื่องเดียวกัน.

สงสัยของตนเองเกี่ยวกับวิถีการใช้ชีวิต ซึ่งทำให้ท่านได้เจอกับแนวคิดใหม่ๆนอกตำรา เช่น ปัญหาสังคม การเมือง ความยากจน การต่อสู้ด้วยสันติวิธี

การที่ท่านสนใจงานออกค่ายอาสาพัฒนาตั้งแต่ยังมีอายุเพียง ๑๕ ปี ก็ทำให้ท่านได้พบเห็นคนจนมักถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้มีอำนาจทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคมมาโดยตลอด หลายคนสูญเสียที่ดินทำกินของตน ในขณะที่รัฐเองก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหเหล่านี้ได้ ความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นกลายเป็นความขัดแย้งในหมู่คนรวยกับคนจน ความเป็นจริงเหล่านี้ได้กระตุ้นให้ท่านปรารถนาที่จะมีส่วนช่วยให้สังคมพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น ประกอบกับในระหว่างที่ท่านเติบโตขึ้นมาได้มีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งและความรุนแรงระดับประเทศ ในเหตุการณ์ประท้วงในเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ และ ๒๕๑๙ ก็ยิ่งทำให้ท่านแสวงหาคำตอบของการมีชีวิตอยู่อย่างสันติ

ผู้วิจัยพบว่า ผลของการแสวงหาของท่านทำให้ท่านได้รับถ่ายทอดแนวคิดต่างๆ จากนักปราชญ์ นักวิชาการและผู้รู้มากมาย ทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ต่างมีอิทธิพลต่อความคิดของท่านในแง่มุมต่างๆ และท่านได้นำแนวคิดเหล่านั้นมาผสมผสานหล่อหลอมออกมาเป็นแนวทางของท่านในการแก้ไขความขัดแย้งด้วยหลักพุทธสันติวิธี เช่น นิโคลัส เบเนดต์ และสุลักษณ์ ศิวรักษ์ ได้สอนท่านเกี่ยวกับแนวคิดสันติวิธีตะวันตก มหาตมะ คานธี ก็มีอิทธิพลต่อท่านในเรื่องของการต่อสู้โดยปฏิบัติการใช้ความรุนแรง อหิงสา และอารยะขัดขืน

ในขณะที่ดิช นัท ฮันท์ หลวงพ่อคำเขียน ต่างมีอิทธิพลต่อท่านในเรื่องหลักคิดของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งทำให้ท่านมีความเชื่อมั่นมาโดยตลอดว่า การปฏิบัติธรรมสามารถประสานเข้าไปในการดำรงชีวิตและเข้าไปช่วยเหลือสังคมด้วย ในมุมมองของท่านนั้นพระพุทธศาสนาส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของการพัฒนาคนให้เป็นอิสระจากกิเลส อีกส่วนหนึ่งคือการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจ “หมายถึง การไปทำงานทางสังคมเพื่อช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ช่วยให้สิ่งแวล้อมติดีขึ้น ช่วยให้คนลดความรุนแรงหันมาใช้สันติวิธี และมีความเอื้ออาทรต่อกัน”^{๑๑๑}

นอกจากนี้ดิช นัท ฮันท์ ยังทำให้ท่านได้ตระหนักถึงการมองโลกด้วยหลักอภิปรัชญา ซึ่งจะช่วยลดทอนความคิดแบ่งแยกเป็นเขาเป็นเราให้ลดลง การมองโลกเช่นนี้จะช่วยให้เราเกิดความระมัดระวังในการใช้ชีวิต และคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการกระทำของเรา ดิช

^{๑๑๑} จากบทสัมภาษณ์เรื่องสุขแท้ด้วยปัญญา ในขวัญเรือน, มิถุนายน ๒๕๕๑, หน้า ๒๑๑.

นัก อันนี้ ยังเป็นต้นแบบของการก้าวข้ามความโกรธแค้นซึ่งซึ่งด้วยการให้อภัยและใช้ความเมตตา
หล่อเลี้ยงจิตใจตนเองและศัตรู

ผลจากการบ่มเพาะความรู้เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติสันติวิธีในรูปแบบต่างๆ
ร่วมกับผลที่ได้จากการมุ่งมั่นปฏิบัติกรรมฐานมาเป็นเวลานานหลายสิบปี ทำให้ท่านเกิดความ
เข้าใจว่าการใช้ชีวิตให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น ก็คือการดำรงชีวิตโดยใช้
สติปัญญาและเมตตากรุณาควบคู่กัน ซึ่งจะช่วยให้อุปสรรคปัญหาต่างๆ หลุดลวงไปได้ด้วยดี

พระไพศาล วิสาโล มองความขัดแย้งว่าเป็นสิ่งธรรมดาที่เกิดขึ้นได้ใน
ชีวิตประจำวัน และมีอยู่หลายระดับชั้น ความขัดแย้งมิได้มีผลลบเสมอไป เพราะบางครั้งความ
ขัดแย้งก็นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นกว่าเดิม แต่บางกรณีที่ขาดการบริหารจัดการที่ดีความ
ขัดแย้งก็อาจแปรเปลี่ยนเป็นความรุนแรงได้เช่นกัน การเปลี่ยนแปลงจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับ
ท่าทีและวิธีปฏิบัติของผู้ที่เกี่ยวข้อง คือหากเอาประโยชน์ของส่วนรวม หรือธรรมะเป็นที่ตั้งก็
ย่อมเกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีกว่าการเอาความคิดเห็นส่วนตัวหรืออารมณ์เป็นที่ตั้ง

ผู้วิจัยพบว่า ในมุมมองของพระไพศาลนั้น ศาสนธรรม กับความขัดแย้งเป็น
เรื่องที่เกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ได้ ทั้งในส่วนที่ตัวศาสนาเองมีบทบาทในการแบ่งผู้คน
ออกเป็นขั้ว ๆ ดังจะเห็นได้จากการต่อสู้ระหว่างอินเดียกับปากีสถาน คู่ขัดแย้งในสงคราม
ต่อต้านการก่อการร้าย ซึ่งมีบิลลาเคนและจอร์จ บุช เป็นตัวแทน ต่างก็อ้างถึงศาสนาหรือพระ
เจ้าเช่นเดียวกัน^{๑๑๑} แต่ในทางตรงกันข้าม ศาสนธรรมก็มีส่วนสำคัญอย่างมากในการระงับ
ความขัดแย้งและความรุนแรง อย่างไรก็ตามก็ต้องทำความเข้าใจในคุณลักษณะที่แท้จริงของศาสน
ธรรมเสียก่อน การนำมาใช้จึงจะเกิดผล เช่น การตระหนักถึงความเป็นหนึ่งเดียวของ
มนุษยชาติ ที่ข้ามพ้นไปจากเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา เพศ หรืออุดมการณ์ทางการเมือง การ
ตระหนักถึงคุณค่าในทุกชีวิตที่ควรได้รับการปกป้องอย่างเท่าเทียมกัน การมองสรรพสิ่งว่า
เป็นอภิวินาที และการมีจิตใจที่เต็มเปี่ยมไปด้วยเมตตากรุณา ไม่เห็นแก่ประโยชน์ตนมากกว่า
ประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น

ธรรมะในพระพุทธศาสนาอธิบายถึงเหตุปัจจัยของความขัดแย้งได้อย่างแจ่มชัด
ว่า เป็นผลมาจากตัณหา อวิชชา การปรุงแต่งด้วยกิเลส จนเกิดความยึดมั่นถือมั่นในอุปาทาน

^{๑๑๑}พระไพศาล วิสาโล, “ศาสนธรรมในกระแสแห่งกลียุค”, <http://www.visalo.org/article/budSasanaDham.htm>.

ขั้น ๕ ความเป็นตัวกูของกู จนเกิดเป็นความคิดความเชื่อที่ผิดไปจากความเป็นจริง ในขณะเดียวกันธรรมะในพระพุทธศาสนาเองก็เป็นสิ่งที่สลายความขัดแย้งได้เช่นกัน หากเรา รู้จักนำมาใช้อย่างถูกต้องเหมาะสมกับบุคคล เวลา สถานที่ และสถานการณ์

ธรรมะที่ช่วยสนับสนุนกระบวนการสันติวิธีมีมากมาย ยกตัวอย่างเช่น เมตตา กรุณา ขันติ จาคะ ศัจจะ และสติปัญญา เป็นต้น การที่พระไพศาล วิสาโล ให้ความสนใจกับการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เป็นเพราะ ท่านเคยคลุกคลีอยู่กับเหล่าผู้นำทางปัญญาด้านพัฒนา สังคม และผู้นำการเรียกร้องเพื่อ สันติภาพมาก่อน ท่านจึงได้หล่อหลอมแนวคิดเหล่านั้นร่วมกับหลักพุทธธรรม การปฏิบัติไร้อ ความรุนแรงในแต่ละขั้นตอนต้องทำด้วยความระมัดระวัง ไม่ว่าจะเป็นการกระทำที่แสดงออก ทางกาย ทางวาจา และทางใจ

ผู้วิจัยมองว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม เข้ากับวิธีการของสันติวิธียุคใหม่ มีข้อดี คือ นอกจากจะสร้างความหลากหลายในการแก้ไขปัญหาแล้ว ยังทำให้มีฐานรองรับ ความคิดอย่างชัดเจน มีเหตุผล ทำให้เกิดกระบวนการสันติวิธีอย่างมีขั้นตอน ผู้ปฏิบัติต้อง ใคร่ครวญคำนึงถึงสิ่งต่างๆที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน โดยปราศจากอคติและอารมณ์ เพื่อ หาทางออกที่เป็นธรรม และทุกฝ่ายยอมรับ จึงทำให้แนวโน้มของความสำเร็จของการแก้ไข ปัญหา มีมากกว่าการกระทำโดยปราศจากหลักธรรมรองรับ

ความสำเร็จของพระไพศาล วิสาโลในการเผยแพร่พุทธสันติวิธี คือ การที่ท่าน รู้จักใช้จุดเด่นที่ท่านมีมาประกอบ เช่น การใช้ความสามารถในการเขียน และใช้ภาษาต่างๆ ถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นใหม่เข้าใจ การใช้เทคโนโลยีต่างๆเป็นช่องทางของการเผยแพร่ ทั้งในรูปแบบ ของงานเขียนผ่านหนังสือ นิตยสาร อินเทอร์เน็ต การให้สัมภาษณ์ผ่านโทรทัศน์ วิทยุ เคเบิล ทีวี เป็นต้น นอกจากนี้ท่านยังใช้ระบบสร้างเครือข่าย แนวนร่วมกับบุคคล หรือกลุ่มคนที่มี แนวคิดใกล้เคียงกัน เพื่อให้เกิดพลังของสันติวิธีเพิ่มขึ้น เช่น การร่วมมือกับศูนย์สันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล ในการลดขัดแย้งที่เกิดขึ้นในระหว่างการประท้วงของกลุ่มคนเสื้อแดงเมื่อ เดือนพฤษภาคม ๒๕๕๓ โดยการส่งอาสาสมัครลงพื้นที่รับฟังความคิดเห็น เพื่อให้ผู้ ประท้วงรู้สึกผ่อนคลาย และรู้สึกว่ายังมีคนมองเห็นความสำคัญของพวกเขาอยู่

ในประเด็นของการใกล้เคียงแบบพุทธที่พระไพศาล วิสาโลนำไปใช้นั้น ผู้วิจัย มองว่า จะสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น คุณสมบัติของผู้ใกล้เคียง เหมาะสมกับสถานการณ์นั้นหรือไม่ ความเป็นกลาง ความจริงใจ รวมถึงความรู้ความสามารถ

เฉพาะตัวของผู้ใกล้ชิดเอง ที่จะสามารถโน้มน้าวหรือชี้แจงให้คู่กรณีได้เข้าใจ ขอมรับกับความ เป็นจริงและทางออกของปัญหาโดยคุณก็ ก็จะทำให้ปัญหาความขัดแย้งจบลงจริงๆ มิใช่ การเจรจาไกล่เกลี่ยแบบขอไปที หรือแค่แก้ปัญหาลเฉพาะหน้าเท่านั้น เช่น กรณีการสร้างเขื่อน หลายแห่งในประเทศไทยเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนที่อาศัยอยู่ บริเวณพื้นที่สร้างเขื่อน ทำให้ต้องสูญเสียที่ดินทำกิน สูญเสียโอกาสในการทำมาหากินใน ท้องถิ่นเดิมของตน โดยรัฐมักอ้างว่าเป็นการเสียสละเพื่อการพัฒนาประเทศ ที่มีประโยชน์ต่อ คนส่วนใหญ่ ผู้ได้รับผลกระทบมักได้รับเงินชดเชยเพียงเล็กน้อย จึงจำเป็นต้องมาเรียกร้องหา ความยุติธรรมจากรัฐ ซึ่งแต่ละครั้งหน่วยงานรัฐมักส่งคนลงมารับฟังปัญหา ไกล่เกลี่ยให้เลิก ประท้วง แต่ไม่เคยลง ไปแก้ปัญหาให้ชาวบ้านอย่างจริงจัง จึงทำให้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ดังกล่าวยังคงอยู่ และรอจังหวะปะทุขึ้นเมื่อมีเหตุปัจจัยอื่นเข้ามากระตุ้น

ผู้วิจัยคิดว่า ปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐ หรือหน่วยงานของรัฐกับประชาชน ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง ซ้ำแล้วซ้ำเล่าเป็นเพราะรัฐเองขาดความจริงจัง และความจริงจังในการแก้ไข ปัญหา จึงทำให้เกิดการละเมิดสิทธิที่ประชาชนพึงมีพึงได้ เช่น การอนุญาตสร้างโรงถลุง เหล็กในอำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ การสร้างท่อก๊าซบริเวณชายแดนภาคใต้ หรือชายแดนพม่า ทำให้ประชาชนบริเวณนั้นเดือดร้อน และกังวลต่อความปลอดภัยของ ตนเอง หวาดระแวงต่อท่าทีของรัฐที่มักเห็นแก่ประโยชน์ของคนในเมืองมากกว่าคนในชนบท ประเด็นปัญหาเหล่านี้ไม่มีทางหมดสิ้นไปได้ หากรัฐยังเอาความคิดของตนเป็นใหญ่ และไม่ เข้าใจถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชน

กล่าวโดยสรุป พุทธสันติวิธีในทัศนะของพระไพศาล วิสาโลนั้น นอกจากจะ เป็นยุทธวิธี หรือยุทธศาสตร์การต่อสู้แบบ โลกียะแล้ว ยังเป็นวิถีทางแห่งธรรมะซึ่งมีมิติด้าน ศาสนธรรมร่วมด้วย จึงมิได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ทางโลกเท่านั้น หากยังเอื้อให้ธรรมะเจริญอก งามขึ้นในจิตใจของผู้คน และยังเป็นการส่งเสริมพัฒนาจริยธรรมหรือสำนึกที่ถูกต้องดีงามให้ เกิดขึ้นในสังคม ปฏิบัติการสันติวิธี จึงไม่ควรเกิดขึ้นเพียงเพื่อประโยชน์ส่วนตนเท่านั้น หาก ยังควรเกิดขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นด้วย อันนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

บทที่ ๔

การประยุกต์ใช้แนวคิดและวิธีการจัดการความขัดแย้ง ในสังคมไทยปัจจุบันของพระไพศาล วิสาโล

ถึงแม้ความขัดแย้งเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่เกิดขึ้นได้กับทุกคนตลอดเวลา ทั้งภายในตัวเราเอง ในครอบครัว ชุมชน องค์กร ประเทศ หรือระหว่างประเทศก็ตาม แต่เหตุการณ์ความขัดแย้ง ที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน พบว่ามีการพัฒนากลายเป็นข้อพิพาทมากมายหลายกรณี ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งด้านการเมืองที่นับวันจะรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ทั้งระดับท้องถิ่น และระดับประเทศ ความขัดแย้งที่เกิดจากนโยบายสาธารณะซึ่งการกำหนดนโยบายขาดการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น เช่น โครงการโรงไฟฟ้า ท่อก๊าซ การให้สัมปทานต่างๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่อันเป็นปกติของประชาชนในพื้นที่จนเกิดการประท้วงต่อต้านอยู่บ่อยครั้ง

พระไพศาล วิสาโล ในฐานะที่เป็นทั้งพระนักพัฒนาและพระนักสันติวิธี ได้เสนอแนวคิดและวิธีการทางสันติวิธีในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

๔.๑ การจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมและการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ

พระไพศาล วิสาโล เป็นผู้หนึ่งที่ทำให้ความสนใจต่อประเด็นการอนุรักษ์ธรรมชาติเสมอมา เนื่องจากท่านได้พบเห็นความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติและเผชิญกับปัญหาความเสื่อมโทรมของธรรมชาติรอบตัวมาโดยตลอด ท่านจึงได้นำแนวทางสันติวิธีมาปรับใช้ในการจัดการความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมและการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติด้วยกระบวนการที่เรียกว่า ธรรมยาตรา

๔.๑.๑ ความเป็นมาของธรรมยาตรา

ธรรมยาตราในความหมายที่เป็นปฏิบัติการทางสังคมบนพื้นฐานของศาสนธรรม เริ่มต้นครั้งแรกที่ประเทศกัมพูชาในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ภายใต้การนำของสมเด็จพระมหาโฆษนันทะ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะนำสันติภาพและความสมานฉันท์กลับคืนสู่ประเทศที่บอบช้ำจากภัยสงครามมาเป็นเวลานานกว่า ๒ ทศวรรษ ขบวนการธรรมยาตราที่เดินอย่างสงบ พร้อมทั้งจะเผชิญกับความยากลำบาก ด้วยใจที่เชื่อมั่นในอนุภาพแห่งธรรม ผ่านไปตามจุดต่างๆ ที่ยังคงมีการปะทะกันอยู่ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งทางความคิดและจิตใจของผู้พบเห็น โดยจุดประกายแห่งความหวังและสร้างความตระหนักขึ้นในหมู่ประชาชนว่า แท้จริงแล้วสันติภาพอยู่ในมือของเราทุกคน หาได้ขึ้นอยู่กับนักการเมืองหรือกองกำลังติดอาวุธฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่^๑

ธรรมยาตราในกัมพูชา เป็นแรงบันดาลใจให้เกิด“ธรรมยาตราเพื่อสันติภาพและชีวิต” ในประเทศไทยขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ เพื่อสอดคล้องกับการเดินทางข้ามทวีปจากโปแลนด์ผ่านประเทศไทยไปยังญี่ปุ่น ในโอกาสครบรอบ ๕๐ ปีแห่งการยุติสงครามโลกครั้งที่สอง หลังจากนั้นก็เกิด“ธรรมยาตราเพื่อทะเลสาบสงขลา” ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ และจัดต่อเนื่องติดต่อกันนานถึง ๘ ปี จากการริเริ่มของพระนวกะ รวมทั้งหลวงพ่อกำเขียนและพระไพศาล วิสาโล ขบวนการธรรมยาตรานี้มีจุดประสงค์ในการกระตุ้นให้ชุมชนโดยรอบทะเลสาบสงขลาได้ตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมเพื่อหาหนทางแก้ไขร่วมกัน และกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกของการอนุรักษ์ธรรมชาติ

หลักคิดของธรรมยาตรา คือ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นไม่สามารถแยกออกจากความเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง ดังนั้น หากต้องการเปลี่ยนแปลงสังคม ต้องทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในใจของผู้เกี่ยวข้องให้ได้ก่อน วิธีปฏิบัติของธรรมยาตราจึงใช้การเดินอย่างสงบ มีสติ เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ในทุกสภาวะที่ตนต้องเผชิญทั้งความทุกข์เหน้อยยาก ลำบาก อึดอัด เร่าร้อน เป็นการปฏิบัติธรรมขัดเกลาดตนเองให้เกิดการพัฒนาสติให้รู้เท่าทันและรักษาใจไม่ให้ทุกข์ไปกับกาย ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการสื่อธรรมะไปยังผู้คนทุกหนแห่งที่เดินผ่าน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจของเขาเหล่านั้นเช่นกัน พร้อมกับ

^๑พระไพศาล วิสาโล, “ความเป็นมาของธรรมยาตรา”, <http://www.visalo.org/article/Dhamayatra001.htm> ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๕.

สร้างกระบวนการในการนำข่าวสารข้อมูลจากชุมชนต่าง ๆ มาถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อหาทางออกในการแก้ปัญหาร่วมกันอย่างสันติ

ยุทธศาสตร์จึงเป็นความพยายามที่จะเชื่อมการพัฒนาสังคมและศาสนธรรมเข้าด้วยกัน เพื่อย้ำให้เห็นว่าการทำงานเพื่อประโยชน์ท่านและประโยชน์ตนมิจำเป็นต้องแยกจากกัน สิ่งต่างๆ รอบตัวเราต่างเป็นเหตุและปัจจัยซึ่งกันและกัน ซึ่งหากเราตระหนักรู้ถึงความสัมพันธ์นี้ จะทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในที่สุด ยุทธศาสตร์เพื่อทะเลสาบสงขลา จึงเป็นแบบอย่างให้ชุมชนในหลายพื้นที่จัดกิจกรรมทำนองเดียวกัน เพื่ออนุรักษ์สภาพแวดล้อมในท้องถิ่นของตน เช่น ยุทธศาสตร์เพื่อชีวิต ยุทธศาสตร์เพื่อแม่น้ำมูลและแม่น้ำชี รวมถึงยุทธศาสตร์เพื่อฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติลุ่มน้ำลำประเทาว จังหวัด ชัยภูมิ

๔.๑.๒ ยุทธศาสตร์เพื่อฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติลุ่มน้ำลำประเทาว

เทือกเขาภูแลนคาตั้งอยู่ติดกับเทือกเขาเพชรบูรณ์และเทือกเขาแดงพญาเย็น เดิมเป็นผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์^๒ แต่กลุ่มพื้นที่อำเภอแก้งคร้อ ภูเขียว เกษตรสมบูรณ์ และอำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ยังเป็นต้นกำเนิดของลุ่มน้ำปะทาวที่หล่อเลี้ยงผู้คนในพื้นที่ภาคอีสานตอนบนมายาวนานหลายชั่วอายุคน

ในช่วงกว่า ๔๐ ปีที่ผ่านมาเกิดความเปลี่ยนแปลงกับพื้นที่ป่าบริเวณอำเภอแก้งคร้อ เป็นอย่างมาก ทั้งการที่รัฐบาลให้สัมปทานแก่บริษัทค้าไม้มานานถึง ๒๐ ปีทำให้ผืนป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ร่อยหรอลง สัตว์ป่าไร้ที่อยู่อาศัยทยอยหนีหายไป ต่อมาชาวบ้านเริ่มจุดไฟเผาป่าเพื่อบุกเบิกเป็นพื้นที่เพาะปลูกทำกินแทน จนถึงปี พ.ศ.๒๕๒๐ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เข้ายึดที่ดินชาวบ้านโดยอ้างว่าต้องการปลูกป่าทดแทน ทำให้ชาวบ้านหลายหมู่บ้านได้รับผลกระทบต้องสูญเสียที่ดินทำกิน^๓ กลายเป็นคนงานในไร่อ้อยแทน นอกจากนี้นโยบายสนับสนุนการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อส่งขายโรงงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านบุกรุกพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมจนกลายเป็นเขาหัวโล้น ดินที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็เสื่อมคุณภาพจากการที่ชาวบ้านใช้สารเคมี และยังส่งผลให้แม่น้ำต้น

^๒ หลวงพ่อคำเขียน อธิบายไว้ใน ๑๐ปี ยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำปะทาวว่า “ความเขียวข่มของต้นไม้ใหญ่ยังทำให้เส้นทางเดิน ๕,๓๐๐ กว่าก้าวจากวัดป่าสุคะโตถึงวัดภูเขาทองร่มครึ้มไปด้วยแมกไม้ ถึงขนาดเดินไม่ถูกแสงแดด เพราะต้นไม้ที่รกชัฏตลอดสองข้างทาง”.

^๓ พระไพศาล วิสาโล, ๑๐ปี ยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำปะทาว, โครงการยุทธศาสตร์ลุ่มน้ำปะทาว วัดป่าสุคะโต, หน้า ๑๖.

เงิน เต็มไปด้วยสารพิษ สัตว์น้ำลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว จนบางพันธุ์ได้สูญหายไปจากลำปะทาว^๔

ภัยคุกคามที่เกิดขึ้นต่อป่า น้ำ และสิ่งแวดล้อมทำให้หลวงพ่อกำเขียน และ พระไพศาล วิสาโล ดำริหาทางแก้ปัญหา ด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งการรณรงค์ให้ความรู้ สร้างความเข้าใจกับชาวบ้าน การประกาศห้ามล่าสัตว์ตัดต้นไม้ กำหนดเขตอภัยทาน แต่สถานการณ์ก็ยังไม่ดีขึ้น

“ทำอย่างไรเราจะอยู่ได้ ได้ยินเสียงป่าไม้ แม่น้ำร้องไห้ แผ่นดินเป็นอัมพาต อากาศเป็นพิษ เราจะทำอย่างไรใครเป็นคนทำเช่นนี้ แต่ก่อนเราอาศัยธรรมชาติ ต่อไปธรรมชาติจะลงโทษเรา ปัจจุบันฝนตกหนึ่งเม็ดก็เห็นหนึ่งเม็ด แต่ก่อนฝนตกทั้งคืนทั้งวัน ไม่มีเห็นน้ำไหล เพราะอะไรดินตาย มันทำไมตาย ไล่สารเคมี ฉีดยาฆ่าแมลง สิ่งที่ถูกสูญพันธุ์ไปเยอะแล้ว ข้าวก็ไม่เหลือสักต้น แต่ก่อนข้าวท่วมหัว ทำไปก็มีแต่รอยป็น จนหมดความสามารถ ทำอย่างไรก็ทำมาหมด พุคก็พุค ตั้งกรรมการขึ้นมาก็เอาไม่อยู่ สุดท้ายเลยมีงานธรรมยาตรานี้เป็นงานชิ้นสุดท้าย”^๕

การจัดธรรมยาตราเพื่อฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติลุ่มน้ำลำปะทาว จึงเริ่มมีขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ โดยมีจุดประสงค์ในการสร้างความตื่นตัวเรื่องสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชนท้องถิ่น ชุมชนเมือง ควบคู่ไปกับการพัฒนาความรู้สึกรักหวัด รักถิ่น และสติปัญญาของผู้คน โดยใช้การเดินทางเป็นกุศโลบายในการรณรงค์และกระตุ้นความสนใจของชาวบ้าน^๖ และได้จัดต่อเนื่องมาจนถึง ๑๑ ปี ในปีพ.ศ. ๒๕๕๑

ในแต่ละปีคณะธรรมยาตราที่ประกอบไปด้วย ผู้คนนับร้อยทั้งพระสงฆ์ แม่ชี ชาวบ้าน และนักเรียน จากจังหวัดต่างๆ และจากต่างประเทศ จะพากันตั้งขบวนที่ป่าภูหลงซึ่งเป็นต้นน้ำของลำปะทาวอันเป็นเสมือนสายเลือดที่หล่อเลี้ยงชาวบ้านบนหลังเขามานาน

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^๕ คำปรารภของหลวงพ่อกำเขียน, อ้างใน ๑๐ปี ธรรมยาตราลุ่มน้ำปะทาว, หน้า ๑๘.

^๖ พระไพศาล วิสาโล ให้สัมภาษณ์ใน ๑๐ปี ธรรมยาตราลุ่มน้ำปะทาว, หน้า ๒๑.ว่า “การเดินทางเป็นการช่วยสร้างความตื่นตัวให้กับชาวบ้าน เขาจะเกิดคำถามขึ้นมาในใจว่าทำไมเราถึงต้องมาเดินไกลๆกัน ทำไมเราไม่นั่งรถ การเดินเท้าไกลๆกลางแดดเป็นการบ่งบอกว่าเราพร้อมจะลำบากเพื่อปกป้องธรรมชาติ ถ้าเราไม่ยอมลำบาก ชาวบ้านก็อาจจะรู้สึกว่สิ่งที่เราพูดไม่มีความหมาย แต่ถ้าเรายอมลำบากเพื่อพูดถึงสิ่งแวดล้อม แปลว่าสิ่งแวดล้อมสำคัญจนเราพร้อมจะเหนื่อยยาก เพื่อให้ชาวบ้านตระหนัก”.

จากนั้นจะเดินเลียบน้ำผ่านหมู่บ้านต่าง ๆ โดยมีกิจกรรมตามหมู่บ้านที่คณะเข้าพักเพื่อฉันเพล หรือค้างแรม เช่น การสำรวจน้ำ สาธิตการทำปุ๋ยชีวภาพ การตรวจเลือดตรวจสุขภาพ การแสดงธรรม และสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ช่วงกลางคืนมีกิจกรรมฉายสไลด์ให้ความรู้ และแสดงละคร อย่างไรก็ตามทั้งหมดนี้ไม่มีกิจกรรมใดที่เป็นจุดเด่นของธรรมเนียมตราไต้ดีไปกว่าการเดินเท้า^๓

“เดินอย่างมีสติ และมีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย สติจะทำให้เรารู้เท่าทันความอยาก ส่วนการมีชีวิตที่เรียบง่ายอย่างมีความสุข ก็เป็นการบรรเทาปัญหาสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมถูกทำลายเพราะอะไร ก็เพราะจิตใจเสียสมดุล หลงติดกับความสุขทางวัตถุจึงใช้ชีวิตเบียดเบียนธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติภายในของผู้คนเสียสมดุล ก็ทำให้ธรรมชาติภายนอกหรือสิ่งแวดล้อมเสียสมดุลตามไปด้วย เราอยากให้เห็นว่าธรรมชาติภายใน กับธรรมชาติภายนอกเกี่ยวข้องกัน”^๔

อย่างไรก็ดี ผลที่เห็นได้ชัด คือ ความเปลี่ยนแปลงทางจิตใจและพฤติกรรมของผู้ที่เข้าร่วมเดินในขบวนธรรมเนียมตราไต้ดี คือ รู้จักตนเองมากขึ้น เพราะการตามดูความทุกข์เวทนาที่เกิดขึ้นในขณะที่เดินจะค่อยๆ พัฒนาให้สติกล้าแข็งขึ้น จนเริ่มรู้เท่าทันอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นขณะเดิน หลายคนได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากคนขี้บ่น โวยวาย จับจด ทนความลำบากไม่ได้ กลายเป็นคนที่สามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ และพร้อมที่จะเผชิญกับความยากลำบากได้ดีขึ้น

ในส่วนของชาวบ้านที่คณะธรรมเนียมตราไต้ดีแวะเวียนเข้าไปเสวนาพูดคุยด้วยนั้น เกิดความตื่นตัวในการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพแทนปุ๋ยเคมี ลดการใช้ยาฆ่าแมลง และเกิดกลุ่มเครือข่ายชาวบ้านที่เข้าร่วมทำงานวิจัยท้องถิ่นขึ้น^๕ โดยมุ่งหวังที่จะทำให้สิ่งแวดล้อมโดยรอบมีสภาพดีขึ้น

ในขณะที่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับหน่วยงานของรัฐกลับไม่ชัดเจน ทั้งในส่วนของอบต. และหน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อมภายในจังหวัดชัยภูมิเอง แต่ในแง่ของการสร้าง

^๓ พระไพศาล วิสาโล, บทความเรื่อง “เดินสู่ทุกข์”, นิตยสารสารคดี (มกราคม ๒๕๔๕).

^๔ พระไพศาล วิสาโล, ๑๐ปี ธรรมเนียมตราลุ่มน้ำปะทิว, หน้า ๒๓.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

เครือข่ายระหว่างจังหวัด อำเภอ และการเชื่อมต่อกับความสัมพันธ์ของชาวบ้านระดับหมู่บ้าน ตำบลมีเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างกันในเรื่องการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ในทัศนะของพระไพศาลนั้น ธรรมชาติเรามีได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อฟื้นฟูธรรมชาติรอบตัวเท่านั้น หากยังเพื่อฟื้นฟูธรรมชาติภายในตัวด้วย การเดินไม่ได้ทำเพื่อรักษาต้นน้ำลำธารบนหลังเขาเท่านั้น หากยังเพื่อรักษาต้นธารแห่งความสุขภายในใจตนด้วย “ในขณะที่เราพยายามปกป้องรักษาต้นไม้ใหญ่น้อยนั้น เราก็เรียนรู้จากต้นไม้เหล่านั้นด้วย ต้นไม้ทุกต้นไม่กลัวแดด หากยังรู้จักเปลี่ยนแสงแดดที่ร้อนแรงให้กลายเป็นร่มเงาที่เย็นสบายได้ เราเองก็ไม่ต้องกลัวทุกข์ หากพร้อมที่จะเปลี่ยนทุกข์ให้เป็นสุขได้ ศิลปะในการเดินกลางแดด แท้ที่จริงก็เป็นสิ่งเดียวกับศิลปะในการดำเนินชีวิตนั่นเอง หากรู้จักรักษาใจให้เป็นสุขได้ ท่ามกลางแดดแผดเผา ก็ไม่ยากที่จะรักษาใจไม่ให้ทุกข์ท่ามกลางความผันแปรของชีวิตและโลกรอบตัว”^{๑๑}

ผู้วิจัยคิดว่าความสำเร็จของธรรมชาติ เกิดขึ้นจากการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานต่างๆ ที่มีผู้นำซึ่งมีความสัมพันธ์กับวัดป่าสุคะโต เช่น ผู้ที่เคยมาปฏิบัติธรรมกับหลวงพ่อดำเขียน องค์กรเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม หน่วยงานรัฐ โรงเรียน จึงพร้อมให้ความช่วยเหลือ และความร่วมมือ ผลของความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลกันของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย จึงทำให้ธรรมชาติเพื่อฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติลุ่มน้ำลำประทาวดำเนินมาได้อย่างต่อเนื่องจนถึงทุกวันนี้

๔.๒ การจัดการความขัดแย้งและความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๕๖ จนถึงปัจจุบัน มีเหตุการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างต่อเนื่อง แม้รัฐบาลประกาศว่าจะใช้สันติวิธี^{๑๒} เป็นแนวทางในการแก้ปัญหา แต่กลับมีคำถามว่า สันติวิธีหมายความว่าอย่างไรในทางปฏิบัติ จะใช้สันติวิธีอย่างไรในเมื่อยังมีการเข่นฆ่าผู้บริสุทธิ์อยู่ ถ้ามีแต่ใช้สันติวิธีจะไม่ถูกกระทำด้วย

^{๑๑}พระไพศาล วิสาโล, บทความเรื่อง “เดินสู้ทุกข์”, นิตยสารสารคดี (มกราคม ๒๕๕๕).

^{๑๒}คำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ ๑๘๗/๒๕๕๖ เรื่องนโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี อ้างโดย พระไพศาล วิสาโล, ความหวังในการดับไฟใต้, โพสต์ทูเดย์ (เมษายน ๒๕๕๕).

ความรุนแรงเพิ่มขึ้นหรือ^{๑๒} รัฐบาลพยายามหาหนทางในการแก้ปัญหาดังกล่าว โดยจัดตั้ง คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ ขึ้นในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ถึง ๒๕๔๙ และพระไพศาล วิสาโล เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภาคประชา สังคมนอกพื้นที่^{๑๓} และเป็นอนุกรรมการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี^{๑๔} เพื่อร่วมกันศึกษา ถึงสาเหตุและแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยได้ข้อสรุปออกมาเป็นรายงานชื่อว่า “เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์” ซึ่งประกอบไปด้วยข้อมูลในแง่มุมต่างๆมากมาย

๔.๒.๑ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จากการกระทำของผู้ไม่หวังดีต่อประเทศชาติ ทั้งการลอบสังหารประชาชนผู้บริสุทธิ์ การวางระเบิด การปล้นปืนจาก ค่ายทหาร และความรุนแรงที่เกิดจากฝ่ายรัฐโดยเปิดเผย เช่น กรณีกรือเซะ ตากใบ หรือปิดเป็น ความลับ เช่น การหายตัวไปของประชาชนที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากรัฐอย่างนายสมชาย นีละไพจิตร ได้ทำให้สถานการณ์เลวร้ายลงเป็นลำดับ^{๑๕} แสดงให้เห็นว่าน่าจะเป็นความตั้งใจ ของผู้ไม่หวังดีในการช่วยยู่ให้เจ้าหน้าที่รัฐใช้ความรุนแรงตอบโต้ เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนใน พื้นที่เกิดความเคียดแค้นชิงชังต่อต้าน ปฏิเสธที่จะให้ความร่วมมือกับรัฐ ทำให้รัฐบาลมีศัตรู เพิ่มขึ้นและถูกโดดเดี่ยวมากขึ้น

ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลทุ่มเทงบประมาณมากมายเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว แต่ดูเหมือน สถานการณ์ไม่ดีขึ้น กรณีนี้พระไพศาลมีความเห็นว่า ข้อจำกัด คือ เจ้าหน้าที่รัฐเองไม่รู้ว่า เหตุร้ายที่เกิดขึ้นแต่ละครั้งเป็นฝีมือของใครกันแน่ ระหว่างผู้ต้องการแบ่งแยกดินแดน หรือผู้มี อิทธิพล หรือผู้ค้ายาเสพติด หรืออาชญากรธรรมดา หรือคนในเครื่องแบบ รัฐบาลเองยอมรับ

^{๑๒} พระไพศาล วิสาโล, สร้างสันติด้วยมือเรา, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี (ศพส.) มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐), หน้า ๘.

^{๑๓} “เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์”, รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์ แห่งชาติ, หน้า ๑๑๑.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓.

^{๑๕} พระไพศาล วิสาโล, “ดับไฟได้ด้วยสันติวิธี”, ใน สันติวิธีวิถีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓๓-๑๓๔.

ว่ากำลังสู้กับศัตรูที่มองไม่เห็นตัว^{๑๖} เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว หากรัฐยังใช้ความรุนแรงก็ยิ่งเกิดผลเสียสะท้อนกลับมา แล้วจะแก้ปัญหานี้ได้อย่างไร

ท่านยังมองว่า กรณีนี้คำถามว่า “ใครทำ?” สำคัญน้อยกว่าคำถามว่า “ทำไมเขาถึงทำ?” และ “อะไรเป็นเงื่อนไขให้เขาทำได้?” ซึ่งมีแต่สันติวิธีเท่านั้นที่จะตอบได้ เพราะสันติวิธีนั้นมุ่งที่การจัดเงื่อนไขแห่งความรุนแรงยิ่งกว่าการจัดตัวบุคคล ดังนั้นถึงแม้ไม่รู้ว่าเป็นใคร แต่ก็มีแนวทางที่จะเปลี่ยนสถานการณ์จากร้ายกลายเป็นดีได้ หากรู้ว่าทำไมเขาถึงก่อความไม่สงบ และอะไรที่เป็นเงื่อนไขให้กระทำการดังกล่าวได้

๔.๒.๒ เหตุปัจจัยของความขัดแย้ง

ความไม่สงบในภาคใต้มีรากเหง้ามาจากอดีตที่สังสมสืบทอดกันมานาน ด้วยสาเหตุทางด้านการเมือง ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ความแตกต่างทางวัฒนธรรม โอกาสทางการศึกษาที่ไม่เท่าเทียมกัน และการที่กลุ่มผู้มีอิทธิพลร่วมมือกับหน่วยงานรัฐแย่งชิงทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่น^{๑๗} การรวมศูนย์ของอำนาจรัฐได้สร้างความทุกข์ยากและความอึดอัดคับข้องใจให้แก่ประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างมาก เจ้าหน้าที่ของรัฐเองก็ขาดความเข้าใจในภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้ยากต่อการสื่อสารให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน เหล่านี้ล้วนเป็นเงื่อนไขให้หน่วยงานรัฐสูญเสียการสนับสนุนจากประชาชน ขณะเดียวกันก็ขยายแนวร่วมให้แก่ขบวนการแบ่งแยกดินแดนมากขึ้น ยิ่งเมื่ออำนาจรัฐถดถอยลงก็เปิดพื้นที่ให้กลุ่มผู้มีอิทธิพลสามารถเคลื่อนไหวและสร้างสถานการณ์ได้ง่ายขึ้น^{๑๘} โดยมีองค์ประกอบ ๓ ประการสนับสนุน คือ

๑. อุดมการณ์ ได้แก่ หลักความเชื่อทางศาสนาอิสลามที่ถูกตีความให้กลายเป็นอุดมการณ์ชาตินิยม และใช้เป็นเครื่องมือปลุกกระดมให้ลุกขึ้นต่อต้านรัฐ
๒. ยุทธปัจจัย ทั้งอาวุธ รถจักรยานยนต์ รถยนต์ โทรศัพท์มือถือ ที่ถูกใช้เป็นอุปกรณ์ก่อความไม่สงบ และเงินสนับสนุนจากผู้ไม่หวังดี

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๔.

^{๑๗} พระไพศาล วิสาโล, “รากเหง้าของความไม่สงบในสามจังหวัดภาคใต้”, โพสต์ทูเดย์ (พฤษภาคม ๒๕๔๕).

^{๑๘} พระไพศาล วิสาโล, “ดับไฟได้ด้วยสันติวิธี”, ใน สันติวิธีวิถีแห่งอารยะ, หน้า ๑๓๖.

๓. แนวร่วม ได้แก่ ประชาชนที่คับแค้นใจจากการถูกรังแกจากฝ่ายรัฐ รวมไปถึงผู้มีอิทธิพลที่ไม่ต้องการให้พื้นที่ดังกล่าวสงบจะได้เอื้อต่อการค้าของเถื่อน ยาเสพติด หรือสิ่งผิดกฎหมาย

ผู้วิจัยมองว่าเหตุปัจจัยหลากหลายข้างต้นนั้น น่าจะสรุปออกเป็น ๓ ระดับชั้น ได้แก่

๔.๒.๒.๑ ปัจจัยชั้นบุคคล

หมายถึง กลุ่มบุคคลหรือขบวนการที่ก่อความรุนแรงในพื้นที่ซึ่งมีหลายกลุ่ม มีแรงจูงใจที่แตกต่างกัน ทั้งไม่พอใจรัฐบาล หรือมีอุดมการณ์แบ่งแยกดินแดน โดยมีการทำงานเป็นเครือข่าย หลายระดับ ทั้งในรูปของการก่อวินาศกรรม ลอบทำร้าย วางระเบิด เป็นต้น ทั้งที่คนเหล่านี้มีจำนวนไม่มากเมื่อเทียบสัดส่วนกับจำนวนประชาชนในพื้นที่ แต่กลับสามารถก่อปัญหาได้อย่างต่อเนื่องและกว้างขวาง โดยที่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ชัดเจนว่าจะเกิดจากการที่ประชาชนขาดความเชื่อถือ และความไว้วางใจต่อรัฐ จึงไม่กล้าให้ความร่วมมือ^{๑๕} ถึงแม้แนวร่วมของผู้ก่อการไม่สงบบางส่วนจะมีได้มีอุดมการณ์เช่นเดียวกัน แต่ความเกลียดความกลัวที่มีต่อเจ้าหน้าที่รัฐ ก็ส่งผลให้การหาข่าวของรัฐบาลเป็นไปอย่างยากลำบาก^{๑๖} ความรุนแรงจึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

๔.๒.๒.๒ ปัจจัยชั้นโครงสร้าง

ปัญหาจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ^{๑๗} ปัญหาของการบังคับใช้กฎหมายโดยไม่ยึดหลักนิติธรรม และไม่คำนึงถึงสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของประชาชน เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ แต่ก่อให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านอย่างรุนแรงเมื่อไปเกิดในจังหวัดชายแดน

^{๑๕} พระไพศาล วิสาโล, “รากเหง้าของความไม่สงบในสามจังหวัดภาคใต้”, โปสต์ทูเดย์ (พฤษภาคม ๒๕๔๘).

^{๑๖} พระไพศาล วิสาโล, “สันติวิธีดับไฟใต้”, http://www.visalo.org/article/P_santiviteeDup.htm.

^{๑๗} รายงาน “เอาชนะความรุนแรงจากพลังสมานฉันท์” สรุปได้ว่า สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ติดอันดับต้นของจังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนมากที่สุดของภูมิภาค มีรายได้ต่อหัวประชากรต่ำกว่าจังหวัดอื่น ๆ ในภาคใต้ และรายได้เฉลี่ยทั้งประเทศ มีคนว่างงานสูงกว่าภาคอื่น นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องความขัดแย้งทางทรัพยากรสูง เช่น มีปัญหาอุทยานแห่งชาติทับที่ทำกินของชาวบ้าน หรือถูกเรืออวนรุนอวนลากเข้ามาทำลายทรัพยากรประมง.

ภาคใต้ เพราะประชาชนที่นี่มีลักษณะเฉพาะมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายเหนียวแน่นและพร้อมที่จะตอบโต้ในลักษณะรวมหมู่^{๒๒}

ความล้มเหลวในการสอนภาษาไทยแก่นักเรียนในพื้นที่ ทำให้ระบบการศึกษาไม่สามารถพัฒนาความรู้ความสามารถให้กับประชาชนในพื้นที่ได้อย่างเต็มที่ เด็กหลายคนจึงขาดโอกาสทางการศึกษา นักเรียนที่สามารถจบการศึกษาระดับอุดมศึกษามีเพียงร้อยละ ๒ เท่านั้น

ปัจจัยด้านประชากรก็มีส่วนขยายความขัดแย้งด้วย เนื่องจากในช่วง ๑๕ ปีที่ผ่านมา อัตราการขยายตัวของประชากรชาวไทยพุทธในพื้นที่ลดลงอย่างมาก ขณะที่ชาวไทยมุสลิมมีสัดส่วนมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้หลายคนเกิดความกังวลในเรื่องความมั่นคงของประเทศ จนเกิดความระแวงซึ่งกันและกัน

๔.๒.๒.๓ ปัจจัยชั้นวัฒนธรรม

ความแตกต่างของภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความรู้สึก ความคิดทัศนคติของคน และยังก่อให้เกิดช่องว่างและความขัดแย้งได้ง่าย ชาวมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความเคร่งครัดทางศาสนาค่อนข้างมาก จึงรู้สึกไม่พึงพอใจที่รัฐบาลปล่อยให้วัฒนธรรมอันไม่พึงประสงค์ เช่น ความบันเทิงที่อิงอบายมุข เข้ามามีอิทธิพลในสังคมมากเกินไป

ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญกับความยุติธรรม รวมถึงการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม เมื่อชาวมุสลิมถูกรังแกหรือถูกระทำอย่างไม่เป็นธรรมโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ชาวมุสลิมอื่นในพื้นที่จึงไม่ยอมอยู่นิ่งเฉย การกระทบกันหลายครั้งนำไปสู่การตอบโต้อย่างรุนแรงทำให้ความขัดแย้งขยายตัวมากขึ้น นอกจากนี้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันระหว่างคนในพื้นที่กับประชาชนส่วนอื่นของประเทศ ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งกัน เพราะทัศนะของคนในภูมิภาคอื่น เห็นว่าประวัติศาสตร์ปัตตานีเป็นประวัติศาสตร์ของการขบถและแข็งเมือง ในขณะที่ชาวปัตตานีเองเห็นว่าเป็นประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระที่น่ายกย่อง

^{๒๒}พระไพศาล วิสาโล, “รากเหง้าของความไม่สงบในสามจังหวัดภาคใต้”, โปสท์ทูเดย์ (พฤษภาคม ๒๕๔๘).

ผลการศึกษาพบว่า ศาสนาไม่ใช่สาเหตุของความรุนแรงโดยตรง แต่กลับถูกใช้เป็นข้ออ้างจากคนบางกลุ่มเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับตน นอกจากนี้อัตลักษณ์และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหลายที่ถูกนำมาใช้เป็นข้ออ้างในการก่อเหตุอีกด้วย ผู้วิจัยเห็นว่าเหตุปัจจัยแห่งความรุนแรงมีความซับซ้อนหลายชั้น การมุ่งกำจัดตัวบุคคลที่ก่อเหตุจึงไม่สามารถนำความสงบมาสู่สามจังหวัดชายแดนภาคได้อย่างแท้จริง ถึงแม้จะกำจัดได้คนหนึ่ง ก็จะมีคนใหม่เกิดขึ้นแทนที่ เพราะรากเหง้าของความขัดแย้งและความรุนแรงยังคงมีอยู่ สิ่งสำคัญจึงต้องจัดการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างที่ยังรากลึกให้หมดไป ซึ่งพระไพศาล วิสาโล และคณะกรรมการ กอศ.ได้นำเสนอแนวทางการแก้ไขสู่สาธารณชน ในหัวข้อถัดไป

๔.๒.๓ วิธีการจัดการความรุนแรงและความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้

พระไพศาล วิสาโล เสนอใช้สันติวิธีในกระบวนการดับไฟใต้ โดยเน้นว่าต้องขจัดเงื่อนไขที่บ่มเพาะขบวนการก่อความไม่สงบ อย่างเป็นรูปธรรม คือ

๔.๒.๓.๑ สร้างเงื่อนไขทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

หน่วยงานรัฐต้องสร้างการยอมรับในความหลากหลายทางศาสนา ชาติพันธุ์ ประเพณี วัฒนธรรม และภาษามลายูท้องถิ่นให้เกิดขึ้นในทุกระดับชั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องปฏิบัติต่อชาวมลายูด้วยความเมตตาและความอดทนในฐานะเป็นคนไทยที่มีสิทธิเสรีภาพเช่นเดียวกัน รัฐบาลต้องเร่งกระจายอำนาจให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองมากขึ้น และให้หลักประกันทางด้านความยุติธรรมและสวัสดิภาพแก่ประชาชน เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าเขาเหล่านั้นไม่ใช่พลเมืองชั้นสองที่มาอาศัยแผ่นดินไทยอยู่เท่านั้น และต้องสร้างกระบวนการเข้าถึงทรัพยากรท้องถิ่น อย่างเป็นธรรม ทั้งต้องปกป้องทรัพยากรเหล่านั้นจากการล่่วงละเมิดโดยกลุ่มทุนและผู้มีอิทธิพล

๔.๒.๓.๒ สลายแนวร่วมของผู้ก่อความไม่สงบ

การสลายแนวร่วมของผู้ก่อความไม่สงบ ให้กลับมาเป็นแนวร่วมของรัฐแทน นับเป็นวิธีการทางสันติวิธี เพราะเป็นกระบวนการทำงานกับมวลชนโดยใช้เมตตาในการสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน ผู้ปฏิบัติหน้าที่นี้จะต้องได้รับการฝึกฝนให้พูดภาษามลายู

ท้องถิ่น มีความเข้าใจในพื้นฐานของศาสนาอิสลามและธรรมเนียมปฏิบัติจนสร้างความเป็นมิตร กับประชาชนในพื้นที่ได้ สามารถดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ ไปถึงการพัฒนาร่วมกัน^{๒๓} เช่น จัดตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจสังคม โดยมีบุคคลในพื้นที่ที่ได้รับการยอมรับในความซื่อสัตย์สุจริต ผู้นำท้องถิ่นและผู้นำศาสนามาร่วมเป็นกรรมการ ทั้งในระดับจังหวัดลงไปถึงระดับตำบล จัดตั้งคณะกรรมการสันติสุขชุมชน ซึ่งทำหน้าที่รับเรื่องร้องเรียนจากชาวบ้าน สร้างความสมานฉันท์ในชุมชน รวมทั้งดูแลรักษาความปลอดภัยร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้านหรือตำบล ไปจนถึงระดับจังหวัด สร้างมาตรการที่เป็นรูปธรรมในการให้ความยุติธรรมแก่ประชาชน เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการดูแลกระบวนการยุติธรรมตามหลักนิติธรรม คณะกรรมการติดตามการพิจารณาคดีความต่าง ๆ ที่มีเงื่อนไข คณะกรรมการรับเรื่องร้องเรียนเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิประชาชน ได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมหรือสูญหาย

การดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการปฏิบัติงาน และการตัดสินใจของรัฐ รวมทั้งการเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง นั้น เป็นไปตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่องการพัฒนาอย่าง“เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา”^{๒๔} ซึ่งนอกจากจะช่วยขจัดความขัดแย้งให้ลดน้อยถอยลงแล้ว ยังช่วยให้การพัฒนาเป็นไปตามความต้องการที่แท้จริงอย่างเหมาะสมอีกด้วย

๔.๒.๓.๓ เสนออุดมการณ์ที่เป็นทางเลือกใหม่ในทางสันติ

ที่ผ่านมาประชาชนส่วนหนึ่งถูกทำให้เชื่อว่า ความรุนแรงเท่านั้นที่เป็นทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยอิงความเชื่อทางศาสนาอิสลาม ดังนั้นทางการต้องสร้างกระบวนการในการลดทอนอุดมการณ์ดังกล่าวให้มีพลังลดลง สันติวิธีจึงเป็นทางเลือกใหม่ที่ดีกว่าของผู้ที่ต้องการต่อสู้เพื่อศักดิ์ศรีและปกป้องวิถีชีวิตของตนและครอบครัวให้อยู่ได้อย่างสงบสุข โดยมีหลักคำสอนทางศาสนาอิสลามเป็นพื้นฐานรองรับเช่นเดียวกัน

รัฐต้องส่งเสริมและให้ความสำคัญต่อแนวทางสันติวิธีบนพื้นฐานของศาสนาอิสลาม โดยการเปิดให้มีพื้นที่ที่จะต่อสู้แบบสันติวิธีได้จริง ๆ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

^{๒๓} พระไพศาล วิสาโล, “สันติวิธีดับไฟใต้”, http://www.visalo.org/article/P_santiviteeDup.htm.

^{๒๔} พระไพศาล วิสาโล, “เรียนรู้สันติวิธีจากพระราชดำรัส”, ใน สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๗- ๑๕๐.

เช่น เปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถชุมนุมเรียกร้องหรือประท้วงได้อย่างสันติ สามารถอภิปรายถึงรูปแบบทางการเมืองที่พึงปรารถนาได้อย่างเสรีภายใต้รัฐธรรมนูญ สามารถปกป้องวิถีชีวิตและทรัพยากรท้องถิ่นได้โดยมีหลักประกันว่าจะไม่ถูกทำร้ายจากผู้มีอิทธิพลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเอง^{๒๕} เป็นต้น

คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ ได้เสนอให้จัดตั้งหน่วยสันติเสนา^{๒๖} ซึ่งเป็นกองกำลังพิเศษไม่ติดอาวุธ ประกอบด้วยทหาร ตำรวจ พลเรือนที่ชำนาญการด้านสันติวิธี และอนุศาสนาจารย์ทั้งที่เป็นพุทธและมุสลิม มีสังกัดเฉพาะภายใต้การบังคับบัญชาโดยกองทัพ และได้รับการฝึกอบรมเป็นพิเศษในด้านการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี^{๒๗} เช่น ทักษะในการเจรจาไกล่เกลี่ย การระงับข้อพิพาท และการสานเสวนา รวมทั้งมีความรู้ความเข้าใจในด้านศาสนา วัฒนธรรม ภาษา และประเพณีของท้องถิ่นเป็นอย่างดี มีหน้าที่สำคัญในการปฏิบัติงานสร้างสันติ ทั้งการให้ความรู้แก่ประชาชน และขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างกัน

พระไพศาล เห็นว่าสันติวิธี นั้นกว่าจะเห็นผลต้องใช้เวลา เพราะเน้นการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน^{๒๘} มากกว่ามุ่งแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การจะได้ผลหรือไม่ต้องทำการอย่างมีสติ^{๒๙} อาศัยขันติธรรมเป็นอย่างมาก แตกต่างจากวิธีรุนแรงที่ให้ผลทันที เพราะสามารถทำลายหรือทำร้ายฝ่ายตรงข้ามได้ทันที แต่ปัญหายังคงยืดเยื้อต่อไปเพราะรากเหง้า

^{๒๕} พระไพศาล วิสาโล, “สันติวิธีดับไฟได้”, http://www.visalo.org/article/P_santiviteeDup.htm.

^{๒๖} พระไพศาล วิสาโล, “หน่วยสันติเสนาของกำลังสมานฉันท์”, ใน สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๑.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๒-๒๑๕.

^{๒๘} ข้อเสนอสันติวิธีในการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างของ กอศ. นั้น ประกอบด้วย ๑. ออกกฎหมายให้ชุมชนมีสิทธิจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนฐานความเชื่อทางศาสนา ๒. แก้ปัญหาการว่างงานในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ๓. สร้างประสิทธิภาพของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมด้วยความจริงบนหลักนิติธรรม ๔. เสริมความเข้มแข็งของสังคมด้วยการให้สาธารณชนเข้ามีส่วนร่วมรักษาความยุติธรรม ๕. ปรับปรุงระบบกฎหมายอิสลามในบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ ๖. แก้ไขพรบ.การบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม พ.ศ.๒๕๔๐ ให้เหมาะสมขึ้น ๗. ขอมรับในความหลากหลายของระบบการศึกษา เพิ่มโอกาสและประสิทธิภาพในการเข้าถึงการศึกษาสามัญ ๘. ประกาศให้ภาษามลายูปัตตานีเป็นภาษาทำงานเพิ่มเติมอีกภาษาหนึ่งในจังหวัดชายแดนภาคใต้.

^{๒๙} พระไพศาล วิสาโล, “สู้วิกฤตด้วยจิตที่มั่นคง”, โพสต์ทูเดย์ (ตุลาคม ๒๕๔๘), http://www.visalo.org/article/PosttoDay254810_2.htm

ยังคงอยู่ เช่น เหตุการณ์ในไอร์แลนด์เหนือและศรีลังกาซึ่งยืดเยื้อมานานกว่า ๒๐ ปี^{๑๑} เป็นตัวอย่างที่สำคัญที่แสดงว่าวิธีการแก้ปัญหาแบบรุนแรงไม่ได้ช่วยให้ปัญหาสงบลงอย่างรวดเร็ว ตรงกันข้ามมักสงบลงช้ากว่าการแก้ด้วยสันติวิธีเสียอีก และในที่สุดก็ต้องกลับมาใช้วิธีเจรจา

ยิ่งรัฐใช้ความรุนแรงในการปราบปรามผู้ก่อความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มากขึ้นเท่าใด ก็เป็นการผลักประชาชนให้ไปอยู่กับฝ่ายตรงข้ามมากขึ้นเท่านั้น มีเพียงหนทางเดียวเท่านั้น ที่รัฐจะสามารถนำผู้ก่อความไม่สงบ พร้อมประชาชนที่หลงผิด และแนวร่วมกลับมาเป็นฝ่ายตน คือ การมอบไมตรีใจอย่างบริสุทธิ์ใจ ด้วยกระบวนการของสันติวิธี^{๑๒} ซึ่งสามารถทำได้ในหลายแนวทางทั้งการเจรจา การไกล่เกลี่ย การปรับโครงสร้างทางสังคมให้เอื้อกับการอยู่อาศัยโดยไม่ขัดกับหลักศาสนา และวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น นั่นแหละจึงถือเป็นชัยชนะที่ยั่งยืน ซึ่งอาวุธปืนและความรุนแรงไม่สามารถสร้างได้

ผู้นำของทั้งสองศาสนาต่างก็ตระหนักถึงความรับผิดชอบที่พึงมีต่อความขัดแย้งดังกล่าว จึงร่วมกันประกาศเจตจำนง^{๑๓} เพื่อแสดงให้เห็นว่า สิ่งที่เกิดขึ้นมิได้เป็นความขัดแย้งระหว่างศาสนา แต่เป็นการใช้ศาสนาเป็นข้ออ้างในการประพฤติดมิชอบ

๔.๓ สรุปและวิเคราะห์

ผู้วิจัยคิดว่ากระแสโลกาภิวัตน์ และระบบทุนนิยมที่แพร่หลายจากตะวันตก เข้าสู่ประเทศต่างๆ ในแถบตะวันออก มีส่วนเป็นอย่างมากที่ทำให้ประชาชนในแต่ละประเทศต่างพากันขวนขวายสะสมทรัพย์สินเงินทอง เพื่อสร้างความร่ำรวยมั่งคั่งมั่นคงให้กับตนและครอบครัว ซึ่งหากวิธีการได้มาของทรัพย์เหล่านั้นเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักศีลธรรม ก็คงจะไม่มีผลกระทบต่อผู้อื่น แต่ถ้าเป็นการกระทำด้วยความเห็นแก่ตัว เอาใจเอารัดเอาเปรียบ หรือเบียดบังผู้อื่น ก็ย่อมเป็นเหตุนำมาซึ่งความขัดแย้ง ความไม่พอใจได้ในที่สุด และหากความไม่

^{๑๑}พระไพศาล วิสาโล, “สันติวิธีดับไฟได้”, http://www.visalo.org/article/P_santiviteeDup.htm.

^{๑๒}พระไพศาล วิสาโล, “ชัยชนะที่ยั่งยืน”, โปสตร์ทูเดย์ (ตุลาคม ๒๕๔๘).

^{๑๓}ดูรายละเอียดของเจตจำนง ๗ ประการได้ใน บทความเรื่อง “นิมิตใหม่ของผู้นำศาสนาในภาคใต้” , ใน สันติวิธี วิธีแห่งอารยะ, หน้า ๑๗๑-๑๗๖.

พึงพอใจแปรเปลี่ยนเป็นความโกรธเกลียด อาฆาตพยาบาทจนถึงขั้นทำร้ายชีวิต และทำลายทรัพย์สินแล้วละก็ สังคมนั้นๆก็ย่อมจะหนีจากความรุนแรงได้ยาก

พระไพศาล วิสาโล เป็นผู้หนึ่งที่ใช้กระบวนการเดินอย่างสงบและมีสติในรูปของธรรมยาตรา กระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกที่ดีงาม ภายในจิตใจของผู้คนที่ร่วมเดิน หรือผู้คนที่พบเห็น โดยเริ่มจากธรรมยาตราทะเลสาบสงขลา ธรรมยาตราลุ่มน้ำลำปะทาว เมื่อคนรับรู้และเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการเดินแบบธรรมยามากขึ้น ก็มีการนำไปใช้แพร่หลายเพิ่มขึ้นในหลายชุมชนต่างสถานการณ์ เช่น “ธรรมยาตรา ศรีทธาแห่งสายน้ำ” ซึ่งเดินเลียบบแม่น้ำปิงเรื่อยลงมาจนถึงเจ้าพระยา เป็นระยะทางกว่า ๑,๒๐๐ กิโลเมตร เพื่อรับฟังเสียงของธรรมชาติ และรับฟังเสียงจากใจของผู้คน ในยามที่โลกเต็มไปด้วยวิกฤตการณ์และความโกลาหลวุ่นวายต่างๆ หรือ “ธรรมยาตราสู่สันติปัตตานี” ที่เดินจากมหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตศาลายา จ.นครปฐม ไปยังจังหวัดปัตตานี ด้วยระยะทางกว่า ๑,๑๐๐ กิโลเมตร ที่นอกจากจะกระตุ้นเตือนให้สังคมไทยร่วมกันใช้สันติวิธีแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งแล้ว ยังเดินเพื่อสร้างสันติสุขในใจอีกด้วย

ผู้วิจัยคิดว่า การเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้เข้าร่วมในขบวนการธรรมยาตราช่วงสองสามปีที่ผ่านมา เป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ เพราะน่าจะเป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า คนไทยเริ่มให้ความสนใจกับการต่อสู้แบบสันติ พร้อมกับนำตนเองเข้ามาสู่กระบวนการบ่มเพาะสันติวิธี ซึ่งหากกระบวนการดังกล่าวแพร่หลายออกไปมากขึ้นเท่าไร ก็น่าจะเป็นผลดีต่อการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในสังคม

ในส่วนของความขัดแย้ง และความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั้น ถึงแม้ผู้วิจัยจะเห็นด้วยกับ ผลการวิจัยของคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ ตามที่ปรากฏในรายงานเอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์ก็ตาม แต่ผู้วิจัยมีความเห็นเพิ่มเติมว่า การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของการสู้รบ และความรุนแรงที่เกิดขึ้นทั้งจากหน่วยงานรัฐก็ดี จากสื่อมวลชนแขนงต่างๆก็ดี ล้วนมีส่วนทำให้สถานการณ์เลวร้ายลง โดยเฉพาะสื่อมวลชนในยุคนี้เร่งการนำเสนอข่าวโดยไม่ตรวจสอบข้อเท็จจริงให้ดี ถ้วนก่อน ทั้งยังสอดแทรกความคิดเห็น ความรู้สึกส่วนตัวที่เต็มไปด้วยอคติเข้าไปในเนื้อหา ประกอบกับการขาดสติปัญญาที่จะพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบของผู้รับสื่อ ก็มีมีส่วนทำให้ความขัดแย้งกระจายแพร่หลายขึ้น

อีกประการหนึ่ง คือ การที่หน่วยงานรัฐไม่สามารถจัดระบบการศึกษาภาคปกติให้แก่เด็กในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างทั่วถึง จึงทำให้เด็กบางส่วนเข้าสู่ระบบการศึกษาในโรงเรียนปอเนาะแทน ซึ่งรัฐเองไม่ได้ให้การยอมรับ และการสนับสนุน จึงทำให้เด็กที่จบออกมาขาดโอกาสทางสังคมและการประกอบอาชีพ เท่ากับว่าเด็กเหล่านั้นเติบโตขึ้นโดยปราศจากอนาคตที่ดี และมีโอกาสสูงที่จะถูกชักนำไปสู่การประกอบมิจฉาอาชีพหรือกระบวนกรก่อการไม่สงบ ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาที่เกิดจากโครงสร้างทางการศึกษาที่ไม่ทั่วถึงและเป็นธรรม

ผู้วิจัยคิดว่า อีกเหตุผลหนึ่ง คือ การที่ชาวพุทธในสังคมมองคนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่าเป็นคนมุสลิมที่แตกต่างไปจากตนจึงเลือกปฏิบัติ การกระทำเช่นนี้ทำให้คนเหล่านั้นรู้สึกตัวเองไม่เป็นที่ยอมรับ ถูกดูหมิ่น แยกแยะจากคนส่วนใหญ่ของสังคมที่นับถือพุทธศาสนา เมื่อผู้ก่อการไม่สงบมาชักชวนให้เข้าร่วมขบวนการ จึงพร้อมที่จะไปอยู่ด้วยเพราะทำให้เขาเกิดความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่ง การเลือกมองแต่ความแตกต่าง^{๓๓} ของศาสนา การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม แทนการมองความคล้ายคลึงของการเป็นมนุษย์ที่มีชีวิต เลือดเนื้อและจิตใจ ที่ต้องการการยอมรับ ดูแล และปกป้อง จึงนำไปสู่ความขัดแย้งและแตกแยกอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ผู้วิจัยมีความเห็นเพิ่มเติมว่า ที่ผ่านมาผู้นำทางศาสนายังไม่ได้ให้ความใส่ใจที่จะแก้ไขปัญหาเท่าที่ควร จึงทำให้ผู้ก่อการไม่สงบนำคำสอนทางศาสนามาใช้อ้างอิงและรองรับการกระทำรุนแรงว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ผู้นำทางศาสนาควรจะชี้แจงให้ประชาชนได้รับรู้ว่าหลักคำสอนที่ถูกต้องคืออะไร และหากมีการประพฤติใดที่ผิดหลักศาสนาก็ควรออกมาต่อต้าน แทนการนิ่งเฉย การกระทำเช่นนี้จะช่วยให้ประชาชนค่อยๆ ตระหนักรู้ถึงความต้องการ ผู้นำทางศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสมานฉันท์

ในส่วนของการแก้ปัญหา นั้น พระไพศาล มองว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นผู้ที่มิใช่พระเนตรยาวไกลในการกำหนดยุทธศาสตร์แก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เห็นได้ชัดจากพระราชดำรัส “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ที่สะท้อนให้เห็นกระบวนกรขจัด

^{๓๓}พระไพศาล วิสาโล, “สะพานเชื่อมพี่น้องต่างศาสนา”, ใน สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๕-๑๗๐.

รากเหง้าของปัญหา ที่เกิดจากการสร้างเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง^{๓๔} โดยทำ ความเข้าใจในวัฒนธรรมตลอดจนวิถีชีวิต และวิถีคิดที่มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับศาสนาที่ เขานับถือ เคารพในความเป็นมนุษย์ของเขา สร้างกลไกในการเข้าถึงทรัพยากร และการดำรง ชีวิตอย่างเป็นธรรมบนพื้นฐานของความเข้าใจในประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อท้องถิ่น รวมถึงพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะกระบวนการ ทางการเมือง

ในมุมมองของผู้วิจัยนั้น ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในประเทศไทยส่วนใหญ่เกิดจาก การสะสมของปัญหาความไม่เป็นธรรมทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ตั้งแต่อดีตจนถึง ปัจจุบัน ผู้มีอำนาจทั้งในส่วนกลาง และท้องถิ่นมักใช้อำนาจสร้างประโยชน์ให้กับตนเองและ พวกพ้อง จนกลายเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง ประกอบกับผู้บริหารและผู้มีอำนาจในประเทศ บางส่วนขาดความจริงจังในการแก้ไขปัญหาอย่างแท้จริง ในขณะที่ประชาชนก็ขาดความ เชื่อมั่นในวิธีการของสันติวิธี และขาดความไว้วางใจต่อรัฐ

ถึงแม้แนวทางในการแก้ปัญหาคือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในประเทศไทยของพระ ไพศาล จะเป็นการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับวิธีการสันติวิธียุคใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละแห่งก็ตาม แต่หากผู้ขัดแย้งเองยังขาดความเชื่อมั่น หรือความ จริงใจในการแก้ไขปัญหาดังเช่นที่กล่าวมา ก็เป็นการยากที่จะขจัดความขัดแย้งให้หมดไปได้

^{๓๔}พระไพศาล วิสาโล, “เรียนรู้สันติวิธีจากพระราชดำรัส”, ใน สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๗-๑๕๐.

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัย สามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญ ได้ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ ผลการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง และรูปแบบการจัดการความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา

ที่ผ่านมา มีนักวิชาการหลายสาขาทำการศึกษาเกี่ยวกับความขัดแย้ง และเสนอวิธีการจัดการความขัดแย้งไว้ในหลายแง่มุม ทั้งในแง่บวกที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงสร้างสรรค์พัฒนา กับแง่ลบที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงทำลาย ลักษณะสำคัญของความขัดแย้ง คือ เป็นธรรมชาติของมนุษย์และสังคม และยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดพลังงาน และเกิดการปฏิสังสรรค์ได้ โดยความขัดแย้งเองมีพัฒนาการ ๓ ระดับ คือ ระดับซ่อนเร้น ระดับเริ่มปรากฏ และปรากฏชัดเจน

ความขัดแย้งแบ่งเป็น ๒ ประเภทหลัก คือ ความขัดแย้งภายใน เช่น ความขัดแย้งในด้านความคิด ความรู้สึกที่แตกต่าง และความขัดแย้งภายนอก เช่น ความขัดแย้งด้านข้อมูล ด้านผลประโยชน์ ด้านความสัมพันธ์ และด้านโครงสร้าง ซึ่งเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งมีทั้ง เหตุปัจจัยภายใน และเหตุปัจจัยภายนอก

ความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนามีทั้งในแง่ของกรรม และในแง่ของวินัย โดยเกิดจากเหตุปัจจัยภายใน ได้แก่ อกุศลมูล ปญจธรรม (ประกอบด้วยตัณหา ทิฎฐิ มานะ) และเหตุปัจจัยภายนอก ได้แก่ ข้อมูล ข้อเท็จจริง ผลประโยชน์ ความสัมพันธ์ และชาติพันธุ์

นักวิชาการได้ให้ความหมายของสันติภาพไว้หลายแง่มุม คือ เป็นสภาพที่ปราศจากสงคราม หรือเป็นสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง หรือเป็นสภาวะที่ปราศจากความขัดแย้ง หรือเป็นสภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้ ส่วนการปฏิบัติการเกี่ยวกับสันติวิธีมีอยู่ ๓ ลักษณะ คือ ในฐานะเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต ในฐานะเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องความต้องการ และในฐานะเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง

การจัดการความขัดแย้งด้วยพุทธสันติวิธี มีแนวคิดพื้นฐานรองรับอยู่ ๓ แบบ คือ แนวคิดเชิงรับ แนวคิดเชิงรุก และ แนวคิดแบบคู่ขนาน ซึ่งมีส่วนสำคัญในการกำหนด ยุทธศาสตร์ และรูปแบบของพุทธสันติวิธีที่เหมาะสมกับความขัดแย้งที่แตกต่างกันไป โดยมี หลักธรรมที่เกี่ยวข้องสนับสนุน เช่น หลักขันติธรรม หลักอนัตตา หลักอปริหานิยธรรม หลัก สาราณียธรรม หลักการวชิรธรรม หลักสามัคคีธรรม และหลักศีลธรรม เป็นต้น ซึ่งอาจนำ หลักธรรมเหล่านี้มาใช้เดี่ยว หรือผสมผสานก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของความขัดแย้งที่ เราเผชิญ

ผลจากการศึกษาจากพระไตรปิฎก และอรรถกถาพบว่า รูปแบบของการจัดการ ความขัดแย้งตามที่ปรากฏในพระวินัยนั้นมุ่งเน้นไปที่ชุดของอริกณสมณะ ซึ่งเป็นเครื่องมือ เพื่อใช้ระงับอริกณที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์เท่านั้น ส่วนการจัดการความขัดแย้งในแง่ของธรรม นั้น เป็นการจัดการความขัดแย้งในลักษณะทั่วไปซึ่งครอบคลุมถึงมนุษย์ทุกคนได้แก่ การ เจริญไกล่เกลี่ยคนกลาง ซึ่งมีพระพุทธรองค์ทรงเป็นผู้ไกล่เกลี่ย

ผู้วิจัยพบว่า เราสามารถใช้พุทธสันติวิธีมาประยุกต์ใช้กับวิธีการจัดการความ ขัดแย้งในยุคปัจจุบัน เช่น การเผชิญหน้า การประนีประนอมยอมความ การโน้มน้าว การ หลีกเลียง การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม และ การประชุมเพื่อปรึกษาหารือ เป็นต้น ซึ่งจะ ทำให้ได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น

๕.๑.๒ ผลการศึกษาแนวคิดและวิธีจัดการความขัดแย้งด้วยหลัก พระพุทธศาสนาของพระไพศาล วิสาโล

แนวคิดเรื่องความขัดแย้ง และสันติวิธีของพระไพศาล วิสาโลนั้น มิได้เกิดขึ้น
อย่างปัจจุบันทันด่วน แต่เกิดจากการหล่อหลอมความคิดและประสบการณ์ในแง่มุมต่างๆ
ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเข้าด้วยกัน ทั้งเรื่องสิทธิเสรีภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา
และสันติวิธี

ในทัศนะของพระไพศาลนั้น ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ธรรมดาของชีวิตที่
ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และยังเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ความขัดแย้งจึงมีทั้งแง่
บวกและลบ การจัดการความขัดแย้งโดยไม่ขจัดเหตุปัจจัยของมัน อาจทำให้ความขัดแย้ง
ลุกลามกลายเป็นความรุนแรงทั้งต่อบุคคล หรือความรุนแรงเชิงโครงสร้างได้

ความขัดแย้งมีหลายประเภท ได้แก่ ความขัดแย้งภายในจิตใจ และความขัดแย้ง
ภายนอกที่ประกอบด้วย ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ สังคม หรือ การเมือง ความขัดแย้งเหล่านี้
ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมได้หลายลักษณะ ทั้งแบบค่อยเป็นค่อยไป แบบ
ทันทีทันใด จะโดยเต็มใจหรือต้องจำยอมก็ตาม

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาลนั้น ท่านตีความและ
ให้ความสำคัญในเชิงโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรมทั้งเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองค่อนข้างมาก
ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการที่ท่านเคยเป็นนักพัฒนาสังคมที่มีความสนใจในเรื่องสิทธิเสรีภาพ
และความเหลื่อมล้ำทางสังคมมาก่อน ประกอบกับประสบการณ์ตรงที่ท่านเคยประสบมา
ในช่วงของเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ และ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ การเชื่อมโยงประเด็นปัญหา
ต่างๆที่ท่านพบเห็นมาในชีวิตเข้าด้วยกัน ทำให้ท่านมีความเห็นว่าความขัดแย้งนั้นไม่อาจหมด
ไปได้ หากยังไม่สามารถสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งท่านเชื่อมั่นว่ามีเพียงพุทธ
สันติวิธีเท่านั้นที่เป็นคำตอบ

สันติวิธีในทัศนะของท่านนั้น มิใช่การยอมจำนนหรืออยู่นิ่งเฉย ปล่อยให้ฝ่าย
มากกระทำโดยไม่ตอบโต้ แต่เป็นกระบวนการตอบโต้ด้วยความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวโดย
ปราศจากอาวุธและความรุนแรง เพื่อหยุดยั้งพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องของคู่กรณี เพื่อขจัด
เงื่อนไขที่รากเหง้าของปัญหา หรือเพื่อปรับเปลี่ยนสถานการณ์ให้เข้าสู่ภาวะปกติ

กระบวนการสันติวิธีนั้นมีหลายรูปแบบ ซึ่งเหมาะสมกับสถานการณ์ของความ
ขัดแย้งและความรุนแรงที่แตกต่างกันไป เช่น การนัดหยุดงาน การชุมนุมอย่างสงบ การอด

อาหาร การสร้างแนวร่วม การปฏิเสธไม่ให้ความร่วมมือ การใกล้ชิด อารยะขัดขืน และการใช้กระบวนการทางกฎหมาย เป็นเครื่องมือช่วยในการต่อรอง เป็นต้น ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ต้องทำอย่างสันติคือหิงสาโดยมุ่งให้เกิดสันติภาพทั้งในใจผู้ปฏิบัติสันติวิธีเอง และในใจของคู่กรณี

ผู้วิจัยมองว่าหลักคิดในเรื่องสันติวิธีของพระไพศาล วิสาโลนั้น เป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดของนักวิชาการตะวันตกที่ท่านศึกษาและรับถ่ายทอดมาเช่น นิโคลัส เบนเนตต์ จอห์น แมคคอนเนล ยีนชาร์ป แนวคิดของนักต่อสู้เพื่อสันติวิธีตะวันออก เช่น ดิช นัท ฮันห์ สุกฤษณ์ ศิวรักษ์ มหาตมะ คานธี เข้ากับหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ท่านสนใจศึกษามาเป็นเวลานาน

พระไพศาลมีความเชื่อว่า ศาสนาที่ดีนั้นต้องเป็นศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งพระพุทธศาสนามีลักษณะเช่นนั้น คือไม่ใช่ศาสนาเพื่อตนเองเท่านั้นแต่ยังเป็นศาสนาเพื่อความผาสุกของมวลมนุษย์ ดังนั้น เมื่อมนุษย์ประสบความสำเร็จทุกอย่างก็เดือดร้อน จึงเป็นหน้าที่ที่พระพุทธศาสนาจะต้องเข้าไปบรรเทาความทุกข์ยากทั้งทางกายและทางใจ ด้วยพุทธวิธีที่ครอบคลุมอย่างเหมาะสม ทั้งรูปธรรมโดยการสงเคราะห์ด้วยวัตถุ และนามธรรมโดยการใช้ธรรมะแก้ไขปัญหาและขัดเกลาจิตใจ

การเผยแพร่ให้ความรู้เรื่องสันติวิธีของท่าน จึงแทรกด้วยหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเสมอ โดยท่านกล่าวว่าเหตุปัจจัยของความขัดแย้ง แท้จริงแล้วเกิดจากตัณหาและอวิชชาที่ครอบงำจิตใจ จนทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมที่เห็นแก่ตัว จนต้องหาหนทางเอาเปรียบผู้อื่นด้วยการสร้างเครื่องมือต่างๆ ขึ้นมารองรับความเลวร้ายของตน จนเมื่อมีผู้ต่อต้านไม่เห็นด้วยก็เกิดเป็นความขัดแย้ง และความรุนแรงต่อมา อย่างไรก็ตามมองว่า ศัตรูที่แท้จริงของเราไม่ใช่มนุษย์ หากเป็นความโกรธความเกลียดและความหลงที่อยู่ภายในใจของมนุษย์ต่างหาก

พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งที่ท่านนำมาอบรมสั่งสอนนั้น จึงเป็นการนำหลักธรรมที่เกื้อกูลให้เกิดสันติภาพมาใช้เป็นฐานคิดของการปฏิบัติการใช้ความรุนแรงรูปแบบต่างๆตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น หลักธรรมเหล่านั้นมีมากมาย เช่น เมตตา กรุณา สัจจะ จาคะ ขันติ อภัยทาน สติปัญญา รวมถึงการมองสิ่งต่างๆแบบอหิวาณะ ไม่แบ่งเป็นเขาเป็นเรา ซึ่งท่านได้รับอิทธิพลมาจากท่านดิช นัท ฮันห์ ด้วย

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า การที่ผลงานของพระไพศาล วิสาโล อันเกี่ยวเนื่องกับการจัดการความขัดแย้งด้วยพุทธสันติวิธี ได้รับการยอมรับจากสังคม จนมีผู้ขนานนามท่านว่าเป็นพระนักสันติวิธีนั้น น่าจะเป็นเพราะว่าการที่ท่านมั่นคงต่อความเชื่อมั่นของท่านที่มีต่อสันติวิธีว่าเป็นแนวทางเดียวที่จะนำสังคมที่สับสนวุ่นวายเข้าสู่สังคมสันติภาพ ประกอบกับการที่ท่านมั่นคงต่อหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ผ่านการปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัดมาโดยตลอดกว่า ๓๐ ปี จึงทำให้ได้รับการตอบรับจากผู้คนที่กำลังแสวงหาสันติภาพ

๕.๑.๓ ผลการศึกษาวิเคราะห์การประยุกต์ใช้แนวคิดและวิธีการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน ของพระไพศาล วิสาโล

ความขัดแย้งในสังคมไทยที่เกิดขึ้นมากมายในปัจจุบันนี้ เป็นผลมาจากการเร่งพัฒนาประเทศอย่างไร้ทิศทางตามกระแสโลกาภิวัตน์ ผู้บริหาร และผู้กุมอำนาจสำคัญทางเศรษฐกิจต่างมุ่งที่จะพัฒนาประเทศให้เติบโตเท่าทันประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลาย โดยมีได้ใคร่ครวญให้คิดถึงความพร้อมทั้งทางกายภาพ ความรู้ ความสามารถ และสภาพทางจิตใจของประชาชน การวัดความเจริญของประเทศด้วยดัชนีทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างที่เป็นอย่างทุกวันนี้ ไม่ว่าจะเป็นดัชนีผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ดัชนีผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ อัตราการว่างงาน เป็นต้น รวมทั้งการให้คุณค่าของคนด้วยความมั่งคั่ง และการครอบครองทรัพย์สินเงินทอง ตามอย่างประเทศทุนนิยม ล้วนเป็นตัวกระตุ้นให้ทั้งผู้บริหารประเทศ และประชาชนเกิดความอยากได้ใคร่ดีมากยิ่งขึ้น ความโลภที่สะสมอยู่ในจิตใจของคนเหล่านั้น ทำให้ต่างฝ่ายต่างก็พยายามดักดวงผลประโยชน์เข้าสู่ตนให้มากที่สุด แต่เมื่อทรัพยากรมีจำกัด ก็ทำให้เกิดการต่อสู้แย่งชิงกันจนแบ่งออกเป็นฝักเป็นฝ่าย แล้วพัฒนาไปสู่ความขัดแย้ง ความรุนแรงในที่สุด

ทั้งความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับผู้ประท้วงจากกลุ่มต่างๆ เช่น สมัชชาคนจน ผู้ต่อต้านการสร้างเขื่อนปากมูล ชาวนาผู้ยากไร้ หรือแม้กระทั่งความขัดแย้งจากการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติในกลุ่มน้ำปะทาว ต่างก็เป็นผลมาจากการนำประเทศเข้าสู่กระแสบริโภคนิยม ซึ่งทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคนต้องประสบทั้งความทุกข์ และความยากลำบากในการดำรงชีวิตเพื่อให้รอดพ้นจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นดังกล่าว อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดีทุกคนมีส่วนต้องรับผิดชอบกับสิ่งที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะดีหรือร้ายโดยทั่วหน้า

กัน ซึ่งเป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนาที่ว่า ต่างก็เป็นเหตุปัจจัย และล้วนอิงอาศัยซึ่งกันและกัน

พระไพศาล วิสาโล เป็นผู้หนึ่งที่ตระหนักถึงความรับผิดชอบนั้น ในฐานะที่ท่านเคยเป็นนักพัฒนากร เป็นนักสันติวิธี และเป็นพระสงฆ์ ซึ่งท่านคิดเสมอว่าโลกกับธรรมแยกจากกันไม่ได้ ดังนั้น พระสงฆ์ที่ดี จึงต้องเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณด้วย และสามารถนำพุทธธรรมมาช่วยแก้ปัญหาทั้งทางกายและทางใจให้กับผู้ที่เดือดร้อน ท่านจึงพร้อมที่จะเข้าร่วมแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในทุกครั้งที่โอกาสเอื้ออำนวย

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า กระบวนการธรรมยาตราที่พระไพศาลใช้นั้น มีจุดประสงค์ในการกระตุ้นจิตสำนึกที่ดีงามของผู้คนทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งผู้เข้าร่วมในขบวนธรรมยาตรา ผู้เข้าร่วมกิจกรรมระหว่างเส้นทางเดิน จนถึงผู้พบเห็นข่าวสารเหล่านั้น ด้วยความเชื่อที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีเมล็ดพันธุ์แห่งความดีงามอยู่ในใจอยู่แล้ว หากเพียงโอกาสที่จะแสดงออกเท่านั้น หากถูกกระตุ้นอย่างเหมาะสมถูกต้อง คนเหล่านั้นก็พร้อมที่จะนำความดีงามที่มีอยู่ในใจของตนออกมาทั้งเพื่อสร้างประโยชน์แก่ตน และประโยชน์แก่ผู้อื่น

ถึงแม้ผลที่ได้จากขบวนธรรมยาตราจะยังไม่สามารถเปลี่ยนทัศนคติของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมที่ให้ความสำคัญแก่วัตถุนิยมมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งส่งผลทำให้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย แต่สิ่งที่ได้จากขบวนธรรมยาตรา คือ การที่ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง คือ ผู้ร่วมเดิน และผู้ร่วมกิจกรรม ได้ตระหนักถึงการพัฒนาสติและปัญญาของตนให้รู้เท่าทันต่อปัจจุบัน และสามารถจัดการกับทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นได้อย่างสันติ อีกทั้งยังตระหนักได้ว่าสิ่งต่างๆ ในโลกนี้ล้วนเป็นเหตุปัจจัย และอิงอาศัยกัน คนเหล่านั้นจึงพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนให้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นและสังคมได้อย่างสงบสุข ถึงแม้จะเป็นเพียงคนกลุ่มน้อย แต่เมื่อแนวคิดนี้ค่อยๆ กระจายแพร่หลายไปในสังคม ก็คาดหวังได้ว่าสังคมไทยจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบและสันติมากขึ้นกว่าทุกวันนี้ในที่สุด

ในส่วนของการจัดการความขัดแย้งในสามจังหวัดภาคใต้ นั้น ผู้วิจัยพบว่าการที่ความขัดแย้งและความรุนแรงยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งที่รัฐบาลและกองทัพ หุ้มเททั้งงบประมาณ กำลังคนมากมาย ลงไปแก้ไขปัญหาพร้อมกับนักวิชาการ และภาคประชาสังคมก็ตาม น่าจะเป็นผลมาจากการที่หน่วยงานรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐยังไม่เข้าใจถึงปัญหาอย่างลึกซึ้ง ถึงแม้จะตั้งคณะกรรมการการศึกษาชุดแล้วชุดเล่าก็ตามที่ การกำหนดนโยบายและ

พุทธวิธีจึงไม่อาจสนองต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้ การแก้ปัญหาจึงไม่ได้ผลอย่างเต็มที่

ผู้วิจัยมีความเห็นคล้ายตามกับพระไพศาลว่า การที่ยังมีความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้อยู่ มิได้แสดงว่าเป็นความล้มเหลวของสันติวิธี แต่กลับสะท้อนถึงความล้มเหลวของกระบวนการนำสันติวิธีไปใช้ให้เกิดผลต่างหาก หรืออาจพูดได้ว่าเป็นการสะท้อนถึงความล้มเหลวของภาครัฐที่ไม่ทำความเข้าใจสันติวิธีให้ถูกต้อง วิธีการนำไปใช้จึงไม่เหมาะสมกับบุคคล สถานที่ และสถานการณ์ อีกทั้งยังไม่ยึดถือแนวทางปฏิบัติของสันติวิธีอย่างจริงจัง

หลักฐานยืนยันได้แก่ ผลการศึกษาวิจัยถึงระดับความเข้าใจและการรับรู้ในคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๑๘๗/๒๕๔๖ ของเจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ และฝ่ายปกครองในพื้นที่จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ในประเด็นที่เกี่ยวกับความเข้าใจในแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี และความเชื่อมั่นในพลังสันติวิธีต่อการแก้ไขปัญหา ซึ่งจัดทำโดยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พบว่า เจ้าหน้าที่รัฐตั้งแต่ระดับนโยบายลงมาจนถึงระดับปฏิบัติการบางส่วนไม่รู้จักคำสั่งดังกล่าว ในขณะที่ส่วนใหญ่รู้จักแต่ไม่เข้าใจถึงเนื้อหาสาระของสันติวิธีได้ดีพอที่จะนำไปปฏิบัติให้เกิดผล เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งชี้ชัดถึงความล้มเหลวของฝ่ายรัฐมากกว่าความล้มเหลวของสันติวิธี

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

ภายหลังจากการศึกษาวเคราะห์เรื่องพุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล ผู้วิจัยพบว่าท่ามกลางความขัดแย้งและความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และลุกลามไปตามชุมชน และประเทศต่างๆ จนทำให้ผู้คนพากันบาดเจ็บล้มตาย ทรัพย์สินถูกทำลายเสียหาย จิตใจของคนในชุมชนเหล่านั้นต่างเต็มไปด้วยความทุกข์ ลึนหวังนั้น คำสอนของพระพุทธศาสนาน่าจะเป็นความหวังเดียวที่ทำให้เราสามารถรอดพ้นจากวิกฤตเหล่านี้ได้ หากมนุษย์เราหันมายึดถือหลักพุทธธรรมให้มั่นคงในจิตใจ

ผลงานวิจัยเล่มนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงสาเหตุของความขัดแย้งในหลายๆแง่มุม ได้เสนอถึงแนวคิดและวิธีการสันติวิธีของนักวิชาการต่างๆ รวมทั้งพระไพศาล วิสาโล ที่มีต่อปัญหาความขัดแย้งในแต่ละระดับ รวมถึงตัวอย่างของการประยุกต์ใช้แนวคิดเพื่อจัดการ

ปัญหาความขัดแย้งที่มีอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน โดยมุ่งที่จะให้เกิดสันติภาพขึ้นทั้งภายในจิตใจ และในสังคม

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

ในงานเขียนของพระไพศาล วิสาโล นั้น มักนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ มาเผยแพร่ให้ผู้อ่านได้ทำความเข้าใจให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ทั้งโดยการอ้างอิงถึงคำสอนในพระไตรปิฎก อรรถกถาโดยตรง และการนำมาประยุกต์ใช้ด้วยถ้อยคำที่ทันสมัยยิ่งขึ้น โดยมีการเชื่อมโยงเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่ามีหลายประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งหากผู้ใดสนใจจะทำการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมก็น่าจะได้ประโยชน์อยู่ไม่น้อย เช่น พุทธสันติวิธีจัดการความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทยปัจจุบัน การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการไกล่เกลี่ยแบบพุทธ พระพุทธศาสนากับลัทธิบริโภคนิยม และการสร้างสุขภาวะทางปัญญาด้วยพุทธวิธี เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. เอกสารภาษาไทย

ก. ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเถปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาหมกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

คริสโตเฟอร์ มัวร์ เขียน. วันชัย วัฒนศัพท์ แปล. กระบวนการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง.
ขอนแก่น : สถาบันสันติศึกษา, ๒๕๔๒.

เจมส์ แอล เกรตัน , วันชัย วัฒนศัพท์ แปล. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของ
ชุมชน, พิมพ์ครั้งที่ ๔.นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗.

จอห์น แมคคอนแนล. ศาสตร์และศิลป์แห่งการระงับความขัดแย้ง. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก, ๒๕๔๕.

จิมมี่ คาร์เตอร์. ศรีเพ็ญ สุภพิทยากุล ผู้แปล. สนทนาเรื่องสันติภาพ: วิสัยทัศน์สำหรับคนรุ่นใหม่,
กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๒.

เจมส์ โค และคณะ ผู้แต่ง. วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ ผู้แปล. คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถ
กระบวนการจัดการข้อพิพาท. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕.

ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว. “ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับสันติวิธีและธรรมชาติของ
ความขัดแย้งในสังคมไทย”.นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๗.

นั้ตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ผู้แปล. **อัตชีวประวัติขององค์ทะไลลามะ: อีตราภาพในการลี้ภัย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประพันธ์สาสน, ๒๕๓๘.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. **ทำทายทางเลือก: ความรุนแรง และการไม่ใช้ความรุนแรง.** กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓.

_____ . **อาวุธมีชีวิต.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๔๖.

_____ . **สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๕.

ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และคณะ แปล. **พระพุทธเจ้าสอนอะไร.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ธีรยุทธ บุญมี. **Road Map ประเทศไทย.** กรุงเทพมหานคร : สายธาร, ๒๕๔๗.

ประเวศ วะสี. **สันติวิธีกับสิทธิมนุษยชน.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : สำนักงานสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ๒๕๔๕.

ปรีชา เอี่ยมสุทธา. **กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมืองภาคสันติ.** กรุงเทพมหานคร : ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____ . **วิธีสู่สันติภาพ.** พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๖.

_____ . **การศึกษาเพื่อสันติภาพ.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

_____ . **สลายความขัดแย้ง.** กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต). **มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด. ๒๕๔๘.

พระไพศาล วิสาโล. **สันติวิธีวิถีแห่งอารยะ.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๕.

พระไพศาล วิสาโล. **๑๐ ปี ธรรมนูญลุ่มน้ำลำปะทาว. โครงการธรรมนูญลุ่มน้ำลำปะทาว, มูลนิธิบ้านอารีย์, ๒๕๕๒.**

_____ . **สติมรรคาแห่งสันติ.** กรุงเทพมหานคร : เนชั่นบุ๊กส์, ๒๕๕๓.

_____ . สร้างสันติด้วยมือเรา. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี (ศพส.)
มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐.

_____ . สันติวิธี วิถีแห่งอารยะ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๘.

_____ . สุขแท้ด้วยปัญญา. กรุงเทพมหานคร : ชมรมกัลยาณธรรม, ๒๕๕๓.

พระมหาประยูร ฐมฺมจิตฺโต. พุทธวิธีสร้างสันติภาพ. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป,
๒๕๓๒.

พุทธทาสภิกขุ. ความเป็นเจ้าโลก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๘.

_____ . สันติภาพของโลก. 'ไชยา: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๑.

ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์. สร้างสันติด้วยมือเรา: คู่มือสันติวิธีสำหรับนักปฏิบัติการไร้ความรุนแรง,
กรุงเทพมหานคร : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๓.

ยีน ชาร์ป เจียน. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และ คมสันต์ หุตะแพทย์ แปล. อำนาจและยุทธวิธีไร้
ความรุนแรง. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร :
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

_____ . ศัพท์รัฐศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ แปลและเรียบเรียง. คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการ
จัดการข้อพิพาท. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕.

วันชัย วัฒนศัพท์. คู่มือเกี่ยวกับความขัดแย้ง: หลักการ และเครื่องมือแก้ปัญหา.
กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาล, ๒๕๔๗.

วีระ สมบูรณ์, ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์. ปฏิบัติการแห่งความรัก: ยุคสมัยแห่งความรุนแรง.
กรุงเทพมหานคร : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๒๒.

สันติ อิศโรรุชกุล แปล. สันติภาพนิรันดร์ เล่ม ๒: บทรวบรวมสุนทรพจน์ของไดชากู อิคเคะ.
กรุงเทพมหานคร : ส่องสยาม จำกัด, ๒๕๓๗.

สิทธิพงษ์ สิทธิขจร. การบริหารความขัดแย้ง. กรุงเทพมหานคร : จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๓๕.

อนันต์ จันทโรภากร, กฎหมายอนุญาโตตุลาการระหว่างประเทศ, (กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์นิติธรรม, ๒๕๓๘).

อรุณ ภาณุพงษ์. คำบรรยายวิชากฎหมายระหว่างประเทศ. พระนคร: ม.ป.พ., ๒๕๔๔

(๒) บทความ

โคทม อาริยา. “ข้อชวนพิจารณาเรื่องสันติภาพ”. ใน **ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ**. ประชุม สุข อาชวอรุณ, ยูพิน พิพิธกุล บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

ฉันทนา บรรพศิริโชติ. “ความขัดแย้งในสังคมไทย: ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจ”. ใน **ความขัดแย้งในสังคมไทยยุควิกฤติเศรษฐกิจ**. พัชรี สิโรตส บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๒.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. “การวิจัยสันติภาพ: ข้อพิจารณาเชิงวิพากษ์” ใน **วารสารวิจัย ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (ก.ค. – ธ.ค. ๒๕๒๕)**.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. “ความรุนแรงกับมายาการแห่งเอกลักษณ์”. ใน **สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง**. วลัย อารุณี บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. “การไม่ใช้ความรุนแรง”. ใน **สันติศึกษา เล่มที่ ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๑.

เทียนฉาย กิระนันท์. “อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางเศรษฐกิจ และสังคม”. ใน **สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง**. วลัย อรุณี บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

ประชุมสุข อาชวอรุณ. “การวิจัยสันติภาพ”. ใน **ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ**. ประชุมสุข อาชวอรุณ, ยูพิน พิพิธกุล บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

ประเวศ วะสี. “ความสำคัญของสันติวิธีในเชิงยุทธศาสตร์”. ใน **สันติวิธี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง**. สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ (รวบรวม). กรุงเทพมหานคร : สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, ๒๕๔๒.

ประเวศ วะสี. “สันติวิธี: เอกสภาวะธรรม”. ใน **สู่สันติวิธี: ๕๐ ปี สันติภาพไทย**. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๘.

พระไพศาล วิสาโล. “สันติภาพโดยสันติวิธี”. ใน **สี่ในสันติภาพ สันติภาพในสี่**. กาญจนาก้าวเทพ บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

- _____. “องค์กรร่วมแห่งสันติภาพ”. ใน **สู่สถานติเสรี: ๕๐ ปี สันติภาพไทย**. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๓๘.
- _____. “ค้นพบตัวเองที่เกาะลันตาน้อย”, ปรากฏสาร, พฤษภาคม ๒๕๕๐.
- _____. **โลกกับธรรมแยกจากกันไม่ได้**, (Online), accessed 6 July 2007. Available from http://www.budnet.info/webb0ard/view.php?category=textb&wb_id=27
- _____. **รู้จักกับเครือข่ายพุทธิกา**, (Online), accessed 6 July 2007. Available from <http://www.budnet.info>.
- _____. “ความสุขโต่งในยุคข่าวสารข้อมูล”. **นิตยสารสารคดี** : ฉบับที่ ๓๑๑ :: มกราคม ๕๔ ปีที่ ๒๖.
- _____. “ศาสนธรรมในกระแสแห่งกลียุค”. <http://www.visalo.org/article/budSasanaDham.htm>.
- _____. “สมานใจด้วยความดี”, Walk together hand in hand.
- _____. “รากฐานของสันติวิธี”. http://www.visalo.org/article/P_Raktan.htm.
- _____. “โยมแม่”, (Online), accessed 15 January 2011. Available from <http://www.visalo.org/article/person19Ma.htm>
- _____. “ชีวิตและงานของพระครูบรรพตสุวรรณกิจ”. (Online), accessed 8 December 2010. Available from <http://www.visalo.org/article/person15lpKumkean.htm>
- _____. “ลอคลายผ้าม่วงมอมองจากกัลยาณมิตรในวาระครบ ๖ ทศวรรษ ของ ส. สิวรักษ์”. (Online), accessed 12 January 2011. Available from <http://www.visalo.org/article/person26Sulak.htm>
- _____. “ดิช นัท ฮันท์ กับ มิติใหม่ของพุทธศาสนา”. <http://www.visalo.org/article/person18NhatHanh.htm>
- _____. “หลวงพ่อเทียน”. (Online), accessed 14 January 2011. Available from <http://www.visalo.org/article/person14lpTien.htm>.
- _____. บทความเรื่อง “ค่านิยมปฏิบัติกรแห่งความรัก” (Online), accessed 17 January 2011. Available from <http://www.visalo.org/article/person18NhatHanh3.htm>
- _____. “ทำไมข้าพเจ้าจึง (ยัง)ไม่สึก”. (Online), accessed 10 January 2011. Available from <http://www.visalo.org/article/ExpWhy StillMonk.htm>

- _____ . บทความเรื่อง “ค่านิยมปฏิบัติการแห่งความรัก” (Online), accessed 10 January 2011. Available from <http://www.visalo.org/article/person18NhatHanh3.htm>
- _____ . “ค่านิยมปฏิบัติการแห่งความรัก”. ในงานปาฐกถาธรรมแนะนำท่านดิช นัท ฮันท์.
- _____ . “หวานพันธุ์แห่งโพธิ”. (Online), accessed 12 February 2011. Available from <http://www.visalo.org/article/person15lpKumkean2.htm>.
- _____ . “ชีวิตและงานของพระครูบรรพตสุวรรณกิจ”. (Online), accessed 20 February 2011. Available from <http://www.visalo.org/article/person15lpKumkean.htm>.
- _____ . “จะใช้ชีวิตอย่างไรให้มีความสุขในช่วงปีใหม่และทุกๆ วัน”. (Online), accessed 18 February 2011. Available from <http://www.visalo.org/article/peaccNewYear54.htm>.
- _____ . “ความเป็นมาของธรรมยาตรา”, <http://www.visalo.org/article/Dhamayatra001.htm> ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๕.
- _____ . “บทสัมภาษณ์เรื่องสุขแท้ด้วยปัญญา”. ขวัญเรือน, มิถุนายน ๒๕๕๑.
- _____ . “เดินสู่ทุกข์”. นิตยสารสารคดี, มกราคม ๒๕๔๕.
- _____ . “รากเหง้าของความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้”. โพสต์ทูเดย์, พฤษภาคม ๒๕๔๕.
- _____ . “สันติวิธีดับไฟใต้”, (Online), accessed 22 February 2011. Available from http://www.visalo.org/article/P_santiviteeDup.htm.
- _____ . “สู้วิกฤตด้วยจิตที่มั่นคง”, โพสต์ทูเดย์ (ตุลาคม ๒๕๔๘), (Online), accessed 25 February 2011. Available from http://www.visalo.org/article/PosttoDay254810_2.htm
- พระโสภณคณาภรณ์. “ความขัดแย้งในจิตมนุษย์”. ใน **สันติศึกษากับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง**. วลัย อรุณี บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- พฤทธิสาด ชุมพล. ม.ร.ว. “สันติภาพภายใต้เงื่อนไจของความขัดแย้งทางสังคมและการเมือง”. ใน **มนุษย์กับสันติภาพ**. ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

มารค ตามไท. “ความสามัคคี”. ใน **สันติวิถี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง**. สถาบัน
ยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ (รวมรวม). กรุงเทพมหานคร :
สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, ๒๕๔๒.

วิทย์ วิศวิศทเวทย์, “พุทธจริยศาสตร์เถรวาท บทวิเคราะห์ว่าด้วยจุดหมายของชีวิตและเกณฑ์
วินิจฉัยความดีความชั่วในพุทธปรัชญาเถรวาท,” วารสารพุทธศาสนศึกษา ๑
(มกราคม-เมษายน ๒๕๓๘).

สุมน อมรวิวัฒน์. “การรุก และการปะทะกันทางวัฒนธรรม”. ใน **สันติศึกษากับการแก้ปัญหา
ความขัดแย้ง**. วลัย อรุณี บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

สุรชาติ บำรุงสุข. “สงครามข้ามรัฐ-สงครามในรัฐ: จากสถานการณ์โลกถึงภาคใต้”. ใน **มติชน
สุดสัปดาห์** (ฉบับที่ ๑๒๔๙): ๓๓.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. “พุทธศาสนากับอหิงสธรรม”. ใน **ปฏิบัติการแห่งความรัก: ยุคสมัยแห่ง
ความรุนแรง**. วีระ สมบูรณ์ และไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์ บรรณาธิการ.
กรุงเทพมหานคร : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๒๒.

(๓) เอกสารอัดสำเนา

ศูนย์สันติวิถีและธรรมาภิบาล, **การมีส่วนร่วมของสาธารณชนและการจัดการความขัดแย้ง**,
กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕.

(๔) วิทยานิพนธ์

กษิรา เทียนส่องใจ. “การศึกษาวิเคราะห์ห่อภัยทานเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย
ปัจจุบัน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา,
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ชวลี ไชยธีระพันธ์. “อหิงสาในความคิดของมหาตมะ คานธี”. อักษรศาสตรมหาบัณฑิต,
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒.

ชวดี สุทธิพันธุ์. พ.ด. “วิธีระงับข้อพิพาทโดยสันติของสหประชาชาติ”. วิทยานิพนธ์ปริญญา
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป.

ดวงเด่น นุเรมรัมย์. “พุทธจริยศาสตร์กับแนวคิดเรื่องสงครามที่เป็นธรรม: กรณีศึกษา
พรรณนะของนักวิชาการในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต**. สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล,
๒๕๔๕.

ทองอินทร์ พรหมรินทร์. “การศึกษาสันติวิธีของพระพิมลธรรม (อาจ อาสภมหาเถร)”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาสมปอง จนฺทวโส (ยุงรัมย์), “ธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญา
ของอริสโตเติล”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. (สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์
กรณีลุ่มน้ำแม่ตาซ่าง จ.เชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๗.

ไอศุนย์ พยัสมศิริ. “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องสันติภาพของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุต
โต) และมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์”. **ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖.

(๕) อินเทอร์เน็ต

http://www.dailystar.com.lk/article.asp?edition_id=10&categ_id=5&article_id=7638>.

<http://www.santipap.com/kotom.htm>.

<http://encyclopedia.thefreedictionary.com/pacifism>.

<http://encyclopedia.thefreedictionary.com/non-violent%20resistance>.

<http://www.zmag.org/terrorframe.htm> 221144release date CPMPWBCContents P. Member P.

<http://www.komchadluek.net/detail/20110304/90565.html>

http://www.budnet.info/webboard/view.php?category=textb&wb_id=27

๒. ภาษาอังกฤษ

- B. Leas, Speed. "Choosing a Conflict Management Strategy". in **Discover Your Conflict Management Style**. ed. Speed B. Leas . New York: The Alban Institute, 1984.
- Coleman, Peter T. "Power and Conflict". in **The Handbook Conflict Resolution: Theory and Practice**. Morton Deutsch and Peter T. Coleman (Editors). San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 2000.
- Corney, Roderic. **The Human Agenda**. New York: Bantam, 1973.
- Dahrendorf, Ralf. **Class and Class Conflict in Industrial Society**. California: Standford University Press, 1959.
- Eagleton, Clyde. **International Government**. New York: The Ronald Press Company, 1948.
- Encyclopedia Britannica. **The New Encyclopedia Britannica, Volume 13**. U.S.A.: Encyclopedia Britannica, 1978.
- Gandhi, M.K. **My Non-violence**. Ahmedabad: Navajivan, 1960.
- Gandhi, M.K. **Non-Violence in peace & War**. Vol. 1. Ahmedabad: Navajivan publishing House, 1948.
- Gandhi M.K. **The Selected Works of Mahatma Gandhi**, (India: Navajivan Publishing House, 1968).
- Galtung, Johan. **Peace: Research, Education, Action: Essays in Peace Research.1**. Copenhagen: Christian Ejlers, 1975.
- Galtung, Johan. "Violence Peace and Peace Research". in **Journal of Peace Research . Vol.6 VI**, 1969.
- Henkin, A.B. et.al. "Conflict management strategies of principals in site – based managed schools". *Journal of Educational Administration* 38(2), 2000.
- Marcuse, Herbert. **Reason and Revolutions**. New York: Humanities Press, 1968.
- M.Goodrich, Leland & Hambro, Edward. **Charter of United Nation**. Boston: Word Peace Foindation, 1949.
- Mills, C. Wright. **The Power Elite**. New York: Oxford University Press, 1956.

- Mongtague, Ashley. **Man and Aggression**. New York: Oxford University Press, 1968.
- Moor, Christopher. **The Mediation Process: Practical Strategic for Resolving Conflict**.
2nd ed. .San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers, 1996).
- Storr, Anthony. **Human Aggression**. New York: Athenemum, 1968.
- Wallensteen, Paul. "Understanding Conflict Resolution: Fremwork," in Peter Wallensteen,
Editor, **Peach Research: Achievement and Charenges**. Boulder & London:
West view Press, 1997.
- W. Mack, Reymond and Pease, John. **Sociology and Social Life**. New York: D Van
Nostrand Company, 1973.
- Webster' New College Dictionary bosston, (New York: Houghton miffin company, 1995).

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวอรปรีชา วสุมหันต์
วันเดือนปีเกิด	๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๘
วุฒิการศึกษา	บัญชีบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๓๐ บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ๒๕๓๗
ที่อยู่ปัจจุบัน	๑๐ ซอยราชวิถี ๒ ถนนราชวิถี สามเสนใน พญาไท กรุงเทพมหานคร ๑๐๔๐๐

ชื่อนามสกุล นางสาวอรปรีชา วสุมหันต์ เลขประจำตัวนิสิต ๔๘๖๑๐๕๑๑๓๕
สาขาวิชา พระพุทธศาสนา คณะ บัณฑิตวิทยาลัย
หมายเลขโทรศัพท์ ๐๒-๘๘๔-๑๔๖๔, ๐๒-๘๖๓-๐๕๖๓, ๐๘๑-๖๔๔-๐๔๕๐
อีเมลล์ rompaeng@yahoo.com, ornpreeya@thaihealth.or.th

ชื่อบทความ พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล
The Buddhist Means for Conflict Management According to
Phra Paisal Visalo's Views

๑. ความนำ

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่มิมีมาในทุกยุคทุกสมัย ไม่เว้นแม้ในยุคพุทธกาล เช่น ความขัดแย้งของพระภิกษุในเมืองโกสัมพี ระหว่างพระธรรมกถึกกับพระวินัยธรในกรณีของการเหลือน้ำชำระเอาไว้ในกระบวย ความขัดแย้งระหว่างชาวสาकยะกับชาวโกถิยะในกรณีของการแย่งชิงทรัพยากรน้ำ ความขัดแย้งในการตีความพระธรรมวินัยจนเกิดการฆ่าสังคายนาครั้งที่ ๑ ถึง ๓ สังคมโลกยุคปัจจุบันนี้มีสถานการณ์ความขัดแย้งในมิติต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย เช่น ความขัดแย้งทางการเมือง จนกลายเป็นปฏิวัติคอกมะลิลุกลามไปยังประเทศในแถบตะวันออกกลางหลายประเทศ ความขัดแย้งเกี่ยวกับการแบ่งปันเขตแดนระหว่างไทยกับกัมพูชา ความขัดแย้งทางศาสนาจนกลายเป็นสงครามก่อการร้ายระหว่างประเทศมุสลิม กับประเทศทุนนิยมอย่างสหรัฐอเมริกาหรือประเทศในยุโรป ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ การแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติระหว่างกลุ่มนายทุนกับประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งประเด็นความขัดแย้งดังกล่าวนี้ บางสถานการณ์ได้ถูกขยายผลและพัฒนาไปสู่ความรุนแรง

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง และรูปแบบการจัดการความขัดแย้งตาม หลักพระพุทธศาสนา

๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดและวิธีจัดการความขัดแย้งด้วยหลักพระพุทธศาสนาของ พระไพศาล วิสาโล

๒.๓ เพื่อวิเคราะห์การประยุกต์ใช้แนวคิดและวิธีการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน ของพระไพศาล วิสาโล

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑.๑ ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา วรรณกรรมพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน บทความทางพระพุทธศาสนา (Documentary Research) เอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และปฏิบัติการ “สันติวิธีเชิงพุทธ” ในประเด็นที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง

๑.๒ ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากวรรณกรรม บทความต่างๆของพระไพศาล วิสาโล

๑.๓ ศึกษาวิเคราะห์จากพระไพศาล วิสาโล

๑.๔ ศึกษาวิเคราะห์ผลงานและบทสัมภาษณ์ของผู้เป็นต้นแบบทางความคิดของ พระไพศาล วิสาโล เช่น อาจารย์ สุกฤษณ์ ศิวรักษ์

๔. บทสรุป

ความขัดแย้งแบ่งเป็น ๒ ประเภทหลัก คือ ความขัดแย้งภายใน เช่น ความขัดแย้งในด้านความคิด ความรู้สึกที่แตกต่าง และความขัดแย้งภายนอก เช่น ความขัดแย้งด้านข้อมูล ด้านผลประโยชน์ ด้านความสัมพันธ์ และด้านโครงสร้าง ซึ่งเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งมีทั้งเหตุปัจจัยภายใน และเหตุปัจจัยภายนอก

ความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนามีทั้งในแง่ของกรรม และในแง่ของวินัย โดยเกิดจากเหตุปัจจัยภายใน ได้แก่ อุกุศลมูล ปญจธรรม (ประกอบด้วยตัณหา ทิฏฐิ มานะ) และเหตุปัจจัยภายนอก เช่น ข้อมูล ข้อเท็จจริง ผลประโยชน์ ความสัมพันธ์ และชาติพันธุ์ ส่วนนักวิชาการได้ให้ความหมายของสันติภาพไว้หลายแง่มุม คือ เป็นสภาพที่ปราศจากสงคราม หรือเป็นสภาวะที่ปราศจากความรุนแรง หรือเป็นสภาวะที่ปราศจากความขัดแย้ง หรือเป็นสภาวะที่ปราศจากความรุนแรงแต่ขัดแย้งกันได้ ส่วนการปฏิบัติการเกี่ยวกับสันติวิธีมีอยู่ ๓ ลักษณะ คือ ในฐานะเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต ในฐานะเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องความต้องการ และในฐานะเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง

การจัดการความขัดแย้งด้วยพุทธสันติวิธี มีแนวคิดพื้นฐานรองรับอยู่ ๓ แบบ คือ แนวคิดเชิงรับ แนวคิดเชิงรุก และ แนวคิดแบบคู่ขนาน โดยมีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องสนับสนุน เช่น หลักขันติธรรม หลักอนัตตา หลักอปริหานิยธรรม หลักสารณียธรรม หลักการวธธรรม หลักสามัคคีธรรม และหลักศีลธรรม เป็นต้น ซึ่งอาจนำหลักธรรมเหล่านี้มาใช้เดี่ยว หรือผสมผสานก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของความขัดแย้งที่เราเผชิญ โดยนำมาประยุกต์ใช้กับวิธีการจัดการความขัดแย้งในยุคปัจจุบัน เช่น การเผชิญหน้า การประนีประนอมยอมความ การโน้มน้าว การหลีกเลี่ยง การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม และ การประชุมเพื่อปรึกษาหารือ เป็นต้น ซึ่งจะทำได้ผลอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น

สำหรับแนวคิดเรื่องความขัดแย้ง และสันติวิธีของพระไพศาล วิสาโลนั้น มิได้เกิดขึ้นอย่างปัจจุบันทันด่วน แต่เกิดจากการหล่อหลอมความคิดและประสบการณ์ในแง่มุมต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งเรื่องสิทธิเสรีภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา เข้ากับกระบวนการของสันติวิธี ในทัศนะของท่านความขัดแย้งจึงเป็นปรากฏการณ์ธรรมดาของชีวิตที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และยังเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ความขัดแย้งจึงมีทั้งแง่บวกและลบ การจัดการความขัดแย้งโดยไม่จัดเหตุปัจจัยของมัน อาจทำให้ความขัดแย้งลุกลามกลายเป็นความรุนแรงทั้งต่อบุคคล หรือความรุนแรงเชิงโครงสร้างได้ ความขัดแย้งมีหลายประเภท ได้แก่ ความขัดแย้งภายในจิตใจ และความขัดแย้งภายนอกที่ประกอบด้วย ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจ สังคม หรือ การเมือง ความขัดแย้งเหล่านี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมได้หลายลักษณะ ทั้งแบบค่อยเป็นค่อยไป แบบทันทีทันใด จะโดยเต็มใจหรือต้องจำยอมก็ตาม

ท่านตีความและให้ความสำคัญความขัดแย้งในเชิงโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรมทั้งเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองค่อนข้างมาก ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการที่ท่านเคยเป็นนักพัฒนาสังคมที่มีความสนใจในเรื่องสิทธิเสรีภาพ และความเหลื่อมล้ำทางสังคมมาก่อน ประกอบกับประสบการณ์ตรงที่ท่านเคยประสบมาในช่วงของเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ และ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ การเชื่อมโยงประเด็นปัญหาต่างๆที่ท่านพบเห็นมาในชีวิตเข้าด้วยกัน ทำให้ท่านมีความเห็นว่าความขัดแย้งนั้นไม่อาจหมดไปได้ หากยังไม่สามารถสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งท่านเชื่อมั่นว่ามีเพียงพุทธสันติวิธีเท่านั้นที่เป็นคำตอบ

สันติวิธีในทัศนะของท่านนั้น มิใช่การยอมจำนนหรืออยู่นิ่งเฉย ปล่อยให้ฝ่ายมากระทำโดยไม่ตอบโต้ แต่เป็นกระบวนการตอบโต้ด้วยความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวโดยปราศจากอาวุธและความรุนแรง เพื่อหยุดยั้งพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องของกลุ่ม เพื่อขจัดเงื่อนไขที่รากเหง้าของปัญหา หรือเพื่อปรับเปลี่ยนสถานการณ์ให้เข้าสู่ภาวะปกติ

กระบวนการสันติวิธีนั้นมีหลายรูปแบบ ซึ่งเหมาะสมกับสถานการณ์ของความขัดแย้งและความรุนแรงที่แตกต่างกันไป เช่น การนัดหยุดงาน การชุมนุมอย่างสงบ การอดอาหาร การสร้างแนวร่วม การปฏิเสธไม่ให้ความร่วมมือ การไถ่เกลี้ย อารยะขัดขืน และการใช้กระบวนการทางกฎหมาย เป็นเครื่องมือช่วยในการต่อรอง เป็นต้น ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ต้องทำอย่างสันติวิธีโดยมุ่งให้เกิดสันติภาพทั้งในใจผู้ปฏิบัติสันติวิธีเอง และในใจของกลุ่ม

หลักคิดในเรื่องสันติวิธีของพระไพศาล วิสาโลนั้น เป็นการผสมผสานระหว่างแนวคิดของนักวิชาการตะวันตกที่ท่านศึกษาและรับถ่ายทอดมาเช่น นิโคลัส เบเนดิกต์ จอห์น แมคคอนเนล ยิน ชาร์ป แนวคิดของนักต่อสู้เพื่อสันติวิธีตะวันออก เช่น ดิซ นัท ฮันท์ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ มหาตมะ คานธี เข้ากับหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ท่านสนใจศึกษามาเป็นเวลานาน

พระไพศาลมีความเชื่อว่า ศาสนาที่ดีนั้นต้องเป็นศาสนาเพื่อสังคม ซึ่งพระพุทธศาสนามีลักษณะเช่นนั้น คือไม่ใช่ศาสนาเพื่อตนเองเท่านั้นแต่ยังเป็นศาสนาเพื่อความผาสุกของมวลมนุษย์

ดังนั้น เมื่อมนุษย์ประสบความสำเร็จทุกอย่างก็เดือดร้อน จึงเป็นหน้าที่ที่พระพุทธศาสนาจะต้องเข้าไปบรรเทาความทุกข์ยากทั้งทางกายและทางใจ ด้วยพุทธวิธีที่ครอบคลุมอย่างเหมาะสม ทั้งรูปธรรม โดยการสงเคราะห์ด้วยวัตถุ และนามธรรมโดยการให้ธรรมะแก้ไขปัญหาและขัดเกลาจิตใจ

การเผยแผ่ให้ความรู้เรื่องสันติวิธีของท่าน จึงแทรกด้วยหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเสมอ โดยท่านกล่าวว่าเหตุปัจจัยของความขัดแย้ง แท้จริงแล้วเกิดจากคตินหา และอวิชชาที่ครอบงำจิตใจ จนทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมที่เห็นแก่ตัว จนต้องหาหนทางเอาเปรียบผู้อื่นด้วยการสร้างเครื่องมือต่างๆ ขึ้นมารองรับความเลวร้ายของตน จนเมื่อมีผู้ต่อต้านไม่เห็นด้วยก็เกิดเป็นความขัดแย้ง และความรุนแรงต่อมา อย่างไรก็ตามมองว่า ศัตรูที่แท้จริงของเราไม่ใช่ชนมนุษย์ หากเป็นความโกรธความเกลียดและความหลงที่อยู่ภายในใจของมนุษย์ต่างหาก พุทธวิธีจัดการความขัดแย้งที่ท่านนำมาอบรมสั่งสอนนั้น จึงเป็นการนำหลักธรรมที่เกื้อกูลให้เกิดสันติภาพมาใช้เป็นฐานคิดของการปฏิบัติกรไ้ความรุนแรงรูปแบบต่างๆตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น หลักธรรมเหล่านั้นมีมากมาย เช่น เมตตา กรุณา สัจจะ จาคะ ขันติ อภัยทาน สติปัญญา รวมถึงการมองสิ่งต่างๆแบบอหิงสา ไม่แบ่งเป็นเขาเป็นเรา ซึ่งท่านได้รับอิทธิพลมาจากท่านดิชนัท ฮันท์ ด้วย

ความขัดแย้งในสังคมไทยที่เกิดขึ้นมากมายในปัจจุบันนี้ เป็นผลมาจากการเร่งพัฒนาประเทศอย่างไร้ทิศทางตามกระแสโลกาภิวัตน์ ผู้บริหาร และผู้กุมอำนาจสำคัญทางเศรษฐกิจต่างมุ่งที่จะพัฒนาประเทศให้เติบโตเท่าทันประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลาย โดยมีได้ใคร่ครวญให้ดีถึงความพร้อมทั้งทางกายภาพ ความรู้ ความสามารถ และสภาพทางจิตใจของประชาชน การวัดความเจริญของประเทศด้วยดัชนีทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างที่ใช้อยู่ทุกวันนี้ ไม่ว่าจะเป็นดัชนีผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ดัชนีผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ อัตราการว่างงาน เป็นต้น รวมทั้งการให้คุณค่าของคนด้วยความมั่งคั่ง และการครอบครองทรัพย์สินเงินทอง ตามอย่างประเพณีนิยม ล้วนเป็นตัวกระตุ้นให้ทั้งผู้บริหารประเทศ และประชาชนเกิดความอยากได้ใคร่ดีมากยิ่งขึ้น ความโลภที่สะสมอยู่ในจิตใจของคนเหล่านั้น ทำให้ต่างฝ่ายต่างก็พยายามตัดดวงผลประโยชน์เข้าสู่ตนให้มากที่สุด แต่เมื่อทรัพยากรมีจำกัด ก็ทำให้เกิดการต่อสู้แย่งชิงกันจนแบ่งออกเป็นฝักเป็นฝ่ายแล้วพัฒนาไปสู่ความขัดแย้ง ความรุนแรงในที่สุด

ทั้งความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับผู้ประท้วงจากกลุ่มต่างๆ เช่น สมัชชาคนจน ผู้ต่อต้านการสร้างเขื่อนปากมูล ชาวนาผู้ยากไร้ หรือแม้กระทั่งความขัดแย้งจากการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำปะทิว ต่างก็เป็นผลมาจากการนำประเทศเข้าสู่กระแสบริโภคนิยม ซึ่งทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคนต้องประสบทั้งความทุกข์ และความยากลำบากในการดำรงชีวิตเพื่อให้รอดพ้นจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นดังกล่าว อย่างไรก็ตามทุกคนมีส่วนต้องรับผิดชอบกับสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะดีหรือร้ายโดยทั่วหน้ากัน ซึ่งเป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนาที่ว่าต่างก็เป็นเหตุปัจจัย และล้วนอิงอาศัยซึ่งกันและกัน

พระไพศาล วิสาโลเป็นผู้หนึ่งที่ตระหนักถึงความรับผิดชอบนั้น ในฐานะที่ท่านเคยเป็นนักพัฒนากร เป็นนักสันติวิธี และเป็นพระสงฆ์ ซึ่งท่านคิดเสมอว่าโลกกับธรรมแยกจากกันไม่ได้ ดังนั้น พระสงฆ์ที่ดี จึงต้องเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณด้วย และสามารถนำพุทธธรรมมาช่วยแก้ปัญหาทั้งทางกายและทางใจให้กับผู้ที่เดือดร้อน ท่านจึงพร้อมที่จะเข้าร่วมแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในทุกครั้งที่โอกาสเอื้ออำนวย

กระบวนการธรรมยาตราที่พระไพศาลใช้นั้น มีจุดประสงค์ในการกระตุ้นจิตสำนึกที่ดีงามของผู้คนทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งผู้เข้าร่วมในขบวนธรรมยาตรา ผู้เข้าร่วมกิจกรรมระหว่างเส้นทางเดิน จนถึงผู้พบเห็นข่าวสารเหล่านั้น ด้วยความเชื่อที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีเมล็ดพันธุ์แห่งความดีงามอยู่ในใจอยู่แล้ว หากเพียงโอกาสที่จะแสดงออกเท่านั้น หากมถูกกระตุ้นอย่างเหมาะสมถูกต้อง คนเหล่านั้นก็พร้อมที่จะนำความดีงามที่มีอยู่ในใจของตนออกมาทั้งเพื่อสร้างประโยชน์แก่ตน และประโยชน์แก่ผู้อื่น

ถึงแม้ผลที่ได้จากขบวนธรรมยาตราจะยังไม่สามารถเปลี่ยนทัศนคติของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมที่ให้ความสำคัญแก่วัตถุนิยมมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งส่งผลทำให้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย แต่สิ่งที่ได้จากขบวนธรรมยาตรา คือ การที่ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง คือ ผู้ร่วมเดิน และผู้ร่วมกิจกรรม ได้ตระหนักถึงการพัฒนาสติและปัญญาของตนให้รู้เท่าทันต่อปัจจุบัน และสามารถจัดการกับทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นได้อย่างสันติ อีกทั้งยังตระหนักได้ว่าสิ่งต่างๆ ในโลกนี้ล้วนเป็นเหตุปัจจัย และอิงอาศัยกัน คนเหล่านั้นจึงพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนให้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นและสังคมได้อย่างสงบสุข ถึงแม้จะเป็นเพียงคนกลุ่มน้อย แต่เมื่อแนวคิดนี้ค่อยๆ กระจายแพร่หลายไปในสังคม ก็คาดหวังได้ว่าสังคมไทยจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบและสันติมากขึ้นกว่าทุกวันนี้ในที่สุด

ในส่วนของการจัดการความขัดแย้งในสามจังหวัดภาคใต้ นั้น การที่ความขัดแย้งและความรุนแรงยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งๆ ที่รัฐบาลและกองทัพ ท่วมเททิ้งงบประมาณ กำลังคนมากมาย ลงไปแก้ไขปัญหาพร้อมกับนักวิชาการ และภาคประชาสังคมก็ตาม น่าจะเป็นผลมาจากการทำงานที่หน่วยงานรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐยังไม่เข้าใจถึงปัญหาอย่างลึกซึ้ง ถึงแม้จะตั้งคณะกรรมการการศึกษาชุดแล้วชุดเล่าก็ตามที การกำหนดนโยบายและยุทธวิธีจึงไม่อาจสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้ การแก้ปัญหาจึงไม่ได้ผลอย่างเต็มที่

